LIETUVOS TEISĖ

2025

Esminiai pokyčiai

LIETUVOS TEISĖ

2025

Esminiai pokyčiai

Mykolo Romerio universitetas

Redaktoriai:
Prof. dr. Lyra Jakulevičienė, Prof. dr. Vytautas Sinkevičius

Vykdančioji redaktorė
Dr. Kristina Kenstavičienė

Redakcinės kolegijos nariai:
Prof. dr. Virginijus Bitė
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės institutas)
Prof. dr. Saulius Katuoka
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas)
Prof. dr. Jolanta Zajančkauskienė
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir proceso institutas)
Doc. dr. Juozas Valčiukas
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Viešosios teisės institutas)

Recenzentai:
Prof. dr. Skirgailė Žalimienė (Vilniaus universitetas)
Juta Večerskytė-Brosel (Mykolo Romerio universitetas)

ISSN 2669-137X (spausdintas)
ISSN 2669-1388 (internete)
DOI: 10.13165/LT-25-01

© Autorių kolektyvas, 2025
© Mykolo Romerio universitetas, 2025

TURINYS

Įžangos žodis | 5

Lietuvos teisinių gildijų vadovai apie svarbiausius pokyčius Lietuvos teisės sistemoje teismų, advokatūros, prokuratūros, notarų ir antstolių veiklos srityse | 11

I. VIEŠOJI TEISĖ

1.1. Konstitucinė jurisprudencija žmogaus teisių kryžkelėje ir vertybiniai Konstitucinio Teismo pasirinkimai | 27
Constitutional Jurisprudence at the Crossroads of Human Rights and the Value Choices of the Constitutional Court | 44
Jolita Miliuvienė

1.2. 2025 metų Baudžiamojo kodekso pokyčiai ir jų vertinimas | 45
Amendments to the Criminal Code in 2025 and their Assessment | 68
Andrius Nevera

1.3. Kai kurie pilietybės instituto reglamentavimo aspektai | 71
Some Aspects of Regulation of Citizenship | *85*
Edita Žiobienė

1.4. Pacientų skundų nagrinėjimo raida 2025 metais: nuo formalaus vertinimo prie dialogu grįsto modelio | 87
The Evolution of Patient Complaint Procedures in 2025: From Formal Evaluation to a Dialogue-Based Approach | 94
Andra Lapė

1.5. Valstybės tarnybos plėtra 2025 m. - reformos klaidų taisymas ir valstybės tarnybos integracijos esminės patirtys | 95
Development of civil service in 2025 – correction of reform mistakes and essential experiences of civil service integration | 109
Gintautas Vilkelis

1.6. Baudžiamojo persekiojimo pagrįstumas savivaldybių tarybų narių išlaidų bylose: teisinis kvalifikavimas ir sisteminės spragos | 111
The Justification of Criminal Prosecution in Cases of Municipal Council Members' Expenses: Legal Qualification and Systematic Gaps | 124
Laura Matjošaitytė

II. PRIVATINĖ TEISĖ

2.1. Bendrovių teisės pakeitimai 2025 m.: tolesnis kapitalo formavimo liberalizavimas ir galios perskirstymas tarp akcininkų bei valdymo organų | 129
Developments in Lithuanian Company Law in 2025: Further Liberalization of Capital Formation and the Reallocation of Powers between Shareholders and Management Bodies | 146
Virginijus Bitė

2.2. Teismų praktikos pokyčiai ginčuose dėl Europos Sąjungos paramos: nuo automatinio finansinių korekcijų taikymo prie žalos vertinimo | 147
Changes in court practice in disputes concerning European Union support: from automatic financial corrections to damage assessment | 158
Neringa Virbickaitė

2.3. Svarbūs Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimai dėl vartotojų teisių apsaugos sudarant sutartis su nekilnojamojo turto agentais | 159
Important clarifications by the Supreme Court of Lithuania on consumer protection in contracts concluded with estate agents | 173
Vaidas Jurkevičius

2.4. Įrodinėjimo standarto civilinėse bylose kaita teismų praktikoje | 175
Changes to the standard of proof in civil court practice | 186
Indrė Maculevičienė

III. LIETUVA IR TARPTAUTINĖ TEISĖ

3.1. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Misiūnas prieš Lietuvą*: ar galėjome jo išvengti? | 191
Judgment of the European Court of Human Rights in the case Misiūnas v. Lithuania: was it possible to escape it? | 202
Danutė Jočienė

3.2. Europos Komisijos komunikato „Lygybės sąjunga. 2026–2030 m. LGBTIQ+ lygybės strategija“ įgyvendinimo perspektyvos Lietuvoje | 203
Prospects for the implementation of the European Commission's Communication "Union of Equality: LGBTIQ+ Equality Strategy 2026-2030" in Lithuania | 214
Eitvydas Zurba

3.3. Tarptautinės teisės prielaidos nacionaliniam partnerytės institutui Lietuvoje | 215
International Law Preconditions for a National Partnership Institute in Lithuania | 227
Aistė Račkauskaitė-Burneikienė

ĮŽANGOS ŽODIS

Jau septintus metus jums pateikiame metinę teisės apžvalgą. Leidinyje „Lietuvos teisė 2025: esminiai pokyčiai“ pristatomas svarbiausių 2025 m. teisinio reguliavimo ir praktikos pokyčių, kurie veikė Lietuvos teisės sistemą, mokslinis vertinimas konstitucinės, administracinės, baudžiamosios, privatinės, Europos Sąjungos (toliau – ES) ir tarptautinės teisės srityse.

Leidinyje analizuojami daug visuomenės dėmesio sulaukę konstitucinės teisės klausimai. Ypatingas dėmesys skiriamas klausimams, susijusiems su šeimos samprata, jos sudėtimi ir teise kurti šeimą. Jie svarstyti net dviejose 2025 m. bylose. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) savo jurisprudencijoje ir toliau siekia išlaikyti konstitucinių vertybių pusiausvyrą ir užtikrinti asmens teisių apsaugą net ir politiškai ar visuomeniškai jautriomis temomis. 2025 m. balandžio 17 d. Konstitucinio Teismo nutarimu išsprendus vienos lyties asmenų partnerystės teisinės apsaugos klausimą, atgaivintas Civilinio kodekso skyrius, reglamentuojantis partnerystės institutą, ir Lietuvoje pagaliau egzistuoja alternatyvi santuokos sudarymui šeimos santykių įteisinimo forma. Atitinkamai tolesni bandymai sureguliuoti partnerystės institutą ordinarinėje teisėje nebeturėtų tapti visuomenės supriešinimo priemone, nes bet koks bandymas paneigti tai, ką konstatavo Konstitucinis Teismas, reikštų Konstitucijos viršenybės nepaisymą. Spręsdamas reprodukcinių teisių klausimą ir 2025 m. balandžio 10 d. nutarime konstatavęs, kad galimybė pasinaudoti dirbtiniu apvaisinimu siejama tik su tam tikromis medicininėmis kontraindikacijomis, Konstitucinis Teismas išreiškė gana ribojantį požiūrį į žmogaus teisių apsaugą ir asmens galimybę kurti šeimą. Nors šiuo nutarimu išplėstas subjektų, galinčių pasinaudoti dirbtiniu apvaisinimu, ratas, suteikiant šią galimybę ne tik susituokusiems, bet ir partnerystės neįregistravusiems bei vienišiems asmenims, pats šios technologijos prieinamumo siejimas su medicininėmis indikacijomis iš esmės riboja reprodukcinę autonomiją. Vis dėlto, atsižvelgiant į minėtą nutarimą dėl partnerystės, akivaizdu, kad praktikoje šia galimybe galės pasinaudoti daugiau asmenų.

Leidinyje nagrinėjami ir pilietybės instituto konstituciniai aspektai. Geopolitiniame kontekste svarbus Konstitucinio Teismo nutarimas dėl išimties tvarka įgytos Lietuvos Respublikos pilietybės netekimo, kuriame nurodoma, kad Pilietybės įstatymo nuostatos, kuriose numatomas pilietybės netekimas, jei asmuo viešai reiškia palaikymą valstybei, keliančiai grėsmę Lietuvos Respublikos ir (ar) kitų ES valstybių narių ir (ar) jų sąjungininkų saugumo interesams, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Šiuo nutarimu Konstitucinis Teismas išplėtojo konstitucinę pilietybės instituto doktriną, pabrėždamas tiek pilietybės, kaip asmens nepertraukiamo ryšio su valstybe, grindžiamo abipusiu lojalumu, solidarumu ir pasitikėjimu, svarbą, tiek nacionalinio valstybės saugumo, kaip pamatinių konstitucinių vertybių apsaugos garantijos, svarbą. Teismas pažymėjo, jog asmens veiksmai, keliantys grėsmę valstybės nacionaliniam saugumui, gali būti teisėta prielaida netekti pilietybės. Leidinyje atkreipiamas dėmesys, kad ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismas pernai nusprendė, jog vienos valstybės narės sprendimai dėl pilietybės gali turėti pasekmių ir kitoms valstybėms narėms, todėl turi būti priimami laikantis ES teisės aktų ir

principų, nors pilietybės reglamentavimas ir priklauso nacionalinei valstybių narių kompetencijai (Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *Komisija / Maltos Respublika*).

2025 m. Konstitucinis Teismas išsakė poziciją ir kitais svarbiais klausimais: dėl Baudžiamojo proceso kodekso normų ir negalėjimo atidėti nuosprendžio vykdymo nėščiajai arba asmeniui, turinčiam mažamečių vaikų iki trejų metų, prieštaravimo Konstitucijai; dėl Civilinio proceso kodekso normų, pagal kurias sustabdomas nepilnamečių vaikų išlaikymo išieškojimas, prieštaravimo Konstitucijai; dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos neteikimo pagrindo prieštaravimo Konstitucijai; dėl Darbo kodekso normų, kuriose numatomas darbo ginčų komisijoje patirtų nebūtinų bylinėjimosi išlaidų neatlygintinumas, neprieštaravimo Konstitucijai; dėl juridinių asmenų, atstovaujančių kitų juridinių asmenų verslo interesams, reiškiamos nuomonės dėl teisėkūros pripažinimo lobistine veikla neprieštaravimo Konstitucijai; dėl piniginės socialinės paramos teikimo sąlygų neprieštaravimo Konstitucijai; dėl Seimo nutarimo dėl laikinosios tyrimo komisijos, tyrusios galimą neteisėtą poveikį 2019 m. Respublikos Prezidento rinkimams, sudarymo ir jos išvados patvirtinimo prieštaravimo Konstitucijai; dėl reikalavimų sporto nevyriausybinėms organizacijoms gauti valstybės biudžeto lėšų neprieštaravimo Konstitucijai; dėl gyvūnų laikymo ir (ar) veisimo kailių gavybos ar pardavimo verslo draudimo kai kurių aspektų prieštaravimo Konstitucijai; dėl Rinkimų kodekse numatyto draudimo būti renkamam neatlikus bausmės ir baudžiamojo poveikio priemonės neprieštaravimo Konstitucijai; dėl normų, apsunkinančių teisės kreiptis dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo sprendžiant ginčus atsinaujinančiųjų išteklių energetikos srityje, įgyvendinimo prieštaravimo Konstitucijai ir kt.

Pernai buvo tęsiamos reformos baudžiamosios justicijos srityje, tačiau pokyčių buvo nepalyginant mažiau nei 2024 m. Tobulintos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) nuostatos dėl tarptautinių sankcijų siekiant perkelti Direktyvos (ES) 2024/1226 dėl nusikalstamų veikų apibrėžties ir sankcijų už Sąjungos ribojamųjų priemonių pažeidimą nuostatas; švelninta baudžiamoji atsakomybė už BK 228 straipsnio (piktnaudžiavimas) normose kriminalizuotas pavojingas veikas. Nors tokio pakeitimo būtinumas buvo grindžiamas siekiu užtikrinti aiškesnį, efektyvesnį ir proporcingesnį atsakomybės už piktnaudžiavimą taikymą, visgi pagrindinė to priežastis, tikėtina, buvo noras sumažinti atsakomybę asmenims, susijusiems su vadinamosiomis čekiukų bylomis. Leidinyje analizuojama savivaldybių tarybų nariams 2025 m. teismų nagrinėtose bylose taikyta baudžiamoji atsakomybė pagal tris nusikalstamas veikas – piktnaudžiavimą, turto pasisavinimą ir dokumentų klastojimą, ir atskleidžiama, su kokiais probleminiais aspektais teismai susiduria kvalifikuodami šias nusikalstamas veikas ir kokias teisines pasekmes sukelia naujasis teisinis reglamentavimas. Taip pat įstatymų leidėjas reagavo į praktines problemas, susijusias su kontrabanda ir kėlusias trukdžius civilinei aviacijai dėl vadinamųjų meteorologinių balionų. Buvo griežtinama atsakomybė už kontrabandą, neteisėtą disponavimą akcizais apmokestinamomis prekėmis ir transporto saugumo sutrikdymą (BK 282 straipsnis). Be to, reaguojant į šiuos saugumo iššūkius, priimti Aviacijos įstatymo ir Karinės jėgos naudojimo statuto pakeitimai, suteikiantys kariuomenei teisę greičiau ir paprasčiau neutralizuoti oro erdvę pažeidžiančias bepilotes skraidykles (dronus) ir taip užtikrinti civilinės aviacijos saugumą.

Pastaruosius kelerius metus matome vis spartesnį technologijų, ypač dirbtinio intelekto (toliau – DI), skverbimąsi į privatų gyvenimą, darbo aplinką, verslą, valstybės funkcijų įgyvendinimo ir kitas sritis. Nors 2024 m. Europa parodė lyderystę priimdama pirmuosius pasaulyje teisės aktus, reglamentuojančius DI panaudojimą Europoje, 2025 m. pabaigoje Europos Komisija, reaguodama į verslo konkurencingumo iššūkius, pristatė pasiūlymus, kuriais siekiama sumažinti vos prieš metus priimtus įsipareigojimus DI reguliavimo srityje (vadinamieji skaitmeniniai omnibusai, angl. *Digital Omnibus*). Pasiūlymai sulaukė nevienareikšmiško vertinimo ir kelia DI reguliavimo modelių tinkamumo, nuoseklumo skirtingose jurisdikcijose klausimus, kurie išliks aktualūs ir ateinančiais metais. 2025 m. įsigaliojo pagrindinės Europos žiniasklaidos laisvės akto, kuriuo siekiama apsaugoti medijų pliuralizmą ir nepriklausomumą ir kuris gali būti itin aktualus ir Lietuvoje, nuostatos. Šis aktas sukuria bendrą teisinį pagrindą, kuris draudžia valstybėms narėms kištis į redakcinius sprendimus, užtikrina žurnalistų šaltinių konfidencialumą ir riboja sekimo programinės įrangos naudojimą prieš žiniasklaidos atstovus.

Šiame leidinyje analizuojami ir pokyčiai, kuriais buvo siekiama užtikrinti geresnį žmogaus teisių įgyvendinimą. Jau minėta partnerystės instituto raida vertinama remiantis ne tik Konstitucinio Teismo plėtojama doktrina, bet ir tarptautinės teisės požiūriu. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad minėto Konstitucinio Teismo nutarimo motyvai plačiai grindžiami Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) jurisprudencija, nes Konstitucija turi būti aiškinama atsižvelgiant ir į Lietuvos tarptautinius teisinius įsipareigojimus. Be to, leidinyje atskleidžiama, kaip nauja ES lygybės strategija gali paveikti Lietuvoje galiojantį teisinį reglamentavimą. Vis dėlto, nors teisinis pokytis akivaizdus, realus strategijos ir su tuo susijusios teisėkūros įgyvendinimas bus lėtas ir sudėtingas dėl kilsiančių diskusijų, kurios, tikėtina, atkartos Stambulo konvencijos ratifikavimo naratyvus. Leidinyje taip pat skiriama dėmesio pacientų teisių apsaugos gerinimui ir pažymima, jog praėję metai buvo reikšmingi pacientų skundų nagrinėjimui, nes nuo 2025 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusia naująja Pacientų skundų nagrinėjimo tvarka skundų nagrinėjimas iš esmės pertvarkomas iš tradicinės institucinės kontrolės į dialogu grįstą modelį, kuriame didesnė atsakomybė tenka tiek pacientui, tiek sveikatos priežiūros įstaigai, o viešojo administravimo institucija veikia kaip proceso moderatorė. Toks reguliavimas atitinka proporcingumo ir efektyvumo siekį viešojo administravimo srityje, tačiau kartu kelia klausimų dėl silpnesnės ginčo šalies – paciento – teisių apsaugos pakankamumo, ypač atsižvelgiant į didėjančią paciento atsakomybę ir dialogo procedūrų formalizavimą.

Leidinyje tradiciškai apžvelgiami ir kai kurie svarbiausi Europos teismų sprendimai, reikšmingai veikiantys žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimą. 2025 m. EŽTT iš viso priėmė 15 baigiamųjų aktų bylose prieš Lietuvą. Pernai užbaigta beveik 60 proc. Lietuvos bylų, kurioms buvo taikoma vykdymo priežiūra. Leidinyje analizuojamas EŽTT sprendimas byloje *Misiūnas prieš Lietuvą*. Ši byla kėlė daug klausimų Lietuvos konstitucinės teisės atstovams ir diskusijų dėl to, ar iš tikrųjų pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją Respublikos Prezidento galios teisėjų (per)skyrimo procese yra neribotos, ar pagrįsta asmeniui, kandidatui į teisėjui, kuris ėjo aukštas pareigas

valstybėje ir norėjo grįžti į ankstesnes teisėjo pareigas, taikyti iki šiol nežinotą „teisinio atšalimo laikotarpio“ sąlygą ir pan. Sprendimas parodė, kad pagal konstitucinį atsakingo valdymo principą visos valstybės institucijos ir pareigūnai, net ir aukščiausi, turi vykdyti savo funkcijas vadovaudamiesi Konstitucija, teise ir privalo priimti teisėtus, pagrįstus teisės aktus ir net nepriimdami konkrečių teisės aktų valstybės pareigūnai turi paaiškinti savo veiksmų, elgesio ar neveikimo motyvus.

Leidinyje analizuojami ir kiti viešosios teisės pokyčiai. Lietuva vis dar naudojasi ES paramos lėšomis, todėl atkreipiamas dėmesys į pažeidimo ES paramos administravimo srityje kvalifikavimo ir finansinės korekcijos taikymo problematiką, atskleidžiant, kad ilgą laiką valdymo ir kontrolės sistemoje, taip pat Lietuvos teismų praktikoje vyravo formalus požiūris, orientuotas į nacionalinės teisės akto pažeidimo konstatavimą, tačiau ne visuomet įvertinant faktinį ar potencialų finansinį poveikį ES biudžetui ir neindividualizuojant finansinių korekcijų. 2025 m. įvyko Lietuvos teismų praktikos lūžis, pakeitęs susiformavusį formalųjį požiūrį į materialųjį, reikalaujantį įvertinti ir nustatyti visus sąvokos „pažeidimas“ elementus ir individualiu vertinimu grįstą finansinę korekciją.

Lietuvos valstybės tarnyba yra nuolat pertvarkoma. Pagrindinės 2025 m. reformos kryptys – valstybės tarnautojų pareigybių peržiūra, darbo užmokesčio, tarnybinės veiklos vertinimo, tarnybinių ginčų klausimai. Rezultatai rodo, kad 2025-ieji buvo klaidų taisymo ir naujų siūlymų metai. Reforma veikė, tačiau politinės ir institucinės realijos lėmė įgyvendinimo terminų nukėlimą, metodinės vienovės paiešką ir tolesnį įgyvendinimo eigos koregavimą. Atsižvelgiant į 2025 m. reformos eigą ir rezultatus, tų metų rudenį buvo parengtas naujas Valstybės tarnybos įstatymo (toliau – VTĮ) pakeitimo projektas ir reformos turinys vėl pradėjo keistis. Pažymėtina, kad svarbios naujovės valstybės tarnybos srityje dažnai atidedamos arba jų turinys keičiamas, nėra aiškūs valstybės tarnybos reformos vertinimo mechanizmai, reformos tempas sulėtėjo. Dėl teisinio aiškumo stokos valstybės ir vietos savivaldos institucijos bei įstaigos skirtingai aiškina VTĮ nuostatas ir formuojasi nevienoda praktika.

Darbo santykių ir socialinės apsaugos srityje metų pradžioje įsigaliojo ir pradėti taikyti keli svarbūs Darbo kodekso pakeitimai, turintys poveikį socialinei sričiai ir verslui. Jais nustatyti griežtesni reikalavimai dėl smurto ir priekabiavimo darbe prevencijos, smurto prevencijos politika įmonėse. Įsigaliojo nauji reikalavimai, susiję su darbo sutarčių administravimu ir darbuotojų garantijomis, numatytos ilgalaikio darbo išmokos dėl bankroto atleidžiamiems darbuotojams. Šiemet, panašu, vėl laukia svarbūs darbo santykių reguliavimo pokyčiai, kai kurie jų bus susiję su ES direktyvos dėl skaidraus darbo užmokesčio perkėlimu. Įsigaliojo svarbios nuostatos dėl užsieniečių darbo: pakeista leidimų laikinai gyventi darbo pagrindu Lietuvoje išdavimo tvarka. Ji supaprastinta –nelieka pareigos kreiptis dėl užsieniečio atitikties darbo rinkos poreikiams ir neliko trūkstamų profesijų sąrašo, taikomi tik kvalifikacijos ir patirties reikalavimai bei kvotos; didinamos baudos už neteisėtą užsieniečių darbą ir nustatomi papildomi reikalavimai darbuotojams iš užsienio.

Privatinės teisės srityje analizuojami pokyčiai, susiję su įrodinėjimo standarto taikymu Lietuvos civiliniame procese, ypatingą dėmesį skiriant pagrįsto įsitikinimo standarto pagrįstumui

ir jo poveikiui įrodinėjimo naštai. 2025 m. teismų praktikoje buvo nuosekliai taikomas ne iki tol egzistavęs tikimybių pusiausvyros, bet pagrįsto įsitikinimo įrodinėjimo standartas, lėmęs įrodinėjimo naštos perskirstymą tam tikro pobūdžio bylose.

2025-ieji buvo svarbūs metai bendrovių teisės raidai: pastebima tendencija toliau judėti link „sutartinės laisvės“ požiūrio, toliau liberalizuojamas kapitalo formavimas ir perskirstomos galios tarp bendrovės akcininkų ir valdymo organų. Nagrinėjant Akcinių bendrovių įstatymo pakeitimus, sudarančius antrąjį bendrovių teisės reformos etapą, aptariamas naujo išperkamųjų akcijų instituto įtvirtinimas, sprendimų dėl įstatinio kapitalo didinimo delegavimo valdymo organams aspektai, finansinės pagalbos akcijoms įsigyti reglamentavimo išplėtimas ir akcininko teisės prieštarauti pavienių valdybos narių rinkimui panaikinimas. Leidinyje vertinama, kaip šie pakeitimai prisideda prie bendrovių finansavimo lankstumo didinimo ir kartu lemia galios perskirstymą tarp akcininkų ir valdymo organų. Nors šie pakeitimai tęsia ankstesnių reformų kryptį, jie kelia naujų klausimų dėl mažumos akcininkų teisių apsaugos ribų.

Vartotojų apsaugos srityje analizuojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktika, susijusi su vartotojų ir nekilnojamojo turto agentų (brokerių) sudaromų sutarčių teisiniu kvalifikavimu ir jų nesąžiningų sąlygų pripažinimu negaliojančiomis. Nors kasacinis teismas suteikė daugiau aiškumo dėl tarp agentų ir vartotojų susiklostančių sutartinių santykių, dalis teisinio reguliavimo aspektų ir praktinių taikymo klausimų taip ir liko neišspręsti. Visgi akivaizdu, kad po šio išaiškinimo nekilnojamojo turto agentai turi iš esmės peržiūrėti ir atnaujinti savo standartinių sutarčių nuostatas, kad jos atitiktų skaidrumo, sąžiningumo ir teisėtų vartotojo lūkesčių reikalavimus. Metų pabaigoje įsigaliojo azartinių lošimų reguliavimo pakeitimai, kuriais siekiama mažinti azartinių lošimų žalą asmens sveikatai ir visuomenei, užtikrinti atsakingo lošimo principų laikymąsi. Azartinių lošimų įstatyme nustatyti nauji reikalavimai lošimų organizatoriams ir lošėjams, vienodas minimalaus amžiaus reikalavimas, išplėstos priežiūros funkcijos, įtraukti reikšmingi reklamos apribojimai, sustiprinta žaidėjų apsauga. Pažymėtina, kad tai viena griežčiausių azartinių lošimų reguliavimo pertvarkų ES.

Leidinyje nagrinėjami tik tie įstatymai ir kiti teisės aktai, Konstitucinio Teismo ir kitų teismų sprendimai, taip pat tarptautinės ir ES teisės aktai bei praktika, kurie, autorių nuomone, ypač reikšmingai veikia žmogaus teises ir laisves, visuomenės ir valstybės gyvenimą, sukelia arba gali sukelti ilgalaikes ekonomines, aplinkos apsaugos, socialines, politines ir kitas pasekmes. Kaip ir ankstesniuose leidiniuose, šiame taip pat moksliškai tyrinėjama, kodėl atsirado naujas teisinis reguliavimas, koks yra jo turinys, kokias problemas jis sprendžia, ar jis pakankamas siekiant užsibrėžtų tikslų, pagaliau – kokios yra tikėtinos teigiamos ar neigiamos jo pasekmės.

Čia išvardyti tik kai kurie leidinyje nagrinėjami teisinio reguliavimo ir praktikos pokyčiai, įvykę 2025 m. Jame rasite ir daugiau įdomių, naudingų temų ir jų mokslinį įvertinimą. Leidinyje pateikiama ir Lietuvos teisinių gildijų, taip pat Teisingumo ministerijos vadovų nuomonė apie svarbiausius Lietuvos teisės sistemos pokyčius teismų, advokatūros, prokuratūros, notarų, antstolių ir Teisingumo ministerijos veiklos srityse.

Tikimės, kad naujojo teisinio reguliavimo ir teisinės praktikos akademinis vertinimas, jų poveikio žmogaus teisių ir laisvių apsaugai, įvairioms visuomenės ir valstybės gyvenimo sritims prognozavimas bus naudingas ne tik teisininkų bendruomenei, bet ir Seimui, Vyriausybei, kitiems teisėkūros subjektams, politikams, įvairių valstybės institucijų darbuotojams, politologams, istorikams, taip pat visiems, kas domisi Lietuvos teisės raida ir jos tendencijomis, teisinio reguliavimo tobulinimu.

Leidinyje pateikiama akademinės bendruomenės nuomonė apie šalyje vykstančius svarbiausius teisės srities pokyčius papildys Lietuvos teismų ir kitų teisės institucijų kasmet leidžiamas metines apžvalgas, kurios atspindi konkrečios organizacijos veiklos specifiką, praktiką ir veiklos rezultatus.

Redaktoriai

Lietuvos teisinių gildijų vadovai apie svarbiausius pokyčius Lietuvos teisės sistemoje Teisingumo ministerijos, teismų, advokatūros, prokuratūros, notarų ir antstolių veiklos srityse

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkė dr. Danguolė Bublienė:

„Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2025-aisiais, kaip ir ankstesniais metais, formavo praktiką daugelyje teisės sričių, spręsdamas įvairius aktualius teisės aiškinimo ir taikymo klausimus.

Civilinės teisės srityje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas toliau plėtojo praktiką, susijusią su darbo teise, išaiškindamas, kad: būsimo darbdavio kreipimasis į Migracijos departamentą ir duomenų apie darbuotojo (trečiosios užsienio šalies piliečio) kvalifikaciją pateikimas savaime nereiškia darbo sutarties sudarymo (civilinė byla (toliau – civ. b.) Nr. 3K-3-108-1120/2025); darbdaviui pakeitus darbo užmokesčio mokėjimo tvarką ir sumažinus darbuotojui darbo užmokestį, darbuotojas, nesutikęs su sumažintu darbo užmokesčiu, negali būti atleistas iš darbo vadovaujantis Darbo kodekso (toliau – DK) 57 straipsnio 1 dalies 3 punktu dėl jam DK 45 straipsnio 2 dalyje taikomos garantijos, tačiau tai neužkerta kelio darbo santykiams pasibaigti kitais įstatyme nustatytais pagrindais, įskaitant kai darbuotojo funkcija darbdaviui tampa perteklinė (civ. b. Nr. e3K-3-95-1249/2025); darbo sutarties šalys turi pareigą vengti ne tik realaus interesų konflikto, bet ir interesų pažeidimo grėsmės (civ. b. Nr. e3K-3-49-1120/2025).

Plėtodamas praktiką nuosavybės teisės įgyvendinimo ir gynimo srityje, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad: banko sąskaitos sutarties paskirtis nėra sureguliuoti bendraturčių vidinius bendrosios nuosavybės teisinius santykius tais atvejais, kai sudaroma bendra banko sąskaitos sutartis, nes dviejų ar daugiau asmenų atidarytoje bendroje banko sąskaitoje įneštų pinigų teisinį režimą apibrėžia patys banko klientai – bendros sąskaitos turėtojai (civ. b. Nr. e3K-3-139-381/2025); tai, kad priklausiniu esantis daiktas nuosavybės teise priklauso ne pagrindinio daikto savininkui, o kitam asmeniui, savaime nereiškia, kad šių daiktų negali sieti bendra ūkinė paskirtis ir jie negali būti pripažinti pagrindiniu daiktu ir jo priklausiniu (civ. b. Nr. e3K-3-81-403/2025); Nacionalinė žemės tarnyba, kaip valstybės patikėtinė, neturi teisės, atstovaudama valstybei, kaip bendrosios dalinės nuosavybės teisės subjektui, vienašališkai pertvarkyti žemės sklypo, priklausančio valstybei ir privatiems asmenims bendrosios dalinės nuosavybės teise, nustatyti ar pakeisti naudojimosi sklypu tvarkos ar kitaip vienašališkai įgyvendinti bendrosios dalinės nuosavybės teisę (civ. b. Nr. e3K-3-50-469/2025); ieškovui (viešąjį interesą ginančiam prokurorui) civilinio turto konfiskavimo byloje tenka pareiga įrodyti ne tik turto valdymo nuosavybės teise faktą, jo vertę ir Civilinio turto konfiskavimo įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos prezumpcijos sąlygas, bet ir prašomo konfiskuoti turto ryšį su neteisėta (galimai nusikalstama) veikla, kurios prevencijai skirtas tas įstatymas (civ. b. Nr. e3K-3-15-781/2025).

Spręsdamas klausimą dėl nuostolių atlyginimo ikisutartiniuose santykiuose, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad skolininko gautos naudos pripažinimas nukentėjusios šalies nuostoliais pagal CK 6.249 straipsnio 2 dalį yra galimas tik išimtiniais atvejais – kai

neįmanoma apskaičiuoti nuostolių dydžio kitais kasacinio teismo praktikoje pripažintais būdais arba kai pažeidžiamos aukštesnės teisinės vertybės nei tinkamas sutarties įvykdymas, pvz., konfidencialumo pareiga ar sąžininga konkurencija (civ. b. Nr. e3K-7-148-1075/2025).

Nagrinėdamas klausimą dėl neturtinės žalos atlyginimo galimybės mirus atsakovui, kasacinis teismas suformulavo teisės aiškinimo taisyklę, reikšmingą ir kitoms civilinėms byloms, kuriose žalos atlyginimo reikalavimai pareiškiami mirus kaltininkui: prievolė atlyginti neturtinę žalą nėra išimtinai asmeninė ir nepasibaigia mirus kaltininkui – ji gali būti įvykdyta ir skolininkui mirus, įpėdiniams, jei tokių būtų, ją įvykdant pinigais (civ. b. Nr. e3K-7-91-943/2025).

Spręsdamas dėl termino, per kurį turi būti pateiktas vykdyti baudžiamojoje byloje išduotas vykdomasis raštas dėl turto konfiskavimo, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pateikė naują išaiškinimą, kad remiantis apkaltinamuoju nuosprendžiu išduotas vykdomasis raštas dėl turto konfiskavimo turi būti pateiktas vykdyti per penkerius metus nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos, jei iki to laiko nėra suėjęs Baudžiamojo kodekso 96 straipsnyje įtvirtintas apkaltinamojo nuosprendžio vykdymo senaties terminas, o tuo atveju, kai taikytinas apkaltinamojo nuosprendžio vykdymo senaties terminas yra trumpesnis nei penkeri metai, – per atitinkamą (trumpesnį) apkaltinamojo nuosprendžio vykdymo senaties terminą (civ. b. Nr. 3K-7-71-823/2025).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje baudžiamosiose bylose buvo pateiktos pozicijos aktualiais baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės – profesinių pareigų vykdymo – taikymo sąlygų ir šio instituto atribojimo nuo būtinosios ginties aspektais nurodant, kad: profesinių pareigų vykdymas yra baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė tik tuo atveju, jei tokios pareigos atliekamos vadovaujantis teisės aktuose nurodytomis sąlygomis ir jas vykdant neperžengiamos šiuose teisės aktuose nustatytos ribos (baudžiamoji byla (toliau – b. b.) Nr. 2K-32-648/2025); pareigūno veiksmų naudojant prievartą teisėtumą pirmiausia lemia jo tarnybinius įgaliojimus apibrėžiantys teisės aktai, o teisės į būtinąją gintį taisyklės taikomos tik išimtiniais atvejais, kai minėtas teisinis reguliavimas nėra pakankamas teisėtumo klausimui išspręsti (b. b. Nr. 2K-7-119-594/2025).

Be kita ko, buvo vienodinama praktika dėl turto konfiskavimo bylose dėl vertimosi neteisėta ūkine, komercine ar finansine veikla išaiškinant, kad: sprendžiant, koks turtas šios kategorijos baudžiamosiose bylose konfiskuotinas, būtina nustatyti tai, ar asmuo vertėsi veikla, kuria būtų galėjęs teisėtai verstis ją įregistravęs, ar jis vertėsi veikla, kuria apskritai neturėjo teisės verstis, nes tai gali turėti įtakos sprendžiant klausimą dėl turto, pripažintino nusikalstamos veikos rezultatu, apimties (b. b. Nr. 2K-P-42-976/2025); tais atvejais, kai neteisėta ūkinė, komercinė ar finansinė veikla vykdoma tinkamai jos neįregistravus, siekiant nuslėpti pajamas nuo mokesčių administratoriaus, svarbu nustatyti, ar yra apskaičiuota mokestinė prievolė, ar ji gali būti išieškota Mokesčių administravimo įstatyme (toliau – MAĮ) nurodyta tvarka, ar padaryta žala valstybei. Jei mokesčiai sumokėti arba nustatyta, kad bus išieškomi MAĮ nurodyta tvarka, tokios veiklos pajamos paprastai nekonfiskuojamos, priešingai nei tuo atveju, kai pajamos yra gaunamos iš vertimosi tokio pobūdžio neteisėta ūkine, komercine ar finansine veikla, kuria asmuo negalėtų teisėtai verstis (b. b. Nr. 2K-P-42-976/2025).

Kaip ir 2024 m., daug dėmesio buvo skirta kasacinio teismo praktikai plėtoti bylose dėl nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams sprendžiant ne vieną probleminį klausimą, susijusį su piktnaudžiavimu, be kita ko, padarytu viešųjų pirkimų srityje. Antai konstatuota, kad: didelės neturtinio pobūdžio žalos požymis negali būti preziumuojamas ar kildinamas iš kitų piktnaudžiavimo sudėties požymių, būti be turinio, vien apibrėžtas abstrakčiomis frazėmis apie valstybės ir juridinių asmenų autoriteto, reputacijos, prestižo menkinimą, kompromitavimą, pagrindinių valstybės principų pažeidimą (b. b. Nr. 2K-47-648/2025); neturtinio pobūdžio žala paprastai pripažįstama didele, jeigu valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens piktnaudžiavimas yra susijęs su nusikalstamos veikos, ypač tyčinės, padarymu (b. b. Nr. 2K-7-167-511/2025); kai valstybės tarnautojas ar teikiant viešąsias paslaugas jam prilygintas asmuo tyčia padaro viešuosius pirkimus reglamentuojančių teisės aktų pažeidimų, siekdamas, kad atskiri asmenys nepagrįstai pasipelnytų, yra pagrindas spręsti, kad tokiais veiksmais padaroma didelė žala valstybei, nes taip diskredituojamas valstybės politikos įgyvendinimas visuomenei jautriose srityse (b. b. Nr. 2K-115-654/2025); sprendžiant dėl didelės neturtinės žalos kilimo pažeidus viešųjų pirkimų sritį reguliuojančius teisės aktus, turi būti įvertintas ir šių pažeidimų pobūdis bei priežastys, išsiaiškinta, ko iš tiesų buvo siekiama tokiais veiksmais, ar jiems būdingas korupcinis pobūdis, savanaudiški tikslai, ar realiai suteiktos įsigytos paslaugos (atlikti darbai), ar jų kaina yra aiškiai per didelė, kaip tokie veiksmai vertintini proporcingumo, racionalumo aspektais (b. b. Nr. 2K-7-96-788/2025, Nr. 2K-115-654/2025, Nr. 2K-124-387/2025).

Reikšdamas poziciją dėl įvairių bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme aspektų, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas toliau plėtojo praktiką dėl nuteistojo dalyvavimo teismo posėdyje nagrinėjant bylą apeliacine tvarka, taip pat sprendė klausimą dėl BPK nuostatų, susijusių su apeliacinio skundo atšaukimu, laikymosi atitinkamai pabrėždamas, kad: jei asmuo, kurio byla pirmosios instancijos teisme buvo išnagrinėta jam nedalyvaujant, atsisako asmeniškai (fiziškai) dalyvauti apeliaciniame procese, būtina įvertinti, ar toks atsisakymas yra sąmoningas, ar nuteistasis turėjo realią galimybę dalyvauti procese ir ar jam buvo išaiškinti tokio sprendimo galimi padariniai (b. b. Nr. 2K-98-495/2025); asmens valia dėl apeliacinio skundo atšaukimo turi būti aiškiai nustatyta, išreikšta savanoriškai, suvokiant skundo atšaukimo pasekmes ir tinkamai užfiksuota (b. b. Nr. 2K-1-813/2025).

Nagrinėdamas klausimus, susijusius su civiliniu ieškiniu baudžiamajame procese, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, be kita ko, išaiškino, kad: svarbus aspektas sprendžiant, ar mokestinė prievolė baudžiamojoje byloje gali būti laikoma nusikaltimu padaryta žala, yra galimybės įvykdyti mokestinę prievolę Mokesčių administravimo įstatyme nustatyta tvarka ir pagrindais nebuvimas (b. b. Nr. 2K-78-891/2025); teismai, nustatydami neturtinės žalos dydį, taip pat turi atsižvelgti į bendrus ekonominius, pragyvenimo lygio pokyčius, įvykusius po to, kai buvo priimti sprendimai kitose analogiško ar panašaus pobūdžio bylose, kuriose suformuota teismų praktika aktuali nagrinėjamose naujose bylose (b. b. Nr. 2K-80-697/2025, Nr. 2K-166-495/2025, Nr. 2K-171-891/2025); kaltės forma yra svarbi sprendžiant civilinės atsakomybės dydžio sumažinimo klausimus – kuo

švelnesnė kaltės forma, tuo platesnė teismo teisė nuostolių atlyginimo dydį mažinti, ir atvirkščiai – tyčinį nusikaltimą padariusio asmens civilinės atsakomybės apimtis neturėtų būti mažinama motyvuojant nukentėjusio asmens kalte (b. b. Nr. 2K-164-719/2025).“

Lietuvos Respublikos Teisingumo ministrė Rita Tamašunienė:

„Teisingumo ministerija kryptingai ir nuosekliai įgyvendina valstybės siekį stiprinti teisingumo sistemą, grindžiamą veiksmingumo, kokybės, atvirumo ir skaidrumo principais. Ministerijos veikla orientuota į žmogaus teisių apsaugos užtikrinimą, tarptautinių įsipareigojimų vykdymą, nacionalinio saugumo stiprinimą ir modernios, visuomenės pasitikėjimą stiprinančios teisinės aplinkos kūrimą. 2025 m. pasiekti rezultatai patvirtina nuoseklų šių prioritetų įgyvendinimą ir reikšmingą pažangą teisingumo srityje.

2025 m. Teisingumo ministerija, atstovaudama Lietuvai Europos Žmogaus Teisių Teisme (toliau - EŽTT) ir koordinuodama šio teismo sprendimų įgyvendinimą nacionaliniu lygmeniu, pasiekė geriausią rezultatą EŽTT sprendimų vykdymo srityje – per metus užbaigta beveik 60 proc. bylų, kurioms buvo taikoma vykdymo priežiūra. Tai – reikšmingas proveržis, kelis kartus viršijantis ankstesnių metų vidurkį. Šie rezultatai patvirtina atsakingą Lietuvos požiūrį į tarptautinių įsipareigojimų vykdymą. Siekiant, kad nacionalinė teisinė sistema ir toliau atitiktų EŽTT standartus, bus įgyvendinamos kryptingos priemonės, grindžiamos nuolatiniu dialogu su atsakingomis institucijomis ir EŽTT, nacionalinių teismų praktikos analize, teisėkūros ir teisminių procesų stebėsena.

Nacionalinėje teisėje nuosekliai laikomasi Europos teisės principų, užtikrinant vienodą žmogaus teisių standartų taikymą visoje Europos erdvėje ir stiprinant nacionalinių bei tarptautinių institucijų bendradarbiavimą.

Svarbią reikšmę nacionalinio saugumo stiprinimui turi priimtos teisinio reglamentavimo priemonės, sudarančios prielaidas taikyti baudžiamąją atsakomybę už žalą Lietuvos ypatingos svarbos infrastruktūrai ir išplečiančios baudžiamojo persekiojimo galimybes už tokio pobūdžio veikas. Šios priemonės leidžia valstybei geriau pasirengti atremti išpuolius, nukreiptus prieš povandeninę ar kitą ypatingos svarbos infrastruktūrą, taigi – stiprinti nacionalinį saugumą ir apsaugoti valstybės interesus.

Taip pat planuojama didinti ir plėsti pirminės teisinės pagalbos prieinamumą, bendradarbiaujant su universitetais. Bendradarbiavimas su akademine bendruomene yra itin svarbus. Tai – ne tik puiki platforma, leidžianti sudaryti galimybes studentų praktikai, bet ir efektyvus būdas gerinti pirminės teisinės pagalbos prieinamumą. Esu tikra, kad kartu galime rasti tvarių, visuomenei naudingų sprendimų.

Siekiant sustiprinti nuteistųjų resocializacijos procesus, pasirašyta sutartis su Lietuvos Vyskupų Konferencija dėl sielovados paslaugų teikimo laisvės atėmimo vietose. Numatyta, kad bausmių vykdymo sistemoje sielovadinį palydėjimą vykdys ne tik kapelionai, bet ir jų asistentai – taip bus užtikrinamas didesnis emocinis palaikymas nuteistiesiems.

Vienu reikšmingiausių 2025 m. teisingumo srities pasiekimų laikytinas susitarimas su profesinėmis sąjungomis ir pasirašyta Lietuvos bausmių vykdymo sistemos kolektyvinė šakos sutartis, kurioje numatytos plačios socialinės garantijos visiems Lietuvos probacijos tarnybos ir Lietuvos kalėjimų tarnybos pareigūnams bei darbuotojams.

Šiemet taip pat bus nuosekliai siekiama mažinti administracinę naštą gyventojams ir verslui, stiprinti viešojo sektoriaus lyderystę įgyvendinant skaitmeninę transformaciją, centralizuotą skaitmeninės politikos formavimą ir elektroninių valdžios paslaugų plėtrą."

Lietuvos Respublikos generalinė prokurorė Nida Grunskienė:

„2025 metų Lietuvos prokuratūros veiklą labiausiai tiktų apibūdinti keliais raktiniais žodžiais – nuoseklus, sistemingas darbas ir augantis gebėjimas prisitaikyti prie nuolat kintančių teisinių ir saugumo iššūkių. Taip manyti leidžia ne pavieniai rezonansiniai įvykiai, kurių 2025 m. gal ir buvo kiek mažiau, bet rezultatai, rodantys tikslingą, kryptingą prokuratūros judėjimą ir institucinę brandą siekiant stiprinti valstybės saugumą, atsparumą, užtikrinti teisės viršenybę ir didinti baudžiamojo persekiojimo efektyvumą.

Vienas ryškiausių 2025 m. bruožų ir neginčytinų prokuratūros veiklos prioritetų – toliau stiprėjanti baudžiamosios teisės reikšmė nacionalinio saugumo srityje. Ryškiu to pavyzdžiu tapo ištirto prekybos centro „Ikea" padegimo ir dar vieno planuoto, bet laiku užkardyto teroristinio akto baudžiamosios bylos perdavimas teismui. Per sudėtingą, labai daugiasluoksnio ir intensyvaus tarptautinio bendradarbiavimo pareikalavusį tyrimą neginčytinai nustatyta, kad nusikalstamai veikai buvo rengiamasi naudojant sudėtingas konspiracines schemas, šifruoto ryšio kanalus, informaciją apie galimus taikinius renkant iš anksto ir labai sistemingai. Tyrimo duomenys patvirtino ir tai, kas jau buvo įtariama seniau – šių visuomenei bauginti skirtų nusikalstamų veikų iniciatoriai ir svarbiausios koordinavimo grandys yra nedraugiškų Lietuvai valstybių teritorijose, o surinkta medžiaga apie teismui perduotą atvejį, deja, yra tik vienas iš daugelio epizodų, liudijančių atkaklius siekius destabilizuoti ES šalių saugumą. Džiugu, kad ši baudžiamoji byla, pasibaigusi apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu, dar kartą patvirtino aukštą mūsų prokurorų ir skirtingų tarnybų pareigūnų kvalifikaciją, tarptautinių partnerių ir Europos Sąjungos agentūrų, tokių kaip Eurojustas, Europolas, svarbą, apskritai mūsų valstybės gebėjimą efektyviai reaguoti į veikas, keliančias grėsmę visuomenės saugumui ir valstybės stabilumui.

Ne mažiau reikšmingų rezultatų pasiekta tiriant vis dažnesnes šnipinėjimo veikas. Lietuvos apeliacinis teismas paliko galioti nuosprendį, kuriuo Lietuvos pilietis pripažintas kaltu dėl šnipinėjimo Baltarusijos Respublikai ir nuteistas 9 metų laisvės atėmimo bausme. Išnagrinėjęs kitą baudžiamąją bylą, Šiaulių apygardos teismas pripažino kaltu dėl šnipinėjimo dvigubą – Lietuvos ir Rusijos – pilietybę turintį asmenį. Šis asmuo, ilgą laiką už piniginį atlygį vykdęs Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų Generalinio štabo Vyriausiosios valdybos (GRU) užduotis, darė tai būdamas Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų partijos ir Lietuvos tremtinių ir

politinių kalinių sąjungos nariu. 2025 m. teismui taip pat perdavėme baudžiamąją bylą, kurioje du Lietuvos Respublikos piliečiai kaltinami bendradarbiavimu su Baltarusijos karinėmis struktūromis – joms rinko ir perdavinėjo informaciją apie Lietuvos kariuomenę, strateginių objektų infrastruktūrą, Lietuvos šaulių sąjungą, NATO sąjungininkų veiklą ir kitus nacionaliniam saugumui reikšmingus aspektus.

Su nacionalinio saugumo interesais sietinas ir apkaltinamasis teismo nuosprendis byloje dėl Adolfui Ramanauskui-Vanagui atminti skirto paminklo išniekinimo. Tyrimu nustatyti trys užsienio valstybių piliečiai, už atlygį rinkę informaciją apie viešo pagerbimo vietas ir organizavę vandališkus veiksmus ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Baltijos valstybėse. Visi trys asmenys pripažinti kaltais dėl padėjimo kitai valstybei veikti prieš Lietuvos Respubliką, turto sunaikinimo ar sugadinimo ir kapo ar kitos viešosios pagarbos vietos išniekinimo. Nuteistiesiems skirtos realios laisvės atėmimo bausmės.

Apie didėjančią grėsmių nacionaliniam saugumui įvairovę leidžia spręsti ir itin rezonansinis ikiteisminis tyrimas, per kurį išaiškinta didelė asmenų grupė, organizavusi ir planavusi ne mažiau kaip 4 labai pavojingus teroro aktus skirtingose Europos valstybėse. Teroristiniai išpuoliai turėjo įvykti sprogus specialiai išsiųstoms siuntoms su savadarbiais sprogstamaisiais ir padegamaisiais užtaisais. Tyrimo duomenimis, šios nusikalstamos veikos taip pat buvo koordinuojamos užsienio piliečių, siejamų su Rusijos karinėmis struktūromis.

Atskirai paminėtina 2025 m. išpopuliarėjusi sąvoka „hibridinė ataka“, kuri turi savo vietą ir svorį viešajame bei politiniame žodyne, tačiau, bent kol kas, nėra baudžiamosios teisės kategorija nei Lietuvoje, nei svetur. Todėl visiškai natūralu, kad paklausti apie „hibridinės atakos“ požymius arba „hibridinių atakų“ tyrimus prokurorai atsako neigiamai, nes jie tiria tik tai, kas nurodyta Baudžiamajame kodekse – terorizmą, šnipinėjimą, padėjimą kitai valstybei veikti prieš Lietuvos Respubliką ir pan., „hibridiškumą“ palikdami žurnalistų, tarptautinių santykių ir kitų sričių ekspertų bei politikų komentarams.

Vis dėlto nėra taip, kad tikrai aktualaus visuomenei reiškinio Lietuvos prokurorai nesupranta ar nemato. Būtent todėl, įvertinus 2025 m. rudenį sistemingai fiksuotas navigacines žymas, Vilniaus ir Kauno oro uostų darbo stabdymą ir daugybės skrydžių atšaukimus, pareigūnų perimtus balionus su kontrabandiniais kroviniais, daromą didelę ekonominę žalą mūsų valstybei ir keliamą tiesioginę grėsmę civilinės aviacijos saugumui, baigiantis metams buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas pagal BK 118 straipsnio „Padėjimas kitai valstybei veikti prieš Lietuvos Respubliką“ 1 dalį. Nors šis tyrimas dar tik pradiniame etape, jau turime reikšmingų rezultatų – 21 suimtą įtariamąjį, duomenų dėl įtariamo nusikalstamo susivienijimo, kontrabandos masto, ryšių su bendrininkais Baltarusijoje ir kt.

2025 m. buvo toliau atliekamas prieš trejus metus pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl Rusijos karo nusikaltimų ir nusikaltimų žmoniškumui Ukrainoje – didžiulės apimties ir labai sudėtingas, reikalaujantis nuoseklaus įrodymų rinkimo, jų vertinimo ir nuolatinio koordinavimo su užsienio valstybių teisėsaugos institucijomis ir Eurojustu. Išskirtinis šio tyrimo ir bendradarbiavimo

su Ukraina rezultatas – Ukrainos rudenį Lietuvai perduotas Rusijos pilietis, įtariamas karo nusikaltimais prieš civilius ir karo belaisvius, jų kankinimą, neteisėtą laisvės atėmimą ir Ženevos konvencijų bei karo papročių pažeidimus. Tai pirmas atvejis nuo Rusijos ginkluotos agresijos prieš Ukrainą pradžios, kai sulaikytą Rusijos karį Ukraina perdavė kitai valstybei baudžiamajam persekiojimui vadovaujantis universalios jurisdikcijos principu.

Reikšmingu ne tik Lietuvos prokuratūrai įvykiu laikytinas ir 2025 m. sausio mėn. Vilniuje surengtas Eurojusto koordinuojamos jungtinės tyrimo grupės (JTG) koordinacinis pasitarimas, kuriame dalyvavo 7 valstybių prokuratūrų ir ikiteisminio tyrimo institucijų, Tarptautinio baudžiamojo teismo prokuratūros ir Europolo atstovai. Vilniuje jau antrą kartą nuo 2022 m. vykęs JTG koordinacinis pasitarimas dar kartą patvirtino aukštą Lietuvos vertinimą šiame išskirtiniame tyrime.

Šių vienaip ar kitaip su mūsų valstybės saugumu susijusių tyrimų visuma leidžia teigti, kad baudžiamasis persekiojimas yra viena iš labai svarbių, sisteminių valstybės atsparumo užtikrinimo priemonių. Jis reikalauja iš prokurorų ne tik didelės atsakomybės ir profesionalumo, bet ir plataus akiračio, gebėjimo suprasti skirtingų teisinių sistemų aplinką, koordinuoti veiksmus ir užtikrinti įrodymų standartų suderinamumą. Aktyvus Lietuvos prokuratūros įsitraukimas į keliolikos jungtinių tyrimo grupių veiklą, tarptautinio bendradarbiavimo rezultatai patvirtina, kad esame lygiavertė tarptautinės teisingumo bendruomenės šalis, o Pasaulio prokurorų asociacijos pateiktas siūlymas 2028 m. visų asociacijos narių susitikimą surengti Lietuvoje liudija labai aukštą įvertinimą.

Visgi, nepaisant išskirtinio dėmesio valstybės saugumo užtikrinimo prioritetui ir tarptautiniam bendradarbiavimui, 2025 m. Lietuvos prokuratūra nemažino dėmesio ir tam, kas gali griauti valstybę iš vidaus – korupcijai viešajame sektoriuje.

Toliau buvo atliekami garsieji savivaldybių tarybų narių veiklos išlaidų kompensavimo tyrimai. Priminsiu, kad ikiteisminiai tyrimai dėl galimų nusikalstamų veikų buvo pradėti 50-yje savivaldybių, dalis jų nutraukta nenustačius nusikalstamos veikos požymių, tačiau tie, kurie buvo tęsiami, apėmė dešimtis savivaldybių ir šimtus tarybų narių. Metams baigiantis ikiteisminiuose tyrimuose buvo apie 50 įtariamųjų, o pirmosios instancijos teismai jau buvo išnagrinėję daugiau nei 30 baudžiamųjų bylų ir daugumoje jų priėmę apkaltinamuosius sprendimus dėl piktnaudžiavimo, turto pasisavinimo, sukčiavimo ar dokumentų klastojimo. Apeliacinės ir kasacinės instancijos teismai didžiąja dalimi patvirtino priimtus nuosprendžius. Šių procesų rezultatai atsispindi ne tik baudžiamajame persekiojime, bet ir reikšminguose finansiniuose rodikliuose – teismai skyrė daugiau nei 200 tūkstančių eurų baudų, savivaldybių biudžetams sugrąžinta apie 3 mln. eurų. Teismuose toliau nagrinėjamos bylos patvirtina šios kategorijos procesų apimtį ir sudėtingumą, taip pat rodo nuoseklų teisėsaugos institucijų siekį užtikrinti viešųjų lėšų naudojimo skaidrumą ir atsakomybės neišvengiamumo principą.

Metų pabaigoje garsiai nuskambėjo ir ikiteisminis tyrimas, kuriame buvo pareikšti įtarimai Valstybinės augalininkystės tarnybos vadovams, jų patarėjams ir kitiems asmenims dėl

piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi, dokumentų klastojimo ir kitų nusikalstamų veikų. Tyrimo duomenys leidžia įtarti, kad iš augalus ir augalinius produktus gabenančių įmonių atstovų buvo nuolat reikalaujami ir gaunami didelės vertės kyšiai už šių krovinių gabentojams VAT išduodamus fitosanitarinius sertifikatus. Įtariama, kad bendra kyšių suma gali siekti 1,5 mln. eurų, o per kratas rastas turtas – 1 mln. 300 tūkst. eurų grynųjų pinigų, apie 8 kg aukso, daugiau kaip 11 tūkst. cigarečių pakelių, beveik 14 tūkst. litrų alkoholio be lietuviškų banderolių, narkotinės medžiagos ir sprogmenys, nustebino ir daug mačiusius. Šis tyrimas verčia pripažinti, kad greta modernių, didelio masto skaidrumo kampanijų, reklamos, jaunuomenės ugdymo programų, gerėjančių indeksų, tarptautinių konferencijų ir kitų vertingų pastangų nematomai gali tarpti ir augti labai pavojingi korupciniai ryšiai, darantys sunkiai suskaičiuojamą žalą kiekvienam Lietuvos piliečiui. Todėl sistemingas, efektyvus, besąlygiškas korupcinių nusikaltimų baudžiamasis persekiojimas niekaip negali tenkintis antraplaniu vaidmeniu, jis turi būti prioritetinis visos teisėsaugos veikloje.

2025 m. taip pat rezonavo atskiri tyrimai dėl šmeižto, tautinės ir kitokios neapykantos kurstymo, nuomonės reiškimo. Prokuratūros vaidmuo tokiose situacijose ypač atsakingas – būtina išlaikyti pusiausvyrą tarp žodžio laisvės apsaugos ir pareigos užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms. Atskirai paminėtinos dezinformacijos atakos, elektroninių sistemų nulaužimai, tapatybės vagystės, „botų“ fermos, kurios vis dažniau pajungiamos tiek finansinio sukčiavimo, tiek valstybės destabilizavimo tikslams. Akivaizdu, kad su kiekviena diena visa informacinė aplinka ir su ja siejamos technologijos sudėtingėja, o mums tenka mokytis ir naujų elgesio, vertinimo standartų, ir naujų būdų tirti šiuos nusikaltimus.

Institucijos brandą atspindi ne tik tyrimų rezultatai, bet ir dėmesys žmogiškiesiems ištekliams. Šiuolaikinis baudžiamasis procesas reikalauja ne tik teisinių žinių, bet ir gebėjimo dirbti komandoje, apdoroti sudėtingus duomenis, išmanyti modernias technologijas, tarpdisciplininius tyrimo metodus ir jais naudotis. Ypatingą dėmesį skyrėme darbuotojų mokymams, motyvacijai ir mikroklimatui. Toliau sistemingai dirbome su universitetais, bendravome su studentais ir siekėme geriausiųjų akyse atrodyti patraukliausiu darbdaviu. Tai davė laukiamų rezultatų – atrankose į laisvas darbo vietas dabar dalyvauja kelis kartus daugiau kandidatų nei anksčiau, tenka organizuoti papildomas sesijas norintiems laikyti prokuroro egzaminą. 2025 m. prisiekė net 14 naujų prokurorų – tai tikrai reikšmingas mūsų gretų pasipildymas.

Apibendrinant galima teigti, kad 2025 m. išryškėjo kelios tarpusavyje susijusios kryptys: nacionalinio saugumo stiprinimas, aukštesni skaidrumo standartai viešajame sektoriuje, nuoseklus profesinių pajėgumų didinimas ir aktyvus dalyvavimas tarptautinėje teisinėje erdvėje. Šios tendencijos leidžia konstatuoti, kad prokuratūra neapsiriboja vien reagavimu į nusikalstamas veikas. Institucija vis labiau veikia kaip vienas iš teisinės valstybės stabilumo garantų, prisidedantis prie ilgalaikio teisėtumo kultūros formavimo. Atsižvelgiant į didėjančius saugumo iššūkius ir visuomenės lūkesčius, galima pagrįstai tikėtis, kad baudžiamojo persekiojimo efektyvumo, nepriklausomumo ir profesionalumo principai ir toliau išliks kertiniai prokuratūros veiklos orientyrai.

Lietuvos advokatūros Advokatų tarybos pirmininkas Mindaugas Kukaitis:

„Praėję 2025 m. Lietuvos advokatūrai buvo reikšmingi – atnešė svarbių pokyčių, idėjų ir išbandymų visai advokatų profesinei bendruomenei. Visi pokyčiai, kad ir kokie jie būtų, sustiprina ir suvienija bendruomenės narius. Žinoma, visuomet džiugina teigiamos permainos, tačiau profesinėje veikloje, kaip ir gyvenime, nuo mūsų valios nepriklausantys neigiami pasikeitimai – neišvengiami. Trumpai aprašytini keli advokatų bendruomenei svarbūs 2025 m. įvykę teisės pokyčiai.

Lietuvos advokatūrai reikšmingu įvykiu laikytinas Europos Tarybos konvencijos „Dėl advokato profesijos apsaugos“ (toliau – Konvencija) pasirašymas 2025 m. gegužės 13 d. Ši Konvencija – tai tarptautinė advokatų profesijos apsauga, pasiekta po beveik dešimties metų atkaklaus ir nuoseklaus nacionalinių advokatūrų ir Europos advokatūrų tarybos (CCBE) darbo. Konvencijoje įtvirtinamas advokato laisvosios profesijos nepriklausomumas, siekiant užtikrinti, kad advokatai savo profesinę veiklą vykdytų be papildomos išorės įtakos, garantuodami klientų teisių apsaugą, bendravimo konfidencialumą, teiktų nešališką teisinę pagalbą. Šiuo metu Lietuvos laukia ne mažiau svarbus, atsakomybės reikalaujantis procesas – šios Konvencijos ratifikavimas ir Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo (toliau – Advokatūros įstatymas) pakeitimas, įtvirtinant Konvencijoje garantuojamą aukštesnę advokato profesijos apsaugą.

Neabejojama, kad advokato profesija yra ir turėtų būti grindžiama tik ypač aukštais etikos ir moralės standartais, kurių įgyvendinimas vertintinas kaip tiesiogiai susijęs su visuomenės pasitikėjimu teisine sistema. Lietuvos advokatūra, siekdama garantuoti, kad advokatui, kaip teisinės sistemos dalyviui, tiesiogiai dalyvaujančiam užtikrinant teisingumą, būtų keliami itin griežti standartai, savo iniciatyva parengė nepriekaištingos reputacijos reikalavimus sugriežtinančius Advokatūros įstatymo pakeitimus, kurie įsigaliojo 2025 m. Įsigaliojus šiems pakeitimams, už korupcinius nusikaltimus teistų teisėjų, prokurorų ir teisėsaugos pareigūnų „atšalimo“ laikotarpis norint tapti advokatu tapo trečdaliu ilgesnis. Lietuvos advokatūra, vadovaudamasi aukščiausių profesijos pamatinių ir principinių vertybių svarba, laikosi nuomonės, kad Lietuvos advokatūra neturėtų būti saugaus prieglobsčio vieta tokiems asmenims.

Deja, advokatų bendruomenę, kaip ir visus Lietuvos gyventojus, palietė mokestinės reformos buldozeris. Lietuvos advokatūra ne kartą viešai, taip pat oficialiais pranešimais, atkreipė Lietuvos Respublikos Seimo, Lietuvos Respublikos Prezidento ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės dėmesį, pabrėždama, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybei teikiant mokestinių įstatymų pakeitimus nebuvo tinkamai atliktas teisinio reguliavimo poveikio vertinimas, nors jis buvo būtinas. Lietuvos advokatūra kartu su dar 200 asociacijų ir (ar) organizacijų kreipėsi į politikus dėl galimai Lietuvos Respublikos Konstitucijai prieštaraujančios mokestinės reformos sustabdymo, ragino imtis įstatymuose ir Lietuvos Respublikos Seimo statute numatytų procedūrų šiems pažeidimams pašalinti – grąžinti projektus rengėjams, t. y. Lietuvos Respublikos Vyriausybei. Nepaisant atkaklių Lietuvos advokatūros pastangų, neigiamas pasekmes Lietuvos gyventojams sukelsiantys mokesčių pakeitimai buvo priimti. Skaudžios šio neapgalvoto sprendimo pasekmės jau jaučiamos

mūsų bendruomenės, pavyzdžiui, kyla klausimų dėl teisingo apmokėjimo valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiantiems advokatams. Advokatai ir mediatoriai, viršiję Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatyme nustatytą 45 000 Eur ribą, privalo mokėti pridėtinės vertės mokestį (toliau – PVM), išskaičiuojamą iš valstybės nustatyto fiksuoto 25 Eur valandinio įkainio, t. y. valstybės nustatytas fiksuotas valandinis įkainis nėra didinamas PVM suma. Lietuvos advokatūra, siekdama išspręsti teisinio reguliavimo, susijusio su valstybės finansuojamų teisinių ir mediacijos paslaugų apmokestinimu PVM, problematiką, kreipėsi į Lietuvos Respublikos finansų ministeriją, Lietuvos Respublikos teisingumo ministeriją ir Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą su prašymu inicijuoti teisės aktų pakeitimus.

Be kita ko, Lietuvos advokatūra susiduria su akivaizdžiais teisės aktuose garantuojamų advokato ir klientų teisių apsaugos pažeidimais. Iki šiol atkakliai bandome įtikinti policijos generalinį komisarą pašalinti kasdien vykdomus šiurkščius žmogaus teisių pažeidimus, kuomet sulaikytiems asmenims areštinėse visoje Lietuvoje nesudaroma galimybė be pašalinių susitikti su savo advokatais. Visi advokatų ir klientų susitikimai filmuojami, darant tiek vaizdo, tiek garso įrašus. Šiuo metu Lietuvos advokatūra yra pasiryžusi pradėti teisminį procesą dėl minėto žmogaus teisių pažeidimo sustabdymo.

Pabaigoje norėtųsi visą Lietuvos teisininkų bendruomenę padrąsinti gyviau įsijungti į teisines diskusijas ir nebijoti reikšti argumentuotos ekspertinės pozicijos. Naudokimės savo teisių gynyba ir branginkime demokratijos mums teikiamą privalumą laisvai reikšti savo požiūrį."

Lietuvos notarų rūmų prezidentas Marius Stračkaitis:

„2025 m. Lietuvos notariatas nuosekliai dėjo pastangas stiprinti notaro profesiją, jos vaidmenį ir autoritetą. Didinome notariato matomumą tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu, prisidėdami prie modernios, patikimos ir piliečiams artimos teisinės sistemos kūrimo.

2025 m. Lietuvos notariatas užbaigė trejų metų aktyvaus dalyvavimo Europos Sąjungos notariatų tarybos (CNUE) vadovybėje etapą. Lietuvos indėlis į CNUE veiklą buvo tęstinis ir kryptingas. 2023 m. Lietuvos notarų rūmų prezidentas Marius Stračkaitis ėjo CNUE tarybos viceprezidento pareigas, 2024 m. buvo išrinktas CNUE prezidentu, o 2025 m., tapęs CNUE garbės prezidentu, dirbo CNUE valdyboje kaip patarėjas ir prisidėjo prie sprendimų svarbiausiais strateginiais Europos Sąjungos notariatų tarybos klausimais.

Per šį trejų metų laikotarpį buvo inicijuota ir įgyvendinta reikšmingų darbų. Viena pagrindinių krypčių tapo naujų narių-stebėtojų integracija į CNUE organizaciją. Lietuvai pirmininkaujant CNUE, taip pat buvo skiriama tikslinga parama Ukrainai, pabrėžiant solidarumą ir paramą šiai šaliai sudėtingomis geopolitinėmis sąlygomis. Didelis dėmesys per visą trejų metų Lietuvos dalyvavimo CNUE valdyboje laikotarpį teko skaitmenizavimo procesams, inovatyvių sprendimų diegimui ir notaro profesijos stiprinimui, siekiant užtikrinti jos patikimumą sparčiai besikeičiančioje teisinėje aplinkoje.

2025 m. gruodžio mėnesį vykusioje CNUE generalinėje asamblėjoje šalys narės parengė rezoliuciją dėl notaro profesijos stiprinimo ir teisės viršenybės užtikrinimo. Šia rezoliucija buvo patvirtintas CNUE įsipareigojimas dėl teisinės valstybės principo įgyvendinimo ES ir pabrėžtas esminis notarų vaidmuo užtikrinant teisinį tikrumą, skaidrumą ir pasitikėjimą visoje Europoje.

Lietuvos notariatas 2025 m. prisijungė prie ES teisingumo programos (2021–2027 m.) bendrai finansuojamo projekto „Justice Without Litigation II“ (*JuWiLi II*), kuriuo siekiama plėtoti efektyvias neteismines procedūras ir mažinti teismų darbo krūvį. Projekto tikslas – mažinti teisminių institucijų naštą taikant neteismines procedūras paveldėjimo ir skyrybų bylose ir užtikrinti paprastą, piliečiams pritaikytą prieigą prie teisinių paslaugų. Ypatingas dėmesys skiriamas notarų vaidmeniui, jų nepriklausomumui, nešališkumui ir gebėjimui padėti užtikrinti teisingumą ne ginčo teisenos bylose. Lietuva šiame kontekste jau turi reikšmingos patirties – šalies notarai tvarko paveldėjimo bylas, nutraukia santuokas bendru sutuoktinių sutarimu ir išduoda vykdomuosius įrašus pagal notarine forma patvirtintus sandorius, iš kurių atsiranda piniginės prievolės.

Lietuvos notarai taip pat aktyviai prisidėjo prie kitų tarptautinių ir nacionalinių iniciatyvų. 2025 m. spalio 24-ąją Europos teisingumo dienos proga jie kvietė pasinaudoti nemokamomis konsultacijomis notarinės veiklos klausimais. 2020 m. gimusi tradicija, kai notarai kasmet atveria duris visiems, kuriems reikia profesionalaus notaro patarimo, stiprina visuomenės teisinį švietimą ir pasitikėjimą teisingumo sistema. 2025 m. Lietuvos notarų bendruomenė įsitraukė į projekto „Nė vienas nėra pamirštas“, kurio pagrindinis tikslas – mažinti skaitmeninę atskirtį ir padėti vyresnio amžiaus bei regionų gyventojams geriau orientuotis skaitmeninėje aplinkoje, veiklą. Įgyvendinant šį projektą, notarai ir asesoriai tiesiogiai bendravo su Lietuvos gyventojais, pristatė sistemą „eNotaras“, supažindino su nuotolinių notarinių paslaugų galimybėmis ir skatino pasitikėjimą šiuolaikiniais, saugiais skaitmeniniais sprendimais. Itin didelio susidomėjimo sulaukė notarų ir kandidatų į notarus paskaitos apie naudojimąsi sistema „eNotaras“ ir nuotolinėmis notarų paslaugomis. Per šias paskaitas buvo atsakoma ir į projekto dalyviams kylančius klausimus apie notarinę praktiką, susijusią su paveldėjimo procesu, testamentų, dovanojimo ir kitų sandorių tvirtinimu. Tokie susitikimai ne tik padeda atsakyti į praktinius klausimus, bet ir mažina mitus apie notarų darbą ir suteikia daugiau aiškumo, kur kreiptis konkrečiose gyvenimo situacijose.

Visuomenės poreikį kokybiškoms nuotolinėms teisinėms paslaugoms, kurį nuo 2021 m. sistemingai stengiasi atliepti Lietuvos notarų rūmai, rodo nuolat augantis nuotoliu atliekamų notarinių veiksmų skaičius. 2025 m. liepos 1 d. sukako 4 metai, kai Lietuvoje įsigaliojo galimybė notarinius veiksmus atlikti nuotoliniu būdu. Lietuvos notarų rūmų duomenys rodo, kad gyventojų, norinčių notarinius veiksmus atlikti nuotoliu, kasmet daugėja. 2021 m., kai tik atsirado tokia galimybė Lietuvoje, nuotolinių veiksmų atvejai buvo pavieniai – per mėnesį notarai atlikdavo iki 100 tokių veiksmų. Šiandien vienam notarui per metus tenka atlikti beveik 800 nuotolinių veiksmų per metus, arba 50 per mėnesį. Notarinių veiksmų, atliekamų nuotoliu arba mišriuoju būdu, skaičius kasmet auga: 2024 m. nuotolinių notarinių veiksmų buvo atlikta 125 604, o 2025 m. šis skaičius išaugo 1,3 karto – iš viso atlikti 165 234 nuotoliniai notariniai veiksmai. Kasmet didėja ir

mišrių notarinių veiksmų skaičius. Jis išaugo nuo 47 806 (2024 m. statistika) iki 73 153 (2025 m. statistika), arba 1,53 karto.“

Lietuvos antstolių rūmų prezidiumo pirmininkas Irmantas Gaidelis:

„Lietuvos sprendimų vykdymo sistema 2025 m. įžengė į kokybiškai naują veiklos etapą: prasidėjo technologinė integracija į Europos Sąjungos teisingumo erdvę, o Lietuvos antstolių rūmai aktyviai ėmėsi socialinio vaidmens, reaguodami į visuomenės lūkesčius vaikams priteisto išlaikymo užtikrinimo srityje.

2025 m. viduryje pradėta taikyti Europos elektroninė komunikacijos sistema e.CODEX (angl. *e-Justice Communication via Online Data Exchange*) sustiprino antstolio, kaip centrinio sprendimų vykdymo proceso subjekto, vaidmenį tarpvalstybiniuose teisiniuose santykiuose. Lietuvos antstolių rūmams, kurie yra vieni iš pagrindinių e.CODEX sistemos naudotojų Lietuvoje, ši skaitmeninė priemonė leidžia operatyviau gauti dokumentus iš kitų valstybių narių institucijų ir užtikrinti tinkamą jų įteikimą Lietuvoje, išvengiant procedūrinių vėlavimų. Pagal 2020 m. lapkričio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentus (ES) 2020/1784 ir (ES) 2020/1783 per e.CODEX sistemą perduodami teisminiai ir neteisminiai dokumentai civilinėse ar komercinėse bylose ir prašymai dėl įrodymų rinkimo, įskaitant ieškinius ir kitus procesinius dokumentus, teismų šaukimus, pranešimus, sprendimus ir nutartis, taip pat prašymus apklausti liudytojus ar gauti dokumentinius įrodymus iš kitos valstybės narės. Iki 2033 m. pabaigos, laipsniškai įtraukiant vis daugiau dokumentų rūšių pagal skirtingus ES reglamentus, planuojama užtikrinti visapusiškai skaitmeninį teisminį bendradarbiavimą, pagrindines civilinės ir baudžiamosios teisės priemones taikant per decentralizuotas IT sistemas. Tai leis paspartinti procedūras, sumažinti administracinę naštą ir sustiprinti tarpvalstybinį teisinį bendradarbiavimą, įskaitant sprendimų vykdymo stadiją. e-CODEX diegimas ypač aktualus augant įteiktinų tarptautinių dokumentų skaičiui Lietuvoje, nes sudaro sąlygas operatyviau reaguoti į užsienio subjektų poreikius. 2025 m. gautas 561 prašymas įteikti užsienio dokumentus Lietuvoje – 9 proc. daugiau nei 2024 m. Daugiausia prašymų gaunama iš Lenkijos, Vokietijos, Prancūzijos, Švedijos, tačiau siuntėjų geografija kasmet plečiasi. 2025 m. pirmą kartą gauta dokumentų iš Izraelio ir Kretos. Didžioji dalis įteiktinų dokumentų sėkmingai pasiekia adresatus. Daugėja atvejų, kai svarbius užsienio dokumentus antstoliai įteikia gavėjams jau tą pačią dieną. Operatyvus dokumentų įteikimas yra ypač svarbus ginčuose dėl didelių skolų, kai reikalaujama skubiai taikyti laivų, orlaivių ar kito brangaus turto areštą, taip pat – kai nuo įteikimo momento pradedami skaičiuoti procesiniai terminai ir kai svarbu užtikrinti proceso šalių teisę būti laiku informuotoms arba kai renkami įrodymai, kurių vėlavimas gali lemti jų praradimą ar sumažinti įrodinėjimo vertę.

Greta technologinės pažangos 2025 m. sustiprėjo ir sprendimų vykdymo sistemos socialinis vaidmuo. Reaguodami į tai, kad vaikams priteisto išlaikymo (vadinamųjų alimentų) nemokėjimo problemos Lietuvoje yra peržengusios individualių šeimų konfliktų ribas ir tapusios

sisteminiu vaiko teisių apsaugos iššūkiu (dėl nemokamo išlaikymo nukenčia apie 100 tūkst. vaikų, o dalis išlaikymo skolininkų piktavališkai slepia pajamas), Lietuvos antstolių rūmai pradėjo socialinę kampaniją „Alimentai – vaiko teisė“. Inicijuota reprezentatyvi visuomenės nuomonės apklausa, kuri atskleidė aiškų visuomenės požiūrį: dauguma gyventojų alimentų nemokėjimą vertina kaip sąmoningą pareigų vengimą. 54 proc. apklaustųjų atsakė pritariantys griežtesnėms sankcijoms, tokioms kaip vairuotojo pažymėjimo atėmimas, 47 proc. palaiko baudų taikymą, 40 proc. mano, kad antstoliams turėtų būti suteikta daugiau įgaliojimų išieškant alimentus. Siekdami sukelti natūralų emocinį atsaką, paskatinti kuo didesnę visuomenės dalį susimąstyti ir veikti, ėmėmės aktualios informacijos sklaidos žiniasklaidos priemonėse ir socialiniuose tinkluose. Dalijomės informacija apie teisines priemones reikalauti vaikui priteisto išlaikymo, viešinome vienišų mamų istorijas, akcentavome teisinio reguliavimo problemas. Nuosekliai pabrėžėme, kad išlaikymo prievolė nėra eilinė finansinė skola, kad tai – konstitucinė tėvų pareiga ir vaiko teisė, kuri turi būti ginama prioritetine tvarka. Atkreipėme dėmesį, kad 2024 m. gruodį įtvirtintos „skolų atostogos“, taikomos ir išlaikymo išieškojimo atvejais, neišlaiko kritikos nei teisiniu, nei moraliniu požiūriu. Stiprų teisinį pamatą Lietuvos antstolių rūmų socialinei kampanijai suteikė 2025 m. gruodžio 4 d. paskelbtas Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame konstatuojama, kad Civilinio proceso kodekso 626 straipsnio 4 dalis (2024 m. gegužės 16 d. redakcija) tiek, kiek pagal ją sustabdomas nepilnamečių vaikų išlaikymo išieškojimas, prieštarauja Konstitucijos 38 straipsnio 2 ir 6 dalims ir 39 straipsnio 3 daliai. Svarstant įstatymų projektus dėl naujų nuolaidų skolininkams visada akcentavome, kad negalima vienodų lengvatų taikyti visiems ir kad neteisinga spręsti socialines problemas vien kreditorių sąskaita. Tikimės, kad tai ne paskutinis žingsnis taisant teisinio reguliavimo klaidas skolų išieškojimo srityje.“

I

I

VIEŠOJI TEISĖ

I

1.1. Konstitucinė jurisprudencija žmogaus teisių kryžkelėje ir vertybiniai Konstitucinio Teismo pasirinkimai

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokykla
Viešosios teisės institutas
Doc. dr. Jolita Miliuvienė
El. paštas: jolita.miliuviene@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-01

Santrauka*. Vertybinės konstitucinės koncepcijos paprastai sukelia daugiau ginčų ir diskusijų dėl turinio sampratos ir esmės nei grynai teisinės konstrukcijos. Šeimos definicija, būdama ne tik teisinė, bet ir moralinė ar sociologinė kategorija, yra geriausias to pavyzdys. Klausimus, susijusius su šeimos samprata, sudėtimi ir, galiausiai, teise kurti šeimą Konstitucinis Teismas sprendė bent dviejose plačiai aptartose 2025 metų bylose. Jas išanalizavus, galima daryti išvadą, jog Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje ir toliau siekia išlaikyti konstitucinių vertybių pusiausvyrą ir užtikrinti asmens teisių apsaugą net ir politiškai ar visuomeniškai jautriomis temomis. Vis dėlto kai kurie Konstitucinio Teismo sprendimai galėtų būti drąsesni tiek argumentacijos apimtimi, tiek doktrininiu aiškumu, ypač tais atvejais, kai sprendžiami tiesiogiai su asmens autonomija, orumu ir kintančiomis socialinėmis realijomis susiję klausimai.*

Reikšminiai žodžiai*: konstitucinė jurisprudencija, žmogaus teisių apsauga, Konstitucinis Teismas, partnerystė, reprodukcinės teisės.*

Įvadas

Konstituciniai teismai, aiškindami Konstituciją ir spręsdami konstitucinės justicijos bylas, neišvengiamai priversti daryti tam tikrus vertybinius pasirinkimus žmogaus teisių apsaugos srityje. Konstitucijų nuostatos dažnai formuluojamos abstrakčiomis, atviromis sąvokomis, tokiomis kaip žmogaus orumas, laisvė ar lygybė, kuriose telpa daugelis imperatyvų. Šie teismai ne tik identifikuoja konstitucinėje sistemoje galiojančias vertybes, bet ir nustato jų pusiausvyrą konkrečiose bylose, ypač kai susikerta daugumos politinė valia ir jautrioms mažumoms priklausančių asmenų teisių apsauga. Taip Konstitucinis Teismas formuoja Konstitucijos, kaip vertybių sistemos, sampratą – konstitucinės nuostatos, įkūnijančios konstitucines vertybes, aiškinamos taip, kad nebūtų paneigiamas nė vienos vertybinis statusas, kurį garantuoja jų pusiausvyra[1]. Taip konstitucinė justicija tampa erdve, kurioje žmogaus teisės ginamos ne vien kaip pozityvios teisės normos, bet ir kaip normatyviniai įsipareigojimai, ribojantys politinės valdžios diskreciją ir užtikrinantys, kad demokratija būtų grindžiama ne vien daugumos sprendimais, bet ir pagarba individo autonomijai ir orumui.

1 Lina Beliūnienė, „Žmogaus teisių ir kitų konstitucinių vertybių darninimo ir „pirmenybinių laisvių“ konstitucinių doktrinų santykis“, *Teisės problemos* Nr. 4 (70) (2010): 13.

Šiame straipsnyje siekiama atskleisti esminius 2025 metų konstitucinėje jurisprudencijoje išryškėjusius žmogaus teisių pokyčius, atspindinčius tam tikrus vertybinius Konstitucinio Teismo pasirinkimus. Pagrįstai antru (po nutarimo, kuriuo panaikinta mirties bausmė) svarbiausiu per visą laikotarpį laikytinas Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo „atgaivintas" Civilinio kodekso skyrius, reglamentuojantis partnerystės institutą. Priėmus šį nutarimą Lietuvoje pagaliau egzistuoja alternatyvi santuokos sudarymui šeimos santykių įteisinimo forma. Negana to, ja gali pasinaudoti visi to norintys asmenys, nepaisant lyties. Su šeimos kūrimu glaudžiai susijęs ir kitas Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo spręsta galimybė pasinaudoti dirbtinio apvaisinimo paslauga. Straipsnyje analizuojamos šiuose nutarimuose suformuotos naujos oficialiõsios konstitucinės doktrinos nuostatos, tiriamas jų poveikis Lietuvos teisinei sistemai ir įstatymų leidėjo laukiantys su šių nutarimų įgyvendinimu susiję iššūkiai.

Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo formuojamos jurisprudencijos nuostatų prasmei atskleisti pasitelkiami dokumentų analizės ir sisteminio aiškinimo, o rakursui į praeityje priimtus Konstitucinio Teismo nutarimus atskleisti ir įvykusiam pokyčiui konstatuoti – lyginamasis metodai. Išvados formuluojamos remiantis dedukciniu metodu.

1.1.1. Konstitucinės šeimos sampratos sagos pabaiga

Vertybinės konstitucinės koncepcijos paprastai sukelia daugiau ginčų ir diskusijų dėl turinio sampratos ir esmės nei grynai teisinės konstrukcijos. Šeimos definicija, būdama ne tik teisinė, bet ir moralinė ar sociologinė kategorija, yra geriausias to pavyzdys. Daugelyje pasaulio konstitucijų pateikiama „šeimos" sąvoka neišvengiamai kelia klausimą, kaip ją reikėtų aiškinti ir kokios teisinės pasekmės kyla, pasirenkant vieną ar kitą šeimos sampratos interpretaciją. Konstitucinis šeimos modelis nėra vertybiškai neutralus, jis atspindi tam tikrą aksiologinį pasirinkimą, lemiantį ne tik teisinio šeimos reglamentavimo kryptį, bet ir valstybės požiūrį į asmens autonomiją, tarpusavio santykių įvairovę ir žmogaus teisių apsaugos apimtį[2]. Tai, ką konstitucinė teisė išreiškia apie šeimos vaidmenį žmogaus visaverčiam gyvenimui, šeimos narių tarpusavio santykius, šeimos ryšį su platesne visuomene, valstybės galias ir atsakomybę šeimos atžvilgiu, kitus susijusius aspektus, gali turėti gilų ir ilgalaikį poveikį tam, kaip mes suvokiame, įsivaizduojame ir praktiškai veikiame realiose šeimos santykių, struktūrų ir socialinių ryšių srityse[3]. Žmogaus teisių diskurse ir praktikoje egzistuoja daugybė skirtingų šeimos sampratų, kai kurios iš dalies persidengia, tačiau neretai ir išsiskiria.

Ilgą laiką Lietuvos teisės šeimos samprata tapatinta išimtinai su santuokos institutu[4],

2 Marcin Stębelski, „Family as a constitutional value", *Przegląd Konstytucyjny* Issue 3 (2021): 121–142.

3 Paolo Carozza, „Fundamental Rights and Fundamental Relationships: The Family in Comparative Constitutional Law", žiūrėta 2026 m. sausio 17 d., https://www.pass.va/en/publications/acta/acta_23_pass/carozza.html#_ftn1.

4 Stasys Šedbaras, „Ar sutarsime, kas yra šeima Konstitucijoje ir šiame amžiuje", *Infolex*, žiūrėta 2026 m. sausio 17 d., https://www.infolex.lt/landing/?act=news&Tema=54&Str=55229.

klaidingai interpretuojant Konstitucijos 38 str. nuostatas ir kartais apeliuojant į Konstitucijos kūrėjų užmanymą. Tačiau Lietuvos konstitucinėje teisėje originalizmas niekada nebuvo vyraujanti interpretacijos technika. Atvirkščiai, Lietuvos konstitucinėje sistemoje įsitvirtino „gyvosios Konstitucijos" idėja[5], suponuojanti Konstitucijos gebėjimą per jos aiškinimą prisitaikyti prie kintančios socialinės realybės, pateikiant konstitucinius santykių, apie kurių egzistavimą kuriant Konstituciją nė nebuvo žinoma, reguliavimo sprendimus. Vienokio ar kitokio aiškinimo rezultatai neišvengiamai atspindi tai, ką galima pavadinti interpretuotojo, šiuo atveju, Konstitucinio Teismo, vertybine pasaulėžiūra ir vertybių sistema.

1.1.1.1. Konstitucinės šeimos sampratos plėtojimo priešistorė

Tai, kad šeimõs, esančios, kaip nustatyta Konstitucijos 38 str. 1 d., visuomenės ir valstybės pagrindu, sukūrimui turėtų būti taikomi ir alternatyvūs santuokos sudarymui būdai, tapo aišku po Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 29 d. nutarimo[6], kuriame vertintas Seimo nutarimu patvirtintos Valstybinės šeimos koncepcijos[7] nuostatų konstitucingumas. Minėtos koncepcijos nuostatomis įtvirtinus įvairius šeimos apibrėžimus, kilo abejonių ir dėl jų korektiškumo, ir dėl to, ar jomis nediskriminuojami tradicinės klasikinės konservatyvios šeimos sampratos neatitinkantys visuomenės dariniai. Konstituciniam Teismui konstatavus, jog Konstitucija saugo ir gina visas, ne tik santuokos pagrindu sudarytas, šeimas, prioritetą suteikiant ne santykių išraiškos formai, o jų turiniui, visuomenės ir valstybės pagrindas iš po kojų neišslydo, o pasiūlymai dėl Konstitucijos 38 str. keitimo[8], kuriais siekta aiškiai įtvirtinti, jog šeima yra lygi vyro ir moters santuokai, ilgainiui išblėso. Minėtame Konstitucinio Teismo nutarime pabrėžta, jog šeimą gali, be kita ko, sukurti ir santuokos nesudarę, tačiau bendrai gyvenantys vyras ir moteris, o valstybė turi pareigą taip sureguliuoti šeimos santykius, kad nebūtų sudaroma prielaidų diskriminuoti šeimos santykių dalyvių. Tas dar 2011 m. nutarime pasakytas „be kita ko" (tiksliau, oficialiajame nutarimo tekste Konstituciniam Teismui įprastesnis *inter alia*) jau tada, prieš penkiolika metų, leido įžvelgti tai, kad Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 38 str. nuostatas, šeimą supranta gerokai plačiau, nei tuomet buvo įprasta didžiajai visuomenės daliai: tai galimai reiškė, jog, be bendrai gyvenančių ir savanoriškai apsisprendusių prisiimti tam tikras tarpusavio teises ir pareigas, asmenys bendrai galėtų gyventi ir kitokia sudėtimi. Tačiau kol tai nepasakyta aiškiai, vietos visokioms

5 Egidijus Kūris, „Konstitucija kaip teisė be spragų", *Jurisprudencija* 12(90) (2006): 7–14; Egidijus Jarašiūnas, „Jurisprudencinė konstitucija", *Jurisprudencija* 12(90) (2006).

6 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 29 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 118-5564.

7 Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo", *Valstybės žinios*, 2008-06-17, Nr. 69-2624.

8 Netrukus po minėto Konstitucinio Teismo nutarimo, 2011 m. gruodžio 15 d., Seime užregistruotas Konstitucijos 38 str. pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-3981, kuriuo siūlyta nustatyti, jog „Šeima sukuriama laisvu vyro ir moters sutarimu sudarius santuoką", po poros metų, 2013 m. lapkričio 15 d., registruotas Konstitucijos 38 str. papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1217, pagal kurį Konstitucijoje turėjo būti nustatyta, kad „Šeima sukuriama sudarius santuoką", tačiau nė vienas projektas nepasiekė Seimo salės.

interpretacijoms, kas galėtų būti laikoma šeima, o dar labiau, kas ja negalėtų būti[9], dar šiek tiek liko.

Interpretacijų laukas maksimaliai susiaurintas Konstituciniam Teismui priėmus 2019 m. sausio 11 d. nutarimą[10], kuriuo spręsta, ar Konstituciją atitinka įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties" nuostatos, reglamentuojančios leidimo laikinai gyventi Lietuvoje išdavimą šeimos susijungimo atveju. Byla inicijuota Migracijos departamentui nusprendus byloje ginčytų nuostatų pagrindu neišduoti minėto leidimo asmeniui, kitoje ES valstybėje sudariusiam santuoką su tos pačios lyties Lietuvos Respublikos piliečiu, nes Lietuvoje paprasčiausiai tokios santuokos nepripažįstamos pagal Konstitucijos 38 str. 3 d. O jei tokiõs santuokos teisiškai nėra ir būti negali, tai ir tokiõs šeimos nėra. Šiuo nutarimu Konstitucinis Teismas nusprendė, jog ginčytos įstatymo nuostatos Konstitucijai neprieštarauja, Migracijos departamentas paprasčiausiai jų nesuprato ir nemokėjo teisingai pritaikyti. Nesuprantantiems, be kitų tame nutarime pateiktų argumentų, pabrėžta, jog, kitaip nei konstitucinė santuokos samprata, konstitucinė šeimos samprata, be kita ko, yra neutrali lyties požiūriu, o viena iš pagal Konstitucijos 29 str. draudžiamo diskriminavimo formų yra žmogaus teisių, taigi ir teisės sukurti šeimą varžymas dėl jo lytinės tapatybės ir (ar) seksualinės orientacijos, kuris kartu laikytinas ir žmogaus orumo žeminimu.

Po tokio Konstitucinio Teismo išaiškinimo teigti, jog 2011 m. galimai mintyje turėti jei ne vyras ir moteris, tai galbūt mama ir vaikas ar seneliai ir anūkai, būtų paprasčiausias siekis ir toliau nematyti kintančios socialinės tikrovės, net jei jos vis dar negali priimti tam tikra visuomenės dalis, ir ignoruoti konstitucinės šeimos sampratą, apimančią visus visuomenės narius.

1.1.1.2. Partnerystės instituto konstitucionalizavimas ir revitalizacija ordinarinėje teisėje

Partnerystės institutas Lietuvos teisinėje sistemoje buvo įtvirtintas 2001 m. įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui. Tik va naujai priimtasis kodeksas įsigaliojo, o pagal Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymą kai kurios jo dalys taip ir liko egzistuoti vien popieriuje. Taip nutiko būtent CK trečiosios knygos VI dalies „Kitų šeimos narių teisės ir pareigos" XV skyriui „Bendras gyvenimas neįregistravus santuokos" (CK 3.229–3.235 str.), kuriuo reglamentuojamas bendras asmenų gyvenimas neįregistravus santuokos. Minėtu įsigaliojimo įstatymu nustatyta, jog CK trečiosios knygos XV skyriaus nuostatos įsigalioja nuo įstatymo, reglamentuojančio partnerystės įregistravimo tvarką, įsigaliojimo momento. Toks momentas niekada neatėjo – įstatymas dėl partnerystės registravimo tvarkos niekada neįsigaliojo, nes taip ir nepriimtas. Tad teisiškai partnerystė įtvirtinta, o praktiškai jos vis tiek nebuvo – santuokos, kaip šeimos santykių teisinės išraiškos, sudarymo alternatyvos neatsirado.

9 Saulius Kanišauskas, „Šeimos kazusas", egalitarizmas ir žmogiškosios vertybės", *Socialinių mokslų studijos* 4(2) (2012): 489–501.

10 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas, TAR, 2019-01-11, Nr. 439.

Konstituciniam Teismui pateiktas prašymas ištirti Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo nuostatą dėl CK trečiosios knygos XV skyriaus įsigaliojimo ir CK 3.229 str. tiek, kiek pagal jame nustatytą teisinį reguliavimą leidžiamas partnerystės tik tarp vyro ir moters įregistravimas, iš pirmo žvilgsnio, regis, galėjo būti ir nepriimtas. Juk juo siekta ginčyti tai, ko nėra – nėra partnerystės registravimo tvarką reglamentuojančio įstatymo, negalioja ir pačią partnerystę reglamentuojančios nuostatos. Konstitucinis Teismas netiria valstybės institucijų neveikimo[11], t. y. tokių situacijų, kai teisės akto apskritai nėra. Vis dėlto ir toliau apsimesti, kad partnerystė neegzistuoja ar kad pagal Konstituciją jos neturėtų būti, nebebuvo galima. Todėl Konstitucinis Teismas 2025 m. balandžio 17 d. nutarime priėmė išmintingą sprendimą – pripažino Konstitucijai prieštaravusią Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo nuostatą, dėl kurios negalėjo įsigalioti CK trečiosios knygos XV skyrius. Tos nuostatos nelikus, neliko formalių teisinių kliūčių įsigalioti CK trečiosios knygos XV skyriui, kuris atgijo iškart po oficialaus Konstitucinio Teismo nutarimo paskelbimo momento.

Konstitucinio Teismo sprendimas įvertinti įsigaliojimo nuostatą įdomus konstitucinės teisės technikos požiūriu. Įstatymų įsigaliojimo atidėjimą Konstitucinis Teismas vertino ne kartą, tačiau niekada tokiu aspektu, koks iškilo šioje konstitucinės justicijos byloje, t. y. prisiimtų teisėkūrinių pažadų neįgyvendinimo aspektu. Ankstesnėse bylose Konstituciniam Teismui ne kartą teko spręsti dėl įstatymų konstitucingumo, kai jie, pavyzdžiui, įsigaliodavo per greitai. Tai itin aktualu mokesčius reguliuojančių įstatymų atveju, nes teisės subjektai, kuriems skiriama tam tikra jų teises ir pareigas veikianti nuostata, privalo turėti pakankamai laiko pasiruošti ir prisitaikyti prie naujo teisinio reguliavimo. Todėl konstitucinėje jurisprudencijoje suformuota tam tikra *vacatio legis* doktrina[12], pagal kurią tam tikrais atvejais privalu atidėti įstatymo įsigaliojimą. Tačiau akivaizdu, kad situacija, kurioje teisės normų įsigaliojimas atidėtas iki „niekada“, negali būti suderinama su Konstitucija. Tad Konstitucinis Teismas šiame nutarime pirmiausia pasakė tai, ko visi vaikai, auklėjami dorais ir pareigingais piliečiais taip, kaip to reikalauja Konstitucija, mokomi nuo mažumės, t. y. kad duoto žodžio reikia laikytis. Ypač kai žodis duotas oficialiai, teisiškai aukščiausiu įmanomu lygiu – įstatyme pasižadant kažką padaryti. O kai pasižadi ir paskui netesi duoto žodžio, gerai nebūna. Nebuvo ir šį kartą. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad konstitucinio teisinės valstybės principo elementais esantys teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo principai suponuoja pareigą vykdyti teisiškai prisiimtus įsipareigojimus ir netoleruotina, kai tai nevyksta itin ilgą, neapibrėžtą, laiką ir neaišku, ar išvis kada nors įvyks. Teisinėje valstybėje negali būti tokios situacijos, kai pažadėjus, jog partnerystė bus, jos kaip nėra, taip nėra.

Aiškindamas, kaip gali ir negali būti apibrėžiamas įstatymo įsigaliojimo atidėjimas, Konstitucinis Teismas nepasakė, ar pagal Konstituciją apskritai draudžiamos tokios teisės akto įsigaliojimą apibrėžiančios nuostatos, kai teisės akto įsigaliojimas siejamas su kokiu nors įvykiu

11 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, žiūrėta 2026 m. sausio 17 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta216/content.

12 *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d., 2016 m. vasario 2 d., 2021 m. gegužės 13 d. nutarimai.

(kaip antai, tam tikro įstatymo priėmimu). Vis dėlto manytina, kad tokios nuostatos gali būti, tačiau jos turi būti aiškios, nedviprasmiškos ir nesudaryti prielaidų teisėtam asmens lūkesčiui, kad atidėtoji norma kada nors įsigalios, paneigti. Kitaip tariant, galima nustatyti, kad tam tikras įstatymas įsigalios, kai bus priimti su juo neatsiejamai susiję ir jo veikimui reikalingi teisės aktai, tačiau tas atidėjimas turėtų būti apibrėžtas laike, nurodant tam tikrą datą, kurios turi būti laikomasi, arba kokį nors teisinį įvykį, kuris, jau priėmimo metu žinoma, kad įvyks. Tokia įsigaliojimą nulemianti taisyklė turėtų būti laikoma suderinama su konstituciniais teisinio aiškumo ir stabilumo principais.

Kaip minėta, nelikus sąlygos, užkertančios kelią partnerystę reglamentuojančioms nuostatoms įsigalioti, Lietuvoje pagaliau atsirado alternatyvi santuokos sudarymui šeimos santykių registravimo forma. Vis dėlto prieš dvidešimt penkerius metus priimtas teisinis reguliavimas neatitiko konstitucinės šeimos sampratos, tad Konstitucinis Teismas įvertino ir pačių partnerystę reglamentuojančių CK nuostatų konstitucingumą.

Kadangi pagal Konstituciją konstitucinė šeimos samprata neapribota tik santuokos pagrindu sukurtais santykiais, bet gali apimti ir kitais pagrindais sukurtus *de facto* šeimos ryšius, įstatymų leidėjas turi konstitucinę pareigą užtikrinti teisinį santuokos nesudariusių asmenų porų, kurių bendras gyvenimas pagrįstas nuolatinių ar ilgalaikių šeimos narių santykių turiniu, pripažinimą ir apsaugą. Aiškindamas, kokios gali būti tos asmenų poros, Konstitucinis Teismas pirmą kartą naudoja socialinės tikrovės argumentą, įpareigodamas teisėkūros subjektą tos tikrovės neignoruoti. Nepaisant to, kokią formą santuokos nesudariusių asmenų šeimos santykiams registruoti pasirinktų įstatymų leidėjas, svarbu, kad teisės aktais asmenims suteikiama apsauga būtų adekvati, apimanti tiek turtinius, tiek ir kitus, nuo poros bendro gyvenimo neatsiejamus, šeimos gyvenimo aspektus. Ši doktrininė nuostata ypač svarbi žinant, kad ne visos asmenų poros gali sudaryti santuoką – Lietuvoje pagal Konstituciją santuoką sudaryti gali tik vyras ir moteris. Taigi kitos asmenų poros, kurios santuokos sudaryti negali teisiškai, pagal Konstituciją privalo turėti tokią pačią adekvačią teisinę apsaugą, apimančią visus būtinus svarbius bendram poros gyvenimui aspektus: mokesčius, socialinę apsaugą, paveldėjimą, migraciją ir kt. Konstitucinis Teismas aiškiai nurodė ir tai, jog įstatyme nustatyta teisinio pripažinimo ir apsaugos forma negali būti skirta tik skirtingų lyčių asmenų poroms ir ja negalėtų naudotis tos pačios lyties asmenų poros. Toks pripažinimas ypač svarbus asmeniniam ir socialiniam asmenų, sukūrusių šeimą, identitetui, užtikrina jų orumą. Pakartojus 2019 m. suformuluotą argumentą, kad visuomenėje egzistuojantys stereotipai negali būti pagrindu riboti atskirų asmenų teises, pabrėžta, kad teisinis reguliavimas, nulemtas išankstinio nusistatymo, be kita ko, prieš tos pačios lyties poras, būtų nesuderinamas su Konstitucija, be kita ko, iš jos kylančia šeimos samprata, pagarba asmens privačiam ir šeimos gyvenimui, orumui, taip pat su demokratinei visuomenei būdingomis lygybės, pliuralizmo ir tolerancijos vertybėmis.

Būtent toks teisinis reguliavimas, neapimantis tos pačios lyties porų santykių, buvo nustatytas ginčijamose CK trečiosios knygos XV skyriaus normose. Taigi būtent tuo aspektu jis

pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, taip išplečiant CK ir kituose įstatymuose įtvirtintų partnerystės normų taikymą ne tik skirtingos, bet ir tos pačios lyties asmenims. Be to, tokiu teisiniu reguliavimu tos pačios lyties poros buvo diskriminuojamos, neužtikrinta ir jų orumo, privataus ir šeimos gyvenimo apsauga, o tai pagal Konstituciją garantuojama visiems. Šiame kontekste pabrėžtina, jog neteisūs yra teigiantys, jog šiuo nutarimu bandyta politizuoti ir net „seksualizuoti" Konstituciją, vartojant iš Konstitucijos neva nekylančius terminus „seksualinė orientacija" ir „lytinė tapatybė"[13]. Besidomintiems konstitucinės jurisprudencijos plėtra jau turėtų būti žinoma, jog šie terminai Konstitucinio Teismo vartoti ir anksčiau[14], o kvestionuoti Konstitucijos 29 str. įtvirtintų diskriminacijos pagrindų sąrašą nebaigtumą reikštų abejoti pačiu lygiateisiškumo principu.

Platesniame kontekste Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimas nėra nei labai novatoriškas, nei labai netikėtas. Lietuva buvo viena iš paskutinių Europos Sąjungos valstybių, kurioje nebuvo teisinės galimybės įregistruoti šeimą tiems, kurie dėl įvairių priežasčių nenori sudaryti santuokos[15]. Nedaug liko ir tokių valstybių, kurios nepripažįsta vienos lyties porų kaip visavertės visuomenės dalies. Tiek EŽTT, tiek ESTT jurisprudencijoje pateikiamas Lietuvai privalomų teisės aktų (Konvencijos, Chartijos) aiškinimas yra nuoseklus ir nedviprasmiškas: visoms poroms, nepaisant jų sudėties, turi būti garantuojama teisinė šeimos santykių apsauga. Vis dėlto, žmogaus teisių požiūriu, Lietuvos teisinėje sistemoje tai yra milžiniškas žingsnis į priekį. Tai aktualu ne tik dėl tokių porų pripažinimo, nes, kaip pastebėjo ir Konstitucinis Teismas, socialinės tikrovės tikrai nebegalima ignoruoti, tai aktualu ir dėl visuomenėje vyraujančių stereotipų, sudarančių prielaidas paneigti tam tikros grupės žmonių teises, griovimo. Tad, ko gero, pagrįstai Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimas netruko būti įvardytas „istoriniu"[16] ir net antru svarbiausiu žmogaus teisių apsaugos srityje po 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimo, kuriuo Lietuvoje panaikinta mirties bausmė.

Kaip ir dažnai po bylos, turinčios rezonansinį atgarsį visuomenėje, Konstitucinis Teismas buvo apkaltintas aktyvizmu ir įstatymų leidėjo vaidmens perėmėju[17]. Vis dėlto nors Konstitucinio Teismo veikloje išties galima rasti tokių nutarimų pavyzdžių, kurie balansuoja ant aktyvizmo ribos ir netgi ją peržengia[18], šiuo atveju pagrindo tokioms abejonėms nėra. Konstitucinis Teis-

13 Vaidotas A. Vaičaitis, „Konstitucinis Teismas nutarė apie partnerystės institutą, bet iškyla dešimt abejonių", *Laikmetis*, 2025 m. gegužės 16 d. https://laikmetis.lt/dr-vaidotas-a-vaicaitis-konstitucinis-teismas-nutare-apie-partnerystes-instituta-bet-iskyla-desimt-abejoniu/.

14 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarime, 2024 m. kovo 14 d. išvadoje.

15 „RainbowMap", žiūrėta 2026 m. sausio 17 d., https://rainbowmap.ilga-europe.org/categories/legal-gender-recognition/; iki šiol galimybės teisiškai įregistruoti partnerystę nėra tik Lenkijoje, Bulgarijoje, Rumunijoje ir Slovakijoje.

16 „Konstitucinis Teismas paskelbė istorinį sprendimą dėl tos pačios lyties žmonių partnerystės", *BNS,* 2025 m. balandžio 17 d., https://zmones.15min.lt/naujiena/konstitucinis-teismas-skelbia-istorini-sprendima-del-tos-pacios-lyties-zmoniu-partnerystes-DWQkWLeZQzx.

17 Pavyzdžiui, Vaidotas A. Vaičaitis, „Teisėkūra ar teisėsauga? Konstitucinio Teismo žingsnis už įgaliojimų ribų", *Bernardinai*, 2025 m. gegužės 15 d. https://www.bernardinai.lt/vaidotas-a-vaicaitis-teisekura-ar-teisesauga-konstitucinio-teismo-zingsnis-uz-igaliojimu-ribu/.

18 Vienu geriausių pavyzdžių galėtų būti Konstitucinio Teismo 2018 m. kovo 2 d. nutarimas (TAR, 2018-03-05,

mas neišėjo už prašymo ribų, įvertino ir atsakė į klausimus, suformuluotus pareiškėjo. Konstituciniame nutarime nesiremta doktrina dėl susijusio teisinio reguliavimo vertinimo, taigi vertintas tik pareiškėjo nurodytas teisinis reguliavimas jo nurodytais aspektais. Todėl negalima sutikti su teiginiais, kad nutarimo „pusė viso teksto sudaro informacija, nesusijusi su teksto pavadinime įvardintų Civilinio kodekso nuostatų konstitucingumo vertinimu“[19]. Kai kuriose publikacijose aptariamas „nurodymas“ įstatymų leidėjui nustatyti atitinkamą teisinį partnerystės santykių reguliavimą negali būti vertinamas kaip kišimasis į įstatymų leidėjo veiklą ir jam priskirtas funkcijas, nes, visų pirma, pats įstatymų leidėjas įsipareigojo priimti partnerystės registravimo tvarką nustatantį įstatymą, tik šio įsipareigojimo nepagrįstai ilgą laiką nevykdė; ir, antra, Konstitucijos nuostatų prasmės atskleidimas, išaiškinant, kokią konstitucinę prasmę ir turinį turi partnerystės ar kitas įstatymų leidėjo pasirinktas alternatyvus santuokai dviejų asmenų santykių teisinio pripažinimo būdas laikytinas Konstituciniam Teismui priskirtos išimtinės funkcijos aiškinti Konstitucijos nuostatas įgyvendinimu. Konstitucinio Teismo nutarime vartojamos formuluotės „pagal Konstituciją valstybė turi pareigą“ arba „iš Konstitucijos įstatymų leidėjui kyla pareiga nustatyti“ tam tikrą teisinį reguliavimą nėra naujovė konstitucinėje jurisprudencijoje: tokios formuluotės vartotos aiškinant valstybės pareigą sveikatos apsaugos kontekste, ūkinės veiklos ribojimo ir daugelyje kitų teisinio reguliavimo sričių. Tad užuot kaltinus Konstitucinį Teismą aktyvizmu lieka pasidžiaugti, kad Konstitucinis Teismas drąsiai, principingai ir aktyviai gina žmogaus teises net ir tais atvejais, kai jo pasirinkta pozicija nesutampa su visuomenėje vyraujančiais stereotipais.

Kaimyninėse Europos valstybėse stebimo demokratijos nuosmukio kontekste šis Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo įstatymų leidėjas įpareigojamas įtvirtinti lyčiai neutralią partnerystę, gali būti vertinamas kaip aiški liberalios demokratijos idėjų išraiška ir jų gynybos forma. Toks sprendimas parodo, kad demokratija negali būti redukuojama vien į daugumos politinę valią ar trumpalaikius politinius kompromisus, bet privalo būti grindžiama konstitucinėmis vertybėmis, žmogaus orumo ir lygiateisiškumo apsauga. Net ir visuomeniškai jautriais ar politiškai kontroversiškais klausimais egzistuoja konstituciniai riboženkliai, kurių peržengti neleidžia Konstitucijos viršenybės principas. Tokia jurisprudencija rodo, jog liberalioje demokratijoje žmogaus teisių apsauga nepaliekama politinės valios ar visuomenės nuotaikų svyravimams, bet užtikrinama vykdant nepriklausomą konstitucinę kontrolę, kuri tampa ypač reikšminga tuo metu, kai demokratiniai standartai silpnėja. Todėl žmogaus teisių gynimas konstitucinėje jurisprudencijoje

Nr. 3510), kuriame spręsta dėl Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus atleidimo teisėtumo ir kartu įvertinta Vyriausybės sprendimų ir rezoliucijų, kuriomis tvirtinamos Lietuvos Respublikos pozicijos dėl pasiūlymų priimti Europos Sąjungos teisės aktus, priėmimo tvarka, nors šis klausimas neturėjo absoliučiai jokios sąsajos su iškeltuoju nagrinėjamoje konstitucinės justicijos byloje. Sprendimą nagrinėti papildomą klausimą Konstitucinis Teismas grindė savo pareiga įvertinti bet kurios įstatymo, kurio atžvilgiu ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, nuostatos konstitucingumą. Tačiau tokiu atveju tai reikštų, kad bet kurioje byloje (įskaitant ir nagrinėtąsias anksčiau bei tas, kurios dar tik laukia nagrinėjimo ateityje), kurioje ginčijama Vyriausybės nutarimo nuostatų atitiktis Vyriausybės įstatymui, Konstitucinis Teismas turėtų susirūpinti, ar visame Vyriausybės įstatyme, reglamentuojančiame Vyriausybės veiklą, nėra antikonstitucinių nuostatų, ir jas šalinti iš teisės sistemos, nepaisydamas to, kokia byla inicijuota Konstituciniame Teisme.

19 Vaičaitis, *supra note*, 13.

tampa ne tik individualių teisių apsaugos priemone, bet ir struktūriniu saugikliu, stabdančiu demokratijos eroziją ir saugančiu konstitucinę santvarką nuo iliberalios transformacijos.

1.1.1.3. Partnerystės sudarymas po Konstitucinio Teismo nutarimo

Konstitucionalizuodamas partnerystę ar kitą jai prilygintą teisinio šeimos santykių pripažinimo ir apsaugos formą, kuria galėtų pasinaudoti visos poros, nepaisant jų seksualinės orientacijos, Konstitucinis Teismas prisiėmė sau užduotį galutinai išspręsti visuomenę ilgą laiką skaldžiusį klausimą, kas gali ir kas negali būti šeima. Po šio Konstitucinio Teismo nutarimo nebekyla ir nebeturėtų kilti klausimas, ar vienos lyties poros turi būti laikomos šeima. Taip Konstitucinis Teismas palengvino bet kurios politinės jėgos užduotį sureguliuoti šiuos santykius, nuo sprendimo priėmėjo nuimdamas, regis, nepakeliamą naštą pagaliau apsispręsti ir padaryti partnerystės institutą veikiantį. Tai jau yra padaryta: būtinybė reguliuoti tos pačios lyties asmenų šeimos santykius kyla iš Konstitucijos. Tad šiuo metu keltinas vienintelis Konstitucinio Teismo nutarimo įgyvendinimo ir konstitucinių imperatyvų paisymo klausimas. Kitaip tariant, visiškai techninė užduotis nustatyti ordinarinės teisės normas, kurios detalizuotų Konstitucinio Teismo nutarime suformuotus bendrus partnerystės instituto principus. Ir kol toks reguliavimas nebus nustatytas, tol Lietuva negalės vadintis visiškai teisinės valstybės principą gerbiančia valstybe.

Bet koks įstatymų leidėjo bandymas partnerystės santykius sureguliuoti taip, kad šeimas sukūrę asmenys dėl kokių nors priežasčių (kokiais nors pagrindais) būtų diskriminuojami (pavyzdžiu galėtų būti kiek anksčiau registruotas Artimo ryšio įstatymas, labiau reguliuojantis kohabitacijos, o ne šeimos santykius), reikštų ne tik bandymą apeiti Konstitucinio Teismo nutarimą, bet ir užprogramuotų naujas bylas Konstituciniame Teisme, kurios būtų pasmerktos pralaimėti. Oficialioji konstitucinė doktrina saisto ne tik visas kitas valstybės institucijas, bet ir patį Konstitucinį Teismą, tad jis, spręsdamas naują potencialią bylą, negalėtų priimti kitokio sprendimo nei jau yra priimtas. Be to, Konstitucinis Teismas, spręsdamas su žmogaus teisių ribojimais ir apsauga susijusias konstitucinės justicijos bylas, nuosekliai laikosi europinių žmogaus teisių apsaugos standartų ir savo ankstesnėse bylose suformuotos pozicijos.

Nepaisant to, kad įsigaliojo CK trečiosios knygos XV skyriaus nuostatos, reglamentuojančios partnerystės santykius, vis dar nėra tvarkos, pagal kurią būtų galima teisiškai įforminti partnerių santykius. Minėtame CK skyriuje trūksta ir daugybės aspektų, būtinų harmoningam šeimos santykių reguliavimui pagal Konstituciją. Siekiant išspręsti santuokos nesudariusių asmenų santykių teisinio pripažinimo klausimą, Seime registruotas CK ir kitų susijusių įstatymų pakeitimas[20], kuriuo siūloma nustatyti detalesnį ir visapusiškesnį, palyginti su dabartiniu, partnerystės santykių reguliavimą, įskaitant teisinę partnerystės registraciją. Naujausiame registruotame projekte metodiškai pereinama per visus svarbiausius bendram poros gyvenimui reikalingus

20 Civilinio kodekso pakeitimo įstatymo projektas Nr. XVP-909, registruotas 2025 m. lapkričio 4 d. Taip pat registruoti atitinkami Civilinio proceso kodekso, Civilinės būklės aktų registravimo, Notariato ir Gyventojų registro įstatymų pakeitimai.

institutus, pritaikant juos partneriams taip, kaip jie šiuo metu galioja susituokusioms poroms, neretai naudojant *mutatis mutandis* metodą, reiškiantį, jog taikomos tokios pačios, kaip ir sutuoktiniams, taisyklės, atsižvelgus į neišvengiamus pakeitimus. Minėtu CK pakeitimu nustatomas partnerystės apibrėžimas, kuris atspindi oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje pateiktą dviejų asmenų bendro gyvenimo siekiant sukurti šeimą sampratą, reguliuojamos teisės, kurias asmuo įgyja po partnerio mirties (pavyzdžiui, duoti sutikimą dėl atvaizdo, informacijos apie privatų gyvenimą naudojimo, reikalauti paneigti tikrovės neatitinkančius duomenis, teisę į žalos atlyginimą ir kt.), teisė atstovauti sudarant sandorius, turtinės ir asmeninės neturtinės partnerių teisės, nurodoma, kas laikoma bendram gyvenimui naudojamu turtu, nustatoma, kad partnerių turtui, kitaip nei sutuoktinių, taikomas bendros dalinės nuosavybės turto teisinis režimas, jau iš anksto keliantis abejonių teisės praktikams[21], paveldėjimo teisiniai santykiai, kreditorių teisės ir pareigos partnerių atžvilgiu, ir kitos civiliniams teisiniams tarpusavio santykiams reikalingos taisyklės.

Pagal siūlomus pakeitimus partnerystės susitarimai turėtų būti sudaromi ir tvirtinami notarine tvarka ir registruojami Vedybų ir partnerystės sutarčių registre, kurio šiandien taip pat dar nėra. Toks tarpusavio santykių įteisinimo būdas skiriasi nuo santuokos sudarymo, kurią registruoja civilinės metrikacijos skyriai (valstybinės įstaigos). Tai partnerystę padaro formaliai sudėtingesne ir brangesne procedūra. Vis dėlto manytina, kad kitokia santykių registravimo forma neturėtų būti laikoma kaip turinti įtakos pačiam partnerystės santykių lygiaverčiam su santuoka reguliavimui. Labiau dėmesį vertėtų atkreipti į tai, kad CK nuostatose pačios partnerystės sutarties turinio reglamentavimas itin vangus, nors vedybos sutarties turinys pakankamai detalizuotas. Manytina, kad ir partnerystės sutarties sudarymo atveju būtinosios sutarties sąlygos galėtų plačiau apimti reguliuojamus santykius. Siūlomuose CK pakeitimuose reglamentuojama ir partnerystės santykių pabaiga. Partnerystės santykiai baigiasi ne tik tada, kai partneriai savo noru nusprendžia nutraukti juos, bet ir tada, kai partneriai nusprendžia sudaryti santuoką. Ši nuostata akivaizdžiai įrodo, kad siūlomais CK pakeitimais siūloma reglamentuoti toli gražu ne tik vienos lyties asmenų šeimos santykius, siūlomas nustatyti universalus alternatyvą santuokai įteisinantis reguliavimas, kuris reikalingas kiekvienai asmenų porai, nusprendusiai rinktis kitą šeimos gyvenimo formą. Partnerystė gali būti nutraukiama bendru partneriu sutarimu, tačiau tik sudarius sutartį dėl partnerystės nutraukimo pasekmių, t. y. panašiai, kaip ir nutraukiama santuoka bendru sutarimu.

Apibendrinant manytina, kad siūlomi CK pakeitimai rodo rimtą įstatymų leidėjo ketinimą pradėti įgyvendinti Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarime suformuotas oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas, taip užtikrinant Konstitucijos viršenybės ir konstitucinio teisinės valstybės principų imperatyvų laikymąsi. Siūlomas teisinis reguliavimas vertintinas kaip gan efektyvi partnerių tarpusavio teisių gynyba, tačiau kartu šie pakeitimai atrodo labiau

21 Advokatės J. Karvelės teigimu, taikant bendrosios dalinės nuosavybės turto režimą, nuosavybės dalys iš anksto būna apibrėžtos, todėl neaišku, kodėl reglamentuojant partnerystės nutrūkimą, bendras partnerių turtas dalinamas pagal jungtinės nuosavybės taisykles. Žr. „Advokatė apie pataisas dėl lyčiai neutralios partnerystės: yra ir naujovių, ir spragų", *BNS*, 2025 m. lapkričio 21 d. https://sc.bns.lt/view/item/advokate-apie-pataisas-del-lyciai-neutralios-partnerystes-yra-ir-naujoviu-ir-spragu-519234.

kaip formalaus konstitucingumo „minimumo“ paieška, o ne nuoseklus ir sistemiškas partnerystės instituto kūrimas. Partnerystė CK projekte konstruojama siaurai, apsiribojant tam tikromis bazinėmis teisėmis ir pareigomis, neatskleidžiant jos kaip teisinės visaverčio šeimos gyvenimo formos, kuri realiai užtikrintų asmenų teisinį saugumą socialinių, turtinių ir procesinių santykių visumoje. Taip kyla rizika, kad nors formaliai Konstitucinio Teismo nutarimas bus „įvykdytas“, dalis konstitucinių garantijų ir toliau bus ginamos fragmentiškai, per teismus ar atskiras specialiąsias normas.

Žinodamas, kad pagal Konstituciją reikalingas teisinis reguliavimas dėl partnerystės reglamentavimo iškart neatsiras, o ir pagrindo manyti, kad įstatymų leidėjas nedelsdamas imsis įgyvendinti nutarimą, labai nebuvo, ypač žinant, kad nepriimtas įstatymas, kurį žadėta priimti jau prieš 25 metus, Konstitucinis Teismas nutarime aptarė teisines jo įsigaliojimo pasekmes. Kaip dažnai nutinka, kai teisingumo nėra iš įstatymų leidėjo, tuomet teisingumą užtikrinti privalo teismai, *ad hoc* spręsdami teisinio reguliavimo spragas. Taigi ir šiuo atveju tol, kol nebus nustatyta partnerystės registravimo tvarka ir išspręsti kiti klausimai, aktualūs bendram partnerių gyvenimui, tai daryti galima kreipiantis į teismus, prašant tiesiogiai taikyti Konstituciją ir užtikrinti teisinę Konstitucijos žadamą apsaugą. Šiandien jau aišku, kad šis kelias pakankamai ilgas ir keblus tokiam elementariam dalykui, kaip įteisinti tarpusavio santykiai: tai padaryti norinčios poros visų pirma vis tiek turi kreiptis į civilinės metrikacijos įstaigą ir gavusios neigiamą atsakymą dėl partnerystės registravimo, skųsti jį teismui[22]. Teismai, spręsdami bylas dėl partnerystės pripažinimo, remiasi CK 3.229 str., kuriame nurodyta, kad partneriais gali būti laikomi asmenys, kurie gyvena kartu bent vienus metus, nesusituokę ir aiškiai siekia kurti šeiminius santykius. Kitaip tariant, pora turi įrodyti, kad jų santykiai nėra laikini, o paremti bendru gyvenimu ir ketinimu būti šeima[23]. Nepaisant Teisingumo ministerijos prašymų bent metams atidėti partnerystę pripažįstančių teismų nutarčių įsigaliojimą, bylas sprendžiantys teismai vieningai laikosi pozicijos, kad bet koks dar ilgesnis šių santykių sureguliavimo, bent *ad hoc*, atidėliojimas dar labiau gilintų Konstitucijai prieštaraujančią situaciją ir toliau ribotų žmogaus teises.

Beje, siūlomais CK pakeitimais, kuriais kiek plečiamas egzistuojančių partnerystę reglamentuojančių nuostatų turinys, siekiama sureglamentuoti ir iš teismų sprendimų partnerystės pripažinimo kylančius teisinius santykius. Natūralu, kad teismai, spręsdami bylas dėl partnerystės pripažinimo, pagal individualias kiekvienos bylos aplinkybes sprendime *ad hoc* gali būti užpildę kai kurias partnerystės santykių reguliavimo spragas, kurios būtų naikinamos priėmus CK pakeitimus.

Pirmasis teismo sprendimas, kuriuo pripažįstami vienos lyties poros santykiai, įsigaliojo praėjus beveik penkiems mėnesiams po Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimo

22 Dovilė Murauskienė ir Deimantė Mecelytė, „Konstitucinis Teismas nutarimu „uždegė žalią šviesą“ vienos lyties asmenų partnerystės įteisinimui: kas toliau?“, *Infolex*, 2025 m. gegužės 6 d., https://www.infolex.lt/landing/?act=news&Tema=54&Str=145926.

23 „Partnerystė triumfuoja teismuose, bet LGBTQ+ teisės išlieka ribotos“, *Mano teisės,* 2025 m. spalio 21 d. https://manoteises.lt/straipsnis/partneryste-triumfuoja-teismuose-bet-lgbtq-teises-islieka-ribotos/.

priėmimo. Tiesa, kol nėra specialaus registro, kuriame būtų kaupiami duomenys apie sudarytas partnerystes[24], teisme pasiekta pergalė neišsprendžia visų kasdienio gyvenimo nepatogumų: antai, norėdami atstovauti savo partneriui (-ei) institucijose, pavyzdžiui, gydymo įstaigose, tokią partnerystę sudarę asmenys (tiek skirtingų, tiek tos pačios lyties) privalo pateikti teismo sprendimą kaip vienintelį teisinį santykių įrodymą.

Įdomu pastebėti ir tai, kad išnagrinėjus bylą dėl partnerystės pripažinimo, Konstitucinis Teismas gavo panašia argumentacijos schema parengtą prašymą ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja galiojantis teisinis reguliavimas, kuriuo nenumatyta galimybė civilinės būklės aktų įrašuose pakeisti duomenis apie asmens lytį ir asmens kodą. Apylinkės teismas, kreipęsis į Konstitucinį Teismą, teigė, jog situacija, kai įstatymu leidžiama asmeniui keisti lytį, registruoti lyties pakeitimą (pagal CK 2.27 str. 1 d. nesusituokęs pilnametis asmuo turi teisę medicininiu būdu pakeisti savo lytį), tačiau iš tiesų nėra įstatymų, reglamentuojančių lyties pakeitimą ir lyties pakeitimo registravimą, todėl asmenys šiomis teisėmis (pakeisti lytį ir įregistruoti lyties pakeitimą) iš esmės negali pasinaudoti (išskyrus teisminį kelią), pažeidžia tokių asmenų teises, be kita ko, teisę į privataus gyvenimo gerbimą ir orumą. Tai, kad Lietuvos valstybė turėtų priimti tokį įstatymą, konstatuota dar 2007 m. rugsėjo 11 d. EŽTT sprendime *L. prieš Lietuvą*, tad, ko gero, tikėtasi, kad Konstitucinis Teismas paspartins ir šį procesą, bent jau suteikdamas teismams neginčijamą argumentą registruoti pakeistą lytį (kai kurie teismai tai daro ir dabar, nekeldami konstitucingumo abejonių dėl trūkstamo teisinio reguliavimo). Vis dėlto Konstitucinio Teismo 2025 m. rugsėjo 16 d. sprendimu atsisakyta nagrinėti šį pareiškėjo prašymą, remiantis tuo, kad Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų tirti valstybės institucijų nepriimtų teisėkūros sprendimų – vengimo, delsimo priimti tokius sprendimus, taip pat kokių nors kitų motyvų nulemto neveikimo, net jeigu teisės sistemoje dėl šio neveikimo atsiranda spragų ar kitų neapibrėžčių. Iš vienos pusės, vertindamas tokį Konstitucinio Teismo sprendimą negali su juo nesutikti – Lietuvos delsimas priimti lyties keitimą reglamentuojantį įstatymą yra akivaizdus, o minėta byla seniai perduota sustiprintai Europos Tarybos Ministrų Komiteto priežiūrai[25]. Skirtumas nuo anksčiau analizuotos bylos yra tas, jog translyčių asmenų teisių gynimo atveju įstatymų leidėjas iš tiesų nė nepradėjęs reguliuoti santykių. Tad egzistuojanti situacija gali būti vertinama kaip neveikimas. Kita vertus, kadangi problema dėl translyčių asmenų teisių pripažinimo Lietuvoje iš tiesų įsisenėjo, galbūt Konstitucinio Teismo lyderystė ir galėjo būti pirmu žingsniu geriau ginant šios asmenų grupės teises, pabrėžiant ne tai, kad nėra nepriimto įstatymo, o tai, kad šiokių tokių užuominų apie lyties keitimą CK vis dėlto yra, tad ir šios socialinės tikrovės galbūt nereikėtų ignoruoti.

24 Teisingumo ministerija žada atlikti reikiamus veiksmus iki 2026 m. pabaigos. „Tamašunienė: ministerija kitais metais ketina sukurti partnerystės registrą“, *Delfi,* 2025 m. gruodžio 18 d. https://www.delfi.lt/naujienos/lietuvoje/tamasuniene-ministerija-kitais-metais-ketina-sukurti-partnerystes-registra-120188457.

25 Teisingumo ministerijos svetainėje pateikiama informacija, „Bylos prieš Lietuvą, kuriose vyksta vykdymo procesas“, https://tm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/atstovavimas-eztt/eztt-sprendimu-bylose-pries-lietuva-vykdymas/bylos-pries-lietuva-kuriose-vyksta-vykdymo-procesas/.

1.1.2. Teisė tapti tėvais: dirbtinio apvaisinimo prieinamumas po Konstitucinio Teismo nutarimo ir neegzistuojanti reprodukcinių teisių apsaugos doktrina

Su teise kurti šeimą neabejotinai susijęs ir dar vienas praeitų metų balandį priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame spręsta dėl pagalbinio apvaisinimo paslaugų teikimo. 2025 m. balandžio 10 d. nutarime prieštaraujančiu Konstitucijai pripažintas teisinis reguliavimas, pagal kurį teisę gauti pagalbinio apvaisinimo paslaugas galėjo tik santuoką ar registruotos partnerystės sutartį sudarę asmenys, nors galimybės registruoti partnerystę tuo metu nė nebuvo. Taigi pagal galiojantį teisinį reguliavimą mediciniškai pažangia dirbtinio apvaisinimo procedūra pasinaudoti galėjo tik susituokę asmenys, tačiau galimybė susilaukti vaikų dirbtinio apvaisinimo pagalba buvo neprieinama kartu bendrą gyvenimą kuriantiems nesusituokusiems asmenims ar moterims, neturinčioms gyvenimo partnerio. Šis Konstitucinio Teismo nutarimas yra pirmasis bandymas lietuviškoje jurisprudencijoje prisiliesti prie reprodukcinių teisių apsaugos, pernelyg nesigilinant į šių teisių turinį ar apimtį.

1.1.2.1. Teisė susilaukti vaikų kaip sveikatos priežiūros paslauga

Į Konstitucinį Teismą kreipusios dvi Seimo narių grupės kėlė žmogaus orumo, privataus gyvenimo apsaugos, lygiateisiškumo pažeidimo klausimus, teigė, jog teisė į pagalbinį apvaisinimą yra tiesiogiai susijusi su Konstitucijoje įtvirtinta šeimos, kaip konstitucinės vertybės, apsauga, o ši teisė įgyvendinama siekiant susilaukti vaikų, t. y. kuriant ir plėtojant šeimos santykius. Tik viena iš pareiškėjų nurodė, jog ginčijamu teisiniu reguliavimu gali būti nevykdoma iš Konstitucijos 53 str. nuostatų kildinama valstybės pareiga užtikrinti medicininių paslaugų prieinamumą, apribojus pagalbinio apvaisinimo paslaugų teikimą pagal asmenų pasirinktą šeimos santykių formą ir nesudarant prielaidų nevaisingumui gydyti.

Ginčijamu teisiniu reguliavimu iš tiesų, be gan siauro asmenų, galinčių pasinaudoti dirbtiniu apvaisinimu kaip priemone susilaukti vaikų rato, apibrėžto išimtinai šeimos santykių įteisinimo formomis, buvo (ir tebėra) įtvirtinta sąlyga, jog pagalbinį apvaisinimą atlikti leidžiama tik esant tam tikroms nurodytoms medicininėms diagnozėms (neišgydomas nevaisingumas, siekis išvengti didelės negalios ir pan.). Iš Konstitucinio Teismo nutarime pateiktos argumentacijos matyti, jog spręsdamas šią bylą, Teismas susikoncentravo tik į medicininį bylos aspektą ir sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą, visiškai ignoruodamas kitus pareiškėjų keltus probleminius aspektus. Taip, ginčijamo teisinio reguliavimo prieštaravimas Konstitucijai buvo nustatytas, remiantis tuo, kad konstitucinės teisės turėti prieinamas sveikatos priežiūros paslaugas negalima varžyti dėl asmens šeiminės padėties, dirbtinį apvaisinimą suprantant tik kaip vieną iš sveikatos priežiūros paslaugų. Taip, asmenų, turinčių teisę naudotis šia paslauga, ratas šiek tiek išplėstas, nebediskriminuojant kitokią šeimos formą pasirinkusių asmenų (neregistravusių santuokos ar partnerystės) ar moterų. Ir taip, pareiškėjos savo prašymuose tiesiogiai nekėlė klausimo dėl galimybės

dirbtinio apvaisinimo paslauga naudotis visoms norinčioms. Vis dėlto pasirinkimas visiškai nevertinti privataus gyvenimo, teisės kurti šeimą aspektų šioje byloje liudija tam tikrą Konstitucinio Teismo atsiribojimą nuo esminės konstitucinės problematikos ir vengimą į problemą pasižiūrėti plačiau.

Galiausiai neįprastai ir pakankamai nelogiškai šioje byloje atrodo Konstitucinio Teismo sprendimas net metams atidėti nutarimo įsigaliojimą, suteikiant teisėkūros subjektui laiko pasiruošti būtiniems pakeitimams, nes, pasak Konstitucinio Teismo, nedelsiant paskelbus nutarimą, „atsirastų pagalbinio apvaisinimo paslaugų teikimo sąlygų teisinio reguliavimo neapibrėžtumas". Tik lieka neaišku, koks neapibrėžtumas atsirado po šio Konstitucinio Teismo nutarimo, kuris vis dar nepaskelbtas Teisės aktų registre, nes juo nebuvo keīstos pagalbinio apvaisinimo paslaugõs teikimo sąlygos, tik šiek tiek išplėstas asmenų, galinčių pasinaudoti šia paslauga, ratas. Taip, įstatymų leidėjui teks pakoreguoti teisinį reguliavimą, kad dėl pagalbinio apvaisinimo paslaugõs galėtų kreiptis ir santuokos ar partnerystės neregistravusios poros ar vienos moterys. Tačiau net ir tol, kol tai nepadaryta, paskelbtus šį nutarimą dėl pagalbinio apvaisinimo būtų galėję kreiptis santuokos nesudarę bendrai gyvenantys asmenys, partnerystę įregistravę asmenys ir moterys, norinčios, tačiau negalinčios kitais būdais susilaukti vaikų, tiesiogiai remdamiesi Konstitucija, nes visos kitos sąlygos paslaugai gauti liko nepakitusios (vaikų susilaukti norintys asmenys turės įrodyti medicininę sąlygą – nevaisingumą – taip, kaip to reikalaujama ir dabar). Jokių papildomų pokyčių nereikia ir šią paslaugą teikiančioms įstaigoms, išskyrus tai, kad į jas gali kreiptis šiek tiek daugiau asmenų, tačiau padidėjus asmenų srautui paslaugą galima teikti eilės tvarka ar laikantis kitokios tvarkos, kurią nustatytų paslaugą teikianti įstaiga. Tad šiuo atveju pasitelktas *pro futuro* institutas nutarimo įsigaliojimui stokoja tiek konstitucinio, tiek loginio pagrindimo, o asmenys, norintys susilaukti vaikų, tačiau negalintys to padaryti dėl medicininių priežasčių, priversti savo svajonės išsipildymo laukti dar vienus metus.

1.1.2.2. Teisė susilaukti vaikų kaip konstitucinė teisė į privatumą: ar Lietuvos Konstitucija gina asmens reprodukcines teises?

Privataus gyvenimo neliečiamumą ir teisę kurti šeimą garantuoja ir Konstitucijos nuostatos. Pagal Konstituciją asmens privataus gyvenimo apsauga neatsiejama nuo jo orumo[26]. Sudėtinis asmeninio privataus gyvenimo elementas yra asmens šeiminė padėtis[27]. Taigi asmens privatus gyvenimas turėtų būti aiškinamas kaip apimantis teisę pasirinkti turėti ar neturėti šeimą, taip pat teisę laisvai spręsti, kokį šeimos modelį pasirinkti (įregistravus santuoką, įregistravus partnerystę ar bendrą gyvenimą kartu), ar turėti, kada ir kaip susilaukti vaikų. Teisė turėti, kurti ir planuoti šeimą yra prigimtinė žmogaus teisė, nes ji kyla ne iš valstybės valios, o iš paties asmens apsisprendimo, autonomijos ir saviraiškos. Šeimos kūrimas yra viena esminių asmens tapatybės raiškos

26 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 17 d. išvada.

27 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d., 2003 m. kovo 24 d. nutarimai.

formų. Tad minėtoje konstitucinės justicijos byloje visai būtų buvęs pagrindas išplėtoti asmens privatumo doktriną, pavyzdžiui, pabrėžiant, kad iš Konstitucijos 22 str. valstybei kylanti pareiga gerbti ir saugoti asmens privatų gyvenimą apima ir palankios teisinės aplinkos sukūrimą (pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą), kad asmenys galėtų laisvai ir nevaržomai įgyvendinti savo apsisprendimą kurti šeimą pagal savo pasirinktą šeimos modelį, taip pat apsisprendimą turėti vaikų.

Kitaip nei su žmogaus teisių ir laisvių apsauga susijusiose bylose, konstitucinės justicijos byloje dėl galimybės pasinaudoti pagalbinio apvaisinimo paslauga nebuvo atsižvelgta į susijusią supranacionalinių teismų jurisprudenciją, kuri galėjo kitaip pakreipti Konstitucinio Teismo jurisprudencijos vystymąsi. Pagarba apsisprendimui turėti ar neturėti vaikų pripažįstama kaip vienu iš privataus gyvenimo elementų EŽTT jurisprudencijoje[28]. Sprendimą susilaukti vaikų ir tam pasinaudoti medicinine pagalba saugo Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – ir Konvencija) 8 str. nuostatos, nes toks pasirinkimas yra suprantama jų privataus ir šeimos gyvenimo dalis[29]. EŽTT taip pat pabrėžia, kad privataus gyvenimo apsaugą garantuojančios Konvencijos normos suponuoja valstybės pareigą nepagrįstai nesikišti į asmenų šeimos santykius. Kišimasis į poros privatų gyvenimą, susijusį su galimybe pasinaudoti medicininėmis priemonėmis susilaukti vaikų, būtų Konvencijos 8 str. pažeidimas, nebent tokiu kišimusi (atitinkamu teisiniu reguliavimu, nustatančiu draudimus) būtų siekiama teisėto tikslo ar toks kišimasis būtų būtinas demokratinėje visuomenėje[30]. Analizuojant EŽTT praktiką, joje taip pat galima išskaityti poziciją, jog moraliniai ar socialiniu priimtinumu grindžiami argumentai savaime negali būti pakankama priežastis tam tikriems asmenims visiškai uždrausti tam tikras dirbtinio apvaisinimo technikas[31].

Tad konstatuotina, kad asmens pasirinkimas turėti ar neturėti vaikų, esantis privataus gyvenimo dalimi, apima teisę naudotis reprodukcinės sveikatos priežiūros technologijomis, susijusiomis su nevaisingumu, kontracepcija ir nėštumo nutraukimu. Asmens reprodukcinės teisės, apimančios teisę reprodukcinės sveikatos priežiūrą ir apsisprendimo laisvę[32], taip pat turėtų būti matomos kaip žmogaus privataus gyvenimo ir jo pasirinkimo laisvės dalis. Jos neatsiejamos nuo asmens fizinės, emocinės ir socialinės gerovės. Tenka konstatuoti, kad, kaip ir daugelio valstybių konstitucijose, nors ir neminimos tiesiogiai, jos neabejotinai kyla iš aukščiau aptartų Konstitucijos nuostatų.

Reprodukcinių teisių idėjos atsiradimą paskatino medicinos mokslo ir technologijų pažanga, su ja susiję pokyčiai visuomenės sąmonėje ir XX amžiaus antroje pusėje Jungtinių Tautų

---

28 Pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2007 m. balandžio 10 d. sprendimas byloje *Evans prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 6339/05, 71 p.; arba Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2010 m. gruodžio 16 d. sprendimas byloje *A, B ir C prieš Airiją*, pareiškimo Nr. 25579/05, 212 p.

29 Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2011 m. lapkričio 3 d. sprendimas byloje *S. H. ir kiti prieš Austriją*, pareiškimo Nr. 57813/00, 82 pnk.

30 *Ibid.*

31 Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2007 m. balandžio 10 d. sprendimas byloje *Evans prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 6339/05, 100 p.

32 Gila Stopler, „Reproductive Rights", *Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL]*. https://oxcon.ouplaw.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e165?prd=OXCON.

konferencijų dėl pasaulio gyventojų ir moterų teisių metu suformuluotas politinis siekis žmogaus teisių kataloge įtvirtinti teisę į šeimos planavimą kaip vieną iš augančio pasaulio gyventojų skaičiaus kontrolės priemonių ir moters teisės į savo kūną garantą[33]. Taigi reprodukcinės teisės kyla iš pagrindinių žmogaus teisių ir susijusios su teise į aukščiausio lygio reprodukcinę sveikatą, individų ir porų teise į šeimos planavimą[34]. Naudojimasis asmens reprodukcinėmis teisėmis suponuoja kiekvieno asmens teisę laisvai ir atsakingai nuspręsti, kiek ir kada turėti vaikų arba jų neturėti[35], teisę gauti informaciją ir reikalingas priemones tam įgyvendinti, teisę siekti geriausios reprodukcinės sveikatos. Reprodukcinis teisingumas reikalauja, kad valstybė užtikrintų visapusišką paramą naudotis reprodukcinėmis teisėmis[36].

Be to, reikia nepamiršti, kad visuomenėje žinomi įvairūs šeimos modeliai, be kita ko, tokios šeimos, kuriose vaikus augina vienas iš tėvų. Tai įvertinus, ko gero, negalima nematyti, jog konstitucine teise kurti šeimą, susilaukti vaikų ir juos auginti norėtų pasinaudoti, pavyzdžiui, moterys, neturinčios nurodytų medicininių indikacijų, tačiau pasirinkusios savo gyvenimo nesieti su partneriu tam, kad vaikų susilauktų biologiniu būdu. Tai, ar turėti vaikų ir kaip jų susilaukti, turėtų būti kiekvienos moters asmeninio apsisprendimo ir pasirinkimo klausimas ir valstybė neturėtų į tai kištis.

Kadangi reprodukcinės asmens teisės, kurių sudedamąja dalimi yra galimybė naudotis pagalbinio apvaisinimo priemonėmis, glaudžiai susijusios su pagrindinėmis žmogaus teisėmis (teise į privataus gyvenimo gerbimą ir teise į šeimos planavimą), tad jų ribojimas leidžiamas tik esant konstituciškai pagrįstomis sąlygomis, manytina, kad Konstitucinio Teismo nutarimas, vos plačiau pravėręs duris pagalbinio apvaisinimo galimybei, nepasinaudojo proga į iškeltą klausimą pažvelgti išsamiau ir giliau, galimybę susilaukti vaikų medicininės pažangos nulemtomis priemonėmis siedamas su apsisprendimo laisve ir teise planuoti šeimą, o ne vien su medicinine sveikatos priežiūros paslauga. Kitoks konstitucinių vertybių subalansavimas galbūt būtų lėmęs ir kitokį galutinį sprendimą, po kurio teise susilaukti vaikų dirbtinio apvaisinimo pagalba būtų galėjusios pasinaudoti visos to norinčios moterys.

Išvados

1. Demokratijos silpnėjimo, stebimo daugelyje Europos ir pasaulio valstybių, kontekste Lietuvos Konstitucinis Teismas laikosi pakankamai principingos ir nuoseklios pozicijos žmogaus teisių apsaugos klausimais. Jo jurisprudencijoje ir toliau matyti akivaizdus siekis išlaikyti

33 Salomėja Dzekunskaitė ir Kazimieras Meilius, „Reprodukcinės teisės: sąvokos turinys ir ištakos“, *Soter* 58 (86) (2016): 69–85.

34 Kairo veiksmų programa (1995) ir Ketvirtosios pasaulinės moterų konferencijos veiksmų platforma (1995). Žiūrėta 2026 m. sausio 17 d., https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf.

35 JAV Aukščiausiojo Teismo 1972 m. kovo 22 d. sprendimas byloje *Eisenstadt v Baird*, 453–54 (US).

36 Robin West, "From Choice to Reproductive Justice: De-Constitutionalizing Abortion Rights," *Yale Law Journal* 118 (2009): 1394.

konstitucinių vertybių pusiausvyrą ir užtikrinti asmens teisių apsaugą net ir politiškai ar visuomeniškai jautriais klausimais. Demokratinis nuosmukis dažniausiai pasireiškia ne staigiu autoritariniu lūžiu, o palaipsniu žmogaus teisių relativizavimu[37], tad tol, kol Konstitucinis Teismas nuosekliai ir realiai gina žmogaus teises, jis veikia kaip esminis institucinės apsaugos mechanizmas nuo iliberalizmo įsitvirtinimo. Vis dėlto kai kurie Konstitucinio Teismo sprendimai galėtų būti drąsesni tiek argumentacijos apimtimi, tiek doktrininiu aiškumu, ypač tais atvejais, kai sprendžiami klausimai, tiesiogiai susiję su asmens autonomija, orumu ir kintančiomis socialinėmis realijomis.

2. Konstituciniam Teismui išsprendus teisinės vienos lyties asmenų partnerystės apsaugos klausimą, jo tolesnis sureguliavimas ordinarinėje teisėje nebegali būti vertinamas kaip ideologinė vertybinio pasirinkimo problema, priklausanti nuo vienos ar kitos politinės partijos programinių nuostatų. Lygiai taip pat jis nebeturėtų tapti visuomenės supriešinimo šaltiniu, nes bet koks bandymas paneigti tai, ką pasakė Konstitucinis Teismas, reikštų nepaisyti Konstitucijos viršenybės. Konstitucinio Teismo nutarimas nepalieka erdvės neveikti. Atitinkamų teisės aktų priėmimas šiuo atveju turėtų kilti ne iš politinės valios, o iš elementaraus teisinės valstybės principo paisymo, kuris reikalauja, kad Konstitucinio Teismo nutarimai būtų vykdomi. Taigi bet kuris parlamentas, kuris nepriimtų lyčiai neutralios partnerystės įteisinimą reglamentuojančių teisės aktų, būtų vertinamas ne kaip „nesprendžiantis" partnerystės klausimo (kuris, kaip minėta, jau išspręstas), bet kaip nesilaikantis konstitucinio imperatyvo gerbti Konstitucijos viršenybę ir įgyvendinti Konstitucinio Teismo nutarimus.
3. Spręsdamas reprodukcinių teisių klausimą ir konstatavęs, kad galimybė pasinaudoti dirbtiniu apvaisinimu siejama tik su tam tikromis medicininėmis kontraindikacijomis, Konstitucinis Teismas parodė gana ribojantį požiūrį į žmogaus teisių apsaugą ir asmens galimybę kurti šeimą. Nors Konstitucinio Teismo nutarimu išplėstas subjektų, galinčių pasinaudoti dirbtiniu apvaisinimu, ratas, suteikiant šią galimybę ne tik susituokusiems asmenims, bet ir partnerystės neįregistravusiems bei vienišiems asmenims, pats šios technologijos prieinamumo siejimas su medicininėmis indikacijomis iš esmės riboja reprodukcinę autonomiją. Vis dėlto atsižvelgiant į anksčiau aptartą Konstitucinio Teismo nutarimą dėl partnerystės, akivaizdu, kad praktikoje šia galimybe galės pasinaudoti dar daugiau asmenų. Kartu pabrėžtina, kad teisė kurti šeimą yra viena esminių konstitucinių teisių, todėl valstybė neturėtų nepagrįstai varžyti mokslo ir medicinos pažangos suteikiamų priemonių tiems asmenims, kurie siekia šeimos ir vaikų net ir tais atvejais, kai nėra medicininių kontraindikacijų.

37 Tímea Drinóczi, „The Emergence of Illiberal Constitutionalism and Illiberal Legality in Europe: What Is Happening and What Can the EU Do about It?", *Revista Española de Derecho Europeo* (RED) 2021/2 N° 3 (2021): 151–156.

Constitutional Jurisprudence at the Crossroads of Human Rights and the Value Choices of the Constitutional Court

Mykolas Romeris University Law School
Institute of Public Law
Assoc. prof. dr. Jolita Miliuvienė
E-mail: jolita.miliuviene@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-01

Summary. *Value-laden constitutional concepts tend to generate far more controversy and debate as to their meaning and substance than purely legal constructions. The definition of the family, which functions not only as a legal but also as a moral and sociological category, is a paradigmatic example of this tension. Questions concerning the understanding of the family, its composition and, ultimately, the right to found a family were addressed by the Constitutional Court in at least two widely discussed cases decided in 2025. An analysis of these judgments suggests that the Court has continued, in its jurisprudence, to pursue a careful balancing of constitutional values while seeking to ensure the protection of individual rights even in politically and socially sensitive contexts. Nevertheless, some of the Court's decisions might have benefited from greater boldness, both in the breadth of their reasoning and in doctrinal clarity, particularly where issues directly implicating personal autonomy, human dignity and evolving social realities were at stake.*

Once the Constitutional Court has resolved the issue of legal protection for same-sex partnerships in the ruling of 17 April 2025, its further regulation in ordinary legislation can no longer be treated as a matter of ideological or value-based political choice dependent on the programmatic positions of particular political parties. Nor should it become a source of societal polarisation, since any attempt to deny or disregard what the Constitutional Court has determined would amount to a failure to respect the supremacy of the Constitution. Accordingly, any parliament that were to refrain from adopting legislation regulating the legal recognition of partnership would be perceived not as merely "failing to address" the partnership issue, which, as noted, has already been resolved, but as failing to comply with the constitutional imperative to uphold the supremacy of the Constitution and to implement the rulings of the Constitutional Court.

The right to found a family is one of the fundamental constitutional rights. Accordingly, the State should not impose unjustified restrictions on the use of means made available by scientific and medical progress for persons who seek to establish a family and have children, even in situations where no medical contraindications are present. Such restrictions would risk unduly interfering with personal autonomy, reproductive self-determination and the free development of one's private and family life, and would therefore require particularly weighty and constitutionally convincing justification.

Keywords: *constitutional jurisprudence, protection of human rights, Constitutional Court, partnership, reproductive rights.*

1.2. 2025 m. Baudžiamojo kodekso pokyčiai ir jų vertinimas

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas
Prof. dr. Andrius Nevera
El. paštas: anevera@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-02

Santrauka*. Straipsnyje analizuojami Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK, Kodeksas, baudžiamasis įstatymas) pakeitimai, padaryti per 2025-uosius metus. Palyginti su 2024 m., nagrinėjamu laikotarpiu Lietuvos įstatymų leidyba materialios baudžiamosios teisės srityje nebuvo gausi. Baudžiamasis įstatymas keistas tik tris kartus.*

Pirmasis pakeitimas susijęs su BK 123[1] straipsnio (Tarptautinių sankcijų arba Lietuvos Respublikos įstatymuose nustatytų ribojamųjų priemonių pažeidimas) ir Kodekso priedo pakeitimu. Šį pakeitimą lėmė siekis į Lietuvos nacionalinę teisę tinkamai perkelti 2024 m. balandžio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2024/1226 dėl nusikalstamų veikų apibrėžties ir sankcijų už Sąjungos ribojamųjų priemonių pažeidimą, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2018/1673, (toliau – Direktyva (ES) 2024/1226) nuostatas.

Antruoju pakeitimu sušvelninta baudžiamoji atsakomybė už BK 228 straipsnio (Piktnaudžiavimas) normose kriminalizuotas pavojingas veikas. Nors tokio pakeitimo būtinumas buvo grindžiamas siekiu užtikrinti aiškesnį, efektyvesnį ir proporcingesnį atsakomybės už piktnaudžiavimą taikymą, visgi pagrindinė to priežastis, tikėtina, buvo noras sumažinti atsakomybę asmenims, susijusiems su vadinamosiomis čekiukų bylomis.

Trečiuoju pakeitimu sugriežtinta atsakomybė už įvairaus pobūdžio kontrabandą (BK 199, 253[2], 256[2], 260[1], 266[1], 267[2], 267[3], 276[4] straipsniai), akcizais apmokestinamų prekių neteisėtą disponavimą (BK 1992 straipsnis) ir transporto saugumo sutrikdymą (BK 282 straipsnis).

Nors aktualizuotus baudžiamojo įstatymo pakeitimus įprasminantys įstatymai nėra didelės apimties, visgi kyla poreikis juos išnagrinėti detaliai. Ypač aktualu vertinti tuos įstatymo projekto pakeitimus, kuriais buvo siekiama kur kas platesne apimtimi spręsti su „čekiukų“ bylomis susijusių asmenų likimą. Be to, BK 228 straipsnio normose numatytoms sankcijoms švelninti skirtas įstatymas įsigaliojo tik po jo pakartotinio svarstymo ir priėmimo, nes Lietuvos Respublikos Prezidentas, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 71 straipsnio 1 dalimi, priimtą įstatymą grąžino svarstyti iš naujo. Tai itin retas teisėkūros kontekstas. Baudžiamosios atsakomybės už piktnaudžiavimą švelninimas sulaukė ne tik Respublikos Prezidento veto, bet ir ganėtinai plataus aptarimo visuomenėje, iniciatyvos kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį teismą (toliau – KT), todėl šie aspektai dar labiau sustiprina detalios atitinkamų BK pakeitimų analizės poreikį. Straipsnyje išreiškiama pozityvi nuomonė dėl piktnaudžiavimo baudžiamumo švelninimo, ypač tais atvejais, kai kaltininkų veiksmai vertinami inkriminuojant kvalifikuotą sudėtį. Aktualizuotus pakeitimus įtvirtinantis įstatymas atitinka BK 3 straipsnio 2 dalies nuostatas, todėl galioja

atgal ir taip atveria galimybę su „čekiukų“ bylomis susijusių asmenų atsakomybę spręsti kur kas racionaliau ir ekonomiškiau.

Moksliniu požiūriu svarbu įsigilinti ir į tas BK naujoves, kurios susijusios su baudžiamosios atsakomybės už kontrabandą, akcizais apmokestinamų prekių neteisėtą disponavimą ir transporto saugumo sutrikdymą griežtinimu. Tai taip pat aktualizuoja poreikį detaliau panagrinėti atitinkamas BK naujoves. Šie baudžiamojo įstatymo pakeitimai nusipelno išskirtinio dėmesio, nes jais siekiama spręsti cigarečių gabenimo meteorologiniais oro balionais problemą ir griežtai reaguoti į Lietuvai priešiškų režimų hibridines atakas, kurios trikdo Vilniaus oro uosto veiklą ir tūkstančiams žmonių sukelia didelių nepatogumų. Vis dėlto galima teigti, kad atsakomybės griežtinimas niekada nedarė pozityvaus poveikio nusikalstamumui, todėl ir šių pakeitimų rezultatas, tikėtina, bus toks pat. Be to, straipsnyje išsakoma kritika dėl konkrečių normų naujų formuluočių, kurių ankstesnėje baudžiamojo įstatymo redakcijoje nebuvo ir kurios taikymo stadijoje sukels negatyvių teisinių padarinių, galimai lemsiančių net ir atitinkamų normų virsmą tokiomis, kurias bus sudėtinga ar neįmanoma pritaikyti praktikoje.

Nors Kodekso pakeitimai, susiję su baudžiamosios atsakomybės už tarptautinių sankcijų arba Lietuvos Respublikos įstatymuose nustatytų ribojamųjų priemonių pažeidimą tobulinimu, yra griežtinančio pobūdžio, jų būtinybė akivaizdi. Kita vertus, straipsnyje kritikuojama tai, kad baudžiamosios atsakomybės už BK 123[1] straipsnio 1 dalyje aprašytas pavojingas veikas griežtinimas atliekamas tik įgyvendinant Direktyvos (ES) 2024/1226 nuostatas, o ne savarankiškai identifikavus atitinkamą gan seniai susiformavusį poreikį. Kritiškai vertinamas ir neatsargios kaltės nustatymas už veiką, kuri BK 123[1] straipsnio 1 dalyje apibrėžta formalia sudėtimi, nes Kodekso bendrojoje dalyje tokia neatsargumo formuluotė nenumatyta.

***Reikšminiai žodžiai**: tarptautinės sankcijos, ribojamosios priemonės, direktyva, neatsargumas, piktnaudžiavimas, „čekiukų“ bylos, veto teisė, kriminalinė žvalgyba, meteorologiniai balionai, kontrabanda, akcizais apmokestinamos prekės, transporto saugumas, hibridinė ataka, valdomas ar nevaldomas objektas.*

Įvadas

2023–2024 m. laikotarpiu buvo pabaigta didžiausia ir reikšmingiausia BK bendrosios[1] ir specialiosios[2] dalių pertvarka[3]. Tačiau nepaisant to, 2025 m. pavasarį jau 19-oji Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarė pritarti, *inter alia*, BK 123^1 straipsnio ir Kodekso priedo pakeitimo įstatymo projektui[4] ir pateikė jį Lietuvos Respublikos Seimui (toliau – Seimas). Poreikis keisti BK 123^1 straipsnį susietas su būtinybe užtikrinti pakankamą Direktyvos (ES) 2024/1226[5] nuostatų įgyvendinimą, nes didžiausią problemą keliantis požymis *didelė žala Lietuvos Respublikos interesams* dėl savo unikalumo, neapibrėžtumo ir neišplėtoto jo aiškinimo teismų praktikoje iš tiesų neleido užtikrinti, kad baudžiamoji atsakomybė būtų nustatyta tik už tuos ES ribojamųjų priemonių pažeidimus, kurie susiję su didesne nei 10 000 eurų suma[6]. Projekto rengėjų nuomone, atitinkamą tikslą būtų galima pasiekti tuomet, jei BK 123^1 straipsnio dispozicijoje nustatytas požymis *didelė žala Lietuvos Respublikos interesams* būtų pakeistas požymiu *didelė žala*, kurio turinys, skirtingai nuo prieš tai minėto, išsamiai atskleistas Lietuvos teismų praktikoje. Šiam siekiui buvo pritarta 2025 m. priėmus įstatymą Nr. XV-204[7]. Pritarta ir siūlymui baudžiamąją atsakomybę nustatyti už

---

1 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 5, 7, 8, 18, 25, 27, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 47, 48, 51, 52, 54, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 72^2, 74, 75, 76, 82, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 93, 97, 243, 244 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 5^1, 40^1, 58^1, 72^5, 72^6, 72^7, 72^8 straipsniais įstatymas, TAR, 2024-05-02, Nr. 8214.

2 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 141, 156, 176, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 189^1, 190, 192, 195, 196, 197, 199, 199^1, 199^2, 200, 201, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 212, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 224^1, 246, 248, 253, 255, 256, 267, 267^1, 277, 281 straipsnių ir XXIX skyriaus pavadinimo pakeitimo, Kodekso papildymo 253^2, 256^2, 260^1, 266^1, 267^2, 267^3, 276^4, 282^1 straipsniais ir 186, 298 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas, TAR, 2023-05-04, Nr. 8475; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3, 60, 99, 100, 100^1, 100^2, 100^3, 103, 107, 108, 109, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 147, 147^1, 147^2, 148, 149, 150, 151, 151^1, 152, 152^1, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 169, 170, 170^1, 170^2, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 180, 181, 1821, 185, 188, 189, 189^1, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 198^1, 198^2, 202, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 214, 215, 217, 218, 224, 229, 231, 232, 233, 234, 236, 238, 249^1, 250, 2502, 250^4, 250^5, 251, 256, 256^1, 257, 257^1, 258, 259, 262, 265, 267, 267^1, 267^2, 267^3, 268, 270, 270^2, 270^3, 273, 274, 275, 276, 276^1, 276^2, 276^3, 277, 278, 279, 280, 281, 283, 285, 286, 287, 288, 289, 292, 292^1, 294, 295, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 3021, 303, 304, 306, 306^1, 306^2, 307, 308, 309, 310, 311, 312 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas, TAR, 2024-11-12, Nr. 19686.

3 Plačiau apie šių BK pakeitimų ir papildymų vertinimą žr.: Andrius Nevera, „Lietuvos baudžiamojo kodekso normų peržiūros priežastys, kryptys ir vertinimas“, iš *Lietuvos teisė 2024: esminiai pokyčiai*, red. L. Jakulevičienė, V. Sinkevičius, K. Kenstavičienė (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas), 79–113.

4 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 123^1 straipsnio ir priedo pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos tarptautinių sankcijų įstatymo Nr. IX-2160 2 ir 15 straipsnių bei priedo pakeitimo ir įstatymo papildymo 131 straipsniu įstatymo, Lietuvos Respublikos administracinių nuobaudų kodekso 515 straipsnio ir priedo pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo Nr. XI-2234 8 straipsnio pakeitimo ir įstatymo papildymo priedu įstatymo ir Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymo Nr. XIII-804 3 straipsnio ir priedo pakeitimo įstatymo projektų pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“, TAR, 2025-03-20, Nr. 4549.

5 2024 m. balandžio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2024/1226 dėl nusikalstamų veikų apibrėžties ir sankcijų už Sąjungos ribojamųjų priemonių pažeidimą, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2018/1673, *EUR-Lex*, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32024L1226.

6 Aiškinamasis raštas dėl įstatymų projektų reg. Nr. XVP-243–XVP-247, LRS, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/af87e530062911f0a2ad91db29a9514e?jfwid=-qlsl5ovh.

7 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 123^1 straipsnio ir priedo pakeitimo įstatymas, TAR, 2025-05-20, Nr. 8906.

sudarymą sąlygų asmeniui, pažeidžiant jam tarptautine sankcija ar ribojamąja priemone nustatytą draudimą, atvykti į Lietuvos Respubliką arba vykti tranzitu per jos teritoriją, nes tokių ribojamųjų priemonių būtinumas nustatytas Direktyvos (ES) 2024/1226 3 straipsnyje.

Projekto aiškinamajame rašte neužsiminta apie būtinybę keisti BK 123[1] straipsnio normos sankciją, tačiau galima daryti prielaidą, kad toks poreikis buvo nulemtas siekio užtikrinti atitinkamo skyriaus ir kitų BK skyrių normų sankcijų darną. Manytina, jog siekiant būtent šio tikslo BK 123[1] straipsnio normos sankcija buvo pakeista esamą bausmių sąrašą papildant laisvės apribojimo bausme. Kita vertus, atkreiptinas dėmesys į tai, kad BK specialiosios dalies normų sankcijų darnos klausimas buvo sprendžiamas 2024 m. įgyvendinant jau minėtą specialiosios dalies normų pertvarką, kuomet už apysunkius nusikaltimus buvo nustatyta alternatyvi terminuotam laisvės atėmimui bausmė – laisvės apribojimas. Visgi, nepaisant to, kad BK 123[1] straipsnyje aprašyti nusikaltimai dėl nustatytos maksimalios penkerių metų terminuoto laisvės atėmimo bausmės termino dar iki 2024 m. pakeitimų buvo priskiriami prie apysunkių nusikaltimų, laisvės apribojimo bausmė atitinkamos normos sankcijoje buvo įtvirtinta tik šiame straipsnyje nagrinėjamais pakeitimais. Tai dar kartą patvirtina, jog Lietuvoje įstatymų leidyba yra ganėtinai specifiška, o tam tikrais atvejais net chaotiška[8].

BK 16 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad asmuo baudžiamas už nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymą dėl neatsargumo tik Kodekso specialiojoje dalyje atskirai numatytais atvejais. Dėl šio imperatyvo įgyvendinimo ilgą laiką tarptautinių sankcijų arba Lietuvos Respublikos įstatymuose nustatytų ribojamųjų priemonių pažeidimo baudžiamumas buvo galimas tik esant tyčinei kaltės formai (tiesioginė tyčia arba netiesioginė tyčia). Tačiau įsigaliojus 2025 m. priimtam įstatymui Nr. XV-204 baudžiamoji atsakomybė už BK 123[1] straipsnio 1 dalies dispozicijoje aprašytas nusikalstamas veikas tapo galima ir tuo atveju, jei fizinio asmens elgesys buvo nulemtas neatsargumo, t. y. nusikalstamo pasitikėjimo ir nusikalstamo nerūpestingumo. Tiesa, tokia galimybė, vertinant tai, kad ne visos BK 123[1] straipsnio 1 dalyje aprašytų nusikalstamų veikų sudėtys yra materialios, negalės būti įgyvendinama visa apimtimi. Taip yra todėl, kad neatsargi kaltės forma kaip tokia negalima, esant formaliai nusikalstamos veikos sudėčiai, o būtent tokia sudėtis yra naujai kriminalizuota veika – tarptautine sankcija ar ribojamąja priemone asmeniui nustatyto draudimo atvykti į valstybės narės teritoriją arba vykti tranzitu per valstybės narės teritoriją pažeidimas. Taigi ir šis BK 123[1] straipsnio pakeitimo aspektas kelia diskusinių klausimų BK bendrosios ir specialiosios dalių normų suderinamumo kontekste.

2025 m. spalio 16 d. priimant įstatymą Nr. XV-474[9] buvo pakeistas BK 228 straipsnis, kuriame nustatoma baudžiamoji atsakomybė už piktnaudžiavimą. Šiuo atveju pakeisti abiejose piktnaudžiavimo straipsnio dalyse nustatyti terminuotos laisvės atėmimo bausmės maksimumai, sumažinant juos vienais metais. Kitaip tariant, sugrįžta prie tokių terminuotos laisvės atėmimo

8 Andrius Nevera, „Lietuvos baudžiamojo kodekso normų peržiūros priežastys, kryptys ir vertinimas“, iš *Lietuvos teisė 2024: esminiai pokyčiai*, red. L. Jakulevičienė, V. Sinkevičius, K. Kenstavičienė (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas), 81.

9 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 228 straipsnio pakeitimo įstatymas, TAR, 2025-10-17, Nr. 17375.

bausmės maksimumų, kurie už BK 228 straipsnio 1 ir 2 dalyse aprašytas veikas buvo nustatyti, iki buvo priimtas 2011 m. birželio 21 d. įstatymas Nr. XI-1472[10]. Kartu atlikta ir vadinamoji kosmetinė BK 228 straipsnio 1 dalies korekcija: *didelės žalos* požymis pakeistas požymiu „*didelę žalą*".

Įdomu tai, kad būtent BK 228 straipsnio 1 ir 2 dalių normose nustatytų sankcijų pakeitimas sulaukė išskirtinio dėmesio dėl jo ryšio su „*čekiukų*" bylomis ar vykdomais tokio pobūdžio ikiteisminiais tyrimais. Išskirtinį dėmesį šiems pakeitimams suteikė ir Lietuvos Respublikos Prezidentas: jis vetavo 2025 m. rugsėjo 23 d. priimtą įstatymą Nr. XV-438[11]. Vis dėlto Seime pakartotinai svarstytas įstatymas buvo priimtas ir Respublikos Prezidentas privalėjo jį pasirašyti ir nedelsdamas oficialiai paskelbti (Konstitucijos 72 straipsnio 3 dalis) teisės aktų registre.

Nepaisant to, kad šis įstatymas, o prieš tai ir keli jo projektiniai sprendiniai buvo ir vis dar yra karštų diskusijų objektai, grįžimą prie ankstesnių laisvės atėmimo bausmės maksimumų reikėtų vertinti teigiamai. Ypač tai taikytina piktnaudžiavimui siekiant turtinės ar kitokios asmeninės naudos (BK 228 straipsnio 2 dalis): dabar ši nusikalstama veika yra ne sunkus, o apysunkis nusikaltimas. Naujas kvalifikuotos piktnaudžiavimo sudėties statusas kaltininkui suteikia galimybę siekti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir taip išvengti apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo ir dažno su tuo susijusio teisinio padarinio – teistumo.

Paskutiniai tais metais padaryti BK pakeitimai buvo susiję su siekiu spręsti vadinamąją kontrabandinių balionų problemą, kuri buvo susieta su 2025 m. spalio mėnesiu, kuomet į Lietuvą iš Baltarusijos įskridę meteorologiniais balionais gabenami cigarečių kontrabandos kroviniai pirmą kartą privertė laikinai uždaryti Vilniaus oro uostą, sutrikdė dešimtis lėktuvų skrydžių ir sukėlė itin didelių nepatogumų daugiau nei 50 tūkstančių keleivių.

2025 m. gruodžio 11 d. įstatymu Nr. XV-655[12] sugriežtinta baudžiamoji atsakomybė už įvairaus pobūdžio kontrabandą (BK 199, 253^2, 256^2, 260^1, 266^1, 267^2, 267^3, 276^4 straipsniai), akcizais apmokestinamų prekių neteisėtą disponavimą (BK 199^2 straipsnis) ir transporto eismo tvarkos ar saugumo taisyklių pažeidimą (BK 282 straipsnis). Baudžiamąją atsakomybę už kontrabandą ir už akcizais apmokestinamų prekių gabenimą nustatantys BK straipsniai papildyti naujomis kvalifikuotomis nusikalstamų veikų sudėtimis, o BK 282 straipsnyje suformuotos net trys kvalifikuotos nusikalstamų veikų sudėtys. Šiais baudžiamosios atsakomybės pokyčiais sunkių nusikaltimų sąrašas papildytas dešimčia tokių nusikaltimų ir dviem labai sunkiais nusikaltimais. Be to, po šių BK 282 straipsnio pokyčių už tris naujus nusikaltimus kaltininkas bus traukiamas atsakomybėn esant tyčinei kaltei; baudžiamoji atsakomybė už naujas nusikalstamas veikas nustatyta ir juridiniams asmenims.

10 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123-1, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228^1, 229, 230, 253^1, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297, 308^1 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68^1, 68^2 straipsniais ir 44, 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas, *Valstybės žinios*, 2011-07-05, Nr. 81-3959.

11 Lietuvos Respublikos Prezidento 2025 m. spalio 3 d. dekretas Nr. 1K-455 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 228 straipsnio pakeitimo įstatymo Nr. XV-438 grąžinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti", TAR, 2025-10-03, Nr. 16770.

12 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 199, 199^2, 253^2, 256^2, 260^1, 266^1, 267^2, 267^3, 276^4 ir 282 straipsnių pakeitimo įstatymas, TAR, 2025-12-15, Nr. 21483.

Taigi pirmiau aptarti baudžiamojo įstatymo pakeitimai ir yra šio mokslinio straipsnio objektas. Analizuojant juos, siekiama nustatyti, ar priimti sprendimai yra teisingi ir užtikrinantys darnų atitinkamų socialinių santykių teisinį reguliavimą. Siekiant šių tikslų, straipsnyje taikomi teisiniams tyrimams įprasti metodai (teisinės analizės, sisteminis, teleologinis, istorinis ir kt.).

1.2.1. Naujausi nacionalinio saugumo ir užsienio politikos interesų apsaugos baudžiamieji teisiniai sprendiniai ir jų vertinimas

Siekis užtikrinti Lietuvos nacionalinio saugumo ir užsienio politikos interesus, kurie susiję su mūsų valstybės tarptautiniais įsipareigojimais, Europos Sąjungos (toliau – ES) bendrąja užsienio ir saugumo politika, lėmė poreikį 2004 m. priimti Lietuvos Respublikos tarptautinių sankcijų įstatymą (toliau – Tarptautinių sankcijų įstatymas), kuriame įtvirtintos pasiūlymų dėl tarptautinių sankcijų nustatymo teikimo, ribojamųjų priemonių Lietuvos Respublikos įstatymais nustatymo, Europos Sąjungos, Jungtinių Tautų ir kitų tarptautinių organizacijų nustatytų sankcijų ir Lietuvos Respublikos įstatymais nustatytų ribojamųjų priemonių įgyvendinimo bendrosios sąlygos[13]. Būtent šis bendrųjų teisės normų aktas tapo priežastimi, dėl kurios Lietuvos baudžiamajame įstatyme[14] atsirado nauja nusikalstama veika – tarptautinių sankcijų pažeidimas (BK 123^1 straipsnis). Neabejotina, kad šio pakeitimo būtinumas buvo akivaizdus, nes tik taip Lietuva gali efektyviai prisidėti prie taikos, stabilumo, teisės viršenybės principo užtikrinimo pasaulyje, siekio reikšmingai užtikrinti efektyvią tarptautinio terorizmo kontrolę, žmogaus teisių apsaugą, taip pat užkirsti kelią teritoriniams, etniniams ir religiniams konfliktams kitose valstybėse. Kitaip tariant, prisidėti prie šių procesų efektyvaus valdymo.

Taigi 2004 m. balandžio 27 d. įstatymu Nr. IX-2169 nustatytoje pirminėje BK 123^1 straipsnio redakcijoje baudžiamoji atsakomybė tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims buvo įtvirtinta už Lietuvos Respublikos įgyvendinamų tarptautinių sankcijų pažeidimą padarant didelę žalą Lietuvos Respublikos interesams. Nustatant atsakomybę už tarptautinių sankcijų pažeidimą, pačių tarptautinių sankcijų apibrėžtis (Tarptautinių sankcijų įstatymo 2 straipsnis) buvo susieta ne tik su atitinkamais Jungtinių Tautų ar kitų tarptautinių organizacijų sprendimais, bet ir su ES teisės aktuose nustatytais ekonominio, finansinio, politinio, susisiekimo ar visuomeniniais apribojimais ir įpareigojimais. Kitaip tariant, tiek Tarptautinių sankcijų įstatyme, tiek baudžiamajame įstatyme atitinkami ES sprendimai buvo prilyginti tarptautinės organizacijos sprendimams, nors ES nėra tarptautinė organizacija tikrąja prasme. ES gali būti tarptautinių santykių subjektas, bet ji yra narystę ES akceptavusių Europos valstybių viršnacionalinė (supranacionalinė) organizacija.

Priimant aktualizuotus įstatymus, Lietuva dar nebuvo ES narė, tačiau tuo momentu visi Lietuvos teisės ir ES teisės derinimo darbai buvo baigti, antraip Lietuva 2004 m. gegužės 1 d.

13 Lietuvos Respublikos tarptautinių sankcijų įstatymas, *Valstybės žinios*, 2004-04-29, Nr. 68-2369.

14 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 1 straipsnio papildymo bei Kodekso papildymo 9^1, 123^1 straipsniais ir priedu įstatymas, *Valstybės žinios*, 2004-04-30, Nr. 72-2492.

nebūtų tapusi ES valstybe nare ir joje nebūtų pradėjusi galioti ES teisė, kuri nėra tarptautinės teisės dalis. ES teisė yra autonominė teisinė tvarka[15]. Jei būtų kitaip, nebūtų buvę poreikio priimti Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje" ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymo[16.] Kitaip tariant, manytina, kad tiek priimant Tarptautinių sankcijų įstatymą, tiek Kodeksą papildant BK 123[1] straipsniu turėjo būti brėžiama riba tarp ištiesų tarptautinių sankcijų ir ES sankcijų. Deja, ši problema nebuvo išspręsta ir 2025 m. gegužės 15 d. įstatymu Nr. XV-203, kurio priėmimas buvo nulemtas Direktyvos (ES) 2024/1226, t. y. to paties ES teisės akto, kuriuo remiantis buvo daromi ir šiame straipsnyje nagrinėjami BK 1231 straipsnio pakeitimai. Taigi nors nacionaliniai įstatymai keičiami dėl ES teisės įtakos, pati ES šio teisinio reglamentavimo prasme pripažįstama tarptautine organizacija, nors jos nustatomos sankcijos kildinamos ne iš tarptautinės teisės aktų, o iš ES teisės, kuri sukurta Europos Bendrijų steigimo sutarčių pagrindu ir reguliuoja Europos Bendrijų, jų institucijų, valstybių narių, jose esančių juridinių ir fizinių asmenų teises ir pareigas[17].

Lietuvos įstatymų leidybos specifiškumas pasireiškė ir tuo, kad pirminėje Tarptautinių sankcijų įstatymo redakcijoje apibrėžiant tarptautines sankcijas tarptautinės organizacijos buvo nurodytos kaip tokios, t. y. nebuvo patikslinimo, kad mūsų valstybei ir su atitinkamais teisiniais padariniais susijusios sankcijos yra svarbios tik tuomet, jei jos kildinamos iš tos tarptautinės organizacijos, kurios valstybė narė yra Lietuva. Šis itin svarbus patikslinimas buvo padarytas tik 2023 m.[18] Jei šio patikslinimo nebūtų, BK 123[1] straipsnio taikymą reikėtų susieti net ir su tokių tarptautinių sankcijų, kurios būtų kildinamos iš Lietuvos interesams priešiškų tarptautinių organizacijų sprendimų, pažeidimu.

Sugrįžtant prie 2025 m. padarytų BK 123[1] straipsnio pakeitimų analizės, pirmiausia dėmesys atkreiptinas į tai, kad poreikis keisti šio straipsnio dispozicijoje ilgus metus buvusį požymį *didelė žala Lietuvos Respublikos interesams* buvo pribrendęs jau seniai, nes tokio požymio inkriminavimas neįmanomas dėl neapibrėžtumo, o toks teisinis reglamentavimas yra neleistinas pagal Konstituciją. Ypač šis klausimas tapo aktualus dėl 2022 m. vasario 24 d. prasidėjusios ir iki šiol tebesitęsiančios Rusijos Federacijos agresijos prieš Ukrainą, nors ribojamųjų priemonių Rusijai nustatymas prasidėjo dar 2014 m., t. y. tuomet, kai Rusija aneksavo Krymą, sudėtinę Ukrainos teritorijos dalį.

Siekdamos stabdyti agresorių ir daryti jam poveikį, daugelis valstybių ir ES priėmė dar didesnį skaičių plataus masto sprendimų dėl ribojamųjų priemonių taikymo. Ribojamųjų

15 Koen Lenaerts, „The autonomy of European Union Law", *Post AISDUE* I (2019), https://www.aisdue.eu/wp-content/uploads/2019/04/001C_Lenaerts.pdf.

16 Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje" ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2004-07-17, Nr. 111-4123.

17 Armanas Abramavičius, Darius Mickevičius ir Gintaras Švedas, *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006), 12.

18 Lietuvos Respublikos tarptautinių sankcijų įstatymo Nr. IX-2160 1, 2, 5, 11, 12 straipsnių ir V skyriaus pakeitimo ir Įstatymo papildymo II[1] skyriumi ir priedu įstatymas, TAR, 2023-04-05, Nr. 6472.

priemonių kaip tokių taikymo galimybė 2023 m. buvo reglamentuota ir Lietuvos teisėje – Tarptautinių sankcijų įstatyme[19]. Šių priemonių pažeidimas, kuris buvo siejamas ir su didelės žalos Lietuvos Respublikos interesams padarymu, nuo 2023 m. balandžio 5 d. užtraukė baudžiamąją atsakomybę pagal BK 123[1] straipsnį[20]. Tačiau iki šiol nėra nė vienos baudžiamosios bylos, kuri būtų pasibaigusi apkaltinamojo nuosprendžio priėmimu, nors apie ES sankcijų pažeidimus kalbama dažnai. Priežastis galbūt yra ir tai, kad *didelės žalos Lietuvos Respublikos interesams* požymis yra sunkiai identifikuojamas turinio aspektu, todėl negali būti pritaikomas. Taigi neabejotina, kad *didelės žalos* požymis, nors ir vertinamojo pobūdžio, vis vien yra tikslesnis, išplėtotas teismų praktikoje, todėl labiau suprantamas kaltininkui ir paprasčiau pritaikomas nustatant atsakomybę. *Didelės žalos* požymis, kaip baudžiamosios atsakomybės sąlyga, įtvirtintas ir daugelyje baudžiamojo įstatymo straipsnių (pvz., BK 195, 196, 197, 204, 229 straipsniuose), todėl tai nėra kokia nors sunkiai pritaikoma teisinio reglamentavimo naujovė.

Kita vertus, atsiribojus nuo didelės žalos Lietuvos interesams, automatiškai susiformavo BK 123[1] straipsnio vietos baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnių sistemoje problema. Taip yra dėl to, kad BK 123[1] straipsnis yra XVI skyriuje „Nusikaltimai Lietuvos valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei santvarkai“. Šio straipsnio normos dispozicijoje nebelikus požymio *didelė žala Lietuvos Respublikos interesams*, kyla klausimas, kokios tuomet yra jo sąsajos su vadinamaisiais valstybiniais nusikaltimais, turint omenyje, kad jie skirti saugoti tokioms politinėms, ideologinėms vertybėms, kaip Lietuvos valstybės nepriklausomybė, teritorijos vientisumas ir konstitucinė santvarka. Daugiau nei akivaizdu, kad 123[1] straipsnyje aprašyta pavojinga veika niekaip nesikėsinama į šias vertybes. Tokią pačią išvadą galima buvo padaryti ir tuomet, kai dar 2004 m. buvo sprendžiamas klausimas dėl naujos nusikalstamos veikos vietos Kodekso specialiosios dalies normų sistemoje, nes baudžiamosios atsakomybės susiejimas su didele žala Lietuvos Respublikos interesams nesuteikė galimybės sankcijų pažeidimo susieti su pavojumi bent vienai BK XVI skyriaus pavadinime nurodytai ir baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis saugomai vertybei.

Manytina, kad BK 123[1] straipsnyje aprašyta pavojinga veika turi būti perkelta į kitą baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies skyrių. Atsižvelgiant į tai, kad Direktyvos (ES) 2024/1226 2 konstatuojamojoje dalyje iš esmės nurodyta, jog šio ES teisės akto priėmimas paskatintas, *inter alia*, ES vertybių, saugumo, nepriklausomumo ir vientisumo apsaugos tikslo, siekiant įtvirtinti ir remti demokratiją, teisinę valstybę, žmogaus teises ir tarptautinės teisės principus, taip pat išsaugoti taiką, užtikrinti konfliktų prevenciją ir tarptautinio saugumo stiprinimą laikantis Jungtinių Tautų chartijos tikslų ir principų, galima būtų daryti išvadą, kad visais atvejais yra siekiama išsaugoti valdymo tvarką, susijusią su tarptautinių sankcijų ir ribojamųjų priemonių laikymosi užtikrinimu. Tokią nuomonę stiprina ir tai, kad 2025 m. BK 123[1] straipsnio pakeitimais

19 Lietuvos Respublikos tarptautinių sankcijų įstatymo Nr. IX-2160 1, 2, 5, 11, 12 straipsnių ir V skyriaus pakeitimo ir Įstatymo papildymo II[1] skyriumi ir priedu įstatymas, TAR, 2023-04-05, Nr. 6472.

20 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 123[1] straipsnio pakeitimo įstatymas, TAR, 2023-04-05, Nr. 6473.

nustatyta baudžiamoji atsakomybė ir už tarptautine sankcija ar ribojamąja priemone asmeniui nustatyto draudimo atvykti į valstybės narės teritoriją arba vykti tranzitu per valstybės narės teritoriją pažeidimą, sudarant sąlygas asmeniui atvykti į Lietuvos Respubliką arba vykti tranzitu per jos teritoriją. Šios pavojingos veikos išskyrimas akivaizdžiai siejasi su keliomis veikomis, kurių nusikalstamumas ir baudžiamumas nustatytas BK XLII skyriuje. Be to, atitinkama transformacija sudarytų prielaidas permąstyti ir BK 6 straipsnio formuluotę, nes baudžiamoji atsakomybė už užsienyje padarytus nusikaltimus, nevertinant jų veikų abipusio baudžiamumo sąlygos kontekste ir nesiejant jų vien su nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturinčiais užsieniečiais, leistų plačiau pažvelgti į Lietuvos valstybės interesus, jų apsaugą, t. y. nesiejant jų tik su BK 114–128 straipsniuose aprašytomis veikomis.

Aptariamas poreikis kyla ir dėl to, kad esant dabartiniam teisiniam reglamentavimui galime susidurti su situacija, kuomet Lietuvos piliečiai ar Lietuvoje nuolat gyvenantys užsieniečiai BK 123^1 straipsnyje aprašytą pavojingą veiką padarytų būdami už Lietuvos teritorijos ribų. Šiuo atveju kaltininkų baudžiamosios atsakomybės pagrindu turėtų tapti jau BK 5 straipsnis, kurio taikymas tokiu atveju būtų susietas su veikos abipusio baudžiamumo reikalavimu (BK 8 straipsnis). Tačiau įsivaizduokime, kad veikiama tokioje vietoje, kur negalioja jokios valstybės įstatymai, arba ten, kur atitinkama veika nelaikoma nusikaltimu. Tokiu atveju BK 123^1 straipsnio taikymas taptų neįmanomas. Situacija keistųsi, jei BK 6 straipsnis būtų sukonstruotas taip, kad nebūtų susietas tik su nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje neturinčiais užsieniečiais, o į Lietuvos interesus būtų pažvelgta kur kas plačiau[21].

Kitas svarbus BK 123^1 straipsnio pakeitimas yra susijęs su baudžiamosios atsakomybės už šio straipsnio 1 dalyje aprašytas pavojingas veikas nustatymu tais atvejais, kai jos padarytos dėl neatsargumo. Neatsargios kaltės, kuri pasireiškia nusikalstamu pasitikėjimu (BK 16 straipsnio 2 dalis) ar nusikalstamu nerūpestingumu (BK 16 straipsnio 3 dalis), formuluočių specifika yra tokia, kad ši kaltė gali būti siejama tik su materialiomis nusikalstamų veikų sudėtimis. Esant formaliai nusikalstamos veikos sudėčiai galima tik tiesioginė tyčia (BK 15 straipsnio 2 dalies 1 punktas).

Ilgą laiką BK 123^1 straipsnio dispozicijoje buvo įtvirtinta materiali nusikalstamos veikos sudėtis, nes tiek tarptautinių sankcijų, tiek ribojančių priemonių pažeidimas buvo siejamas išskirtinai su didelės žalos padarymu. Kaip minėta, anksčiau didelė žala buvo susieta su Lietuvos interesais, o dabar baudžiamoji atsakomybė gali kilti tiesiog sukėlus didelę žalą.

Tačiau remiantis 2025 m. padarytais pakeitimais baudžiamoji atsakomybė pagal BK 1231 straipsnį kyla ir tiems asmenims, kurie pažeisdami tarptautine sankcija ar ribojamąja priemone asmeniui nustatytą draudimą atvykti į valstybės narės teritoriją arba vykti tranzitu per ES valstybės narės teritoriją sudarė sąlygas asmeniui atvykti į Lietuvos Respubliką arba vykti tranzitu

21 Plačiau žr.: Andrius Nevera, „Standards for the Coherent Application of the Principles of Criminal Jurisdiction in Relation to Criminal Acts Committed by Lithuanian Citizens and Persons Permanently Resident in Lithuania Outside the Territory of Lithuania“, iš *Towards Coherence in Criminal Justice: Challenges, Discussions and/or Solutions*, Jolanta Zajančkauskienė, Rima Ažubalytė, Oleg Fedosiuk (eds.) (Peter Lang, 2024), 125–158.

per jos teritoriją. Toks pavojingos veikos aprašymas akivaizdžiai orientuoja į tai, kad baudžiamoji atsakomybė nustatoma tik už pačią veiką (formali nusikalstamos veikos sudėtis), nepaisant to, kokius padarinius ji sukels ir ar apskritai sukels. Kitaip tariant, pavojingi padariniai į sudėtį nepatenka ir nedaro jokio poveikio kaltininko padarytos pavojingos veikos kvalifikavimui; jie gali būti tik aplinkybė, turinti įtakos bausmės skyrimui (BK 54 straipsnio 2 dalis).

Taigi akivaizdu, kad BK 123[1] straipsnio 2 dalyje nustatyta taisyklė negalės būti pritaikoma visa apimtimi. Neatsargi kaltės forma galės būti inkriminuojama tik už dalį BK 123[1] straipsnio 1 dalyje aprašytų veikų. Įdomu tai, kad panaši, o gal net ir labiau kurioziška situacija susiklostė dėl BK 281[1] straipsnio 1 dalyje aprašytų veikų kriminalizavimo, nes šios normos dispozicijoje visos aprašytos veikos yra formalios, todėl jo 2 dalyje įtvirtintas imperatyvas dėl to, kad asmuo atsako ir tais atvejais, kai numatytos veikos padarytos dėl neatsargumo, yra išvis neįgyvendinamas.

1.2.2. Baudžiamosios atsakomybės už piktnaudžiavimą švelninimas ir šio teisinio reglamentavimo baudžiamieji teisiniai padariniai

Įstatymų leidėjai dėmesio „*čekiukų*“ bylų problematikai skyrė netrukus po to, kai savo veiklą pradėjo 2024–2028 m. kadencijos Seimas. Pirmoji iniciatyva keisti BK buvo siejama su poreikiu tikslinti piktnaudžiavimo sudėtį, siekiant užtikrinti aiškesnį, efektyvesnį ir proporcingą baudžiamosios atsakomybės taikymą. 2025 m. sausio pradžioje pateikto įstatymo projekto aiškinamajame rašte iš esmės nurodyta, kad esamas teisinis reglamentavimas nepakankamai diferencijuoja piktnaudžiavimo atvejus, kai darant šią pavojingą veiką padaroma didelė žala arba kai siekiama asmeninės turtinės naudos. Taip pat nurodoma, kad esamas teisinis reglamentavimas neva nesudaro tinkamų sąlygų veiksmingai prevencijai, todėl teikiamas siūlymas keisti BK 68[1] straipsnį ir BK 228 straipsnį, tikintis, kad sukonkretinus atsakomybės ribas ir sankcijas viešasis sektorius bus skatinamas dirbti atsakingiau. Tokia įstatymo projektą parengusių Seimo narių pozicija buvo paremta siekiais užtikrinti proporcingumo principą, detalizuoti teismo diskrecijos ribas ir suderinti teisės normų formuluotes su BK sisteminiais principais[22].

Bet kuriam baudžiamosios teisės specialistui puikiai žinoma, kad tokio pobūdžio motyvas keisti baudžiamąjį įstatymą yra deklaratyvus. Siūlomi BK pakeitimai[23] neturi nieko bendro su baudžiamojo įstatymo principinėmis nuostatomis, kurios įtvirtintos 1 ir 2 straipsnių normose. Atvirkščiai, jie būtų išderinę BK normų sistemą, o baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą padarę sunkiai įgyvendinamą, nes būtų visiškai neaišku, kaip siūlomais MGL dydžiais reikėtų įvertinti žalą, kuri būtų padaroma, pavyzdžiui, valstybei, ES, viešajai organizacijai, *a priori* žinant, kad tokiais atvejais žala pinigais negali būti išmatuojama.

---

22 „Aiškinamasis raštas dėl Baudžiamojo kodekso 68[1] ir 228 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“, *LRS*, žiūrėta 2026 m. vasario 2 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/b6708c10d4d011ef8658d66412ddcc51?jfwid=-sgfrh19ua.

23 „Baudžiamojo kodekso 68[1] ir 228 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas“, *LRS*, žiūrėta 2026 m. vasario 2 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/971ca390d4cf11ef8658d66412ddcc51?jfwid=-sgfrh19ua.

Be to, atitinkamu projektu buvo siūloma skirti juridiniam asmeniui laisvės atėmimo iki septynerių metų bausmę, o tai visiškai nesuderinama nei su juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės nuostatomis, nei su tuo, kad laisvės atėmimas juridiniam asmeniui net negali būti paskirtas. Buvo siūlomi ir sunkiai suprantami, realiai neįgyvendinami pakeitimai dėl baudžiamosios poveikio priemonės, kuri reglamentuota BK 68[1] straipsnio (Viešųjų teisių atėmimas ar teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas) normomis. Dėl šių priežasčių įstatymo projektas, kuriame siūlomi atitinkami pakeitimai, tikrai negalėjo būti priimtas.

Greičiausiai dėl šios priežasties, taip pat reaguojant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. kovo 5 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-47-648/2025, 2025 m. birželio 16 d. buvo registruotas kitas įstatymo projektas, kuriuo taip pat siūlyta keisti piktnaudžiavimo straipsnį, tačiau šiuo atveju pakeitimų esmė jau kita[24]. Šio projekto autoriai siūlė keisti ne tik baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą nustatančio BK 228 straipsnio, bet ir BK 229 straipsnio normas, kuriose įtvirtinama baudžiamoji atsakomybė už tarnybos pareigų neatlikimą. Siūlomų pakeitimų esmė ta, kad baudžiamoji atsakomybė už BK 228 straipsnio 1 dalyje aprašytą veiką, taip pat už tarnybos pareigų neatlikimą (BK 229 straipsnis) būtų susieta su 400 MGL dydžio suma viršijančia turtine žala, o BK 228 straipsnio 2 dalyje baudžiamoji atsakomybė būtų nustatyta už labai didelės turtinės žalos, kuri susieta su didesne nei 900 MGL dydžio suma, padarymą. Didelės ir labai didelės turtinės žalos sąvokų išaiškinimą buvo siūloma pateikti BK 230 straipsnio 7 dalyje.

Įdomu tai, kad, priėmus tokias BK pataisas, piktnaudžiavimas, kuris padarytų labai didelę turtinę žalą, būtų baudžiamas bauda arba laisvės atėmimu iki septynerių metų, t. y. tokia pačia bausme kaip ir BK 228 straipsnio 3 dalyje aprašyta veika – piktnaudžiavimas siekiant turtinės ar kitokios naudos, jeigu nebuvo kyšininkavimo požymių. Be to, skirtingai nei aptartame pirmajame įstatymo projekte, šiame projekte pagrindinėje ir kvalifikuotoje piktnaudžiavimo sudėtyje atsisakyta neturtinės žalos požymio. Kitaip tariant, jei piktnaudžiaujant tarnybine padėtimi arba viršijant įgaliojimus būtų padaroma neturtinė žala valstybei, ES ar tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui, tuomet baudžiamoji atsakomybė nekiltų, nepaisant to, kad tokio pobūdžio veikos yra tikrai pavojingos vertybėms, kurių apsaugą garantuoja BK XXXIII skyriaus straipsnių normos.

Analizuojamo įstatymo projekto trūkumas buvo ir toks, kad BK 228 straipsnyje ketinta suformuluoti dvi kvalifikuotas sudėtis, kurios būtų baudžiamos tokiomis pačiomis bausmėmis. Tokio pobūdžio siūlymas BK pakeitimų ir papildymų istorijoje buvo pirmasis. Reikia tikėtis, kad jis bus ir paskutinis, nors įstatymų leidėjai siūlydami įvairius BK „tobulinimo" variantus kartais demonstruoja didelį išradingumą, pavyzdžiui, jau aptartais pakeitimais, susijusiais su neatsargios kaltės nustatymu už tuos nusikaltimus, kurių sudėtys atitinkamų straipsnių dispozicijose pateiktos kaip formalios.

Galiausiai, atitinkamu įstatymo projektu buvo siūloma atsisakyti ir požymio *asmeninė*

24 „Baudžiamojo kodekso 228, 229 ir 230 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas", *LRS*, žiūrėta 2026 m. vasario 2 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/a5a142304aaa11f0a19dcea0bcc863ad?jfwid=-sgfrh19ua.

nauda ir taip dar labiau iškreipti atsakomybės už piktnaudžiavimą taikymą, tiksliau tariant, padarant ją neįmanomą tuo atveju, jei piktnaudžiaujant tarnybine padėtimi arba viršijant įgaliojimus būtų siekiama turtinės ar kitokios naudos, nesant piktnaudžiavimo požymių. Įdomu tai, kad šis pakeitimas net nebuvo parodytas atitinkamo įstatymo projekto (Nr. XVP-106(2)) lyginamajame variante, nors pagal visas teisės aktų projektų rengimo taisykles tai turėjo būti padaryta.

Taigi, siekiant spręsti „čekiukų" bylose įklimpusių buvusių ar esamų savivaldybių tarybų narių likimą, buvo siekiama sukurti tokį teisinį reglamentavimą, kuris ne tik iškraipytų BK normų sistemą, bet dekriminalizuotų net kelias pavojingas veikas, ypač tas, kuriomis būtų padaroma didelė neturtinė žala valstybei, ES, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui. Visiškai nepagrįstai neliktų ir asmeninės naudos požymio, kuris yra tiesiog būtinas siekiant atriboti piktnaudžiavimą nuo kyšininkavimo (BK 225 straipsnis).

Labai norėtųsi tikėti, jog būtent šie argumentai lėmė tai, kad buvo apsispręsta pakeisti tik BK 228 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatytas sankcijas ir sugrąžinti į gyvenimą tokią šio straipsnio redakciją, kuri galiojo, iki įsigaliojo 2011 m. birželio 21 d. priimtas įstatymas Nr. XI-1472, kuriuo ir buvo nustatytas baudžiamumas atitinkamai penkerių ir septynerių metų laisvės atėmimo bausmėmis[25]. Vis dėlto 2025 m. rugsėjo 23 d. priimtas įstatymas Nr. XV-438 sulaukė Lietuvos Respublikos Prezidento veto. Šią valstybės vadovo konstitucinę teisę įprasminančiame dekrete nurodytas kompleksas argumentų, kurie leido jam spręsti dėl įstatymo Nr. XV-438 grąžinimo Seimui pakartotinai svarstyti. Esminiai šio sprendimo argumentai buvo tokie: įstatymas nesuderinamas su konstitucine valstybės pareiga imtis visų įmanomų priemonių, kad būtų užkirstas kelias korupcijai ir piktnaudžiavimui valdžia valstybės tarnyboje; įstatymo projekto galutinis variantas nebuvo pateiktas įvertinti nei Seimo kanceliarijos Teisės departamentui, nei valstybės institucijoms, atsakingoms už ikiteisminių tyrimų organizavimą ir jų atlikimą; nebuvo įvertinta, ar atsakomybės už piktnaudžiavimą švelninimas nesudarys prielaidų per švelnių bausmių skyrimui, nepagrįstam atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymui, ar nekils neigiamų padarinių dėl sutrumpėjusių senaties, teistumo terminų, kokią įtaką šie pakeitimai turės Lietuvos Respublikos tarptautiniam įvaizdžiui; nebuvo įvertinta, kokį poveikį įstatymas turės šiuo metu vykstantiems baudžiamiesiems procesams, todėl manytina, kad priimant įstatymą buvo pažeistas Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 4 punkte įtvirtintas atvirumo ir skaidrumo principas; neigiamai vertinta, kad BK 228 straipsnio 2 dalyje numatyto nusikaltimo kategorijos pakeitimas iš sunkaus į apysunkį apribojo valstybės galimybes taikyti efektyvias piktnaudžiavimo išaiškinimo priemones, kurios reglamentuotos Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatyme (toliau – KŽĮ) ir pripažįstamos Lietuvos Respublikos ratifikuotos Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją 50 straipsnio 1 dalyje.

---

25 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123^1, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228^1, 229, 230, 253^1, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297, 308^1 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68^1, 68^2 straipsniais ir 44, 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas, *Valstybės žinios*, 2011-07-05, Nr. 81-3959.

Vertinant šią poziciją, galima pasakyti, kad ji gerbtina, tačiau tikrai nėra teisinga, o jei būtų pripažinta, kad ji yra teisinga, tuomet reikėtų konstatuoti ir tai, kad, iki įsigaliojo 2011 m. birželio 21 d. priimtas įstatymas Nr. XI-1472, kuris ir sugriežtino baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą, tuometinės redakcijos BK 228 straipsnis buvo niekam tikęs, nes švelnesnis piktnaudžiavimo baudžiamumas nesuteikė galimybės taikyti efektyvias jo išaiškinimo priemones, neužkirto kelio korupcijai ir piktnaudžiavimui valdžia valstybės tarnyboje, nustatė nepagrįstą galimybę kaltininkus atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, nepagrįstai nustatė mažesnius apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties ir teistumo terminus.

Įstatymo Nr. XI-1472 projekto aiškinamajame rašte nurodyta, kad atitinkamu projektu siekiama griežtinti viso BK XXXIII skyriaus normų sankcijas ir tai pašalins baudžiamajame įstatyme buvusią galimybę atleisti kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 ar 40 straipsnius[26]. Nurodyta ir tai, kad, pritarus siūlomoms sugriežtintoms sankcijoms, pailgėtų teistumo ir apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai, taip pat laikotarpis, kuriuo draudžiama pretenduoti į darbą valstybės tarnyboje. Taigi, gretinant šią poziciją su Respublikos Prezidento dekrete išdėstytais argumentais, galima daryti išvadą, kad valstybės vadovas palaiko griežtos baudžiamosios politikos liniją, nors pasirašydamas 2024 m. priimtus įstatymus, kuriais buvo užbaigta minėta 2023–2024 m. įgyvendinta didžiausia ir reikšmingiausia BK bendrosios ir specialiosios dalių reforma, palaikė tas pataisas, kurios susijusios su baudžiamosios atsakomybės švelninimu.

Kriminologijos moksle jau seniai nėra ginčo dėl to, kad sankcijų griežtinimas nėra efektyvi nusikalstamumo kontrolės priemonė, nes ilgainiui duoda priešingą rezultatą, nei buvo laukta[27]. Kitaip tariant, griežtindama bausmes valstybė iš esmės šalina galimybę efektyviai veikti tam tikros srities nusikalstamumą. Nusikalstamumas kaip toks, taip pat aptariamoje srityje, veikiamas sistemiškai įgyvendinant efektyvios prevencijos požiūrį, kuris reiškia, kad būtina ieškoti konkretaus nusikalstamo reiškinio priežasčių ir kurti priemones, kurios jas naikina arba minimalizuoja. Be to, efektyvi nusikalstamumo prevencija reikalauja ne tik kompleksinio požiūrio, bet ir visų galimų prevencinės veiklos krypčių, rūšių ir priemonių kompleksinio derinimo jas įgyvendinant būdų paieškos[28]. Manymas, kad nusikalstamumą galima veikti vien policinėmis ar baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis, yra ydingas, jis demonstruoja tik sistemos bejėgiškumą.

Negalima pritarti ir tam, kad BK 228 straipsnio 2 dalyje numatyto nusikaltimo kategorijos pakeitimas iš sunkaus į apysunkį apribojo valstybės galimybes taikyti efektyvias piktnaudžiavimo

---

26 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123[1], 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 216, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228[1], 229, 230, 253[1], 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297 ir 308[1] straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68[1] ir 68[2] straipsniais bei 44 ir 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto aiškinamasis raštas“, *LRS*, žiūrėta 2026 m. vasario 2 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAPIS.55790?jfwid=g39tg4y23.

27 Žr., pavyzdžiui, Jurijus Bluvšteinas, *Kriminologija* (Vilnius: Pradai, 1994), 328.

28 Plačiau žr.: Gitana Jurgelaitienė, „Nusikaltimų prevencijos programos Lietuvoje veiksmingumo problemos“, *Jurisprudencija* 41, 33 (2003): 72–80.

išaiškinimo priemones, kurios reglamentuotos KŽĮ ir pripažįstamos Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją (toliu – JT konvencija prieš korupciją) 50 straipsnio 1 dalyje[29]. Žvelgiant į šią tarptautinės teisės akto normą, matyti, kad joje kalbama apie specialiuosius tyrimo metodus, kuriuos naudojant gauti įrodymai būtų priimtini teismui. Pagal JT konvenciją prieš korupciją specialieji tyrimo metodai yra kontroliuojamasis gabenimas, elektroninis ar kitoks sekimas ir slaptos operacijos. Iš tiesų KŽĮ 2 straipsnio 8 dalyje nurodyti kriminalinės žvalgybos informacijos rinkimo būdai, tarp kurių įvardyti ir tokie kaip kontroliuojamasis gabenimas, sekimas, yra teisėsaugos institucijos užduotis. KŽĮ yra reglamentuotas ir techninių priemonių panaudojimas specialia tvarka, slapta pašto siuntų ir jų dokumentų apžiūra, pašto siuntų kontrolė ir paėmimas, susirašinėjimo ir kitokio susižinojimo slapta kontrolė (10 straipsnis).

Vis dėlto ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) normos įgalina ikiteisminio tyrimo pareigūnus, įgyvendinus visas nustatytas sąlygas, vykdyti elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolę, ją fiksuoti ir kaupti (BPK 154 straipsnis), atlikti tyrimą neatskleidžiant savo tapatybės (BPK 158 straipsnis), atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus (BPK 159 straipsnis), slapta sekti (BPK 160 straipsnis). Kitaip tariant, BPK taip pat yra numatyti neviešo pobūdžio ikiteisminio tyrimo veiksmai, kurie gali būti naudojami siekiant ištirti korupcines veikas. Taigi JT konvencijos prieš korupciją nuostatos Lietuvoje įgyvendinamos ne tik KŽĮ, bet ir nurodytomis BPK normomis. Tokios galimybės nepaneigia ir šio tarptautinės teisės akto nuostatų išsami analizė.

Nagrinėjamo klausimo kontekste svarbu tai, kad KŽĮ 8 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatyta, jog kriminalinės žvalgybos tyrimas atliekamas, kai turima informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų ar sunkų nusikaltimą arba apie šioje KŽĮ normoje nurodytus apysunkius nusikaltimus. Kitaip tariant, remiantis KŽĮ Lietuvoje gali būti pradėtas „ikiikiteisminis tyrimas“, nors tuo atveju, jei yra informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą bet kokią nusikalstamą veiką turi būti pradedamas ikiteisminis tyrimas (BPK 166–168 straipsniai). Pradėjus ikiteisminį tyrimą turėtų būti taikomos ir specifinės procesinės prievartos priemonės, kurios savo esme ir paskirtimi būtų tokios, kurios ir be „ikiikiteisminio tyrimo“ užtikrintų efektyvų nusikalstamų veikų atskleidimą. Taigi KŽĮ (anksčiau Lietuvoje galiojo Operatyvinės veiklos įstatymas) iš esmės yra sovietinis palikimas, o aptariami BK pakeitimai, kurie po Respublikos Prezidento veto buvo pakartotinai Seimo priimti 2025 m. spalio 16 d. įstatymu Nr. XV-474, yra gera proga pradėti rimtą diskusiją dėl KŽĮ panaikinimo ir BPK normų tobulinimo. Šią būtinybę patvirtina ir tai, kad Lietuva yra bene viena paskutiniųjų ES valstybių, kurių teisėje gyvuoja tokio pobūdžio specialus įstatymas. Senosios demokratijos Europos valstybėse minėtas Lietuvos teisinis reglamentavimas įgyvendinamas per baudžiamojo proceso teisės normas. Šį kelią privalo pasirinkti ir Lietuva, jei ji iš tiesų yra teisinė valstybė ir savo teisę kuria Vakarų, o ne Rytų valstybių tradicijomis.

Įveikiant Respublikos Prezidento veto buvo priimtas ne tik įstatymas Nr. XV-474, bet ir

29 Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją, *Valstybės žinios*, 2006-12-14, Nr. 136-5145.

KŽĮ 8 straipsnio pakeitimo įstatymas[30], nustatant, kad kriminalinės žvalgybos tyrimas gali būti pradėtas ne tik dėl BK 228 straipsnio 2 dalyje numatyto nusikaltimo, bet ir dėl BK 228 straipsnio 1 dalyje aprašytos pavojingos veikos. Kitaip tariant, valstybės vadovo veto laiko aspektu davė ir teigiamų rezultatų – nebeliko akcentuotos problemos, kad tam tikrą laiką dėl BK 228 straipsnyje aprašytų veikų negalės būti atliekami KŽĮ numatyti veiksmai.

Įsigaliojus įstatymui Nr. XV-474, kilo nauja nepasitenkinimo BK 228 straipsnio pakeitimais banga. Respublikos Prezidentas, komentuodamas Seimo atmestą jo veto, sakė, kad šiuo atveju pralaimėjo Lietuva, o atitinkamai balsavusiuosius „suvienijo nuodėmė", susijusi su obuolio nuo „čekiukų" pažinimo medžio paragavimu[31]. Seimo opozicija teigė, kad dėl įstatymo priėmimo procedūros bus kreipiamasi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą, nes jį priimant dalyvavo ir tie parlamentarai, kurie tiesiogiai susiję su „čekiukų" bylomis[32].

Neginčytina, kad Seimo narių, kurie susiję su „čekiukų" bylomis, balsavimas dėl jų baudžiamąją atsakomybę ar kitaip jų teisinę padėtį švelninančių baudžiamojo įstatymo pataisų atrodo negražiai. Visgi akivaizdu, kad jų dalyvavimas balsuojant už tokias pataisas nebuvo esminis veiksnys, lėmęs tų pataisų priėmimą. Jei būtų kitaip, tuomet iš tiesų galima būtų konstatuoti Seimo statuto pažeidimą. Atsiribojus nuo šio įstatymo Nr. XV-474 priėmimo aspekto, akivaizdu, kad sprendimas švelninti baudžiamąją atsakomybę turi būti vertinamas tik pozityviai, nes iš tiesų nenutiko nieko tragiško, nors Lietuvos prokuratūros ir Specialiųjų tyrimų tarnybos atstovų komentarai tarsi orientavo į tai, kad įvyko kai kas sunkiai suprantamo ir sunkiai įgyvendinamo[33].

Tikroji situacija yra kitokia. Baudžiamoji atsakomybė už piktnaudžiavimą išliko ir Damoklo kardas nenukrito. Sumažinant sankcijas už piktnaudžiavimą, ypač už kvalifikuotą piktnaudžiavimą, baudžiamojo teisinio santykio kontekstas nesuvedamas vien į apkaltinamojo nuosprendžio priėmimą ir bausmės skyrimą. Aptariamu atveju baudžiamojo teisinio santykio ribos tampa platesnės – atsiranda galimybė spręsti klausimą ir dėl kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės.

Žinoma, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininko nereabilituoja. Tai, kad rinkimų metu, skirtingai nei apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo atveju, kaltininkas

30 Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo Nr. XI-2234 8 straipsnio pakeitimo įstatymas, TAR, 2025-10-17, Nr. 17376.

31 Rasa Tapinienė, „Nausėda dėl atmesto veto: juos suvienija nuodėmė, kai paragauja obuolio nuo čekučių medžio", *LRT*, 2025 m. spalio 16 d., https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2716565/nauseda-del-atmesto-veto-juos-suvienija-nuodeme-kai-paragauja-obuolio-nuo-cekuciu-medzio?srsltid=AfmBOorRiBpVXvniE37Eh6hsoAROtsliJL1UEBGMntelDS-XjISJq7Sm.

32 Liudmila Petrakova, „Širinskienė: opozicija dėl „čekutininkams" aktualių BK pataisų kreipsis į KT", *LRT*, 2025 m. spalio 17 d., https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2717313/sirinskiene-opozicija-del-cekutininkams-aktualiu-bk-pataisu-kreipsis-i-kt?srsltid=AfmBOoqSxYFB2jfGguCnPU2VxCOTJM-J-Ohx_DgHYLW22vWsxKIUlw_o; https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2749138/opozicija-del-cekutininkams-aktualiu-pataisu-kreipiasi-i-kt-surinko-reikiamus-parasus.

33 Indrė Jurčenkaitė, „Seimas pasipriešino Nausėdai: institucijos pasisakė apie rimtas pasekmes", *Delfi*, 2025 m. lapkričio 8 d., https://www.delfi.lt/news/daily/politics/seimas-pasipriesino-nausedai-institucijos-pasisake-apie-rimtas-pasekmes-120170502.

neturės išviešinti savo santykio su padaryta nusikalstama veika, yra tikrai ne baudžiamosios teisės problema. Be to, atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti taikomos baudžiamojo poveikio priemonės, tarp kurių yra ir viešųjų teisių ar teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas (BK 68[1] straipsnis).

Svarbu suprasti ir tai, kad paprastai „čekiukų" bylose asmens elgesys papildomai kvalifikuojamas pagal BK 182 straipsnio 1 dalį (Sukčiavimas) ir BK 300 straipsnio 1 dalį (Dokumento suklastojimas). Šių teisės normų dispozicijose aprašytos veikos nėra sunkūs nusikaltimai, todėl tikrai atrodė keista, kad už vertybiniu aspektu sunkesnę nusikalstamą veiką (konkrečiu atveju omenyje turimas sukčiavimas) buvo galima spręsti klausimą dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, o piktnaudžiavimo atveju – ne. Tokia situacija nebuvo teisinga.

Be to, ilgai trunkantys baudžiamieji procesai itin daug kainuoja mokesčių mokėtojams. Taigi šiuo metu bent jau atitinkamuose baudžiamuosiuose procesuose yra galimybė baudžiamojo proceso kaštus sumažinti, o teisėsaugos pajėgas nukreipti tirti kur kas pavojingesnių nusikalstamų veikų. Galiausiai manytina, kad didelės dalies „čekiukų" baudžiamųjų bylų apskritai neturėjo būti, nes užvaldytas pinigines lėšas buvo galima išieškoti civilinės teisės priemonėmis, ypač turint omenyje tai, kad atitinkamu metu nebuvo tinkamo ir vienodo savivaldybės tarybos nario veiklai skirtų lėšų panaudojimo teisinio reglamentavimo, kuris išlaisvintų ir nuo tam tikros dalies išlaidas pateisinančių dokumentų rinkimo. Nuo 2023 m. birželio mėnesio situacija pakito, nes buvo pakeista Savivaldybių tarybos narių apmokėjimo už darbą tvarka[34], nustatant, kad savivaldybės tarybos nariams už darbą mokamas atlyginimas ir jiems nereikia pateisinti šiai veiklai skirtų lėšų panaudojimo.

Neabejotina, kad nagrinėjami piktnaudžiavimo teisinio reglamentavimo pokyčiai turės ir kitokį poveikį. Minėta, kad trumpėja apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminas (buvo penkiolika metų, o tapo dvylika metų), kaltininką atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės nebelieka teistumo. Vis dėlto svarbiausias pokytis yra tas, kad pagal BK 3 straipsnio 2 dalį naujas teisinis reglamentavimas turės grįžtamąją galią, nes juo nustatoma švelnesnė bausmė, o tai reiškia, kad bendrąja prasme lengvina nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį. Kitaip tariant, jis turės įtakos jau vykstantiems ikiteisminiams tyrimams, teisme nagrinėjamoms byloms, taip pat tiems asmenims, kurių bylos yra išnagrinėtos, nes pasikeitus BK 228 straipsnio 2 dalyje aprašyto nusikaltimo kategorijai sutrumpėja teistumo terminas – nuo penkerių metų iki trejų. Kita vertus, tuo atveju, jei byla jau išnagrinėta ir yra pasibaigę apeliacijos bei kasacijos terminai, galimybės sugrįžti spręsti kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimo nebėra. Taigi nagrinėjami BK pakeitimai nesukūrė nieko, kas būtų sunkiai įgyvendinama ir neatitiktų pamatinių baudžiamosios teisės nuostatų.

34 Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo Nr. I-533 9, 12 ir 25 straipsnių pakeitimo įstatymas, TAR, 2023-06-22, Nr. 12415.

1.2.3. Baudžiamosios atsakomybės už kontrabandą, akcizais apmokestinamų prekių neteisėtą disponavimą ir transporto saugumo sutrikdymą naujovės bei jų vertinimas

Paskutiniu ir ganėtinai stipriu 2025 m. įstatymų leidybos akcentu tapo baudžiamosios atsakomybės už įvairaus pobūdžio kontrabandą (BK 199, 253^2, 256^2, 260^1, 266^1, 267^2, 267^3, 276^4 straipsniai), akcizais apmokestinamų prekių neteisėtą disponavimą (BK 199^2 straipsnis) ir transporto saugumo sutrikdymą (BK 282 straipsnis) sugriežtinimas. Kaip minėta, šiuos pokyčius lėmė poreikis spręsti kontrabandinių balionų problemą, kuri susieta su neva tik nuo 2025 m. spalio mėnesio Lietuvą užplūdusiais meteorologiniais balionais, gabenančiais kontrabandines cigaretes. Tiesa, kontrabandinėms cigaretėms gabenti kartais pasitelkiami ir dronai, tačiau jų naudojimas yra brangus malonumas, todėl tokių atvejų fiksuota tik kelios dešimtys, o meteorologinių balionų panaudojimo cigarečių kontrabandai skaičius per 2025 m. spalio ir lapkričio mėnesius viršijo šešis šimtus.

Nepaisant to, kad kontrabandinių cigarečių gabenimo meteorologiniais balionais klausimas aktualizuotas tik 2025 m. spalio mėnesį, ši kontrabandininkų veikla skaičiuoja ne vienus metus. Ne vienus metus meteorologiniais balionais didžiuliai baltarusiškų cigarečių kiekiai pasiekia Lietuvą ir toliau keliauja į kitas ES šalis ar net už jos ribų. Tokios neteisėtos veiklos priežastis elementari – muitai, akcizo mokestis ir pridėtinės vertės (PVM) mokestis. Priklausomai nuo cigarečių kilmės šalies, būtent šios trys ar dvi mokestinės dedamosios ir yra ta finansinė nauda, kuri atitenka kontrabandininkams. Skaičiuojama, kad vien akcizo mokesčio praradimai Lietuvoje dėl kontrabandinių cigarečių 2025 m. sudaro virš 50 milijonų eurų[35]. Pridėję PVM ir iš ne ES šalių (konkrečiu atveju Baltarusijos Respublikos) įvežamoms cigaretėms taikomą muito mokestį, nesunkiai apskaičiuosime, kad į kontrabandininkų kišenę nugulantys, Lietuvos biudžeto nepasiekiantys piniginiai ištekliai įspūdingi.

Vertinant šią situaciją kyla klausimas, ar cigarečių kontrabandos, ypač jos gabenimo meteorologiniais balionais, problemą kaip tokią galima išspręsti arba bent jau minimalizuoti griežtinant baudžiamąją atsakomybę. Mokslo atsakymas į šį klausimą visada buvo, yra ir bus neigiamas. Šiame straipsnyje jau kalbėta apie tai, kad sankcijų griežtinimas nėra efektyvi nusikalstamumo kontrolės priemonė, nes ilgainiui duoda priešingą rezultatą, nei laukta. Kriminologai apie tai kalba nuolat. Visgi mūsų įstatymų leidėjai mano kitaip. Jie tiki, kad sugriežtinus atsakomybę už kontrabandą ir už neteisėtą disponavimą akcizais apmokestinamomis prekėmis bus suduotas didžiulis smūgis tokio pobūdžio veiklai ir meteorologinių balionų problema bus išspręsta. Jei tikėtume tokia pozicija, tai šiuo metu ir ateityje galime būti ramūs – kontrabandos gabenimo meteorologiniais balionais problema yra išspręsta, nes 2025 m. gruodžio 11 d. įstatymu Nr. XV-655 padaryti

35 Gabrielė Jankienė, „Dėl kontrabandinių cigarečių nesurenkama per 50 mln. eurų: kas gresia jas rūkantiems?“, *LRT*, 2025 m. gruodžio 14 d., https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2771128/del-kontrabandiniu-cigareciu-nesurenkama-per-50-mln-euru-kas-gresia-jas-rukantiems.

BK pakeitimai jau galioja. Kita vertus, turint omenyje tai, kad 2025 m. gruodžio 9 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 873[36] Lietuvoje paskelbta valstybės lygio ekstremali situacija, kurios paskelbimo priežastis yra ta pati – iš Baltarusijos teritorijos į Lietuvos Respublikos teritoriją nuolat leidžiami kontrabandą gabenantys balionai, iki šiol nėra atšaukta, peršasi išvada, jog baudžiamosios atsakomybės griežtinimas visgi nėra tinkamas vaistas nuo šios rūšies nusikalstamumo.

Tiek kontrabanda gabenant cigaretes, tiek neteisėtai disponuojant akcizais apmokestinamomis prekėmis žala daroma tokioms BK XXXI skyriaus straipsnių normomis saugomoms vertybėms, kaip ekonomika ir verslo tvarka. Tai reiškia, kad cigarečių kontrabanda buvo ir bus šešėlinio, nusikalstamo verslo rūšis, jei tai apsimoka. Todėl atrodo keistoka, kad griežtinant baudžiamąją atsakomybę ir paskelbiant valstybės lygio ekstremalią situaciją kartu didinami akcizai[37] ir taip dar labiau auginamas kontrabandininkų pelnas.

Didžiausią poveikį kontrabandos srautų mažinimui daro ne BK pakeitimai ar ekstremalių situacijų paskelbimas. Jau minėta, kad tik efektyvi nusikalstamumo prevencija ilgainiui duoda ne tik teigiamų, bet ir tikrų, tvarių ir ilgalaikių rezultatų. Žinoma, efektyvi ir laiku vykdoma teisėsaugos institucijų veikla taip pat yra efektyvus nusikalstamumo kontrolės veiksnys, nes ji atsakomybės neišvengiamumo principą paverčia tikrove, sudaro prielaidas efektyviai nubausti kaltininkus. Šių minčių teisingumą patvirtina ir tai, kad kitą dieną po įstatymo Nr. XV-655 įsigaliojimo Lietuvos kriminalinės policijos biuras kartu su Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros prokurorais, padedami rinktinės „Aras“ ir Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato pareigūnų, pradėjo operaciją, per kurią buvo sulaikyti baltarusiškų cigarečių kontrabanda užsiimančios organizuotos grupės nariai, tarp jų – ir šiam procesui vadovavę asmenys, organizatoriai[38]. Mažesnės apimties teisėsaugos institucijų operacijų buvo atlikta ir kiek anksčiau. Atsižvelgiant į tai, kad atsakomybę už kontrabandą ir panašias *mala prohibita* veikas griežtinantis įstatymas atgal negalioja (BK 3 straipsnio 3 dalis), visiems šiems asmenims nagrinėjami pakeitimai nebus taikomi, o tai dar kartą patvirtina, kad griežtomis sankcijomis poveikio nusikalstamumui nedaroma. Net mirties bausmė niekada neturėjo ir neturės poveikio nusikalstamumui. Jei būtų kitaip, tuomet už visas nusikalstamas veikas būtų galima nustatyti mirties bausmę ir manyti, kad toks reiškinys kaip nusikalstamumas išnyks.

Dar 2025 m. lapkritį kriminologas G. Sakalauskas nurodė, kad norint sustabdyti kontrabandą svarbu apčiuopti, kas yra jos organizatorius[39]. Taigi minėta teisėsaugos operacija yra teisin-

36 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2025 m. gruodžio 9 d. nutarimas Nr. 873 „Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo ir valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo paskyrimo“, TAR, 2025-12-09, Nr. 20970.

37 Plačiau apie akcizų dydžius: https://www.vmi.lt/evmi/akcizu-pakeitimai-nuo-2026-m.

38 Karolina Aleknavičė, „Pradėta operacija prieš kontrabandą: sulaikytas 21 asmuo, tikslas – pričiupti lyderius“, *LRT*, 2025 m. gruodžio 16 d., https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2777166/pradeta-operacija-pries-kontrabanda-sulaikytas-21-asmuo-tikslas-priciupti-lyderius.

39 Guoda Pečiulytė, „Kriminologas: norint kovoti su kontrabandiniais balionais, reikia nustatyti organizatorius“, *LRT*, 2025 m. lapkričio 25 d., https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2756397/kriminologas-norint-kovoti-su-kontrabandiniais-balionais-reikia-nustatyti-organizatorius.

ga teisėsaugos institucijų veiklos kryptis, kuria galima paveikti baltarusiškų cigarečių kontrabandos mastą. Neabejotina, kad dėl didžiulio šios veiklos pelningumo tokio pobūdžio kontrabanda užsiimančių organizuotų grupių ar net nusikalstamų susivienijimų tikrai yra keli. Su organizuotu nusikalstamumu susijusių grupių nustatymas neabejotinai užima daug laiko ir reikalauja nemažai pajėgų, tačiau vertinant tai, kad pasitelkiant meteorologinius balionus vykdoma cigarečių kontrabanda prasidėjo tikrai ne 2025 m. spalį, o bent prieš trejus metus ir anksčiau buvo net intensyvesnė, tokios teisėsaugos institucijų operacijos turėjo būti ankstesnės ir taip pat intensyvesnės. Kita vertus, nereikėtų tikėtis, kad organizuotų grupių cigarečių kontrabandos veikla sustos. Kaip minėta, tokia veikla bus vykdoma tol, kol apsimokės, ir tai dar kartą patvirtina, jog nusikalstamumą galima kontroliuoti tik naudojant efektyvias prevencines priemones ir efektyvinant teisėsaugos institucijų darbą.

Nepaisant to, kad nagrinėjamų BK pakeitimų poreikis buvo motyvuojamas kontrabandinių balionų, kurie į Lietuvą gabena baltarusiškas cigaretes, antplūdžiu, naujomis normomis, kuriose nustatyta griežtesnė atsakomybė tuo atveju, jei kontrabandos gabenimas sukėlė realią grėsmę žmogaus gyvybei ar sveikatai, nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbios įmonės veiklai arba sutrikdė saugų transporto eismą, arba padarė didelę turtinę žalą, buvo papildyti ne tik BK 199 ir 199^2 straipsniai, bet ir kiti už įvairių specialių daiktų kontrabandą atsakomybę numatantys straipsniai: 253^2 (šaunamųjų ginklų, šaudmenų, sprogmenų, sprogstamųjų medžiagų ar strateginių prekių kontrabanda), 256^2 (branduolinių ar radioaktyviųjų medžiagų arba kitų jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinių kontrabanda), 260^1 (narkotinių ar psichotropinių medžiagų kontrabanda), 266^1 (pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrabanda), 267^2 (stipriai veikiančių, nuodingųjų ar cheminių medžiagų kontrabanda), 267^3 (biologinių medžiagų, mikroorganizmų ar toksinų kontrabanda) ir 276^4 (Lietuvos Respublikos tam tikrų dopingo medžiagų kontrolės įstatyme nurodytų medžiagų kontrabanda). Taigi matome, kad šie BK pokyčiai neturi jokio realaus pagrindimo ir tai dar kartą įrodo, kad Lietuvoje tęsiasi chaotiška, sunkiai prognozuojama ir paini baudžiamųjų įstatymų leidyba. Šią išvadą patvirtina ir konkrečiose normose užkoduoto kaltės turinio formuluotė, pagal kurią kiekvienas atitinkamą nusikaltimą darantis asmuo turės numatyti, kad konkrečių daiktų kontrabanda sukels realią grėsmę žmogaus gyvybei ar sveikatai, nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbios įmonės veiklai arba sutrikdys saugų transporto eismą, arba padarys didelę turtinę žalą, ir norės, kad tokia žala būtų padaryta (BK 15 straipsnio 2 dalies 2 punktas) arba, nors ir nenorės tokių padarinių, sąmoningai leis kuriam nors vienam ar keliems padariniams atsirasti (BK 15 straipsnio 3 dalis). Manytina, jog tokio turinio kaltę įrodyti bus itin sudėtinga, greičiau – neįmanoma, nes atitinkamų normų formuluotės labiau orientuotos į tai, kad naujai prie kontrabandos prijungti padariniai yra daugiau neatsargios kaltės kontekstas, o neatsargumas tokiais atvejais nėra galimas.

Dar įdomiau atrodo padarinių (sukėlimas realios grėsmės žmogaus gyvybei ar sveikatai, nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbios įmonės veiklai arba sutrikdymas saugaus transporto eismo, arba padarymas didelės turtinės žalos) prijungimas prie BK 199^2 straipsnio normose

aprašytos veikos – akcizais apmokestinamų prekių įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, naudojimo ar realizavimo pažeidžiant nustatytą tvarką, turint omenyje tai, kad baudžiamoji atsakomybė šio straipsnio 1–3 dalyse diferencijuojama pagal atitinkamų prekių vertę. Net ir logiškai modeliuojant, sunku įsivaizduoti, kaip galima neteisėtai laikyti akcizais apmokestinamas prekes ir tokiu poelgiu sukelti ne bet kokią, o realią grėsmę žmogaus gyvybei ar sveikatai, nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbios įmonės veiklai arba sutrikdyti saugaus transporto eismą, arba padaryti didelę turtinę žalą.

Be to, nauja BK 199[2] straipsnio 4 dalies konstrukcija, kuomet nėra jokios sąsajos su akcizais apmokestinamų prekių verte, reiškia, kad vieno akcizais apmokestinamos prekės vieneto įgijimas, laikymas, gabenimas, siuntimas, naudojimas ar realizavimas baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki aštuonerių metų. Kitaip tariant, toks teisinis reglamentavimas yra ne tik neaiškus, bet ir lemia laisvės atėmimo bausmės paskyrimą ir realų jos vykdymą. Tokiu atveju belieka tikėtis, kad teismai supras tokio teisinio reglamentavimo ydingumą ir ims plačiai taikyti BK 54 straipsnio 3 dalį, kuri suteikia galimybę paskirti švelnesnę bausmę tuo atveju, jei straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, arba visiškai ar iš dalies atidėti paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymą, jei jos vykdymas aiškiai prieštarautų teisingumo principui. Žinoma, būtų gerai, kad pirmos tokios bylos atveju būtų kreiptasi į Konstitucinį Teismą, siekiant patikrinti atitinkamos normos atitiktį Konstitucijai.

Kitos BK naujovės yra susijusios su BK 282 straipsniu. Iki 2025 m. gruodžio 14 d. galiojusioje šio straipsnio redakcijoje buvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė ir galimybė skirti areštą arba laisvės atėmimą iki penkerių metų tik tam, kas nevairuodamas transporto priemonės pažeidė transporto eismo tvarkos ar saugumo taisykles ir dėl to žuvo žmogus arba buvo sunkiai sutrikdyta žmogaus sveikata. 2025 m. gruodžio 11 d. įstatyme Nr. XV-655 baudžiamoji atsakomybė už šią neatsargią veiką išliko. Tačiau BK 282 straipsnio 2, 3 ir 4 dalyse baudžiamoji atsakomybė nustatyta ir už neteisėtą panaudojimą valdomo ar nevaldomo objekto, judančio oru, žeme ar vandeniu, jei tai galėjo sukelti ar sukėlė skirtingo pavojingumo padarinius.

Tuo atveju, jei asmeniui neteisėtai panaudojus valdomą ar nevaldomą objektą, judantį oru, žeme ar vandeniu, įrodoma tokio poelgio reali grėsmė žmogaus gyvybei ar sveikatai, nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbios įmonės veiklai, arba tuo atveju, jei buvo sutrikdytas saugus transporto eismas arba padaryta didelė turtinė žala, nustatytas baudžiamumas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki šešerių metų. Jei darant nurodytą veiką buvo sunkiai sutrikdyta žmogaus sveikata arba buvo padaryta labai didelė turtinė žala, arba atsirado kitokių sunkių padarinių, tuomet kaltininkui galės būti skiriamas laisvės atėmimas nuo trejų iki dešimties metų. Taigi konkrečiu atveju susiduriame su dar vienu nauju sunkiu nusikaltimu, o svarbiausia – su jo sukeliamais pirmiau aptartais negatyviais bausmės skyrimo ar jos vykdymo teisiniais padariniais. Dar griežtesnė baudžiamoji atsakomybė kyla tam, kas neteisėtai panaudojo valdomą ar nevaldomą objektą, judantį oru, žeme ar vandeniu, jei dėl to žuvo žmogus. Šios nusikalstamos veikos baudžiamumas susietas su laisvės atėmimu nuo aštuonerių iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

Vienas įdomiausių aspektų, taip pat susijęs su BK 282 straipsnio naujovėmis, yra tas, kad už visas šias tris nusikalstamas veikas baudžiamumas galimas tik esant tyčinei kaltės formai. Kitaip tariant, 282 straipsnio 1 dalyje suformuluota tik neatsargaus nusikaltimo sudėtis, o 2, 3 ir 4 dalyse – tik tyčinių nusikaltimų sudėtys, nors, modeliuodami įvairius galimus kaltės turinius, matysime, kad tokios nusikalstamos veikos galėtų būti padaromos ir esant neatsargumui, o gal net ir vien dėl neatsargumo. Vis dėlto įstatymų leidėjai nusprendė kitaip ir tokiu sprendimu sukūrė visiškai naują BK straipsnių normų formulavimo modelį, kuriame šalia pirmoje dalyje aprašytos neatsargios nusikalstamos veikos kvalifikuotose sudėtyse formuluojami išskirtinai tyčiniai nusikaltimai.

Ši naujovė lėmė ir tai, kad BK 282 straipsnio 1 dalyje aprašytą neatsargią nusikalstamą veiką padaręs fizinis asmuo galės būti baudžiamas tam tikra prasme griežčiau nei šio straipsnio 2 dalyje aprašytą tyčinį nusikaltimą padaręs asmuo. Ši išvada daroma dėl to, kad pirmu atveju nustatytas baudžiamumas areštu arba laisvės atėmimu iki penkerių metų, o antruoju – bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki šešerių metų.

Įstatymų leidybos paradoksai dar labiau išryškėja bandant aiškintis BK 282 straipsnio 3 ir 4 dalyse aprašytų tyčinių nusikaltimų santykį su sunkiu sveikatos sutrikdymu (BK 135 straipsnis) ar nužudymu (BK 129 straipsnis). Sunkus sveikatos sutrikdymas ir nužudymas taip pat yra tyčiniai nusikaltimai, kuriuos formuluojant pavojingos veikos požymis nėra detalizuojamas, o tai reiškia, kad ji gali būti bet kokia. Baudžiamosios atsakomybės aspektu svarbu konstatuoti tik tai, kad kaltininkas, suprasdamas savo veikos nusikalstamą pobūdį ir numatydamas atitinkamus padarinius, siekė atimti kitam žmogui gyvybę ar sunkiai sutrikdyti jam sveikatą (tiesioginė tyčia), o jei to nesiekė, tai sąmoningai leido atitinkamiems padariniams atsirasti (netiesioginė tyčia).

Tiesioginės tyčios (BK 15 straipsnio 1 dalies 2 punktas) ar netiesioginės tyčios (BK 15 straipsnio 2 dalis) apibrėžtyse numatytas kaltės turinys turės būti nustatytas ir tuo atveju, jei bus norima inkriminuoti BK 282 straipsnio 3 ir 4 dalyse aprašytus tyčinius nusikaltimus. Taigi, kur yra ta būtina šiuo metu skirtingo teisinio reglamentavimo takoskyra? Akivaizdu, kad jos nėra, nors, logiškai mąstant, turėtų būti, nes tiek BK 282 straipsnio 3 ir 4 dalyse, tiek jo 2 dalyje aprašytos pavojingos veikos turėtų būti baudžiamos ir tuo atveju, jei jos padaromos dėl neatsargumo. Į tai orientuoja ir kitas naujų sudėčių elementas – požymio *neteisėtumas* buvimas, kuris pavojingos veikos pažinimo tikslu įstatymo taikytoją nukreipia į tam tikrų taisyklių aiškinimąsi. Taigi tik esant neatsargumo galimybei būtų logiška baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą panaudojimą valdomo ar nevaldomo objekto, judančio oru, žeme ar vandeniu, jei toks elgesys gali sukelti ar sukelia atitinkamus padarinius, reglamentuoti BK XXXIX skyriaus normomis. Vis dėlto tokiu atveju turėtų būti formuluojamas naujas BK straipsnis, o ne intervuojama į logišką ir suprantamą iki nagrinėjamų pakeitimų galiojusią BK 282 straipsnio formuluotę.

Galiausiai akcentuotina, kad BK 282 straipsnio 2 dalyje pateiktas ir šio straipsnio 3 ir 4 dalims aktualus pavojingos veikos aprašymas taip pat yra labai painus, nesuprantamas. Į šią problemą dėmesį buvo atkreipęs ir Seimo Teisės departamentas, tačiau siūlymas pateikti valdomo

ar nevaldomo objekto, judančio oru, žeme ar vandeniu, apibrėžtį buvo atmestas, motyvuojant tuo, kad tai padarius Lietuvai priešiški režimai galėtų taikyti ir kitokius hibridinių atakų modelius, trikdančius Lietuvos transporto sistemos veiklą ar keliančius grėsmę kritinei infrastruktūrai arba kitiems nacionalinio saugumo interesams[40]. Be to, buvo paminėta, kad teismai, praktiškai taikydami BK 282 straipsnio 2 dalį, jau greitu laiku nustatys šių požymių sampratą. Galima teigti, kad tokia argumentacija yra populistinio pobūdžio, nes teismai vargu ar greitai susidurs su tokio pobūdžio bylų nagrinėjimu. Todėl neaiškus ir sunkiai su Konstitucija suderinamas teisinis reglamentavimas galios dar ilgai.

Išvados

1. Poreikis tobulinti atsakomybę už tarptautinių sankcijų pažeidimą (BK 123^1 straipsnis) buvo akivaizdus. 2025 m. atlikti šio straipsnio normų pakeitimai išsprendė požymio *didelė žala Lietuvos Respublikos interesams* problemą, pašalino per siauro pavojingų veikų spektro problemą, tačiau įnešė ir tokių naujovių, kurios iškreipia pavojingos veikos nusikalstamumo vertinimą neatsargios kaltės formuluotės kontekste ir įpareigoja svarstyti atitinkamo straipsnio vietos Kodekso specialiosios dalies normų sistemoje klausimą, nes naujasis teisinis reglamentavimas neturi nieko bendro su BK XVI skyriaus vertybėmis. Be to, naujausi pakeitimai pratęsė 2019 m. startavusio praktikoje neįgyvendinamo teisinio reglamentavimo tradiciją, kuomet neatsargi kaltė susiejama su formalia nusikalstama veikos sudėtimi, nors baudžiamojo įstatymo bendrojoje normoje esančiose nusikalstamo pasitikėjimo ir nusikalstamo nerūpestingumo apibrėžtyse to nenumatoma.
2. Prezidento veto sulaukęs ir iki šiol aštrių diskusijų objektu esantis įstatymas, kuris sušvelnino baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą, visiškai pagrįstai suteikė galimybę išplėsti baudžiamojo teisinio santykio ribas, baudžiamąją atsakomybę padarė adekvatesnę ir teisingesnę. Naujasis teisinis reglamentavimas reabilitavo iki 2011 m. vasaros pabaigos galiojusį teisinį reguliavimą, kuris buvo pakeistas remiantis visiškai populistiniais argumentais, paneigusiais ir baudžiamosios teisės kaip *ultima ratio* teisės statusą. Manytina, kad tiek Prezidento veto, tiek dėl švelnesnio piktnaudžiavimo baudžiamumo kilusios diskusijos bus geras pagrindas inicijuoti diskusijas dėl kriminalinės žvalgybos supaprastinimo, nes Lietuva išlieka paskutiniu bastionu, kur galioja „ikiikiteisminį tyrimą“ reglamentuojantis teisės aktas.
3. 2025 m. įstatymų leidėjų reakcija į cigarečių kontrabandos gabenimą meteorologiniais balionais nėra tinkama. Baudžiamosios atsakomybės griežtinimas už visų rūšių kontrabandą ir už neteisėtą disponavimą akcizais apmokestinamomis prekėmis ne tik nėra tinkamai motyvuotas, bet ir sukuria iliuziją, kad nusikalstamumą galima kontroliuoti baudžiamuoju įstatymu. Be to, naujųjų normų formuluotės nepagrįstai plečia ir sunkių ar net labai sunkių

40 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 199, 199^2, 253^2, 256^2, 260^1, 266^1, 267^2, 267^3, 276^4 ir 282 straipsnių pakeitimo įstatymas, *supra note*, 12.

nusikaltimų sąrašus ir kriminalizuoja atitinkamo pavojingumo nesiekiančius žmonių poelgius. Galiausiai naujosiose normose numatytas ir sunkiai nustatomas kaltės turinys, jos sukuria prielaidas teismams plėsti BK 54 straipsnio 3 dalies taikymo atvejus, nors anksčiau toks poreikis neegzistavo.

4. Griežtinant baudžiamąją atsakomybę už transporto saugumo sutrikdymą (BK 282 straipsnis) įtvirtintas visiškai naujas BK straipsnio normų formulavimo modelis, kuomet kvalifikuotos sudėtys kuriamos tyčinės kaltės, o pagrindinė sudėtis – išskirtinai neatsargios kaltės pagrindu. Naujųjų kvalifikuotų sudėčių analizė orientuoja ir į tai, kad atitinkamose normose aprašyti nusikaltimai turėtų būti susieti ir su neatsargia kalte, nes priešingu atveju juos sudėtinga atskirti nuo sunkaus sveikatos sutrikdymo ar net nužudymo. Naujasis teisinis reglamentavimas vertintinas neigiamai dėl to, kad už tyčinį nusikaltimą (BK 282 straipsnio 2 dalis) nustatoma švelnesnė sankcija nei už 282 straipsnio 1 dalyje aprašytą neatsargų nusikaltimą, nepateikiamos naujai nustatytų, plačiai interpretuotinų sąvokų apibrėžtys, nors Konstitucija draudžia tokio pobūdžio teisinį reguliavimą.

Amendments to the Criminal Code in 2025 and their Assessment

Mykolas Romeris University Law School
Institute of Criminal Law and Procedure
Prof. dr. Andrius Nevera
E-mail: anevera@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-02

Summary. *This article analyses the amendments to the Criminal Code of the Republic of Lithuania (hereinafter referred to as the CC, Code, criminal law) that were made in 2025. Compared to 2024, there was not much legislative activity in the field of substantive criminal law in Lithuania during the period under review. Criminal law was amended only three times.*

The first amendment relates to Article 123-1 of the CC (Violation of international sanctions or restrictive measures established by the laws of the Republic of Lithuania) and the appendix to the Code. This amendment was prompted by the intention to properly transpose Directive (EU) 2024/1226 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 on the definition of criminal offenses and sanctions for violations of Union restrictive measures, amending Directive (EU) 2018/1673 (hereinafter referred to as Directive (EU) 2024/1226) into Lithuanian national law.

The second amendment mitigates criminal liability for dangerous acts criminalized under Article 228 of the Criminal Code (Abuse of Office). Although the need for such an amendment was based on the intention to ensure clearer, more effective, and more proportionate application of liability for abuse, the main reason for it was the intention to reduce the liability of persons involved in so-called "expenses' receipt" cases.

The third amendment strengthens responsibility for various types of smuggling (Articles 199, 253-2, 256-2, 260-1, 266-1, 267-2, 267-3, 276-4), Deceit of Customs (Article 199-2 of the Criminal Code) and transport safety disruption (Article 282 of the Criminal Code). Although the laws implementing the updated amendments to the Criminal Code are not extensive, there is a need to examine them in detail. This is particularly relevant when assessing the transformations undergone by the draft law, which sought to address the fate of persons involved in "expenses' receipt" cases on a much broader scale. In addition, the law aimed at mitigating the sanctions under Article 228 of the Criminal Code that came into force only after repeated consideration and adoption, because the President of the Republic of Lithuania, pursuant to Article 71(1) of the Constitution of the Republic of Lithuania, returned the adopted law for reconsideration. This is an extremely rare legislative context. In addition, the mitigation of criminal responsibility for abuse of office was not only vetoed by the President of the Republic, but also widely discussed in society, and an initiative was launched to refer the matter to the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, therefore, these aspects further reinforce the need for a detailed analysis of the relevant amendments by the Constitutional Court. The article takes a positive view of the mitigation of criminal responsibility for abuse, especially in cases where the actions of the perpetrators are assessed by incriminating a qualified composition.

The law enacting the updated amendments complies with the provisions of Article 3(2) of the Criminal Code, therefore it has retroactive effect and thus opens up the possibility of dealing with the responsibility of persons involved in "expenses' receipt" cases in a much more rational and economical manner. From a scientific point of view, it is important to examine the innovations in the Criminal Code that are related to the tightening of criminal liability for smuggling, illegal possession of excise goods, and disruption of transport safety, also highlights the need to examine the relevant innovations in the Criminal Code in more detail. These amendments to the criminal law also deserve special attention, as they aim to address the problem of cigarette smuggling by weather balloons, and to respond strictly to hybrid attacks by regimes hostile to Lithuania, which disrupt the operations of Vilnius Airport and cause significant inconvenience to thousands of people. However, the author is deeply convinced that tightening responsibility alone has never had a positive effect on crime, and therefore these amendments will meet the same fate. In addition, the article also takes a critical view of specific structural innovations in the norms, which were not included in the previous version of the criminal law and which, when applied, will have negative legal consequences that may even determine the transformation of the relevant provisions into ones that will be difficult or impossible to apply in practice.

Although the amendments to the Code relating to the improvement of criminal responsibility for violations of international sanctions or restrictive measures established by the laws of the Republic of Lithuania are of a stricter nature, their necessity is obvious. On the other hand, the article is critical of the fact that the tightening of criminal responsibility for dangerous acts described in Article 123-1(1) of the Criminal Code is being carried out only by implementing the provisions of Directive (EU) 2024/1226, rather than independently identifying the relevant and long-established need. The determination of negligent guilt for an act defined in Article 123-1(1) of the Criminal Code is also viewed critically, as the general part of the Code does not provide for such a concept of negligence.

Keywords: *International sanctions, restrictive measures, Directive, negligence, abuse of office, "expenses' receipt" cases, veto right, criminal intelligence, meteorological balloons, smuggling, deceit of customs, transport security, hybrid attack, controlled or uncontrolled object.*

1.3. Kai kurie pilietybės instituto reglamentavimo aspektai

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Viešosios teisės instituto partnerystės profesorė
Edita Žiobienė
El. paštas: ziobiene@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-03

Santrauka. *Straipsnyje atskleidžiama konstitucinės pilietybės instituto doktrinos raida. Nagrinėjamas valstybės siekis apsaugoti ypatingą solidarumo ir lojalumo ryšį tarp valstybės ir piliečių, teisių ir pareigų abipusiškumą, kurie yra pilietybės santykių pagrindas, nepaisant to, kiek asmuo turi pilietybių. Daugybinės pilietybės atveju asmuo saistomas įsipareigojimų ne vienai valstybei, kurių interesai gali nesutapti, todėl straipsnyje analizuojami ne tik Lietuvos įstatymų leidėjo, bet ir kitų valstybių pilietybės reglamentavimo iššūkiai. Nors pilietybės institutas yra valstybės diskrecijos klausimas, Europos Sąjungos (toliau – ES) erdvė grindžiama pasitikėjimo tarp valstybių principu, todėl vienos valstybės priimti sprendimai dėl pilietybės suteikimo arba netekimo gali turėti pasekmių ne tik pačiam asmeniui, bet ir kitai ES valstybei narei. Straipsnyje nagrinėjamas ES Teisingumo Teismo sprendimas byloje Komisija prieš Maltą (2025 m. balandžio 29 d.), kuriame pažymėta, jog pilietybės suteikimas už finansines investicijas nesuderinamas su teisės principais ir pilietybės sąvoka.*

Straipsnyje taip pat analizuojamas 2025 metų pabaigoje priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas dėl pilietybės, įgytos išimties tvarka už nuopelnus valstybei, netekimo asmenims, savo veiksmais reiškiantiems palaikymą valstybei, keliančiai grėsmę Lietuvos Respublikos ir (ar) kitų ES valstybių narių ir (ar) jų sąjungininkų saugumo interesams, kuriuo pripažinta, jog įstatymo nuostata neprieštarauja Konstitucijai, t. y. teisinės valstybės principui. Asmens reiškiamas viešas kitos valstybės, keliančios grėsmę, palaikymas vertintinas kaip galintis kenkti esminiams valstybės saugumo interesams, o ypač pamatinėms konstitucinėms vertybėms: demokratinei konstitucinei santvarkai, taikai, taip pat tarptautiniams įsipareigojimams.

Reikšminiai žodžiai: *Konstitucinė jurisprudencija, pilietybė, pilietybės netekimas, lojalumas, valstybės saugumas, žmogaus teisės.*

Įvadas

2025 m. spalio 9 d. Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą[1], kuriuo pripažino, kad 2023 m. kovo 23 d. Pilietybės įstatymo 24 str. 10 p. ir 30 str. 1 d. 6 p. pakeitimai[2] tiek, kiek taikomi asmenims, Lietuvos Respublikos pilietybę įgijusiems išimties tvarka, savo veiksmais reiškiantiems palaikymą valstybei, keliančiai grėsmę Lietuvos Respublikos ir (ar) kitų Europos Sąjungos

1 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. spalio 9 d. nutarimas, TAR, 2025-10-09, Nr. 16984.

2 2023 m. kovo 23 d. Pilietybės įstatymo redakcija, TAR, 2023-04-06, Nr. 6681, identifikacinis kodas 2023-06681.

valstybių narių ir (ar) jų sąjungininkų saugumo interesams, neprieštarauja Konstitucijai, t. y. teisinės valstybės principui.

Šiuo nutarimu Konstitucinis Teismas išplėtojo konstitucinę pilietybės instituto doktriną, pabrėždamas tiek pilietybės kaip asmens nepertraukiamo ryšio su valstybe, grindžiamo abipusiu lojalumu, solidarumu ir pasitikėjimu, svarbą, bet taip pat ir nacionalinio valstybės saugumo kaip pamatinių konstitucinių vertybių apsaugos garanto svarbą, pažymėdamas, jog asmens veiksmai, keliantys grėsmę valstybės nacionaliniam saugumui, gali būti teisėta prielaida netekti pilietybės.

Ne mažiau svarbus 2025 m. balandžio 29 d. ES Teisingumo Teismo (toliau – ESTT, Teismas) sprendimas byloje Komisija prieš Maltą[3], kuriame ESTT pabrėžė, jog už finansines investicijas įgyta pilietybė nesuderinama su teisės principais ir pilietybės sąvoka. Nors pilietybė yra nacionalinės teisės institutas, šis ESTT sprendimas aktualus visoms ES šalims narėms, kurios narystę sieja su pasitikėjimu ir bendro gėrio siekimu, taip pat piliečiams užtikrina laisvą judėjimą ES erdvėje, laisvą darbo ir paslaugų rinką, apsigyvenimą, galimybę įgyvendinti dalį politinių teisių ne tik savo pilietybės šalyje, bet ir kitoje ES valstybėje narėje (pvz., savivaldos ar Europos Parlamento rinkimuose).

Asmens pilietybė išreiškia jo teisinę narystę valstybėje, priklausymą pilietinei Tautai, asmens teisių ir pareigų apimtį. Analizuojant pilietybės institutą, aktualios tampa priklausymo, įtraukties, bendros tapatybės, nacionalinio identiteto sąvokos. Tik pilietinė Tauta kuria valstybę, sprendžia dėl jos ateities. Tad svarbu išsaugoti nuolatinį teisinį asmens ir valstybės ryšį, grindžiamą abipusiu lojalumu, pasitikėjimu ir solidarumu. Liberalėjant požiūriui į pilietybę ir siekdami neprarasti ryšio su užsienyje gyvenančiais tautiečiais, taip pat suteikdami teisę ilgai teisėtai valstybėje gyvenantiems asmenims natūralizacijos būdu įgyti pilietybę, daugelio Vakarų demokratijos valstybių įstatymų leidėjai linkę įtvirtinti daugybinės pilietybės institutą. Lietuvoje nuosekliai laikomasi pozicijos, kad daugybinė pilietybė negali būti plačiai paplitęs reiškinys. Tačiau nenuneigtini dviejų referendumų rezultatai, nors ir nepasiekę tikslo, tačiau akivaizdžiai tiek jų iniciatyva, tiek pritariančiųjų skaičius rodo egzistuojantį pokyčio poreikį. Ilgainiui gali kilti abejonė, kaip pilietybė, grįsta formule „teisė turėti teises“, virsta sutartimi, kai natūralizacijos ar kitu būdu pilietybę įgyjantis asmuo prisiekia valstybei būti jai lojaliam, ištikimam, atsisakydamas kitos valstybės pilietybės ir abipusio ryšio su ja. Daug sudėtingesniu atveju asmuo, neatsisakydamas ankstesnės pilietybės, sukuria abipusiais įsipareigojimais grįstus ryšius su dviem valstybėmis, kurių geopolitinė orientacija, konstitucinės vertybės gali būti skirtingos.

Kita vertus, pilietybė sukuria ypatingą ryšį, pagrįstą taip pat ir saugumu, stabilumu, suprantama, pilietis tikisi, jog gyvenant teisinėje valstybėje jos valdžios institucijos užtikrins tiek valstybės nacionalinį, tiek ir visuomenės saugumą. Dėl įvairių priežasčių, pavyzdžiui, daugėjant teroristinių išpuolių, didėjant politinei įtampai, dėl karo Ukrainoje, kyla būtinybė peržiūrėti ne tik pilietybės įgijimo, bet taip pat ir netekimo pagrindus ir sąlygas. Pilietybės atėmimas tapo plačiai

3 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo Didžiosios kolegijos 2025 m. balandžio 29 d. sprendimas byloje *Europos Komisija prieš Maltos Respubliką*, C-181/23, ECLI identifier: ECLI:EU:C:2025:283.

paplitusia kovos su terorizmu priemone Vakarų Europoje. Demokratinės valstybės, gindamos savo konstitucinę tvarką ir saugodamos savo gyventojų ir valstybės saugumą, taiko ne tik baudžiamąsias ir administracines sankcijas, bet ir pilietybės atėmimą kaip kraštutinę priemonę, įvertindamos, kad asmens veiksmai akivaizdžiai priešiški valstybei ir visuomenei, tad asmuo nesieja savęs su ta valstybe, nelaiko savęs pilietinės Tautos nariu. Kai Vakarų demokratinės valstybės individualiais kraštutiniais atvejais sprendžia pilietybės atėmimo reglamentavimo ir priimtų sprendimų teisėtumo ir proporcingumo vertinimo klausimus, Vengrijos įstatymų leidėjas 2025 m. įtvirtino pilietybės sustabdymo modelį, kuris taip pat bus taikomas asmenims, pažeidusiems pamatines valstybės vertybes. Šio modelio reglamentavimas dėl taikymo apimties, laikotarpio ir pagrįstumo sulaukė Venecijos komisijos kritikos. Kol kas labai sudėtinga suprasti Vengrijos įstatymų leidėjo iniciatyvos įgyvendinimo ribas: kuriais atvejais būtų stabdoma pilietybė, o kuriais – atimama. Visgi visais pilietybės netekimo, taip pat net ir laikino, atvejais labai svarbūs individualus aplinkybių vertinimas ir galimybė asmeniui, kurio atžvilgiu priimtas toks sprendimas, kreiptis į nepriklausomą ir nešališką teismą. Be to, valstybės saistomos tarptautinių įsipareigojimų užtikrinti, kad asmuo neliktų be pilietybės.

Įstatymų leidėjo reglamentavimo iniciatyvos sulaukia mokslininkų dėmesio, individualūs vykdomosios valdžios sprendimai – teisminės kontrolės, o kilus abejonėms dėl įstatymo konstitucingumo – konstitucinės patikros.

Šio straipsnio tikslas – nuosekliai išanalizuoti oficialiąją konstitucinę pilietybės instituto doktriną, įskaitant naujausius pilietybės netekimo aspektus, išnagrinėti kitų ES valstybių narių pilietybės instituto reglamentavimo pokyčius, galinčius turėti poveikį Lietuvos teisinei sistemai, ESTT ir Venecijos komisijos vertinimus. Tikslui pasiekti pasitelkti dokumentų analizės, loginis ir apibendrinamasis metodai.

1.3.1. Pilietybės institutas oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje

Pilietybė – tai nuolatinis ir nepertraukiamas teisinis asmens ryšys su valstybe, grindžiamas abipusėmis teisėmis ir pareigomis, savitarpio pasitikėjimu, ištikimybe ir gynyba[4]. Iš Konstitucijos nuostatų išplaukia, kad tik Lietuvos Respublikos piliečiai, t. y. valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta, turi teisę kurti Lietuvos valstybę, t. y. tik piliečiai turi teisę spręsti, kokia turi būti Lietuvos valstybė, nustatyti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų sąrangą, asmens valstybės teisinių santykių pagrindus, šalies ūkio sistemą[5], tiesiogiai arba per demokratiškai išrinktus Tautos atstovus, dalyvauti valdant savo šalį. Pilietybė lemia asmens statusą valstybėje, jo teisių ir pareigų apimtį, kartu ir valstybės atsakomybę už savo pilietį. Be to, suteikiant pilietybę konstatuojama, kad tarp asmens ir valstybės atsirado nuolatinis teisinis ryšys, kad toks asmuo tampa valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos nariu.

4 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 13 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 29-524.

5 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d., 2006 m. gegužės 10 d. nutarimai.

Valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, negali nerūpėti, kokie asmenys tampa jos piliečiais[6], todėl įstatymų leidėjui tenka sudėtinga užduotis nustatyti aiškius pilietybės įgijimo pagrindus, sąlygas ir tvarką, aplinkybes, dėl kurių pilietybė neteikiama, taip pat ir pilietybės netekimo.

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 12 str. ir oficialiąją konstitucinę doktriną Lietuvos Respublikos pilietybė įgyjama gimstant ir įstatymo leidėjo nustatytais kitais būdais. Konstitucija nubrėžia įstatymo leidėjui diskrecijos ribas reglamentuoti pilietybės įgijimo būdus taip, kad niekas negalėtų būti tuo pačiu metu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės piliečiu, išskyrus įstatyme nustatytus išimtinius atvejus. Visgi pačioje Konstitucijos nuostatoje numatyta, kad šis draudimas nėra absoliutus ir suteikia įstatymų leidėjui galimybę numatyti išimtis. Įstatymų leidėjas, reglamentuodamas pilietybės įgijimo, taip pat ir netekimo pagrindus, nėra visiškai laisvas, jis privalo atsižvelgti į visuminį konstitucinį reguliavimą, negali paneigti pilietybės instituto prigimties ir prasmės, jis turi paisyti konstitucinio reikalavimo, pagal kurį dvigubos pilietybės atvejai būtų ypač retos išimtys, bet ne paplitęs reiškinys[7]. Pažymėtina, kad pilietybės institutą apibrėžiantis 12 str. yra Konstitucijos I skirsnyje, kuriame įtvirtintos svarbiausios, fundamentalios vertybės, lemiančios visas kitas Konstitucijos nuostatas, todėl pačioje Konstitucijoje įtvirtinta ypatinga jų apsauga ir tik Tautai referendumu suteikta teisė jas keisti. Sprendimas dėl Konstitucijos I skirsnio straipsnių pakeitimo laikomas priimtu, jeigu referendume dalyvavo daugiau kaip pusė visų Lietuvos Respublikos piliečių, turinčių rinkimų teisę, ir už sprendimą balsavo daugiau kaip pusė visų Lietuvos Respublikos piliečių. Taip pat primintina, kad abiejų referendumų iniciatoriai tiek 2019 m.[8], tiek ir 2024 m.[9] nepasiekė tikslo, Konstitucijos nuostata liko nepakeista, o daugkartiniai įstatymų leidėjo bandymai išplėsti dvigubos pilietybės įteisinimo atvejus keičiant Pilietybės įstatymą nuostatomis, kurias Konstitucinis Teismas vis pripažindavo prieštaraujančiomis Konstitucijai, akivaizdžiai rodo nepaisymą Konstitucijos nustatytų ribų.

Apibendrinant galima teigti, kad įstatymų leidėjas, saistomas Konstitucijos, turi įstatymu nustatyti pilietybės įgijimo pagrindus, sąlygas ir tvarką tiek, kiek jam leidžia Konstitucija. Įstatyme nustatytas bendras vienos pilietybės principas, t. y. asmuo, įgydamas kitos valstybės pilietybę, netenka Lietuvos Respublikos pilietybės, arba, atvirkščiai, įgydamas Lietuvos Respublikos pilietybę, netenka kitos valstybės pilietybės, ir nustatytas labai siauras išimtinių atvejų sąrašas. Toliau gilinsimės į pilietybės suteikimo išimties tvarka pagrindą ir sąlygas.

---

6 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.

7 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d., 2006 m. gegužės 10 d. nutarimai.

8 VRK duomenimis, šis referendumas laikomas įvykusiu (dalyvavo 53,16 proc. rinkėjų sąrašuose įrašytų rinkėjų), tačiau referendumo klausimas nepriimtas (klausimui pritarė 72,35 proc. rinkėjų nuo dalyvavusių skaičiaus). Žiūrėta 2026 m. vasario 2 d., https://www.vrk.lt/2019-prezidento/rezultatai?srcUrl=/rinkimai/904/1/1664/rezultatai/lt/rezultataiRefSavivaldybese.html.

9 VRK patvirtintais duomenimis, šis referendumas laikomas įvykusiu (dalyvavo 59,51 proc. rinkėjų sąrašuose įrašytų rinkėjų), tačiau referendumo klausimas nepriimtas (klausimui pritarė 72,99 proc. rinkėjų nuo dalyvavusių skaičiaus). Žiūrėta 2026 m. vasario 2 d., https://www.vrk.lt/2024-prezidento/rezultatai?srcUrl=/rinkimai/1504/1/2104/rezultatai/lt/rezultataiRefSavivaldybese.html.

1.3.2. Pilietybės suteikimo išimties tvarka raida

Primintina, kad įstatymų leidėjo reglamentuotas pilietybės suteikimas išimties tvarka už ypatingus nuopelnus Lietuvos valstybei taip pat sulaukė konstitucinės patikros. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad nuopelnais Lietuvos Respublikai laikytina tik tokia asmens veikla, kuria asmuo ypač reikšmingai prisideda prie Lietuvos valstybingumo stiprinimo, Lietuvos galios ir autoriteto tarptautinėje bendruomenėje didinimo. Įstatymų leidėjas negali apriboti valstybės vadovo diskrecijos vertinti asmens, valingai siekiančio tapti piliečiu, nuopelnus ir spręsti dėl pilietybės suteikimo, nustatydamas baigtinį nuopelnų sąrašą. Iš esmės nuopelnai Lietuvos valstybei turi būti tokie ir taip pagrįsti, kad dėl jų nekiltų abejonių. Be to, Lietuvos Respublikos pilietybė negali būti įgyjama už kam nors suteiktą finansinę, materialią ar kitokią paramą, kitaip tariant, nusiperkama. Pilietybės santykių atsiradimo kontekste nuopelnai valstybei negali būti matuojami vien kuriam nors subjektui perduotais (paaukotais) pinigais ar kitokia parama[10]. Apibendrinant konstitucinę doktriną būtų galima teigti, kad asmens nuopelnai valstybei turi būti ypatingi, išskirtiniai ir jau esami (ne ateityje būsimi), be to, valstybės institucijų pareiga įvertinti nuolatinius asmens ryšius su valstybe, jo integraciją į visuomenę ir visas asmenį apibūdinančias aplinkybes[11].

Vien trijų dešimtmečių pilietybės suteikimo išimties tvarka statistika akivaizdžiai rodo, kad po išsamaus Konstitucinio Teismo pilietybės instituto ir išimtinio pilietybės suteikimo už nuopelnus valstybei išaiškinimo, taip pat ir nuopelnų valstybei turinio atskleidimo gerokai sumažėjo tokios pilietybės suteikimo atvejų. Be to, pastaraisiais metais praktiškai visi šie pavieniai atvejai žinomi viešai (žymūs, Lietuvą garsinantys menininkai, sportininkai) Lietuvos visuomenei, kuriai dėl jų nuopelnų nekyla abejonių.

1 lentelė. LR Prezidento suteiktų pilietybės išimties tvarka už nuopelnus valstybei atvejų statistika[12]

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2007	2008	2013	2018	2021	2024
Algirdas Brazauskas	47	127	157	65	53	37											
Valdas Adamkus						27	71	71	48	75	17	1	1				
Rolandas Paksas											10						
Dalia Grybauskaitė														1	1		
Gitanas Nausėda																2	1

Kiekviena valstybė, reglamentuodama pilietybės įgijimo pagrindus ir sąlygas, saistoma savos Konstitucijos ir konstitucinės doktrinos, taip pat ir tarptautinės teisės normų. Visas turėtų

10 Plačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643).

11 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d., 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimai, 2013 m. kovo 13 d., 2017 m. spalio 20 d. sprendimai.

12 Pilietybės suteikimo išimties tvarka statistika, parengta Migracijos departamento Oficialiosios statistikos portalui osp.stat.gov.lt.

vienyti bendra konstitucinės teisės teorijos nuostata, kad pilietybė turėtų būti grindžiama solidarumo, lojalumo ir abipusiškumo santykiais tarp valstybės ir piliečių. Pilietybės už nuopelnus valstybei suteikiama įvairiose demokratinėse valstybėse, pavyzdžiui, Ispanijoje, Lenkijoje, Slovėnijoje, Švedijoje, Šveicarijoje ir kt., tačiau neneigtina, kad mažose Lotynų Amerikos šalyse (Antigvoje ir Bermuduose, Sent Kitse ir Nevyje, Dominikoje) susiformavusios vadinamosios investuotojų pilietybės programos, kai valstybė mainais už iš anksto nustatytą investiciją ar mokėjimą suteikia pilietybę asmeniui, neturinčiam susiformavusių ryšių su valstybe, populiarėja ir tarp Europos valstybių (Kipre[13], Maltoje[14], Portugalijoje, Bulgarijoje, Rumunijoje). Pavyzdžiui, 2025 m. JAV Prezidento pasiūlyta „auksinės kortelės“, už didelį finansinį įnašą (pagal aplinkybes gali būti 1 arba 2 mln. dolerių[15]) suteiksiančios imigracines ir laikui bėgant pilietybės įgijimo lengvatas, idėja. Tokiu atveju pilietybė suteikiama remiantis prielaida, kad investicija yra pakankamas asmens įsipareigojimo naujajai valstybei įrodymas. Vadinasi, narystė grindžiama „akcininko pilietybės“ principu[16]. Pilietybės instituto komercializavimas per investuotojų pilietybės ar talentų pritraukimo programas iš esmės paneigia ypatingą teisinį ir socialinį asmens ryšį su valstybe ir pilietine Tauta, kartu paneigia ir morale grįstų abipusių įsipareigojimų vykdymą.

Europos Komisija dėl Maltos pilietybės įstatymo pakeitimų, kurių „Maltos pilietybės įgijimo natūralizacijos būdu už išskirtinius nuopelnus tiesioginėmis investicijomis“[17] pasekmės tiesiogiai kilo visoms ES šalims, kreipėsi į ES Teisingumo Teismą. Europos Komisijos teigimu, kadangi Sąjungos pilietybės teikiamos lengvatos įsigalioja, kai suteikiamas šis statusas, nėra garantijos, kad naujai natūralizuotas Maltos pilietis nuspręs likti Maltoje ir užmegzti „nuolatinį tikrą ryšį“, o ne persikels į kitą ES valstybę narę ar gyvens trečiojoje šalyje, naudodamasis Sąjungos pilietybės teikiamomis teisėmis. Šiuo atžvilgiu Komisija teigia, kad 2020 m. investuotojų pilietybės programos įgaliotų agentų paskelbtoje reklaminėje medžiagoje kaip vienas iš Maltos pilietybės įgijimo „privalumų“ reklamuojama galimybė natūralizuotam piliečiui apsigyventi kitoje valstybėje narėje arba Šengeno asocijuotoje šalyje[18]. 2025 m. balandžio 29 d. sprendimu Teismas, primindamas, kad pilietybės suteikimo procedūros priklauso nacionalinei kompetencijai, pabrėžė, kad

13 Kipre investuotojų pilietybės programa priimta 2013 m. gegužę, esant sunkiai ekonomikos krizei, dėl kurios šaliai teko kreiptis tarptautinės pagalbos. Programa buvo skirta, viena vertus, labai reikalingam kapitalui pritraukti (siūlė pilietybę mainais už ne mažiau kaip 5 mln. eurų investiciją šalyje) ir, kita vertus, kompensuoti užsienio investuotojams, kurie dėl vyriausybės priemonių krizei įveikti prarado savo investicijas (ne mažiau kaip 3 mln. eurų). Be finansinių įnašų, kelti tik du reikalavimai: neturėti teistumo ir būti bent kartą apsilankius Kipre. Šios pilietybės įstatymo nuostatos galiojimas sustabdytas 2020 m.

14 2025 m. Pilietybės įstatymas pakeistas.

15 Svarstoma taip pat „platininės“ programos versija, kainuosianti 5 mln. dolerių. Plačiau: „I-140G, Immigrant Petition for the Gold Card Program“, https://www.uscis.gov/i-140g.

16 Jelena Dzankic, „Investment-based citizenship and residence programmes in the EU“, *EUI Working Paper RSCAS* 2015/08 (2015).

17 The Maltese Citizenship Act in July 2020; the Granting of citizenship for Exceptional Services Regulations, 2020, adopted in November 2020, in accordance with Article 10(9) of the Maltese Citizenship Act, as amended by the 2020 Citizenship Act

18 Europos Komisijos pozicija byloje *Europos Komisija prieš Maltos Respubliką* (ESTT 2025 m. balandžio 29 d. sprendimas, C-181/23, ECLI identifier: ECLI:EU:C:2025:283).

valstybės narės privalo veikti laikydamosi ES teisės aktų ir principų. Be to, Europos pilietybė taip pat garantuoja piliečiams laisvą judėjimą bendroje laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje, kuri grindžiama abipusio pasitikėjimo tarp valstybių principu. Todėl, vadovaudamasi lojalaus bendradarbiavimo principu, kiekviena valstybė narė privalo susilaikyti nuo sprendimų, keliančių pavojų bendriems ES tikslams. Taigi pilietybės suteikimas per komercinį sandorį nesuderinamas su šiais principais ir pilietybės sąvoka, kaip apibrėžta ES sutartyse. Todėl Teismas nusprendė, kad Maltos investicijų pilietybės programa, grindžiama Pilietybės įstatymo nuostatomis, reglamentuojančiomis valstybės narės, plačiąja prasme – ir Europos Sąjungos, pilietybės suteikimo būdą už nustatytas investicijas pažeidžia ES principus[19]. Po šio Teismo sprendimo Maltos įstatymų leidėjas, keisdamas Pilietybės įstatymo nuostatas, pilietybės suteikimą išimties tvarka paliko tik už nuopelnus Maltos Respublikai ir žmonijai[20].

Taigi tiek pagal konstitucinę, tiek ir Europos Sąjungos teisę valstybė, svarstydama asmens prašymą suteikti pilietybę, atsakinga ne tik už jo valios, integracijos ir pasirengimo tapti piliečiu vertinimą, bet kartu valstybei negali nerūpėti, kokie asmenys tampa jos piliečiais, pilietinės Tautos nariais, įgyja visas politines teises valstybėje ir ES piliečio teises ir teisines garantijas.

Normos, reglamentuojančios pilietybės įgijimo ir netekimo pagrindus, iš esmės siejasi su valstybės konstitucinėmis vertybėmis ir jų apsauga. Tiesa, kai kurie autoriai pabrėžia, kad vertybių siejimas su pilietybe taikomas išimtinai tik natūralizacijos ar kitu būdu įgijusiems pilietybę, nes gimimu įgyta pilietybė niekada nereikalauja parodyti savo įsipareigojimo konstitucinėms vertybėms kaip sąlygos pilietybei išlaikyti, taip pat ji neatimama, kai piliečiai padaro nusikaltimus[21]. Šis argumentas gana svarus, suprantama, net ir gimimu pilietybę įgijęs asmuo gali būti nelojalus savo valstybei, gali veikti prieš savo valstybės interesus, paprastai už tokius veiksmus būtų taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė. Kita vertus, pilietybės atėmimas neturėtų būti vertinamas kaip bausmė, nes asmuo, sąmoningai veikiantis prieš valstybę, visuomenę, konstitucines vertybes, pats realiai atsisako ir paneigia tiek savo ryšį su valstybe, tiek ir lojalumo įsipareigojimą.

1.3.3. Nauji oficialiosios konstitucinės doktrinos pilietybės netekimo aspektai

Pastaraisiais metais Lietuvoje, kaip ir daugelyje Vakarų Europos valstybių, dėl kintančios geopolitinės situacijos, Rusijos karinės invazijos į Ukrainą, įstatymų leidėjas peržiūri teisinį reguliavimą, įskaitant ir pilietybės įgijimo ir netekimo klausimus, o vykdomoji valdžia atitinkamai priima individualius sprendimus, kurie tampa teisminės kontrolės objektu. Suprantama, įstatymo pakeitimai sulaukia ir konstitucinės patikros.

---

19 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (didžiosios kolegijos) 2025 m. balandžio 29 d. sprendimas byloje *Europos Komisija prieš Maltos Respubliką*, C-181/23, ECLI identifier: ECLI:EU:C:2025:283.

20 Act No. XXI of 2025, (the „Amendment Act"), article 10(9) of the Maltese Citizenship Act.

21 Rainer Bauböck, „Whose bad guys are terrorists?", in *The Return of Banishment: Do the New Denationalisation Policies Weaken Citizenship?*, Macklin, A., and Bauböck, R. (eds) (San Domenico di Fiesole: European University Institute, 2015).

2023 m. Seimui praplėtus pilietybės netekimo pagrindus tiek išimties tvarka, tiek nesąžiningai įgijusiems pilietybę asmenims, dėl vykdomosios valdžios priimtų sprendimų kilo teisminių ginčų. Dėl išimties tvarka už nuopelnus valstybei įgytos pilietybės netekimo pagrindo konstitucingumo Regionų administracinis teismas, nagrinėjantis individualią bylą, kreipėsi į Konstitucinį Teismą.

Konstitucinis Teismas 2025 m. spalio 9 d. nutarimu pripažino, kad 2023 m. kovo 23 d. Pilietybės įstatymo 24 str. 10 p. ir 30 str. 1 d. 6 p. pakeitimai[22] tiek, kiek taikomi asmenims, Lietuvos Respublikos pilietybę įgijusiems išimties tvarka, savo veiksmais reiškiantiems palaikymą valstybei, keliančiai grėsmę Lietuvos Respublikos ir (ar) kitų Europos Sąjungos valstybių narių ir (ar) jų sąjungininkų saugumo interesams, neprieštarauja Konstitucijai, t. y. teisinės valstybės principui.

Šioje konstitucinėje byloje pareiškėjas Regionų administracinis teismas teigė, kad valstybė, nustatydama pilietybės netekimo pagrindus, susijusius su priešišku valstybei elgesiu, saistoma teisės principų, ir kėlė abejonę dėl teisinio reguliavimo aiškumo, nes įstatyme nenustatyta nei nacionalinio saugumo interesų sąvoka, nei viešojo palaikymo samprata, tai iš esmės sukuria teisinio nesaugumo ir neapibrėžtumo situaciją. Į šiuos argumentus Konstitucinis Teismas nedviprasmiškai atsakė, kad valstybės saugumas yra būtina sąlyga pamatinėms konstitucinėms vertybėms apsaugoti, taip pat glaudžiai siejasi su Konstitucijoje įtvirtinta valstybės geopolitine orientacija, t. y. pasirinkta europine ir transatlantine integracija ir tarptautinių įsipareigojimų vykdymu, tad įstatymų leidėjas saistomas Konstitucijos nustatyti ne tik pilietybės įgijimo pagrindus ir būdus, bet taip pat ir netekimo pagrindus. Kitaip tariant, jei įstatymų leidėjas, įgyvendindamas savo diskreciją, nustato galimybę gauti pilietybę už nuopelnus valstybei išimties tvarka, teisiniame reguliavime turi aiškiai nustatyti su valstybės saugumu susijusius pilietybės netekimo pagrindus, t. y. įstatymo leidėjas teisiniu reguliavimu sudaro prielaidas realiai ir veiksmingai ginti valstybę kaip bendrą gėrį.

Be to, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinis tikrumas ir aiškumas: teisinis reguliavimas turi būti aiškus, darnus, suprantamas, neprieštaringas, o teisės normos formuluojamos tiksliai be dviprasmybių, kad teisinių santykių subjektai savo elgesį orientuotų pagal teisės reikalavimus. Kita vertus, teisinis reguliavimas negali būti aiškinamas tik lingvistiniu metodu, vertėtų sistemiškai aiškinti Pilietybės įstatymo, Nacionalinio saugumo strategijos ir kitų teisės aktų nuostatas, jų paskirtį ir tikslą, reguliuojamų santykių pobūdį ir apimtis. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Pilietybės įstatyme aiškiai ir pakankamai apibrėžta pilietybės netekimo dėl viešo valstybės, keliančios grėsmę Lietuvos Respublikos ir (ar) kitų Europos Sąjungos valstybių narių ir (ar) jų sąjungininkų saugumo interesams, palaikymo, procedūra, sprendimą priimti įgaliotos valstybės institucijos. Kartu pažymėtina, kad EŽTT, vertindamas valstybių diskreciją priimant sprendimus dėl pilietybės netekimo, ne kartą pabrėžė, kad įstatymui, reglamentuojančiam žmogaus teisių ribojimo

22 2023 m. kovo 23 d. Pilietybės įstatymo redakcija, TAR, 2023-04-06, Nr. 6681, identifikacinis kodas 2023-06681.

pagrindus, turi būti keliami kokybės ir prieinamumo suinteresuotam asmeniui reikalavimai, kad asmeniui būtų nuspėjami teisiniai jo elgesio padariniai. Įstatyme turi būti pakankamai aiškiai nurodyta kompetentingoms institucijoms suteiktos diskrecijos apimtis ir jos įgyvendinimo būdas pagal teisėtą nagrinėjamos priemonės tikslą – suteikti asmeniui tinkamą apsaugą nuo savavališko kišimosi[23].

Pareiškėjas Regionų administracinis teismas kėlė abejonę dėl pilietybės netekimo tuo atveju, kai asmuo viešai reiškia palaikymą valstybei, keliančiai grėsmę Lietuvos Respublikos ir (ar) kitų Europos Sąjungos valstybių narių ir (ar) jų sąjungininkų saugumo interesams, tačiau tas palaikymas nekelia grėsmės valstybės saugumo interesams, be to, ar ginčijama priemone, t. y. pilietybės netekimu, galima pasiekti teisėtą tikslą – užtikrinti nacionalinį saugumą. Taigi vienas esminių pareiškėjo keliamų klausimų, ar įstatymo leidėjo pasirinkta priemonė yra tinkama, būtina ir proporcinga siekiamam tikslui, taip pat ar žala asmens teisėms nebūtų didesnė nei indėlis į siekiamą tikslą. Pasak Konstitucinio Teismo, vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų yra proporcingumo principas, pagal kurį esant teisėtam ir visuotinai reikšmingam tikslui žmogaus teisės gali būti ribojamos įstatymo nustatytais pagrindais, o taikomos priemonės turi būti proporcingos siekiamam tikslui, be to, kuo labiau individualizuotos. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad ginčytas teisinis reguliavimas neabejotinai skirtas Konstitucijoje įtvirtintų vertybių apsaugai, o įstatymų leidėjas siekė teisėto, konstituciškai pagrįsto tikslo – užtikrinti esminius valstybės nacionalinio saugumo interesus. Pilietybės santykiai visada yra teisiniai, jų buvimas konstatuojamas teisine forma, o pasikeitimas atitinkamai įforminamas valstybės institucijos sprendimu. O konkrečiu atveju asmens veiksmų, kenkiančių esminiams valstybės nacionalinio saugumo interesams, individualizuotą vertinimą atlieka vykdomosios valdžios institucijos, kurių sprendimas gali būti teisminės kontrolės objektu. Akivaizdu, kad kiekvienu individualiu atveju teismas, vertindamas vykdomosios valdžios sprendimą, kartu įvertintų ir asmens veiksmų pavojingumą, grėsmės nacionalinio saugumo interesams pobūdį, apimtį ir dydį. Pareiškėjo Regionų administracinio teismo abejonė, ar pilietybės netekimas dėl asmens viešo valstybės, keliančios grėsmę Lietuvos Respublikos ir jos sąjungininkų saugumo interesams, palaikymo yra pakankama priemonė nacionaliniam saugumui užtikrinti, turėtų būti išsklaidyta individualioje byloje, nes konkretūs asmens veiksmai, laikytini viešu palaikymu, gali būti vertinami labai nevienareikšmiai pagal įvairias priežastis ir pasekmes.

Pareiškėjas taip pat kėlė abejonę dėl subjekto, galinčio priimti sprendimą dėl pilietybės netekimo. Įstatymo leidėjui Pilietybės įstatymo 30 str. 1 d. 6 p. įtvirtintus teisinį reguliavimą, kad Respublikos Prezidentas priima sprendimus dėl išimties tvarka suteiktos Lietuvos Respublikos pilietybės netekimo šio įstatymo 24 str. 10 p. nustatytu pagrindu. Pareiškėjas pateikė tris argumentus:

1) iš Konstitucijos 84 str. 21 p. kylanti išskirtinė Respublikos Prezidento teisė teikti

23 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje *Usmanovas prieš Rusiją,* pareiškimo Nr. 43936/18.

Lietuvos Respublikos pilietybę neapima jo teisės priimti sprendimus dėl jos netekimo;

2) Respublikos Prezidento – Lietuvos valstybės vadovo – statusui nebūdinga tai, kad jis priimtų sprendimus dėl žmogaus teisių ir laisvių ribojimo;
3) įstatymo taikymas pavedamas politiniam subjektui, dėl to atsiranda normos taikymo politiniais tikslais grėsmė.

Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad Konstitucijoje įtvirtintas Respublikos Prezidento įgaliojimų sąrašas nėra baigtinis, tad Prezidentas daro visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų. Vadinasi, įstatymų leidėjas gali įtvirtinti ir Konstitucijoje *expressis verbis* nenurodytus įgaliojimus, jeigu jie nedisonuoja su konstituciniais Prezidento įgaliojimais[24]. Konstitucijos nuostatose aiškiai reglamentuota, kad tik Respublikos Prezidentas, laikydamasis Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytų reikalavimų, gali suteikti pilietybę, jokiam kitam subjektui ši teisė nesuteikta. Kaip jau anksčiau minėta, Prezidentas, teikdamas išimties tvarka pilietybę už nuopelnus valstybei, privalo įsitikinti ne tik išskirtiniais ir ypatingais nuopelnais, bet ir įvertinti nuolatinius asmens ryšius su valstybe, jo integraciją į visuomenę ir visas asmenį apibūdinančias aplinkybes, taip pat vadovautis tautos ir Lietuvos valstybės interesais. Konstitucinio Teismo vertinimu, įstatymų leidėjas gali suteikti Respublikos Prezidentui įgaliojimus spręsti dėl išimties tvarka asmeniui suteiktos pilietybės netekimo ir įvertinti, ar asmuo savo veiksmais kelia grėsmę ar kenkia valstybės saugumo interesams. Šiuos įgaliojimus Prezidentas įgyvendina kartu su Ministru Pirmininku arba atitinkamu ministru, kuris kontrasignuoja priimamą sprendimą ir už jį atsako. Prezidento dekreto (tiek individualaus, tiek norminio) atitiktį Konstitucijai ir įstatymams vertina Konstitucinis Teismas.

Šis Konstitucinio Teismo nutarimas yra ypač svarbus keliais aspektais: pirma, aiškiai ir nedviprasmiškai konstatuota, kad asmens, įgijusio Lietuvos pilietybę išimties tvarka už nuopelnus, pilietybė yra nuolatinis ir nepertraukiamas ryšys su valstybe, grindžiamas solidarumo, lojalumo ir abipusiškumo santykiais tarp valstybės ir piliečio ne tik pilietybės įgijimo metu, bet ir visą gyvenimą, o priešiškas elgesys valstybės atžvilgiu, ypač pažeidžiant valstybės nacionalinio saugumo interesus, gali būti teisinis pagrindas netekti pilietybės. Kiekvieno piliečio pareiga prisidėti prie kolektyvinio gėrio arba bent jau nekliudyti jo siekti. Asmens veiksmai, darantys žalą gyvybiniams valstybės interesams, gali būti vertinami kaip iš pilietybės kylančios lojalumo valstybei pareigos pažeidimas. Asmens reiškiamas viešas kitos valstybės, keliančios grėsmę, palaikymas vertintinas kaip galintis kenkti esminiams valstybės nacionalinio saugumo interesams, o ypač demokratinei konstitucinei santvarkai, taikai, taip pat ir euroatlantinės bendrijos gyvybingumui ir vieningumui. Antra, Konstitucijoje įtvirtinta valstybės kaip bendro visuomenės gėrio, pamatinių konstitucinių vertybių apsauga ir pagarba joms, aiškios valstybės geopolitinės orientacijos, t. y. pasirinktos europinės ir transatlantinės integracijos, ir prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų vykdymo užtikrinimas yra visos pilietinės Tautos siekis. Trečia, vykdomosios valdžios institucijų pareiga atlikti individualizuotą asmens veiksmų teisėtumo, pavojingumo vertinimą, spręsti, ar konkretūs asmens

24 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. ir 2010 m. gegužės 13 d. nutarimai.

veiksmai kelia grėsmę nacionaliniam saugumui ir valstybės bei ES narių saugumo interesams.

Atkreiptinas dėmesys, kad Regionų administracinis teismas, spręsdamas bylą dėl individualaus Prezidento dekreto, kuriuo nuspręsta, jog Rusijos Federacijos pilietė netenka išimties tvarka suteiktos Lietuvos Respublikos pilietybės, pirmą kartą, 2025 m. pradžioje, kreipėsi į Konstitucinį Teismą dėl Pilietybės įstatymo nuostatų konstitucingumo, o antrą kartą, 2025 m. pabaigoje, toje pačioje byloje nutarta kreiptis dėl Prezidento dekreto konstitucingumo. Vadinasi, ateinančiais metais Konstitucinis Teismas turės galimybę dar praplėsti konstitucinę doktriną pilietybės netekimo klausimu. Kaip jau minėta, Prezidento dekreto konstitucingumą vertinti gali tik Konstitucinis Teismas.

1.3.4. Pilietybės netekimo teisinio reguliavimo pokyčiai užsienio šalyse

Pastaruosius du dešimtmečius Vakarų demokratinėse šalyse griežtinami ne tik reikalavimai pilietybės įgijimui, bet ir pilietybės netekimo pagrindai, suteikiant vykdomajai valdžiai įgaliojimus vertinti piliečio veiksmus prieš valstybę ar visuomenę ir priimti sprendimą dėl pilietybės netekimo (atėmimo), dažnai sprendžiant pilietybės netekimo teisėtumo, proporcingumo klausimus. Tai ypač aktualu tose Europos Sąjungos valstybėse, kuriose leidžiama daugybinė pilietybė, bet kartu dėl laisvo asmenų judėjimo ES asmens teisinio statuso, jo teisių ir teisinių garantijų klausimas aktualus visoms ES valstybėms. Daugėjant teroristinių išpuolių, nukreiptų prieš valstybės valdžios institucijas, visuomenės ar valstybės saugumą, politikai ieško teisinių būdų pilietybės įstatymams griežtinti, šie bandymai nelieka nepastebėti mokslo pasaulyje.

2025 m. Švedijos Vyriausybės tyrimas rekomendavo konstitucinę reformą, pagal kurią būtų įteisintas pilietybės atėmimas asmenims, keliantiems grėsmę nacionaliniam saugumui[25]. Vokietijos koalicinių partijų iniciatyva svarstytas pilietybės atėmimo „terorizmo rėmėjams, antisemitams ir ekstremistams“ pagrindas[26]. Ekspertų teigimu, apie 80 procentų pasaulio valstybių teisės aktuose nustatė bent vieną iš šių keturių pilietybės netekimo pagrindų: 1) tarnybą užsienio šalies kariuomenėje; 2) kitą tarnybą (ne karinę) užsienio valstybėje; 3) nelojalumą (neištikimybę) ar valstybės saugumą; 4) kitus nusižengimus[27].

2 lentelėje[28] matyti procentinė kiekvieno žemyno valstybių, teisės aktuose nustačiusių pilietybės netekimo (atėmimo) pagrindą (-us), išraiška.

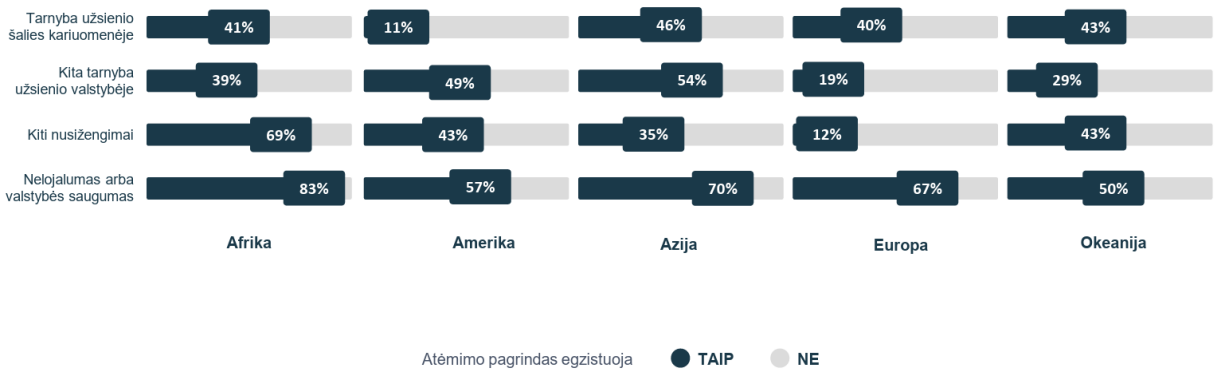
25 2023 års fri- och rättighetskommitté, *Några frågor om grundläggande fri- och rättigheter* (Stockholm: Regeringskansliet, 2025). www.regeringen.se/contentassets/5bac301322db4e3b992b2d8d649a48b5/nagra-fragor-om-grundlaggande-fri--och-rattigheter-sou-20252.pdf.

26 Maarten Vink, Jelena Džankić, Thomas Huddleston, Ashley Mantha-Hollands, Luuk van der Baaren, *The Global State of Citizenship 2025 – Gender equality, migrant inclusion and security of status* (Global Citizenship Observatory, 2025).

27 *Ibid*.

28 *Ibid.*

2 lentelė. Pilietybės netekimo (atėmimo) pagrindų nustatymas pagal žemynus (%)

Daugumos valstybių teisės aktuose aiškiai nustatyti draudimai, taikomos išimtys ir procedūros. Pavyzdžiui, Latvijos nacionalinio saugumo įstatymas numato, kad Latvijos piliečiams draudžiama tarnauti užsienio valstybių ar kitų tarptautinės teisės subjektų ginkluotosiose ar vidaus saugumo pajėgose, karinėse organizacijose, žvalgybos ar saugumo tarnybose, policijoje (milicijoje) ar teisingumo institucijose, taip pat jų teritorijose įsteigtose institucijose, su tam tikromis išimtimis, o 2022 m. nustatyta, kad išimtis taikoma ir karinei tarnybai Ukrainoje.

Politinė įtampa, karas kaimynystėje verčia peržiūrėti lengvabūdžius, populistinius sprendimus. Vengrijoje 2011 m. įvykus konstitucinei reformai, siekiant „nacionalinio suvienijimo už sienų“ tikslo išplėsta galimybė tapti piliečiais vengrų diasporai kaimyninėse šalyse, buvo sušvelninti pilietybės įgijimo reikalavimai (pavyzdžiui, pašalintas gyvenamosios vietos reikalavimas), priimtas Pilietybės liudijimo įstatymas, galiausiai pakeista rinkimų sistema, suteikianti užsienio šalyse gyvenantiems piliečiams balsuoti tik daugiamandatėje (beje, 2024 m. pradėtos diskusijos dėl dar vienos rinkimų sistemos reformos, analizuojant galimybę pritaikyti Prancūzijos rinkimų sistemos modelį). Pilietybės įstatymas numato, kad asmenys, kurių protėviai turėjo Vengrijos pilietybę, gali kreiptis dėl Vengrijos pilietybės, jei moka vengrų kalbą, net jei negyvena Vengrijoje. Nuo 2011 m. Vengrijos pilietybę įgijo daugiau nei 1,1 mln. vengrų tautybės asmenų, daugiausia Rumunijos, Ukrainos, Serbijos piliečių[29].

2025 m. Vengrijos parlamentas priėmė vadinamąją penkioliktąją konstitucinę pataisą, kuria įtvirtino galimybę nustatytam laikotarpiui suspenduoti Vengrijos pilietybę piliečiams, turintiems dvigubą pilietybę[30]. 9/B skirsnio 1 dalyje numatyta, kad pilietybė gali būti sustabdyta, jeigu: a) asmens elgesys kelia grėsmę viešajai tvarkai, visuomenės ar nacionaliniam Vengrijos

29 Zsolt Körtvélyesi, “Nation, Nationality, and National Identity: Uses, Misuses, and the Hungarian Case of External Ethnic Citizenship,” *International Journal for the Semiotics of Law – Revue internationale de Sémiotique juridique* 33 (2020): 771–798. Szabolcs Pogonyi, *The State of Citizenship in Hungary*, Country Report RSC/GLOBALCIT-CR 2025/04 (Florence: European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, GLOBALCIT, 2025).

30 G str. 3 d.: „Niekam negali būti atimta Vengrijos pilietybė, įgyta gimimo metu arba teisėtu būdu. Vengrijos piliečio, kuris taip pat turi kitos valstybės pilietybę, pilietybė gali būti sustabdyta tam tikram laikotarpiui pagal pagrindinio įstatymo nuostatas. Sustabdymo laikotarpiu asmuo, kuriam taikomas sustabdymas, netenka pilietybės. Kolektyvinis sustabdymas draudžiamas.“

saugumui; b) pilietybės sustabdymas yra proporcinga priemonė, atsižvelgiant į grėsmės sunkumą ir atitinkamo asmens teisinę ir socialinę padėtį.

9/B skirsnio 2 d. numatyta, kad 1 dalies a punkte nurodyta grėsmė gali būti nustatyta visų pirma tais atvejais, kai atitinkamas asmuo: a) tarnauja trečiosios valstybės ginkluotosiose pajėgose arba viešojoje tarnyboje; b) užsienio valstybės ar organizacijos vardu, jos naudai ar interesais vykdo veiklą, kuri pažeidžia Vengrijos suverenumą, konstitucinę tvarką ar nacionalinį saugumą; c) palaiko ryšius su organizacija, kuri pagal tarptautinę teisę laikoma teroristine organizacija, arba yra jos narys; d) yra galutinai ir privalomai nuteistas už tam tikrus konkrečius nusikaltimus ir, atsižvelgiant į nuosprendį ir nusikaltimo pobūdį, grėsmė viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ar nacionaliniam saugumui išlieka.

Ironiška, kad naujai įvesta pilietybės sustabdymo koncepcija galėtų būti taikoma būtent asmenims, gyvenantiems kaimyninėse Vengrijos šalyse, nepriklausančiose ES, pavyzdžiui, Serbijoje ir Ukrainoje, kuriems anksčiau dėl „Fidesz“ sutelkto dėmesio į užsienyje gyvenančių vengrų mobilizavimą taikyta Vengrijos pilietybės politika ir kurie dėl kilusio karo vykdo konstitucinę pareigą ginti savo gimtąją šalį ir kartu patenka į lojalumo konfliktą. Suprantama, valstybė teisėtai siekia apsaugoti ypatingą solidarumo ir lojalumo ryšį tarp savęs ir savo piliečių bei teisių ir pareigų abipusiškumą, kurie yra pilietybės santykių pagrindas, tačiau asmuo, turintis dvigubą pilietybę, saistomas įsipareigojimų dviem valstybėms, kurių interesai nebūtinai sutampa.

Šis Vengrijos įstatymų leidėjo įtvirtintas pilietybės sustabdymo institutas sulaukė Europos Komisijos demokratijai per teisę (Venecijos komisija) kritikos, kuri labai nedviprasmiškai pabrėžė, kad nustatyti pilietybės sustabdymo pagrindai suteikia pernelyg didelę galimybę savavališkai naudotis įgaliojimais, kad pilietybės netekimo ar šiuo atveju laikino netekimo institutas turėtų būti taikomas tik išimtiniais atvejais ir atitikti nustatytus tarptautinius standartus[31], kai „elgesys rimtai kenkia valstybės gyvybiniams interesams“[32]. Šios Venecijos komisijos pastabos vertingos visų valstybių narių įstatymų leidėjams ir konstitucinės justicijos institucijoms, įskaitant ir Lietuvos. Tačiau Vengrijos įstatymų leidėjo pasirinktas pilietybės sustabdymo institutas neturėtų būti laikomas tinkamu pavyzdžiu, nes kelia abejonių dėl jo taikymo apimties, laikotarpio, be to, palieka labai plačią diskreciją vykdomosios valdžios institucijoms vertinti: stabdyti ar atimti pilietybę. Taip pat galima įžvelgti ir politinį tokio sprendimo šališkumą, jeigu sprendimas dėl pilietybės sustabdymo būtų priimtas prieš rinkimus ar svarbų referendumą, siekiant atimti galimybę dalyvauti rinkimuose arba, priešingai, panaikinamas pilietybės sustabdymas, nes palaikomas politinis sprendimas. Toks reglamentavimas sudaro sąlygas piktnaudžiavimui.

Kaip jau minėta, kiekviena valstybė nustato pilietybės suteikimo ir netekimo pagrindus, kas ir kokiomis sąlygomis gali priklausyti jos pilietinei Tautai, kokiomis abipusėmis teisėmis ir

31 Venice Commission, CDL-AD(2016)006. France – Opinion on the draft constitutional law on „protection of the nation“, para. 47.

32 Venice Commission, CDL-AD(2025)043. Opinion on „the compatibility with international human rights standards of the fifteenth amendment to the fundamental law of Hungary“.

pareigomis saistomas pilietis su valstybe. Pateikti kitų valstybių pilietybės netekimo ar laikino netekimo pavyzdžiai gali būti vertingi ir Lietuvos kontekste.

Išvados

1. 2025 m. nutarimu Konstitucinis Teismas patvirtino, kad pilietybė yra nuolatinis ir nepertraukiamas ryšys su valstybe, grindžiamas solidarumo, lojalumo ir savitarpio pasitikėjimo santykiais tarp valstybės ir piliečio ne tik pilietybės įgijimo metu, bet ir visą gyvenimą. Nors pilietybės suteikimo pagrindų ir tvarkos reglamentavimas priklauso nacionalinei kompetencijai, ESTT pabrėžė, kad valstybės narės privalo veikti laikydamosi ES teisės aktų ir principų, nes Europos Sąjungos erdvė pagrįsta abipusio pasitikėjimo ir bendradarbiavimo principais. Kiekviena valstybė atsakinga už veiksmingą, visavertį asmens, pretenduojančio tapti piliečiu, ir jo ryšio su valstybe vertinimą. Vienos valstybės narės priimti sprendimai suteikti pilietybę gali turėti pasekmių kitoms valstybėms narėms. Tad pilietybės instituto komercializavimas, kai pilietybė suteikiama už investicijas valstybei, paneigia pilietybės prasmę ir morale grįstus abipusius valstybės ir piliečio įsipareigojimus.
2. Nauja oficiali konstitucinė doktrina pabrėžia, kad valstybės saugumas yra būtina sąlyga pamatinėms konstitucinėms vertybėms apsaugoti, taip pat glaudžiai siejasi su Konstitucijoje įtvirtinta valstybės geopolitine orientacija, t. y. pasirinkta europine ir transatlantine integracija ir tarptautinių įsipareigojimų vykdymu. Pilietybė sukuria ypatingą ryšį, pagrįstą taip pat ir saugumu, stabilumu, teisinės valstybės valdžios institucijų pareiga užtikrinti tiek valstybės nacionalinį saugumą, tiek ir visuomenės saugumą. Tad asmens veiksmai, darantys žalą valstybės saugumo interesams, gali būti vertinami kaip iš pilietybės kylančios lojalumo valstybei pareigos pažeidimas. Asmuo, veikiantis prieš valstybės ar visuomenės interesus, nelaiko savęs visuomenės nariu, atsiriboja nuo valstybės ir jos ginamų vertybių. Tad asmuo veikiantis prieš valstybės interesus, taip pat viešai palaikantis kitą valstybę, keliančią grėsmę nacionaliniam saugumui, gali netekti pilietybės.

Some Aspects of Regulation of Citizenship

Mykolas Romeris University Law School
Institute of Public Law
Partnership professor Edita Žiobienė
E-mail: ziobiene@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-03

Summary. *This article reveals the development of the constitutional doctrine of citizenship in 2025. It examines the state's desire to protect the special bond of solidarity and loyalty between the state and its citizens, as well as the reciprocity of rights and obligations, which form the basis of citizenship relations, regardless of how many citizenships a person has. In case of multiple citizenship, a person is bound by obligations to more than one state, whose interests may not coincide, therefore the article analyses not only the challenges faced by the Lithuanian legislature, but also those faced by other states in regulating citizenship. Although the institute of citizenship is a matter of state discretion, the EU area is based on the principle of trust between states, so decisions taken by one state on the granting or loss of citizenship may have consequences not only for the person concerned but also for another EU member state. Therefore, this article examines the judgment of the EU Court of Justice in the case Commission v. Malta (29 April 2025), which states that the granting of citizenship for financial investments is incompatible with the principles of law and the concept of citizenship.*

The article also analyses the 2025 ruling of the Constitutional Court of Lithuania on the loss of citizenship acquired by way of exception for services to the state by persons whose actions express support for the state posing a threat to the security interests of the Republic of Lithuania and/or other European Union Member States and/or their allies, which recognized that the provision of the law does not contradict the Constitution, i.e., the principle of the rule of law. A person's public expression of support for another state that poses a threat should be considered as potentially harmful to the fundamental security interests of the state, and in particular to the fundamental constitutional values: the democratic constitutional order, peace, and international obligations.

Keywords: *Constitutional jurisprudence, citizenship, deprivation of citizenship, loyalty, state security, human rights.*

1.4. Pacientų skundų nagrinėjimo raida 2025 metais: nuo formalaus vertinimo prie dialogu grįsto modelio

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Viešosios teisės institutas
Andra Lapė
El. paštas: an.mazrimaite@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-04

***Santrauka**. Nuo 2025 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusi naujoji Pacientų skundų nagrinėjimo tvarkos aprašo redakcija žymi reikšmingą paciento teisių gynimo sistemos pokytį Lietuvoje. Šiame poįstatyminiame teisės akte reglamentuojamas pacientų skundų dėl asmens sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo, kokybės ir paciento teisių laikymosi nagrinėjimas. Jis pasitelkiamas kaip antras paciento teisių gynimo žingsnis tais atvejais, kai ginčas nebuvo išspręstas pačioje sveikatos priežiūros įstaigoje. Skundas, teikiamas Valstybinei akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnybai prie Sveikatos apsaugos ministerijos, nebėra suvokiamas vien kaip administracinės kontrolės ar patikrinimo inicijavimo priemonė, o tampa struktūruoto ginčo sprendimo proceso pradžia. Naująja tvarka skundų nagrinėjimas iš esmės pertvarkomas iš tradicinės institucinės kontrolės į dialogu grįstą modelį, kuriame didesnė atsakomybė tenka tiek pacientui, tiek sveikatos priežiūros įstaigai, o viešojo administravimo institucija veikia kaip proceso moderatorė. Toks reguliavimas atitinka proporcingumo ir efektyvumo siekį viešojo administravimo srityje, tačiau kartu kelia klausimų dėl silpnesnės ginčo šalies – paciento – teisių apsaugos pakankamumo, ypač atsižvelgiant į didėjančią paciento atsakomybę ir dialogo procedūrų formalizavimą.*

***Reikšminiai žodžiai:** pacientų teisės, pacientų skundų nagrinėjimas, sveikatos teisė, viešasis administravimas, paciento teisių gynimas.*

Įvadas

Pacientų teisių apsauga Lietuvos sveikatos sistemoje yra grindžiama daugiapakopiu teisiniu mechanizmu, kuriame paciento teikiamas skundas atlieka ne tik individualios gynybos, bet ir viešojo intereso užtikrinimo funkciją. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatyme[1] (toliau – PTŽSAĮ) įtvirtintas platus paciento teisių katalogas, apimantis teisę į kokybiškas ir prieinamas asmens sveikatos priežiūros paslaugas, teisę į informaciją, orumą, privatų gyvenimą, taip pat teisę ginti pažeistas teises. Vis dėlto pats įstatymas kartu suponuoja, kad paciento teisių gynimas nėra vienetinis veiksmas, o procesas, kuriame egzistuoja skirtingos teisinės priemonės, taikomos priklausomai nuo pažeidimo pobūdžio ir siekiamo rezultato.

1 Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 1996-10-23, Nr. 102-2317.

Pacientų teisių gynimo sistemoje iš esmės galima išskirti dvi pagrindines kryptis. Pirmoji susijusi su žalos sveikatai atlyginimu ir yra realizuojama per specialų „žalos be kaltės" mechanizmą, kuriame centrinį vaidmenį atlieka Pacientų sveikatai padarytos žalos nustatymo komisija. Antroji kryptis apima pacientų teisių pažeidimus, kurie nėra tiesiogiai susiję su žalos atlyginimu, tačiau kyla dėl asmens sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo, kokybės, organizavimo ar paciento teisių neužtikrinimo. Būtent šioje antrojoje kryptyje skundas tampa savarankiška ir itin reikšminga paciento teisių gynimo priemone.

Svarbu pabrėžti, kad skundas dėl pacientų teisių pažeidimo nėra pirminis nesutarimų sprendimo būdas. PTŽSAĮ logika suponuoja, kad, siekdamas išspręsti ginčą, pacientas pirmiausia turi kreiptis į pačią asmens sveikatos priežiūros įstaigą. Tik tuo atveju, kai toks kreipimasis neatneša rezultato, pacientui atsiveria galimybė pasinaudoti antrąja, institucinės kontrolės priemone – pateikti skundą kompetentingai viešojo administravimo institucijai. Taigi, skundas šioje sistemoje yra antrasis žingsnis, kurio paskirtis – ne pakartoti paciento ir įstaigos dialogą, o jį perkelti į institucionalizuotą, viešojo administravimo principais grindžiamą erdvę.

Šią skundų nagrinėjimo funkciją Lietuvoje vykdo Valstybinė akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos (toliau – Tarnyba), jos kompetencija apima asmens sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo ir kokybės priežiūrą, taip pat pacientų teisių laikymosi kontrolę. Tarnybos veikla šioje srityje yra detalizuota specialiame poįstatyminiame teisės akte – Pacientų skundų nagrinėjimo tvarkos apraše, patvirtintame Tarnybos direktoriaus 2013 m. vasario 6 d. įsakymu Nr. T1-137, kuris 2025 m. rugsėjo 1 d. buvo išdėstytas nauja redakcija[2] (toliau – Tvarkos aprašas).

Būtent ši 2025 m. Tvarkos aprašo redakcija ir sudaro analizuojamo pokyčio pagrindą. Tvarkos apraše reglamentuojamas skundo priėmimas, jo vertinimas, nagrinėjimo procedūra, sprendimų priėmimas ir apskundimo tvarka. Visgi, priešingai, nei galėtų suponuoti pats pavadinimas, šio teisės akto reikšmė nėra vien procedūrinė. Jis materialiai keičia skundų nagrinėjimo logiką, išplėsdamas Tarnybos vaidmenį nuo tradicinės kontrolės funkcijos link aktyvaus proceso moderavimo ir dialogo skatinimo.

Naujojoje redakcijoje skundas apibrėžiamas kaip pareiškėjo rašytinis kreipimasis, kuriame nurodoma, jog pažeistos teisės aktuose nustatytos paciento teisės ar teisėti interesai, tačiau kartu aiškiai atskiriama, kad toks skundas nėra susijęs su žalos atlyginimu. Ši riba yra esminė, nes ji leidžia suprasti, jog skundų nagrinėjimo mechanizmas yra ne alternatyva žalos atlyginimo procedūrai, o savarankiška pacientų teisių gynimo priemonė, orientuota į paslaugų kokybę, prieinamumą ir paciento teisių užtikrinimą.

Tvarkos apraše taip pat aiškiai nurodyta, kad skundų nagrinėjimas gali baigtis ne tik

2 Valstybinės akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktoriaus 2013 m. vasario 6 d. įsakymas Nr. T1-137 „Dėl Pacientų skundų nagrinėjimo Valstybinėje akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnyboje prie Sveikatos apsaugos ministerijos tvarkos aprašo patvirtinimo" (galiojanti suvestinė redakcija nuo 2025 m. rugsėjo 1 d.), *Valstybės žinios,* 2013-02-09, Nr. 15-765.

patikrinimu, bet ir kitais sprendimais, įskaitant skundo perdavimą nagrinėti pačiai sveikatos priežiūros įstaigai. Tai reiškia, jog institucinis skundų nagrinėjimas nebėra automatiškai siejamas su kontrolės ir sankcijų mechanizmais. Priešingai, jis vis dažniau tampa tarpine erdve, kurioje siekiama paskatinti pačias ginčo šalis išspręsti konfliktą, pasitelkiant Tarnybos rekomendacijas ir nustatytus terminus.

Šiame kontekste 2025 m. Tvarkos aprašo redakcijoje įtvirtintas esminis požiūrio pokytis: skundas suvokiamas ne kaip signalas apie neišvengiamą patikrinimą, o kaip priemonė inicijuoti struktūruotą procesą, kuriame prioritetu tampa dialogas. Toks sprendimas atspindi platesnes viešojo administravimo tendencijas, orientuotas į proporcingumą, efektyvumą ir bendradarbiavimą, tačiau kartu kelia ir naujų klausimų dėl paciento, kaip silpnesnės ginčo šalies, teisių apsaugos pakankamumo.

Atsižvelgiant į tai, tyrimo objektas – nuo 2025 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusios Pacientų skundų nagrinėjimo tvarkos aprašo redakcijoje įtvirtintas pacientų skundų nagrinėjimo modelis ir jo taikymo reikšmė paciento teisių gynimo sistemoje. Šio straipsnio tikslas – siekiant sistemiškumo ir aiškumo, išanalizuoti naujojo skundų nagrinėjimo reguliavimo turinį, atskleisti jo vietą pacientų teisių gynimo mechanizme ir įvertinti, kaip dialogu grįstas skundų nagrinėjimo modelis keičia paciento ir sveikatos priežiūros įstaigos santykį ir paciento procesinę padėtį. Straipsnyje taikyti loginis analitinis, sisteminės analizės, lingvistinis, teleologinis ir apibendrinimo metodai.

1.4.1. Skundo formalizavimas ir paciento procesinio vaidmens transformacija

Vienas iš esminių naujojo pacientų skundų nagrinėjimo teisinio reguliavimo bruožų yra skundo formalizavimas, įtvirtinant privalomą skundo formą. Nors iš pirmo žvilgsnio šis pokytis gali būti vertinamas kaip techninio pobūdžio administracinė priemonė, jo reikšmė paciento teisių gynimo procesui yra kur kas platesnė ir gilesnė. Privaloma skundo forma ne tik standartizuoja skundų pateikimą, bet ir iš esmės keičia paties skundo, kaip teisinės gynybos priemonės, pobūdį. Ja nustatomas aiškus minimalus informacijos standartas, kuris leidžia institucijai greičiau identifikuoti ginčo esmę, jo ribas ir galimus sprendimo būdus, o pacientui – struktūruoti savo reikalavimus pagal iš anksto nustatytą tvarką.

Iki naujosios tvarkos įsigaliojimo praktikoje dažnai pasitaikydavo atvejų, kai pacientų skundai būdavo pateikiami laisva forma, remiantis asmeniniu išgyvenimu, emociniu nusivylimu ar tiesiog neteisingumo jausmu, pojūčiu. Nors tokie skundai atskleisdavo realias problemas, jie ne visuomet leido aiškiai identifikuoti, kokia konkreti paciento teisė galimai buvo pažeista, dėl kokių veiksmų ar neveikimo kilo ginčas ir kokio rezultato pacientas siekia. Dėl šios priežasties skundai neretai būdavo grąžinami pareiškėjams tikslinti, o pats procesas užsitęsdavo. Tokia praktika ne tik didino administracinę naštą Tarnybai, bet ir didino paciento nepasitikėjimą skundų nagrinėjimo sistema – ji, paciento akimis, atrodydavo labiau orientuota į formalių reikalavimų laikymąsi nei į realų problemos sprendimą.

Naujoji skundo forma iš esmės keičia šią situaciją, nes veikia kaip savotiškas procesinis filtras, iš anksto nustatantis ginčo rėmus. Ji orientuoja pacientą ne tik aprašyti situaciją, bet ir susieti ją su konkrečiais teisės aktais saugomais interesais, paslaugų teikimo aspektais ar paciento teisių turiniu. Taip skundas transformuojamas iš subjektyvaus pasakojimo į struktūruotą teisinį dokumentą, kuris jau pradiniame etape tampa tinkamas nagrinėti iš esmės. Tai leidžia sumažinti procedūrinių kliūčių skaičių ir prisideda prie greitesnio skundų nagrinėjimo proceso įgyvendinimo.

Vis dėlto kartu su šiuo procedūriniu aiškumu atsiranda ir esminis paciento procesinio vaidmens pokytis. Pacientas nebėra vien pasyvus pareiškėjas, kuris pateikia skundą ir laukia institucijos sprendimo. Naujoji tvarka pacientą paverčia aktyviu proceso dalyviu, nuo kurio veiksmų, iniciatyvos ir bendradarbiavimo priklauso ne tik skundo nagrinėjimo eiga, bet ir galutinis rezultatas. Skundo pateikimas tampa tik pirmuoju proceso etapu, o tolesnė eiga reikalauja paciento įsitraukimo, gebėjimo reaguoti į institucijos ar sveikatos priežiūros įstaigos pateikiamą informaciją, tikslinti savo poziciją ir aktyviai dalyvauti sprendžiant kilusį konfliktą.

Šis paciento vaidmens pasikeitimas ypač išryškėja tais atvejais, kai skundų nagrinėjimo procesas pereina į dialogo stadiją. Dialogu grįstame modelyje paciento pareiga bendradarbiauti, teikti papildomą informaciją, reaguoti į pasiūlymus ir dalyvauti sprendžiant konfliktą tampa ne šalutine, o esmine proceso dalimi. Taip skundų nagrinėjimo mechanizmas vis labiau artėja prie alternatyvių ginčų sprendimo formų, kuriose pabrėžiamas šalių aktyvumas ir atsakomybė už proceso baigtį. Skirtumas tas, kad šiuo atveju pacientas dažniausiai veikia be profesionalios teisinės pagalbos, o kita ginčo šalis – sveikatos priežiūros įstaiga – disponuoja gerokai didesniais instituciniais ir organizaciniais ištekliais.

Todėl skundo formalizavimas ir paciento procesinio vaidmens transformacija turi būti vertinami dvejopai. Viena vertus, šie procesai prisideda prie skundų nagrinėjimo efektyvumo, aiškumo ir operatyvumo, mažina procedūrinių kliūčių skaičių ir skatina ankstyvą konfliktų ar nesutarimų sprendimą. Kita vertus, šie pokyčiai didina paciento procesinę atsakomybę ir gali sustiprinti šalių nelygybę, jei pacientui nėra suteikiami pakankami informaciniai ar instituciniai saugikliai. Taip skundo formalizavimas tampa ne tik administracine, bet ir materialia paciento teisių gynimo transformacija, kurios poveikis turi būti vertinamas ne tik per efektyvumo, bet ir per realios paciento teisių apsaugos prizmę.

1.4.2. Dialogu grįstas skundų nagrinėjimas ir institucinio vaidmens kaita

Kitas esminis nuo 2025 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusio pacientų skundų nagrinėjimo teisinio reguliavimo pokytis yra aiškiai įtvirtinta dialogu grįsto skundų nagrinėjimo kryptis. Naujoji tvarkos aprašo redakcija ne tik suteikia Tarnybai galimybę pasirinkti skundo nagrinėjimo formą, bet ir, kaip minėta, iš esmės keičia patį institucinio reagavimo į paciento skundą pobūdį. Skundas nebėra automatiškai tapatinamas su patikrinimu ar kontrolės procedūra, o tampa proceso

kryptimi, galima teigti, pradžia, siekiant nustatyti, ar konfliktą galima išspręsti be intensyvių administracinių intervencijų.

Iki šių pakeitimų skundų nagrinėjimo praktikoje dominavo formalios priežiūros modelis, pagal kurį skundas dažniausiai būdavo suprantamas kaip pagrindas pradėti patikrinimą. Tokia praktika buvo grindžiama teisėtumo ir kontrolės principais, tačiau ne visuomet būdavo atsižvelgiama į realų ginčo pobūdį. Didelė dalis pacientų skundų kyla ne dėl esminių medicininių ar sisteminių pažeidimų, bet dėl informavimo trūkumų, komunikacijos klaidų, organizacinių spragų ar subjektyviai patirto neteisingumo ar net kaltės jausmo. Tokiais atvejais patikrinimas, kaip pagrindinė reakcijos forma, dažnai nėra nei proporcingas, nei efektyvus.

Naujoji tvarka įtvirtina galimybę skundą perduoti nagrinėti pačiai asmens sveikatos priežiūros įstaigai, pateikiant rekomendacijas ir nustatant jų įgyvendinimo terminus. Tuomet institucija veikia ne kaip sankcijas taikantis subjektas, bet kaip proceso moderatorė, kurios tikslas – sudaryti sąlygas ginčo šalims pasiekti sprendimą ankstyvoje stadijoje. Šis požiūris atitinka šiuolaikines viešojo administravimo tendencijas, orientuotas į proporcingumą, efektyvumą ir bendradarbiavimą, tačiau kartu reiškia ir reikšmingą institucinio vaidmens transformaciją.

Dialogu grįstas modelis suponuoja, kad pati sveikatos priežiūros įstaiga tampa aktyvia ginčo sprendimo proceso dalyve. Įstaiga ne tik pateikia paaiškinimus ar atsakymus, bet ir prisiima atsakomybę realiai spręsti paciento nurodytas problemas, keisti nusistovėjusią praktiką ar imtis organizacinių priemonių. Dėl to skundų nagrinėjimas įgyja prevencinį aspektą, nes siekiama ne tik išspręsti konkretų konfliktą, bet ir užkirsti kelią analogiškiems pažeidimams ateityje.

Vis dėlto dialogo institucionalizavimas neišvengiamai kelia klausimų dėl šalių pusiausvyros. Pacientas, net ir turėdamas formalų procesinį statusą, dažniausiai neturi tokių pačių žinių, patirties ar derybinių gebėjimų kaip sveikatos priežiūros įstaiga. Nors dialogas formaliai vyksta tarp lygiaverčių šalių, faktinė šalių padėtis išlieka nevienoda. Ši aplinkybė tampa ypač reikšminga tais atvejais, kai dialogo procesas tampa pagrindine skundo nagrinėjimo forma, o patikrinimas lieka tik kraštutinė priemonė.

Todėl itin svarbus tampa institucijos vaidmuo užtikrinant, kad dialogas nebūtų vien procedūrinė fikcija. Tarnyba, veikdama kaip proceso moderatorė, turi ne tik inicijuoti dialogą, bet ir vertinti jo turinį, intensyvumą ir realius rezultatus. Tai reiškia, kad institucinis pasitraukimas nuo aktyvaus patikrinimo negali reikšti atsakomybės atsisakymo. Priešingai, dialogu grįstas modelis reikalauja dar didesnės institucinės kompetencijos ir jautrumo paciento teisių apsaugai.

Apibendrinant galima teigti, kad dialogu grįsto skundų nagrinėjimo įtvirtinimas žymi reikšmingą pacientų teisių gynimo sistemos perorientavimą. Šis modelis turi potencialo padidinti skundų nagrinėjimo efektyvumą ir skatinti ankstyvą konfliktų sprendimą, tačiau jo sėkmė priklausys nuo to, ar bus užtikrinta reali, o ne formali paciento, kaip silpnesnės ginčo šalies, apsauga. Be aiškių procedūrinių saugiklių ir aktyvaus institucinio dalyvavimo dialogas gali tapti ne teisių gynimo priemone, o administracinio proceso supaprastinimo įrankiu, kuris ne visuomet atitiks tikruosius paciento interesus.

1.4.3. Efektyvumo siekis ir silpnesnės ginčo šalies apsaugos ribos

Galiausiai reikia pažymėti, kad nuo 2025 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusi pacientų skundų nagrinėjimo tvarka aiškiai atspindi viešojo administravimo siekį didinti procesų efektyvumą, mažinti administracinę naštą ir kuo ankstesnėje stadijoje spręsti konfliktines situacijas. Šie tikslai yra pagrįsti ir suprantami, ypač atsižvelgiant į institucinių išteklių ribotumą ir augantį pacientų skundų skaičių. Visgi pacientų teisių apsaugos kontekste efektyvumas negali būti vertinamas kaip savarankiška vertybė. Jis turi būti derinamas su procedūrinio teisingumo, proporcingumo ir realios silpnesnės ginčo šalies apsaugos reikalavimais.

Dialogu grįstas skundų nagrinėjimo modelis iš esmės perkelia dalį atsakomybės iš viešojo administravimo institucijos pačiam procesui ir jo dalyviams. Pacientui tenka aktyvesnis vaidmuo, o sveikatos priežiūros įstaiga įgyja daugiau galimybių savarankiškai spręsti konfliktą. Toks požiūris gali būti veiksmingas tais atvejais, kai ginčo objektas yra aiškiai apibrėžtas, o šalys linkusios bendradarbiauti. Tačiau pacientų teisių ginčuose šios prielaidos egzistuoja ne visuomet. Pacientas dažnai veikia emociškai jautrioje situacijoje ir neturi pakankamų teisinių ar derybinių įgūdžių, leidžiančių lygiavertiškai dalyvauti dialoge su institucine sveikatos priežiūros sistema.

Šiame kontekste gana problemiška tampa paciento procesinės atsakomybės didėjimo tendencija. Naujoji tvarka leidžia paciento nebendradarbiavimą ar pasyvumą vertinti kaip reikšmingą aplinkybę sprendžiant skundo baigtį. Visgi paciento nebendradarbiavimas ne visada yra sąmoningas ar strategiškai motyvuotas. Jis gali būti nulemtas objektyvių priežasčių, tokių kaip prasta sveikatos būklė, psichologinis nuovargis, informacijos trūkumas ar nepasitikėjimas institucijomis. Jei šios aplinkybės nėra tinkamai identifikuojamos ir vertinamos, kyla rizika, kad skundų nagrinėjimo procesas taps formalia procedūra, kurioje sprendimo rezultatas priklauso ne nuo pažeidimo esmės, o nuo paciento gebėjimo atlaikyti procesą iki galo.

Efektyvumo siekis taip pat gali lemti situacijas, kai skundas laikomas išspręstu vien dėl to, kad buvo inicijuotas dialogas ar pateiktas atsakymas, neįvertinus, ar paciento nurodytos problemos buvo realiai išspręstos. Tokia praktika prieštarautų paciento teisių gynimo esmei, kuri turėtų būti orientuota ne į procedūros užbaigimą, o į pažeistos teisės atkūrimą ar bent jau jos pripažinimą. Todėl itin svarbu, kad skundų nagrinėjimo procese būtų vertinamas ne tik dialogo faktas, bet ir jo turinys, intensyvumas bei rezultatai.

Šiame etape ypatingą reikšmę įgyja institucijos, kaip proceso moderatorės, vaidmuo. Nors naujoji tvarka leidžia institucijai atsitraukti nuo aktyvaus patikrinimo, tai nereiškia, kad ji gali atsisakyti atsakomybės už galutinį proceso rezultatą. Priešingai, dialogu grįstas modelis reikalauja dar didesnės institucinės kompetencijos, jautrumo ir gebėjimo identifikuoti situacijas, kuriose paciento teisės gali likti nepakankamai apsaugotos. Tokiais atvejais institucijos pareiga turėtų būti aktyviai dalyvauti ir užtikrinti, kad paciento teisių gynimas nebūtų laikomas mažiau svarbiu nei administracinis efektyvumas.

Apibendrinant galima teigti, kad naujoji pacientų skundų nagrinėjimo tvarka sukuria

realų potencialą konfliktus spręsti greičiau ir lanksčiau, tačiau kartu atveria ir naujų rizikų paciento teisių apsaugai. Todėl tolesnė šio reguliavimo raida turėtų būti orientuota ne tik į procedūrų supaprastinimą, bet ir į aiškių saugiklių, užtikrinančių, kad dialogu grįstas skundų nagrinėjimas iš tiesų tarnautų paciento teisių apsaugai, o ne taptų vien administracinio patogumo priemone, įtvirtinimą.

Išvados

1. Nuo 2025 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusi pacientų skundų nagrinėjimo tvarka žymi reikšmingą ir pozityvų paciento teisių gynimo sistemos atsinaujinimą, pereinant nuo tradicinės institucinės kontrolės modelio prie dialogu grįsto ginčų sprendimo mechanizmo. Skundas šiame kontekste tampa ne vien administracinės priežiūros ar patikrinimo inicijavimo priemone, bet ir struktūruoto proceso pradžia, orientuota į ankstyvą, lankstų ir efektyvų konfliktų sprendimą.
2. Privalomos skundo formos įtvirtinimas ir detalesnis procedūrinis reglamentavimas reikšmingai prisideda prie skundų nagrinėjimo aiškumo, nuoseklumo ir efektyvumo, sudarydami pacientui palankesnes sąlygas suprasti skundo pateikimo reikalavimus, o institucijai – operatyviai nustatyti ginčo ribas. Šis pokytis skatina labiau struktūruotą ir aktyvų paciento dalyvavimą ginant savo teises ir, tinkamai lydimas informacinių bei praktinių priemonių, gali tapti svarbia paciento teisių įgyvendinimo stiprinimo priemone.
3. Dialogu grįstas skundų nagrinėjimo modelis pasižymi dideliu potencialu efektyviau spręsti pacientų ir sveikatos priežiūros įstaigų konfliktus nei tradiciniai patikrinimai, ypač tais atvejais, kai ginčai kyla dėl komunikacijos, organizavimo ar paslaugų prieinamumo. Šis modelis sudaro prielaidas ne tik greitesniam individualių ginčų sprendimui, bet ir prevenciniam poveikiui, skatinant geresnę sveikatos priežiūros praktiką, kai dialogas taikomas nuosekliai ir turiningai.
4. Efektyvumo siekis skundų nagrinėjimo procese vertintinas kaip būtinas ir teigiamas šiuolaikinės pacientų teisių apsaugos sistemos elementas, leidžiantis užtikrinti operatyvų reagavimą į galimus pažeidimus ir racionalų administracinių išteklių naudojimą. Derinant procesinį greitį su procedūrinio teisingumo ir proporcingumo principais, šis siekis gali reikšmingai sustiprinti paciento teisių gynimą, kartu išlaikant tinkamą paciento, kaip silpnesnės ginčo šalies, apsaugos lygį.
5. Tolesnė pacientų skundų nagrinėjimo teisinio reguliavimo raida turėtų būti orientuota į šio pažangaus modelio nuoseklų stiprinimą, aiškiau apibrėžiant dialogo taikymo kriterijus ir papildant jį procedūriniais saugikliais. Tokia kryptis leistų dar labiau padidinti naujojo reguliavimo veiksmingumą, užtikrinant, kad institucinio vaidmens transformacija reikštų ne atsakomybės sumažėjimą, bet aukštesnį, labiau subalansuotą paciento teisių apsaugos standartą.

The Evolution of Patient Complaint Procedures in 2025: From Formal Evaluation to a Dialogue-Based Approach

Mykolas Romeris University Law School
Institute of Public Law
Andra Lapė
E-mail: an.mazrimaite@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-04

Summary. *The revised Regulation on the Handling of Patient Complaints, which entered into force on 1 September 2025, marks a significant development in the system of patient rights protection in Lithuania. This secondary legislation governs the examination of patient complaints related to the accessibility and quality of healthcare services as well as compliance with patient rights, and functions as a second-tier remedy in cases where a dispute has not been resolved at the level of the healthcare institution itself. A complaint submitted to the State Accreditation Service for Healthcare Activities under the Ministry of Health is no longer perceived solely as a trigger for administrative supervision or inspection, but rather as the starting point of a structured dispute resolution process. The new framework fundamentally reorients complaint handling from a traditional model of institutional control towards a dialogue-based approach, in which greater responsibility is placed on both the patient and the healthcare provider, while the public authority assumes the role of process moderator. Although this regulatory shift aligns with the principles of proportionality and efficiency in public administration, it also raises questions regarding the adequacy of safeguards for the patient as the weaker party to the dispute, particularly in light of the increasing procedural responsibilities imposed on patients and the formalisation of dialogue-based procedures.*

Keywords: *patient rights, patient complaint handling, health law, public administration, protection of patient rights.*

1.5. Valstybės tarnybos plėtra 2025 m.: reformos klaidų taisymas ir valstybės tarnybos integracijos esminės patirtys

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Viešosios teisės institutas
Dr. Gintautas Vilkelis
El. paštas: givil@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-05

Santrauka. *Šiame straipsnyje analizuojama 2025 m. vykusios Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos reformos įgyvendinimo eiga ir rezultatai. Pagrindinės 2025 m. reformos kryptys – valstybės tarnautojų pareigybių peržiūra, darbo užmokesčio, tarnybinės veiklos vertinimo, tarnybinių ginčų klausimai. Rezultatai rodo, kad 2025-ieji buvo klaidų taisymo ir naujų siūlymų metai: reforma veikė, tačiau politinės ir institucinės realijos lėmė įgyvendinimo terminų nukėlimą, metodinės vienovės paiešką ir tolesnį įgyvendinimo eigos koregavimą. 2025 m. reformos pagrindinė sėkmės galimybė – standartizuoti praktikas (kompetencijų vertinimą, vadovų ugdymą, pareigybių peržiūros kriterijus) ir pereiti nuo „pereinamojo laikotarpio" prie reformos kontrolės ir priežiūros elementų kūrimo. Atsižvelgiant į 2025 m. reformos eigą ir rezultatus, 2025 m. rudenį buvo parengtas naujas Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo projektas ir reformos turinys vėl pradėjo keistis.*

Reikšminiai žodžiai*: valstybės tarnyba, viešasis valdymas, reforma, pareigybių peržiūra, tarnybiniai ginčai.*

Įvadas

Šiame straipsnyje nagrinėjami esminiai valstybės tarnybos reformos įgyvendinimo rezultatai, teisinio reguliavimo spragos ir valstybės tarnybos reformos empirinė patirtis. Gilinamasi į 2025 m. pateiktus naujus teisės aktų projektus ir siūlymus, kurie vykstant reformai tampa labai svarbūs ne dėl naujos pradžios, o dėl to, kad 2024 m. įsigaliojęs teisinis reguliavimas 2025 m. susidūrė su įgyvendinimo iššūkiais, pavyzdžiui, nevienodu pareigybių peržiūros tempu, interpretacijomis, įtampa valstybės tarnautojų kolektyvuose, politiniu sprendimu atidėti dalį reformos terminų ir kt. Šio straipsnio tikslas – pristatyti ir išanalizuoti Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos reformos eigą 2025 m., įgyvendinimo problemas, teisinio reguliavimo pokyčius ir pasekmes valstybės tarnybai, teisėkūros iniciatyvas valstybės tarnybos teisės srityje tais metais. Straipsnio uždaviniai: 1) apibrėžti reformos teisinį pagrindą; 2) išanalizuoti 2025 m. reformos eigą, išskiriant pagrindinius sprendimus ir jų motyvus; 3) įvertinti 2025 m. rezultatus (kas realiai pasikeitė, kas – dar ne); 4) aptarti būsimas kryptis po 2025 m.; 5) pateikti argumentus ir vertinimus, kodėl 2025 m. reformos eiga labiau primena korekciją ar stabilizavimą nei valstybės tarnybos reformos sėkmę.

Straipsnyje naudoti teisinės analizės, lyginamasis ir loginės analizės bei teleologinis metodai. Jis parengtas vykdant kokybinę dokumentų analizę, t. y. atliekant teisės aktų analizę, nagrinėjant valstybės institucijų įgyvendinimo dokumentus, teisėkūros iniciatyvas, mokslinę literatūrą, Viešojo valdymo agentūros (toliau – VVA) parengtą metodinę medžiagą, žiniasklaidoje skelbtus ekspertų vertinimus. Ne visi valstybės tarnybos įgyvendinimo eigos duomenys yra žinomi ir prieinami, nėra aiškus 2025 m. vykęs valstybės tarnybos reformos poveikis (efektyvumo šuolis, kokybinis paslaugų gerėjimas), kuris sunkiai patikrinamas vien dokumentais, nes tam reikėtų konsoliduotų administracinių duomenų (atrankų trukmė, tarnybinių ginčų skaičius, tarnybinės veiklos vertinimo rezultatai, atlygio sklaida ir pasikeitimai) ir tokių duomenų vertinimų po 2025 m. Pažymėtina, kad nėra oficialių patvirtintų vertinimo dokumentų, kurie leistų konstatuoti „didžiulį proveržį" didinant valstybės tarnybos efektyvumą. Vis dėlto pažymėtina bendra valstybės tarnybos pažanga ir netiesioginis valstybės tarnybos reformos rezultatas – geresnė skaidrumo kultūra, efektyvesnis duomenų valdymas.

Apie valstybės tarnybos reformos eigą ir rezultatus rašyta ir anksčiau[1]. 2025 m. gegužės 23 d. Lietuvos Respublikos Seime vyko nacionalinė konferencija „Administracinių teismų svarba užtikrinant žmogaus teises", joje buvo keliamos esminės valstybės tarnybos reguliavimo problemos: itin dažni Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo (toliau – VTĮ) pakeitimai (nuo 2001 m. daugiau kaip 145 pataisos), teisės aktų ir taikomos praktikos neatitikimas, reglamentavimo spragos[2]. Dėl to didėja valstybės tarnybos santykių nestabilumas, mažėja pasitikėjimas ir stringa valstybės tarnybos reformų įgyvendinimas. Konferencijoje siūlyta parengti vientisą valstybės tarnybos teisės aktą: valstybės tarnybos kodeksą arba naują VTĮ redakciją. Pagrindiniai pasiūlymai apima vientiso valstybės tarnybos kodekso su stabilia, nekintama esmine dalimi sukūrimą, visišką valstybės tarnybos integraciją su e. valdžios sistemomis, valstybės tarnautojų mobilumo tarp valstybės ir vietos savivaldos institucijų didinimą, daugiau dėmesio skiriant psichologiniam klimatui ir valstybės tarnautojų suinteresuotumui, praktikų įtraukimą į teisėkūrą ir neatidėliotiną kylančių problemų sprendimą.

1.5.1. Valstybės tarnybos reformos teisiniai pagrindai ir kryptys

2023 m. pabaigoje priėmus naują VTĮ redakciją, valstybės tarnybos reformos autoriai teigė, kad tiek 2024 m., tiek 2025 m. bus siekiama įtvirtinti teisinius valstybės tarnybos pagrindus ir skatinti naujas plėtros kryptis – sustiprinti vadovavimo ir lyderystės gebėjimus, padidinti valstybės

1 Plačiau žr.: Gintautas Vilkelis, „Valstybės tarnybos teisinio reguliavimo aktualūs pokyčiai ir plėtros kryptys 2021 m.", iš *Lietuvos teisė 2021. Esminiai pokyčiai*, Lyra Jakulevičienė, Vytautas Sinkevičius (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2021); Gintautas Vilkelis, „Valstybės tarnybos reforma 2024 m. ir naujasis teisinis reguliavimas", iš *Lietuvos teisė 2024. Esminiai pokyčiai*, Lyra Jakulevičienė, Vytautas Sinkevičius, Kristina Kenstavičienė (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2024).

2 Gintautas Vilkelis, „Valstybės tarnyba – klystkeliai ir kryžkelės. Teisinio reguliavimo ypatumai" (pranešimas nacionalinėje konferencijoje „Administracinių teismų svarba užtikrinant žmogaus teises", Vilnius, 2025 m. gegužės 23 d.).

tarnybos profesionalumą, lankstumą ir efektyvumą, diegiant inovacijas modernizuoti valstybės tarnybos žmogiškųjų išteklių valdymą. Valstybės tarnyba turėjo būti plėtojama atsižvelgiant ir į jos paskirtį bei konstitucinę sampratą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – LRKT) yra pateikęs kelis valstybės tarnybos sampratos išaiškinimus, pavyzdžiui, pabrėžęs, kad valstybės tarnyba yra asmenų, dirbančių institucijose, per kurias vykdomos valstybės funkcijos, profesinė veikla, o valstybės tarnyba kaip profesinės veiklos sistema turi būti nešališka, neutrali, organizuota ir veikti taip, kad būtų užtikrinamas viešojo intereso garantavimo tęstinumas pasikeitus politinei valdžiai. Vienas iš valstybės tarnybos konstitucinės sampratos elementų, kartu ir reikalavimų, kurių privalu paisyti organizuojant valstybės tarnybą ir reguliuojant valstybės tarnybos santykius, yra valstybės tarnybos sistemos vientisumas, jos funkcionavimo nepertraukiamumas[3].

Įgyvendinant šiuos tikslus buvo siekiama padaryti valstybės tarnybą patrauklesnę, efektyvesnę ir kūrybiškesnę. Vykdomos reformos teisinis pagrindas ir pradžia buvo 2024 m. sausio 1 d. įsigaliojusi nauja VTĮ redakcija, įtvirtinusi naujas reformuotos valstybės tarnybos nuostatas (naujos priėmimo, darbo apmokėjimo, veiklos vertinimo taisyklės ir kt.). Reformos tikslas – profesionalizuoti tarnybą, didinti našumą, rinktis kompetentingus tarnautojus ir mažinti politinę įtaką. Valstybės tarnybos reformos įgyvendinimo eiga Lietuvoje tradiciškai svyruoja tarp dviejų polių: stabilumo siekio bei valstybės tarnautojo statuso garantijų (karjeros tarnybos siekis) ir valstybės tarnybos efektyvumo, lankstumo, veiklos rezultatų siekio (modernios viešosios tarnybos sukūrimo ir viešojo sektoriaus pertvarkos siekis). 2024 m. buvo galima teigti, kad valstybės tarnybos reforma tik prasideda ir tai yra pradinis etapas, o 2025 m. vykdytos valstybės tarnybos reformos eiga parodė esminius rezultatus – tiek trūkumus, tiek privalumus. Po 2024 m. rinkimų susirinkęs naujasis Lietuvos Respublikos Seimas (toliau – Seimas) atidėjo kai kuriuos reformos įgyvendinimo elementus, pvz., valstybės tarnautojų pareigybių peržiūrą, vadinamąjį ištarnybinimo reikalavimą, perkėlė į 2026 m. Diskusijos dėl valstybės tarnautojų pareigybių peržiūros, darbo apmokėjimo, priemokų už stažą valstybės tarnyboje klausimų tęsėsi Seimo ir Seimo komitetų svarstymuose visus 2025 m. Periodiškai buvo rengiami pasiūlymai keisti VTĮ.

XX Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau - Vyriausybė) programoje, patvirtintoje Seimo 2025 m. rugsėjo 25 d. nutarimu Nr. XV-439 „Dėl dvidešimtosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, nurodyta: „491. Peržiūrėsime įvykdytą valstybės tarnybos reformą, grąžinsime esminius karjeros sistemos bruožus valstybės tarnybos sistemai.“[4] Tai buvo aiški informacija visuomenei ir valstybės tarnautojams, kad valstybės tarnybos reformos rezultatai netenkina Vyriausybės ir valstybės tarnybos sistema bus vėl tobulinama. 2025 m. buvo sprendžiamos šios pagrindinės problemos: 1) pareigybių minimalių koeficientų kėlimas, siekiant padidinti konkurencingumą su privačiuoju sektoriumi; 2) problema dėl pareigybių ir tarnautojų statuso pertvarkymo

3 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708.

4 Lietuvos Respublikos Seimo 2025 m. rugsėjo 25 d. nutarimas Nr. XV-439 „Dėl dvidešimtosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, TAR, 2025-09-25, Nr. 15998.

terminų (terminas nukeltas į 2026 m, nes, pasak iniciatorių, peržiūra vyksta nevienodai ir kelia chaosą); 3) bendra VTĮ ir susijusių teisės aktų peržiūra (Vyriausybė numatė sistemiškai peržiūrėti VTĮ ir susijusius teisės aktus, o ne daryti fragmentinius VTĮ pataisymus); 4) rizikų ir pasipriešinimo valdymas, nes gali tekti mažinti valstybės tarnautojų pareigybių skaičių ir mažinti socialines garantijas; 5) tarnybinių ginčų ikiteisminio nagrinėjimo teisinės bazės sukūrimas.

Viešojoje diskusijoje vis labiau ryškėjo esminė nuostata, kad valstybės tarnyba gali evoliucionuoti į viešąją tarnybą. Antai VVA 2025 m. lapkričio 19 d. išvadoje „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo Nr. VIII-1316 pakeitimo įstatymo ir su juo susijusių įstatymų projektų" derindama VTĮ naujos redakcijos projektą rašte Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijai nurodė: „Organizacijų valdymas yra sudėtingesnis, kai jose dirba skirtingo statuso darbuotojai, kuriems taikomi skirtingi įdarbinimo, darbo apmokėjimo, veiklos vertinimo ir kiti procesai. Dabartinė praktika yra būtent tokia, kai viešojo valdymo organizacijose dirba valstybės tarnautojai, vidaus tarnybos sistemos pareigūnai ir darbuotojai pagal darbo sutartis. Tai sudaro organizacijoms papildomą administracinę naštą. **Ilgalaikėje perspektyvoje svarbu siekti, jei ne visiško statuso suvienodinimo, tai bent maksimaliai vienodos atlygio už darbą struktūros, nesant objektyviems kriterijams dėl statuso išskirtinumo bei panašių valdymo procesų skirtingo statuso personalui** [paryškinta straipsnio autoriaus]. Tai leis ne tik mažinti administravimo kaštus, bet ir didinti dirbančiųjų viešajame sektoriuje pasitenkinimą darbu ir įsitraukimą, be to prisidės prie esamu metu skirtingo statuso dirbančiųjų atskirties mažinimo."[5] Šis aiškiai suformuluotas VVA teiginys nurodo tolesnę valstybės tarnybos raidos kryptį – naujos viešosios tarnybos, kurioje iki minimumo sumažinami skirtumai tarp valstybės tarnautojo, darbuotojo, dirbančio pagal darbo sutartį, ir galbūt statutinio valstybės tarnautojo, kūrimas.

Reikia pažymėti, kad šalia šios aiškios VVA pozicijos išlieka aktualūs ir anksčiau kelti klausimai – valstybės tarnautojui keliami aukšti kvalifikaciniai, profesiniai, nepriekaištingos reputacijos reikalavimai, taikoma griežtesnė atsakomybė ir atskaitomybė. Valstybės tarnautojui būtina turėti Lietuvos Respublikos pilietybę, mokėti valstybinę lietuvių kalbą, turėti aukštąjį universitetinį arba aukštąjį koleginį išsilavinimą, taip pat jam taikomos nustatytos amžiaus ribos. Vien dėl šių priežasčių visiškai atsisakyti VTĮ ir, pavyzdžiui, taikyti Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – DK) nuostatas būtų sudėtinga – turėtų būti parengtas atitinkamas valstybės tarnybos santykių reglamentavimas. Galima svarstyti kai kuriuos kitus sprendimus, kaip, pvz., iš esmės naujo valstybės tarnybos santykius reglamentuojančio teisės akto – valstybės tarnybos kodekso arba naujos VTĮ redakcijos – parengimas. Siekiant valstybės tarnybos reformos sėkmės, būtinos naujojo teisinio reguliavimo sąlygos būtų visų lygių valstybės ir vietos savivaldos institucijų integracija su e. valdžios sistemomis, valstybės tarnautojų mobilumas tarp institucijų, didesnis dėmesys valstybės tarnautojų socialinių problemų sprendimui ir suinteresuotumui.

5 Viešojo valdymo agentūros 2025 m. lapkričio 19 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo Nr.VIII-1316 pakeitimo įstatymo ir su juo susijusių įstatymų projektų", *LRS*, žiūrėta 2025 m. gruodžio 28 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAN/cfd398f0c54d11f08962cdb35f3f1615?jfwid=oxw0mzqxj.

1.5.2. Reformos eigos 2025 metais analizė

Šiame straipsnyje analizuojamos valstybės tarnybos reformos pradžia yra siejama su nauja VTĮ redakcija, kuri įsigaliojo 2024 m. sausio 1 d. Tai reiškia, kad 2025-ieji yra antri valstybės tarnybos reformos metai, kai naujasis teisinis reguliavimas jau gerai žinomas, teisės normų turinys išnagrinėtas, viešojo administravimo institucijos jas nuolat taiko, o teisėkūros iniciatyvos skirtos tam, kad užpildytų paaiškėjusias teisinio reguliavimo spragas. Todėl šiuo laikotarpiu itin svarbus buvo VVA vaidmuo, nes ji organizavo 2025 m. valstybės tarnybos reformos įgyvendinimą per konsultacijas valstybės ir vietos savivaldos institucijoms, metodinių rekomendacijų rengimą (įskaitant pareigybių peržiūros ir statuso keitimo klausimus), kompetencijų vertinimo priemones ir administruojamas valstybės informacines sistemas bei registrus. VVA 2025 m. liepos 7 d. pranešime visuomenei informavo, kad „Agentūra vykdė 23 metodines konsultacijas aktualiausiais pasikeitusio nuo 2024 m. sausio 1 d. valstybės tarnybos reguliavimo klausimais, taip pat dalis susitikimų buvo skirta pareigybių peržiūros ir pareigybių statuso keitimo, vadovų kompetencijų vertinimui taikant 360 laipsnių kompetencijų vertinimą klausimais. Vidutiniškai vienoje konsultacijoje dalyvauja per 200 įstaigų atstovų.“[6] VVA yra svarbi ne tik formaliai, bet ir praktiškai. Jai buvo iškeltas tikslas sukurti profesionalią ir veiksmingą valstybės tarnybą, taip pat garantuoti VTĮ ir su juo susijusių teisės aktų įgyvendinimo vientisumą[7]. VVA vieta bendrajame valstybės tarnybos valdymo kontekste ypatinga tuo, kad čia kaupiama duomenų bazė leidžia analizuoti valstybės tarnyboje susiklosčiusias tendencijas, stebėti jų praktinį veiksmingumą, prognozuoti su tuo susijusius pokyčius ir teikti išvadas dėl jų įgyvendinimo.

Rizikos ir grėsmės valstybės tarnybos reformai didėja dėl skirtingo teisės aktų interpretavimo, bendros praktikos nebuvimo. Metodinis vienodumas yra viena svarbiausių valstybės tarnybos reformos sėkmės sąlygų. Vienas ryškiausių bendros praktikos stokos pavyzdžių yra „ištarnybinimo“ termino nukėlimas iki 2026 m. sausio 1 d. Įgyvendinant 2024 m. sausio 1 d. įsigaliojusius VTĮ ir Viešojo administravimo įstatymo pakeitimus, valstybės ir savivaldybių institucijose ir įstaigose sudarytos komisijos turėjo iki 2025 m. sausio 1 d. peržiūrėti institucijos ar įstaigos pareigybių sąraše esančias valstybės tarnautojų pareigybes. Seimas 2025 m. sausio 14 d. priėmė Valstybės tarnybos įstatymo Nr. VIII-1316 pakeitimo įstatymo Nr. XIV-1985 2 straipsnio pakeitimo įstatymą Nr. XV-110 ir juo valstybės tarnautojo sąvokos neatitinkančių valstybės tarnautojų pareigybių peržiūros terminą nukėlė iki 2026 m. sausio 1 d. Valstybės tarnautojo sąvokos neatitinkančios valstybės tarnautojų pareigybės turėjo būti panaikintos arba vietoj jų įsteigtos darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, pareigybės. Seimo narių pasiūlymas buvo argumentuojamas tuo, kad pareigybių vertinimo procesas institucijose ir įstaigose vyksta skirtingai, dažnai priklauso

6 Viešojo valdymo agentūra, „Teisės aktų priežiūra“, žiūrėta 2025 m. gruodžio 19 d., https://vva.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/teises-aktu-prieziura/.

7 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2023 m. rugpjūčio 30 d. nutarimas Nr. 693 „Dėl Viešojo valdymo agentūros organizacinės formos pakeitimo, Viešojo valdymo agentūros nuostatų ir administracijos struktūros patvirtinimo“, TAR, 2023-08-31, Nr. 17214.

nuo įstaigos vadovybės pozicijos ir bereikalingai kelia įtampą kolektyvuose ir tarp įstaigų. Dalyje įstaigų valstybės tarnautojų, kurie nevykdo viešojo administravimo funkcijų, pareigybes siūloma griežtai panaikinti, o kitose įstaigose valstybės tarnautojo sąvokos neatitinkančioms pareigybėms papildomai priskiriamos viešojo administravimo funkcijos, kad būtų išlaikomas valstybės tarnautojo statusas ir socialinės garantijos. 2025 m. sprendimas buvo amortizacinis (atidėjimas), bet politinė logika metų pabaigoje jau buvo grindžiama tuo, kad pereinamasis režimas negali tapti nuolatine būsena, nes tai yra pagrindinis valstybės tarnybos reformos įtampos židinys. Formaliai valstybės tarnautojų pareigybių peržiūra yra administracinė procedūra: ja siekiama nustatyti, ar pareigybė atitinka valstybės tarnautojo sąvoką, tačiau praktikoje 2025 m. tai virto galios ir kontrolės klausimu (kas sprendžia, kokiu kriterijumi remdamasis), socialinio teisingumo klausimu (vienoje įstaigoje taikoma griežčiau, kitoje – švelniau), teisinių ginčų rizikos klausimu. 2025 m. „ištarnybinimo“ terminas nukeltas, todėl trumpuoju laikotarpiu sumažėjo „staigaus statuso praradimo“ spaudimas, atsirado laiko metodiškai suvienodinti teisės aktų taikymą. Vis dėlto kartu atsirado teisinės ir politinės prielaidos naujoms rizikoms ir grėsmėms: valstybės ir vietos savivaldos institucijos gali suvokti, kad valstybės tarnybos reformą „visada galima nukelti“, o tai silpnina valstybės tarnybos reformos pozicijas. Šį pavojų iš dalies neutralizuoja 2025 m. gautas politinis signalas apie valstybės tarnautojų „ištarnybinimo“ užbaigimą 2026 m. Praktikai ir ekspertai atkreipia dėmesį, kad daugelis pareigybių, kurios pagal naują VTĮ redakciją neturėjo būti valstybės tarnautojų (pvz., vidaus administravimo darbuotojai), vis tiek išsaugo statusą dėl neaiškių arba skirtingai taikomų vertinimo taisyklių valstybės ir vietos savivaldos institucijose. Tai sukelia neaiškumų, reputacijos problemų ir valstybės tarnautojų nerimą dėl statuso ir garantijų išsaugojimo ateityje.

Valstybės tarnybos reformos kontekste svarbu analizuoti VVA direktoriaus 2024 m. rugsėjo 20 d. įsakymą Nr. V-137 „Dėl įstaigos vadovo ir valstybės tarnautojo, turinčio pavaldžių asmenų, kompetencijos vertinimo, taikant 360 laipsnių kompetencijų vertinimą, organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“[8]. Viena svarbiausių reformos praktinių naujovių – vadovų (ir valstybės tarnautojų, turinčių pavaldžių asmenų) kompetencijų vertinimo institucionalizavimas, taikant 360 laipsnių metodą. Tai ne vien personalo administravimo naujovė, perimta iš privačiojo sektoriaus, bet ir bandymas sukurti grįžtamojo ryšio kultūrą, įstaigų vadovų kompetencijų tobulinimo ciklą, duomenimis grįstą vadybinį sprendimų pagrindimą. VVA metodinėje medžiagoje ir rekomendacijose pabrėžiama, kad vertinimas atliekamas VATIS sistemoje ir yra privaloma vadovų vertinimo dalis.

2025 m. buvo viešai komunikuojama, kad šis kompetencijų vertinimas yra privalomas atliekant tarnybinės veiklos vertinimą ir įstaigos turi laikytis nustatytų terminų[9]. VVA 2025 m. spalio 30 d. pranešime pažymėjo: „Vadovų (įstaigų vadovų ir kitų valstybės tarnautojų, turinčių

8 Viešojo valdymo agentūros direktoriaus 2024 m. rugsėjo 20 d. įsakymas Nr. V-137 „Dėl įstaigos vadovo ir valstybės tarnautojo, turinčio pavaldžių asmenų, kompetencijos vertinimo, taikant 360 laipsnių kompetencijų vertinimą, organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, TAR, 2024-09-20, Nr. 16474.

9 Viešojo valdymo agentūra, „Rekomendacijos dėl valstybės tarnautojų tarnybinės veiklos vertinimo“, žiūrėta 2025 m. gruodžio 28 d., https://vva.lrv.lt/rekomendacijos/.

pavaldžių asmenų) kompetencijos vertinimas, taikant 360 laipsnių kompetencijų vertinimą, yra grįžtamuoju ryšiu paremtas metodas, kuris leidžia grupei dirbančiųjų išreikšti savo nuomonę vertinant vadovo kompetencijas pagal jo elgesio pasireiškimą darbinėje veikloje siekiant padidinti jo ir visos organizacijos veiklos efektyvumą. Šis kompetencijų vertinimas yra privaloma valstybės tarnautojų tarnybinės veiklos vertinimo dalis“[10]. Tai didelis žingsnis ugdant įstaigų vadovų kompetencijas ir lyderystės gebėjimus. Reikia pažymėti šį teigiamą valstybės tarnybos reformos poveikį 2025 m. Lietuva iš esmės perėjo nuo deklaratyvių teiginių apie aukštas vadovų kompetencijas ir rezultatyvius sprendimus prie konkretesnio mechanizmo: vadovų kompetencijų vertinimo. Visgi tai dar nėra garantija, kad didės efektyvumas. Garantija atsiranda tik tada, kai vertinimo duomenys realiai naudojami ugdymui ir sprendimams, užtikrinamas patikimumas (nusišalinimai, duomenų apsauga, anonimiškumas), vertinimo išvados nėra formalios.

1.5.3. Valstybės tarnybos įstatymo (2025 m.) projektas

2001–2025 m. VTĮ buvo keistas daugybę kartų (autoriaus skaičiavimais, 145 kartus), kai kurios VTĮ redakcijos prieštaravo viena kitai. Toks nestabilumas didino nepasitikėjimą valstybės tarnybos sistema. Pasekmės – įgyvendinimo neapibrėžtumas, vangus praktinis taikymas, neaiškūs rezultatai ir vis didėjantys teisės aktų nesuderinamumai su taikoma praktika. Kai kurios teisės aktų nuostatos neatitiko valstybės tarnybos realybės, pvz., atrankos konkursai tęsėsi per ilgai, buvo neaiškios galimybės skųsti sprendimus. Teisinių spragų valstybės tarnyboje dažniausiai atsiranda dėl nepakankamo įgyvendinimo reglamentavimo, nestabilumo ir dažnų keitimų, silpnos atsakomybės sistemos, praktikos ir teisės neatitikimo.

Įgyvendinant Dvidešimtosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, kuriai pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2025 m. rugsėjo 25 d. nutarimu Nr. XV-439[11] (toliau – Vyriausybės programa), 490–493 punktuose nustatytus siekius stiprinti viešajame sektoriuje dirbančių asmenų kompetencijas, sukurti paskatų ir talentų pritraukimo sistemą, peržiūrėti įvykdytą valstybės tarnybos reformą ir grąžinti valstybės tarnybos sistemai esminius karjeros sistemos bruožus, tobulinti vadovaujamas pareigas einančių valstybės tarnautojų veiklos kontrolės ir atsakomybės už tinkamą pareigų vykdymą sistemą, darbo apmokėjimą, motyvavimą, plėsti karjeros galimybes, valstybės ir savivaldybių įstaigose ugdyti organizacinę kultūrą, buvo parengtas Valstybės tarnybos įstatymo Nr. VIII-1316 pakeitimo įstatymo projektas[12] ir su juo susijusių teisės aktų projektai. Projektą rengusi Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija (toliau – VRM) aiškinamajame rašte pažymėjo, kad „[d]abartinis valstybės tarnybos teisinis reguliavimas praktikoje nepasiteisino ir

10 Viešojo valdymo agentūra, „Svarbi informacija: artėja vadovų kompetencijos vertinimas taikant 360 laipsnių kompetencijų vertinimą“, žiūrėta 2025 m. gruodžio 19 d., https://vva.lrv.lt/lt/naujienos/svarbi-informacija-arteja-vadovu-kompetencijos-vertinimas-taikant-360-laipsniu-kompetenciju-vertinima-sRt/.

11 Lietuvos Respublikos Seimo 2025 m. rugsėjo 25 d. nutarimas Nr. XV-439 „Dėl dvidešimtosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, TAR, 2025-09-25, Nr. 15998.

12 Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo Nr. VIII-1316 pakeitimo įstatymo projektas, TAR, 2025-10-29, Nr. 25-16236.

sulaukia kritikos tiek iš žmogiškųjų išteklių valdymo specialistų, tiek iš pačių valstybės tarnautojų. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme (toliau – VTĮ) pernelyg glaudžiai susipynę valstybės tarnybos ir darbo teisės santykiai, dėl ko atsiranda teisinis neaiškumas, silpnėja tarnybos stabilumas bei valstybės tarnybos, kaip ypatingos viešojo sektoriaus dalies, prestižas". VRM aiškinamajame rašte nurodė, kad VTĮ projektu siekiama šių tikslų: 1) depolitizuoti valstybės tarnybą (t. y. siūloma atsisakyti politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojų – esami politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojai priklausomai nuo atliekamų funkcijų taptų arba valstybės politikais, arba darbuotojais, dirbančiais pagal darbo sutartį); 2) grįžti prie tradicinio valstybės tarnybos modelio (siūloma grąžinti valstybės tarnautojų teisių ir pareigų institutą, patikslinti valstybės tarnautojo sąvoką, atsisakyti valstybės tarnautojų amžiaus cenzo, atsisakyti centralizuotų karjeros valstybės tarnautojų atrankos konkursų organizavimo VVA, grąžinti valstybės tarnautojų socialines garantijas); 3) tobulinti valstybės tarnautojų darbo apmokėjimo sistemą; 4) suteikti daugiau galių valstybės tarnybos reformą įgyvendinimą kontroliuojančiai įstaigai – Viešojo valdymo agentūrai[13].

VTĮ projekto 2 straipsnio 4 dalyje siūloma nustatyti, kad valstybės ir vietos savivaldos institucijose ir įstaigose (toliau – įstaiga) pareigas einantiems darbuotojams, dirbantiems pagal darbo sutartį, būtų taikomi tokie patys nepriekaištingos reputacijos reikalavimai kaip ir valstybės tarnautojams. Taip pat darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartį, turėtų laikytis valstybės tarnautojams nustatytų pareigų ir jiems būtų taikomos nuostatos dėl kvalifikacijos tobulinimo. VTĮ projekto 10 straipsnio 1 dalyje siūloma atsisakyti valstybės tarnautojo amžiaus cenzo (amžiaus cenzas paliekamas tik įstaigos vadovui). Šis pakeitimas grindžiamas Lietuvos Respublikos demografiniais pokyčiais ir efektyvesniu žmogiškųjų išteklių panaudojimu valstybės tarnyboje. Lietuvoje mažėja darbingo amžiaus gyventojų, valstybės tarnautojai sensta (2025 m. vidutinis įstaigos darbuotojo amžius buvo 48 metai, 2016 m. – 46 m.[14]), o valstybės tarnyba konkuruoja tiek su likusia viešojo sektoriaus dalimi, tiek su privačiuoju sektoriumi. Amžiaus cenzo panaikinimas leistų išlaikyti patyrusius valstybės tarnautojus. VTĮ projekto 12 straipsnio 2 dalyje siūloma nustatyti, kad konkursus į karjeros valstybės tarnautojo pareigas organizuotų ne VVA, o pačios įstaigos. Pasak įstatymo projekto rengėjų, kiekviena įstaiga geriausiai žino, kokių kompetencijų valstybės tarnautojų joms reikia, kokia yra įstaigos vidaus kultūra, darbo specifika ir kokie iššūkiai laukia naujo valstybės tarnautojo. Atrankų decentralizavimas taptų greitesnis ir lankstesnis, taip pat sumažėtų rizika, kad bus išskaidyta atsakomybė tarp VVA ir konkursą organizuojančios įstaigos, įstaigai pamažėtų administracinė našta.

VTĮ projekto 17 straipsnio 7 ir 8 dalyse siūloma nustatyti, kad kai valstybės tarnautojo veikla per eilinį vertinimą, t. y. vieną kartą per metus, įvertinama kaip viršijanti ar atitinkanti lūkesčius, jo pareiginės algos koeficientas būtų didinamas vienu procentu (tarnybinę veiklą įvertinus kaip viršijančią lūkesčius, kartu su pareiginės algos padidinimu būtų skiriamos ir skatinimo

13 *Ibid.*

14 Valstybės tarnybos statistikos portalas, žiūrėta 2025 m. gruodžio 28 d., https://statistika.vtd.lt/index.html.

priemonės). Siūlomas teisinis reguliavimas yra susijęs su valstybės tarnautojų teisingo darbo užmokesčio principo įgyvendinimu ir skirtas infliacijai kompensuoti, valstybės tarnybos konkurencingumui palaikyti, valstybės tarnautojų motyvacijai ir lojalumui didinti, sklandžiam valstybės biudžeto planavimui ir socialiniam teisingumui užtikrinti. VTĮ projekto 17 straipsnio 13 dalyje siūloma grąžinti apeliacines tarnybinio veiklos vertinimo komisijas. Valstybės tarnautojai savo tarnybinės veiklos vertinimo rezultatus galėtų skųsti įstaigoje sudaromai apeliacinei vertinimo komisijai, o įstaigos vadovo tarnybinio veiklos vertinimo rezultatai būtų peržiūrimi VVA sudaromos apeliacinės vertinimo komisijos. Taip būtų užtikrinamas valstybės tarnautojų tarnybinės veiklos vertinimo nešališkumas. Karjeros ir laikinųjų valstybės tarnautojų tarnybinės veiklos pakartotinis vertinimas įstaigos sudaromoje apeliacinėje vertinimo komisijoje būtų objektyviai išnagrinėjamas, nes komisijos nariai gerai išmanytų įstaigos veiklos specifiką, taip pat sumažėtų valstybės tarnautojo tiesioginio vadovo šališkumo rizika.

VTĮ projekto 18 straipsnio 1 dalyje siūloma atsisakyti priedo už tarnybos Lietuvos valstybei stažą dedamosios, sudarančios valstybės tarnautojų darbo užmokestį. Priedas už šį stažą automatiškai didina valstybės tarnautojų darbo užmokestį vien dėl ištarnautų metų, nepriklausomai nuo pasiektų ar nepasiektų darbo rezultatų ar kompetencijos lygio. Valstybės tarnautojų darbo užmokestis turi būti grindžiamas pareigų sudėtingumu, pasiekimais ir kompetencija. Dėl šios priežasties VTĮ projekto 18 straipsnio 1 dalyje siūloma atsisakyti priedo dedamosios valstybės tarnautojų darbo užmokestyje ir vietoje to VTĮ projekto 17 straipsnio 7 ir 8 dalyse nustatyti, kad kai valstybės tarnautojo veikla per eilinį vertinimą, t. y. vieną kartą per metus, įvertinama kaip viršijanti ar atitinkanti lūkesčius, jo pareiginės algos koeficientas didinamas vienu procentu.

VTĮ projekto 18 straipsnio 3 dalyje siūloma nustatyti, kad darbo apmokėjimo sistemoje būtų nustatoma ne tik pati darbo apmokėjimo sistema, bet ir papildomos skatinimo ir socialinės garantijos, nenustatytos VTĮ ar kituose įstatymuose, kitos su tarnyba susijusios sąlygos.

VTĮ projekto 19 straipsnio 4 dalies 9 punkte siūloma nustatyti, kad po išbandymo laikotarpio pabaigos valstybės tarnautojui gali būti nustatomas didesnis pareiginės algos koeficientas, atitinkantis koeficientų intervalą, nurodytą skelbime apie konkursą. Jei koeficientų intervalo ribos skelbime apie konkursą nenurodytos, pareiginė alga gali būti nustatoma taikant ne didesnį nei 0,18 pareiginės algos koeficientą. Taip sudaromos sąlygos po išbandymo laikotarpio pripažinus, kad išbandymo rezultatai yra patenkinami, padidinti valstybės tarnautojui pareiginės algos koeficientą.

VTĮ projekto 21 straipsnio 2 dalies 4 punkte siūloma grąžinti vardines dovanas kaip skatinimo priemonę. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 17 straipsnio 1 dalies 37 punkte nustatyta, kad neapmokestinamomis pajamomis pripažįstamos vardinės dovanos, dovanojamos Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka, o 39 punkte nurodyta, kad taip pat nepamokestinamomis pajamomis pripažįstama iš asmens, susijusio su gyventoju darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais, per mokestinį laikotarpį gautų prizų ir dovanų vertė, neviršijanti 200 eurų. Praktikoje kyla neaiškumų, kai vardinės dovanos ar dovanos yra numatytos įstaigų

darbo apmokėjimo sistemoje, už darbdavio teikiamas dovanas, viršijančias 200 eurų per metus, turi būti mokamas gyventojų pajamų mokestis.

Įstatymo projekto rengėjai siūlė VTĮ projekto 22 straipsnio 5 dalį papildyti nauju 10 punktu ir nustatyti, kad šiurkščiu tarnybiniu nusižengimu laikomas ir nuolatinis valstybės tarnautojo pareigybės aprašyme nustatytų funkcijų nevykdymas. Praktikoje būna atvejų, kai būtent dėl nuolatinio neveikimo valstybės tarnautoją yra sunku patraukti tarnybinėn atsakomybėn. Sisteminis valstybės tarnautojo neveikimas daro itin neigiamą įtaką viešųjų paslaugų kokybei ir veiklos rezultatams, pažeidžiamas viešasis interesas gauti kokybiškas paslaugas. VTĮ projekto 32 straipsnio 1 dalies 1 punkte siūloma numatyti naują valstybės tarnautojo statuso atkūrimo pagrindą, t. y. nustatyti, kad valstybės tarnautojas galėtų atkurti valstybės tarnautojo statusą per 5 metus nuo atleidimo iš pareigų dienos tais atvejais, kai jo atleidimas nėra susijęs su privačių interesų derinimu, nepriekaištingos reputacijos netekimu ar dėl tarnybinės nuobaudos – atleidimu iš pareigų. Buvęs valstybės tarnautojas, dirbdamas privačiajame sektoriuje ir įgijęs naujų profesinių įgūdžių ir kompetencijų, sugrįžęs į valstybės tarnybą gali šias naujas kompetencijas pritaikyti ir naudoti įstaigos veiklai tobulinti. VTĮ projekto 35 straipsnio 2 dalyje siūloma VVA suteikti įgaliojimus atlikti VTĮ priežiūrą, o šio straipsnio 5–7 dalyse – nustatyti VVA teisę įstaigų vadovams teikti privalomus nurodymus pašalinti VTĮ pažeidimus, o už šių privalomų nurodymų nevykdymą juos traukti administracinėn atsakomybėn. Taip VVA būtų suteiktas pakankamas įrankis VTĮ priežiūros srityje.

Reikia pažymėti, kad valstybės tarnybos reformos įgyvendinimo 2025 m. problemos ir kliūtys paskatino ir pagreitino naujos VTĮ redakcijos projekto rengimą. 2025 m. parengto VTĮ projekto kryptis yra aiški: stipresnis karjeros modelis, daugiau kontrolės ir priežiūros elementų. Vis dėlto, net ir priėmus 2025 m. rudenį parengtą naująją VTĮ redakciją be pataisų, valstybės tarnybos reformos sėkmė priklausys nuo vieno dalyko: ar valstybė gali padaryti nepopuliarų sprendimą – įpareigoti valstybės ir vietos savivaldos institucijas realiai vertinti valstybės tarnybos reformos rezultatus ir realiai įgyvendinti teisės aktų reikalavimus, o ne atsiskaityti vien dėl formalios ataskaitos. Jei valstybės tarnautojo ir darbuotojo, dirbančio pagal darbo sutartį, sąvokos kiekvienos įstaigos vėl bus interpretuojamos pagal savo sampratą, išliks ta pati problema, kuri 2025 m. jau buvo įvardyta kaip kelianti įtampą. VTĮ naujos redakcijos projekte numatomas priežiūros ir kontrolės stiprinimas per VVA. Siūloma stiprinti įgyvendinimo kontrolę suteikiant VVA daugiau galių, įskaitant privalomus nurodymus vadovams dėl pažeidimų ir administracines nuobaudas, jei nurodymai nevykdomi. Tai veiksmingiausia naujosios VTĮ redakcijos projekto nuostata. Be priežiūros ir kontrolės mechanizmo VTĮ gali tapti tik rekomendacija.

1.5.4. Tarnybiniai ginčai

Įvertinus 2025 m. valstybės tarnybos reformos eigą galima konstatuoti, kad valstybės tarnybos santykių ir darbo santykių biudžetinėse įstaigose teisinis reguliavimas dar labiau suvienodėjo, o kai kuriose srityse, pavyzdžiui, valstybės tarnautojų tarnybinės veiklos vertinimo

ir darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartį, veiklos vertinimo, tapo beveik identiškas. Darbo apmokėjimo sistema biudžetinėse įstaigose taip pat yra vienoda. Neišbaigtas, nuolat besikeičiantis valstybės tarnybos santykių teisinis reglamentavimas sudarė prielaidas didėti tarnybinių ginčų skaičiui. Lėtas ir skirtingas nuo darbo ginčų nagrinėjimo tarnybinių ginčų sprendimas nuolat kėlė papildomų klausimų valstybės tarnybos reformos iniciatoriams. Lėtai sprendžiami tarnybiniai ginčai tapo papildoma valstybės tarnybos kliūtimi.

Pagrindinė tarnybinių ginčų nagrinėjimo problema buvo ta, kad valstybės tarnautojai tarnybinius ginčus gali nagrinėti tik teismine tvarka. Atkreiptinas dėmesys, kad darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis, dėl tų pačių sprendimų, kuriuos priima tie patys darbdaviai, vadovaudamiesi tais pačiais teisės aktais, gali kreiptis į darbo ginčų komisijas ir spręsti juos supaprastinta, neteismine tvarka.

Vyriausybė 2024 m. sausio 3 d. nutarimu Nr. 6 „Dėl valstybės tarnautojų tarnybinės veiklos ir biudžetinių įstaigų darbuotojų veiklos vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“[15] patvirtino naują valstybės tarnautojų ir darbuotojų pagal darbo sutartis vertinimo tvarką. Dar anksčiau buvo priimtas Vyriausybės nutarimas dėl darbo apmokėjimo sistemos rekomendacijų. Darbo apmokėjimo sistema nustatoma vadovaujantis Vyriausybės 2023 m. lapkričio 8 d. nutarimu Nr. 857 „Dėl darbo apmokėjimo sistemos nustatymo rekomendacijų patvirtinimo“[16] patvirtintomis rekomendacijomis. Šiuo nutarimu nustatyta bendra valstybės tarnautojų ir darbuotojų pagal darbo sutartį darbo apmokėjimo sistema, o tai dar labiau suartino valstybės tarnautojų ir darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, tarnybos ir darbo biudžetinėse įstaigose sąlygas,

Teisinio reguliavimo analizė atskleidė ydingą praktiką tarnybinių ir darbo ginčų teisinio reguliavimo srityje. Valstybės tarnautojai gali skųsti asmenų, priimančių į tarnybą, sprendimus tik Regionų administraciniam teismui, o darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartį, dėl tų pačių asmenų sprendimų, kurie priimami vadovaujantis tais pačiais teisės aktais dėl tarnybinio vertinimo ir veiklos vertinimo bei darbo apmokėjimo klausimų, su skundais kreipiasi į darbo ginčų komisijas. Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje išlieka neišspręstas esminis klausimas dėl tarnybinių ginčų komisijų steigimo ir vienodų kaip ir darbuotojams, dirbantiems pagal darbo sutartis, teisių skųsti jų atžvilgiu priimtus sprendimus suteikimo valstybės tarnautojams.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija (toliau – TM) 2025 m. gruodžio mėnesį parengė ir pateikė suinteresuotoms valstybės institucijoms derinti Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymo Nr. VIII-1031 1, 2, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 16, 20 ir 22 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą[17], kuriame yra nuostata, kad tarnybinius

15 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2024 m. sausio 3 d. nutarimas Nr. 6 „Dėl valstybės tarnautojų tarnybinės veiklos ir biudžetinių įstaigų darbuotojų veiklos vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, TAR, 2024-01-03, Nr. 88.

16 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2023 m. lapkričio 8 d. nutarimas Nr. 857 „Dėl darbo apmokėjimo sistemos nustatymo rekomendacijų patvirtinimo“, TAR, 2023-11-10, Nr. 21855.

17 Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymo Nr. VIII-1031 1, 2, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 16, 20 ir 22 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, *LRS*, žiūrėta 2025 m. gruodžio 28 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/6f5a2e90df0f11f0948bfb5fa1e0c51b?jfwid=oxw0mzy35.

ginčus, išskyrus ginčus dėl valstybės tarnautojo ar pareigūno atleidimo iš pareigų, taip pat ginčus, kylančius dėl materialinės atsakomybės ir regreso (atgręžtinio reikalavimo) teisės įgyvendinimo pagal VTĮ, jeigu įstatymuose nenustatyta kitokia toje nuostatoje nurodytų ginčų ikiteisminio nagrinėjimo tvarka, nagrinėja Lietuvos administracinių ginčų komisija. Tai reiškia, kad valstybės tarnautojai, kaip ir darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis, galės kreiptis dėl tarnybinių ginčų nagrinėjimo ikiteismine tvarka. Kartu teikiamas ir Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 20, 23, 26, 28, 29, 35, 70, 79-2, 132 ir 156 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas[18], kuriame nurodyta, kad keičiamas 20 straipsnio 2 dalies 5 punktas ir pateikiami siūlymai dėl tarnybinių ginčų dėl valstybės tarnautojo ar pareigūno atleidimo iš pareigų nagrinėjimo.

Atkreiptinas dėmesys, kad minėtais įstatymų pakeitimo projektais ilginamas ir apskundimo terminas – administracinių ginčų komisijos ar kitos išankstinio ginčų nagrinėjimo neteismine tvarka institucijos sprendimą, priimtą neteismine tvarka išnagrinėjus administracinį ginčą, būtų galima skųsti administraciniam teismui per du mėnesius nuo sprendimo priėmimo dienos, jeigu įstatymuose nenustatyta kitaip, vietoje dabar nustatyto vieno mėnesio termino. Šiuose įstatymo projektuose numatoma paspartinti administracinių ginčų nagrinėjimą ir sumažinti administracinių teismų krūvį, didinti administracinių ginčų ikiteisminio nagrinėjimo prieinamumą pareiškėjams, užtikrinti veiksmingą asmens pažeistų teisių gynybą teisme ir neteismine tvarka.

TM pažymi, kad pirma minėtuose įstatymų projektuose taip pat siūloma numatyti papildomų kategorijų bylas, kurias Lietuvos administracinių ginčų komisija ir jos teritoriniai padaliniai nagrinėtų privaloma ikiteismine tvarka: tarnybinius ginčus, išskyrus ginčus dėl valstybės tarnautojo ar pareigūno atleidimo iš pareigų, taip pat ginčus, kylančius dėl materialinės atsakomybės ir regreso (atgręžtinio reikalavimo) teisės įgyvendinimo pagal VTĮ, jeigu įstatymuose nenustatyta kitokia nurodytų ginčų ikiteisminio nagrinėjimo tvarka. Vienas iš įstatymų projektų tikslų – sukurti teisines prielaidas asmenims laiku parengti skundus dėl institucijų (viešojo administravimo subjektų) priimtų administracinių sprendimų ir kitų veiksmų (neveikimo) teismui arba neteismine tvarka, taip pat laiku parengti skundus dėl Regionų administracinio teismo sprendimų, priimtų nagrinėjant bylas pirmojoje instancijoje. TM pabrėžia, kad per šiuo metu įstatymuose nustatytą vieno mėnesio terminą asmeniui, laikytinam silpnesne proceso šalimi ginče su valstybe ar savivaldybe, ypač neturinčiam teisinio išsilavinimo, sunku suspėti laiku pateikti išsamiais teisiniais ir faktiniais motyvais pagrįstą skundą. Atsižvelgiant į tai, įstatymų projektuose siūloma apskundimo terminą pailginti nuo vieno mėnesio iki dviejų mėnesių. Įstatymų projektų rengėjai tvirtina, kad siūlomi ilgesni apskundimo terminai bus panašesni į kitų Europos Sąjungos šalių įstatymuose šiuo metu numatytus kreipimosi į administracinį teismą terminus.

Įstatymų projektai pateikti derinti, suinteresuotų valstybės institucijų išvados, nuomonė

18 Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 20, 23, 26, 28, 29, 35, 70, 79-2, 132 ir 156 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, *LRS*, žiūrėta 2025 m. gruodžio 28 d., e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/031ad901df0f11f0948bfb5fa1e0c51b?jfwid=oxw0mzy35.

ir siūlymai nėra žinomi, pagaliau nėra aiškūs ir įgyvendinimo terminai. Įstatymų projektai dar nėra pateikti Vyriausybei ir nėra numatyti jų svarstymo Seime terminai, tačiau jie neabejotinai yra didelis žingsnis valstybės tarnybos santykių teisinio reguliavimo srityje. Valstybės tarnautojai galės lygiomis teisėmis su darbuotojais, dirbančiais pagal darbo sutartį, ginti savo teises ginčų ikiteisminio nagrinėjimo tvarka.

Išvados

1. Priėmus naują VTĮ redakciją, nuo 2024 m. sausio 1 d. prasidėjo valstybės tarnybos pertvarkos ir reformų metas, kuris tęsėsi visus 2024 ir 2025 metus. Išnagrinėjus 2025 m. valstybės tarnybos reformos eigą galima konstatuoti, kad valstybės tarnybos teisiniai pagrindai yra atnaujinti, suformuluoti valstybės tarnybos reformos tikslai ir prioritetai, tačiau svarbios naujovės dažnai atidedamos arba jų turinys keičiamas naudojant įvairias teisines ir politines priemones. Realių valstybės tarnybos profesionalumo pokyčių nematyti, institucinis stabilumas šiek tiek gerėja, bet tai daugiau bendros administracinės kultūros tendencija nei reformos rezultatas.
2. Nėra aiškūs valstybės tarnybos reformos vertinimo mechanizmai, reformos tempas sulėtėjo, dalis pakeitimų perkeliami į 2026 m. Valstybės tarnybos reforma prasidėjo dar 2024 m., bet 2025 m. ji buvo labiau adaptuojama nei įgyvendinama iki galo. Nėra aiškių kontrolės ir priežiūros elementų, pvz., neaišku, koks yra realus valstybės tarnautojų skaičiaus pokytis, atleistų („ištarnybintų“) valstybės tarnautojų skaičius, kaip pasikeitė konkursų į valstybės tarnautojų pareigybes trukmė, kokios yra personalo administravimo sąnaudos ir pan.
3. Dėl teisinio aiškumo stokos valstybės ir vietos savivaldos institucijos bei įstaigos skirtingai interpretuoja VTĮ nuostatas ir formuojama nevienoda praktika. Valstybės tarnyba savo esme skiriasi nuo įprastų darbo santykių – ji yra valstybės viešojo administravimo ir viešojo intereso užtikrinimo pagrindas. Todėl jai būtinas tradicinis karjeros modelis, suteikiantis aiškias karjeros galimybes, skaidrią ir motyvuojančią tarnybinės veiklos vertinimo sistemą ir stabilias tarnybos sąlygas – taip būtų užtikrinamas valstybės tarnybos tęstinumas, lojalumas ir profesionalumas. Atsižvelgdama į šias nuostatas ir valstybės tarnybos reformos 2025 m. eigą, VRM 2025 m. rudenį parengė ir pateikė suinteresuotoms valstybės ir vietos savivaldos institucijoms derinti naują VTĮ projekto redakciją.
4. 2024 ir 2025 metų teisinio reguliavimo analizė parodė ydingą praktiką tarnybinių ir darbo ginčų teisinio reguliavimo srityje. Valstybės tarnautojai gali skųsti asmenų, priimančių į tarnybą, sprendimus tik Regionų administraciniam teismui, o darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartį, dėl tų pačių asmenų sprendimų, kurie priimami vadovaujantis tais pačiais teisės aktais dėl tarnybinio vertinimo ir veiklos vertinimo bei darbo apmokėjimo klausimų, su skundais kreipiasi į darbo ginčų komisijas. Todėl 2025 m. pabaigoje TM parengė ir pateikė derinti Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo pakeitimo projektą

ir Lietuvos Respublikos ikiteisminių administracinių ginčų komisijos įstatymo pakeitimo projektą, kuriuose numatyta, kad tarnybiniai ginčai (išskyrus ginčus dėl atleidimo iš valstybės tarnybos) nagrinėjami ikiteisminėje ginčų institucijoje.

5. Įvertinus 2025 m. reformos eigą ir rezultatus, parengtus teisės aktų dėl valstybės tarnybos santykių reguliavimo pakeitimo projektus, siūlytina apsvarstyti ir įtvirtinti vientisą ir vienodą valstybės tarnybos teisinį reguliavimą. Pagrindiniai pasiūlymai apima vientiso valstybės tarnybos kodekso su stabilia, nekintama esmine dalimi sukūrimą, visišką valstybės tarnybos integraciją su e. valdžios sistemomis, tarnautojų mobilumo tarp institucijų didinimą, didesnį dėmesį valstybės tarnautojų psichologiniam klimatui ir suinteresuotumui, praktikų įtraukimą į teisėkūrą ir neatidėliotiną kylančių problemų sprendimą.

Development of civil service in 2025 – correction of reform mistakes and essential experiences of civil service integration

Mykolas Romeris University Law School
Public Law Institute
Dr. Gintautas Vilkelis
E-mail: givil@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-05

Summary. *This article analyzes the 2025 the progress and results of the implementation of the civil service reform of the Republic of Lithuania. The main 2025 directions of reform - review of positions of civil servants, issues of salary, evaluation of official activities, official disputes. The results show that in 2025 it was a year of correcting mistakes and making new proposals: the reform worked, but political and institutional realities led to the postponement of implementation deadlines, the search for methodological unity and further adjustment of the implementation process. In 2025 the reform's main chance of success is to standardize practices (competency assessment, management training, job review criteria) and move from the "transition period" to the creation of control and supervision elements of the reform. Considering the 2025 progress and results of the reform in 2025, in autumn, a new draft of the amendment to the Civil Service Law was prepared and the content of the reform began to change again.*

Keywords*: civil service, public administration, reform, job review, service disputes.*

1.6. Baudžiamojo persekiojimo pagrįstumas savivaldybių tarybų narių išlaidų bylose: teisinis kvalifikavimas ir sisteminės spragos

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Viešosios teisės institutas
Laura Matjošaitytė
El. paštas: laura_matjosaityte@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-06

***Santrauka**. Straipsnyje analizuojama savivaldybių tarybų nariams 2025 m. teismų nagrinėtose bylose taikyta baudžiamoji atsakomybė. Remiantis aktualiausia teismų praktika, analizuojami trijų nusikalstamų veikų – piktnaudžiavimo, turto pasisavinimo ir dokumentų klastojimo – kvalifikaciniai požymiai, atskleidžiama, su kokiais probleminiais aspektais teismai susiduria kvalifikuodami šias nusikalstamas veikas ir kokias teisines pasekmes sukelia naujas teisinis reglamentavimas, įtvirtintas Baudžiamojo kodekso 228 straipsnyje.*

***Reikšminiai žodžiai**: savivaldybės taryba; savivaldybės tarybos narys; baudžiamoji atsakomybė; „čekiukų" bylos; piktnaudžiavimas; turto pasisavinimas; dokumentų klastojimas, savivaldybės tarybos nario atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės; savivaldybės tarybos nario įgaliojimų nutrūkimas anksčiau termino; baudžiamoji atsakomybė; baudžiamojo poveikio priemonės.*

Įvadas

Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatyme (toliau – VSĮ) ir kituose teisės aktuose įstatymų leidėjas yra numatęs, kad savivaldos teisė įgyvendinama per savivaldybių institucijas – savivaldybių tarybas, kurias sudaro tarybų nariai, turintys Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir kituose įstatymuose apibrėžtas teises, pareigas ir veikiantys pagal nustatytą kompetenciją.

Kadangi savivaldybių tarybų nariai, vykdydami įstatymuose jiems nustatytas pareigas, neretai patiria tam tikrų su veikla susijusių išlaidų, įstatymų leidėjas 2019–2023 m. savivaldybių tarybų narių kadencijos laikotarpiu galiojusio Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 26 straipsnio 2 dalies redakcijoje buvo įtvirtinęs nuostatą, kad „tarybos nariui su jo, kaip tarybos nario, veikla susijusioms kanceliarijos, pašto, telefono, interneto ryšio, transporto, biuro patalpų nuomos išlaidoms apmokėti, kiek jų nesuteikia ar tiesiogiai neapmoka savivaldybės administracija, kas mėnesį gali būti skiriama išmoka, už kurią atsiskaitoma ne rečiau kaip vieną kartą per tris mėnesius. Šios išmokos dydis ir atsiskaitymo tvarka nustatomi reglamente."[1] Taigi įstatymų leidėjas nustatė ne tik tai, kad savivaldybių tarybų nariai turi būti aprūpinami reikiamu inventoriumi, bet ir tai, kad jo nesuteikus jiems turi būti mokama kompensacija.

1 Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas (1994 m. liepos 7 d., Nr. I-533), *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 55-1049.

Visgi, kaip atskleidė pernai teismuose gausiai nagrinėtose bylose priimtų nuosprendžių analizė, anuomet VSĮ įtvirtintas teisinis reguliavimas buvo ydingas, stokojo aiškumo, apibrėžtumo ir skaidrumo, nors viena iš tinkamo įstatymo laikymosi sąlygų būtent ir yra jo aiškumas, suprantamumas ir neprieštaringumas. Galiausiai ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą pažymėjo, kad „teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinamas teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius“[2].

Šiuo atveju nei VSĮ, nei savivaldybių tarybų veiklos reglamentuose nebuvo numatyta tvarkos, įtvirtinančios, kad savivaldybės tarybos narys, teikdamas ataskaitas savivaldybės apskaitos skyriui, turi pareigą pateikti ir informaciją apie savo veiklai naudojamą transporto priemonę, jos vidutines degalų sąnaudas, vykimo maršrutus ar nuvažiuotą atstumą, pilamų degalų rūšį ir miestą, kuriame turi būti pilami degalai. Taip pat nebuvo nustatyta pareiga degalus įsigyti konkrečioje savivaldybėje ar tik toje teritorijoje, kurioje vykdoma tarybos nario veikla, todėl jie galėjo būti įsigyjami vienoje savivaldybėje, o faktiškai sunaudojami kitoje. Dėl teisinio reguliavimo stokos nebuvo galimybių patikimai susieti degalų įsigijimo fakto su konkrečiais tarybos nario veiklos veiksmais ar maršrutais. Galiausiai dėl VSĮ įtvirtintos išlaidų pagrindimo sistemos neaiškumo, detalių išaiškinimų nebuvimo ir t. t. VSĮ nustatytas teisinis reguliavimas buvo interpretuojamas skirtingai – į tai, be kita ko, antikorupcinio vertinimo išvadoje 2025 m. pavasarį dėmesį atkreipė ir Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba, konstatuodama, kad „skirtingo dydžio išmokas savo nariams nustačiusios savivaldybės tarybos įvairiai bei plečiamai reglamentavo ir galimas kompensuoti išlaidas, jų rūšis, tačiau tinkamai nedetalizavo jų pagrįstumo, teisėtumo kontrolės procedūrų, nenumatė visapusiškai skaidrios atskaitomybės už išmokų iš savivaldybės biudžeto lėšų panaudojimą“[3].

Nemažai diskusijų sukėlė ir tai, kad įstatymų leidėjas, užuot VSĮ apibrėžęs savivaldybės biudžeto lėšų skyrimo ir atitinkamos kontrolės, taikytinos savivaldybių taryboms, mechanizmą, tai patikėjo atlikti savivaldybių taryboms vietos lygiu priimamuose teisės aktuose (savivaldybių tarybų veiklos reglamentuose), nors tokios konstitucinės funkcijos perdavimui nebuvo pakankamo teisinio pagrindo.

Galiausiai, jeigu įstatymų leidėjas būtų laiku išsprendęs daugybę diskusinių klausimų ir VSĮ įtvirtintas teisinio aiškumo bei apibrėžtumo stokojantis teisinis reguliavimas būtų buvęs pakeistas, 2025 m. daugiau nei trečdaliui 2019–2023 m. kadencijos savivaldybių tarybų narių nebūtų prireikę aiškintis teisėsaugos institucijoms ir teismams dėl gautų išmokų pagrįstumo, o jų veiksmai nebūtų buvę vertinami kaip pažeidžiantys Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintą teisinės valstybės principą, Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies 1–3 punktus, Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso

2 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas, TAR, 2017-03-15, Nr. 4356.

3 Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos 2025 m. kovo 29 d. antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-2538, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 55-1049.

4 straipsnio 1, 3, 5 ir 7 punktus, Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 4 straipsnio 4 ir 5 punktus ir to paties įstatymo 26 straipsnio 2 dalį, taip pat reglamentuose numatytą analogišką kaip įtvirtinta VSĮ išlaidų apmokėjimo tvarką. Savivaldybių tarybų nariai nebūtų sulaukę kaltinimų, kad sulaužė duotą priesaiką. Jų veiksmai nebūtų buvę traktuojami kaip turtinės naudos siekis, kaip veikimas priešingai savivaldybių interesams, kaip piktnaudžiavimas, dokumentų klastojimas ir panaudojimas ir jiems patikėto svetimo, savivaldybių administracijoms priklausančio turto pasisavinimas. Savivaldybių tarybų nariai nebūtų sulaukę kaltinimų, kad sumenkino savivaldybių, kaip juridinių asmenų, autoritetą, nebūtų susidaręs įspūdis apie nevaržomą valstybės tarnautojų ir tarybos narių savivalę, kaip ir nebūtų buvusios demonstruojamos nuostatos nesilaikyti įstatymų ir kitų teisės aktų. Galiausiai savivaldybių tarybų narių veiksmai nebūtų buvę kvalifikuojami per baudžiamojo įstatymo prizmę kaip Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 182, 183, 228 ir 300 straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų, dėl kurių šiuo metu STT atlieka ikiteisminius tyrimus 31 savivaldybėje ir įtarimai yra pareikšti 30 esamų ar buvusių savivaldybių tarybų narių, o net 19 baudžiamųjų bylų apkaltinamieji teismo nuosprendžiai jau įsiteisėję ir vykdomi. Be to, savivaldybių tarybų narių veiksmų kvalifikavimas nebūtų toks skirtingas, kai, pavyzdžiui, vienais atvejais teisinis pagrindas pradėti savivaldybių tarybų narių baudžiamąjį persekiojimą surandamas, o kitais atsakomybės klausimai sprendžiami remiantis civilinės teisės normomis arba tarybos nariai apskritai atsakomybės išvengia, nors, kaip pažymi teismai, „teisinėje sistemoje dažnai taikomas „leidžiama viskas, kas neuždrausta“ principas (lot. *nullum crimen sine lege*), kuris reiškia, kad asmeniui gali būti taikoma atsakomybė tik už tuos veiksmus, kurie aiškiai ir nedviprasmiškai įtvirtinti įstatyme kaip neteisėti. Nesant konkrečių reikalavimų detaliai atsiskaityti už turėtas išlaidas, tokie veiksmai savaime negali būti traktuojami kaip neteisėti.“[4]

1.6.1. Piktnaudžiavimo požymiai savivaldybių tarybų narių veiksmuose

Teismai baudžiamosiose bylose priimamuose nuosprendžiuose dažnai pažymi, kad „savivaldybės tarybos nariai yra atsakingi už valstybinių įgaliojimų vykdymą, sąžiningą visuomenės reikalų tvarkymą, ekonominę gerovę ir pan., jiems imperatyviai teisės aktais keliami skaidrumo, lygiateisiškumo, pareigingumo, atsakingumo reikalavimai, todėl tokių asmenų veiksmai, kuriais jie savo tarnybinę padėtį, suteiktas teises ir įgaliojimus panaudoja priešingai savivaldybės ir valstybės interesams, laikytini Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimu“[5]. Kita vertus, tai gali užtraukti ir baudžiamąją atsakomybę.

Vienas pagrindinių baudžiamojo įstatymo straipsnių, taikomų kvalifikuojant savivaldybių tarybų narių veiksmus, susijusius su atitinkamų išmokų įgijimu, yra BK 228 straipsnis, kurio 1 dalyje įstatymų leidėjas yra numatęs, kad „valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, piktnaudžiavęs tarnybine padėtimi arba viršijęs įgaliojimus, jeigu dėl to didelės žalos patyrė valstybė,

4 Kauno apygardos teismo 2025 m. rugpjūčio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-188-593/2025.

5 Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. rugsėjo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-358-627/2024.

Europos Sąjunga, tarptautinė viešoji organizacija, juridinis ar fizinis asmuo, baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų“[6]. Savivaldybės tarybos nariui padarius veiką siekiant turtinės ar kitokios asmeninės naudos, tačiau nesant kyšininkavimo požymių ir tokiai veikai sukėlus aptariamo straipsnio 1 dalyje nurodytus padarinius, veiksmai kvalifikuojami pagal BK 228 straipsnio 2 dalį ir užtraukia baudą arba laisvės atėmimą iki šešerių metų[7].

Piktnaudžiavimas, kaip nusikalstama veika, savivaldybės tarybos nario gali būti padaromas tiek piktnaudžiaujant tarnybine padėtimi, tiek viršijant teisės aktuose jam suteiktus įgaliojimus.

Teismų praktikoje neretai akcentuojama, jog „piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi koncepcija baudžiamojoje teisėje suponuoja išvadą, kad valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo tyčia veikia tarnybai priešingais tikslais dėl korupcinių ar kitų panašių paskatų, rodančių akivaizdų nesąžiningumą atliekant tarnybines pareigas“[8]. Kadangi savivaldybės tarybos narys šiuo aspektu prilygintinas valstybės tarnautojui, remiantis per ikiteisminius tyrimus surinktais duomenimis vertinama, jog jis „supranta, kad naudojasi savo tarnybine padėtimi priešingais tarnybai tikslais, numato, kad dėl to gali atsirasti didelė žala valstybei, juridiniam, fiziniam asmeniui ar kitam <...> subjektui, ir šios žalos nori (tiesioginė tyčia) arba nenori, bet sąmoningai leidžia jai atsirasti (netiesioginė tyčia)“[9], o dėl to jo veiksmai kvalifikuojami kaip BK 228 straipsnyje numatyta nusikalstama veika.

Visgi svarbu pabrėžti, kad piktnaudžiavimo, kaip nusikalstamos veikos, sudėtis yra materiali. Kaip pažymi LAT, piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi savo esme yra drausminis nusižengimas, užtraukiantis baudžiamąją atsakomybę tuo atveju, jei dėl asmens veiksmų didelę žalą patiria valstybė, tarptautinė viešoji organizacija, juridinis ar fizinis asmuo[10]. Kitaip tariant, ne bet koks teisės aktų reikalavimų neatitinkantis savivaldybės tarybos nario elgesys yra pripažįstamas nusikaltimu valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams. Tam, kad savivaldybės tarybos nario veiksmai būtų vertinami ne taikant tarnybinę, administracinę ar civilinę atsakomybę, o pagal baudžiamosios teisės normas, būtina nustatyti subjektyvųjį piktnaudžiavimo, kaip nusikalstamos veikos, požymį – didelę žalą, kuri gali būti tiek turtinė, tiek neturtinė.

Kaip pažymima aktualioje teismų praktikoje, „BK 228 straipsnyje įtvirtintas didelės žalos požymis yra vertinamasis, todėl jis kiekvienu atveju yra nustatomas atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes“[11]. Vis dėlto konstatuojant didelę turtinę žalą viskas vyksta gerokai paprasčiau – jeigu nustatoma, kad tarybos narys padarė 12 500 Eur ar didesnę turtinę žalą, laikoma, kad vienas

6 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000 m. rugsėjo 26 d., Nr. VIII-1968), *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

7 2025 m. spalio 18 d. įsigaliojusio nauja BK 228 straipsnio 2 dalies redakcija, t. y. bausmę švelninanti įstatymo norma, kuria sumažintas maksimalus laisvės atėmimo bausmės terminas, pakeitęs galimos skirti baudos ribas.

8 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-68-788/2021.

9 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-167-511/2025.

10 *Ibid.*

11 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-9-976/2020.

pagrindinių piktnaudžiavimo požymių – didelė žala – yra įrodytas. O neturtinė žala gali būti „pripažįstama didele, jeigu ji patiriama dėl Konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimo, valstybės institucijų autoriteto sumenkinimo, jų darbo sutrikdymo, kai kyla esmingai žalingų padarinių valstybei, tarnybai ar asmeniui“[12], kitaip tariant, jos įrodinėjimas yra sudėtingesnis.

2025 m. bendrosios kompetencijos teismų priimtų nuosprendžių analizė atskleidė, kad dažnu atveju savivaldybės administracijai tarybos nario padaryta didelė žala konstatuota per neturtinės žalos prizmę, t. y. einant sudėtingesniu didelės turtinės žalos įrodinėjimo keliu, nes įstatymų leidėjas nei baudžiamajame įstatyme, nei kituose teisės aktuose nėra įtvirtinęs neturtinės žalos prezumpcijos. Vis dėlto, kaip pabrėžiama teismų praktikoje, neturtinės žalos konstatavimas negali apsiriboti tik abstrakčiais ar deklaratyviais teiginiais, nes tokia praktika „neatitinka baudžiamųjų įstatymų paskirties“[13].

Tai, kad didelė neturtinė žala turi būti pagrįsta ir aiški, pabrėžė ir LAT 2025 m. lapkričio 13 d. priimtoje nutartyje, kuomet, įvertinus savivaldybės tarybos nario atliktus veiksmus, buvo konstatuota didelė neturtinė žala, nes tarybos nario „atlikti veiksmai menkina Jonavos rajono savivaldybės autoritetą, reputaciją, nes jais sudarytos prielaidos manyti, kad asmeniniai valstybės tarnautojų interesai nustelbia viešuosius; kad sudarė įspūdį apie joje dirbančių valstybės tarnautojų ir tarybos narių nevaržomą savivalę, demonstravo nuostatą nesilaikyti įstatymų ir kitų teisės aktų; jis ne tik nesilaikė jo tarnybinę veiklą reglamentuojančių teisės aktų nuostatų, bet ir padarė du nusikaltimus, t. y. visą savivaldybės tarybos nario kadencijos laikotarpį – ketverius metus nuolat klastojo tikrus dokumentus ir, juos panaudojęs, pasisavino svetimą – Jonavos rajono savivaldybės administracijai priklausantį turtą, kurio vertė artima didelei turtinei žalai (12 500 Eur) <…> didelė neturtinė žala buvo padaryta juridiniam asmeniui, be kita ko, sudarant pagrįstą pagrindą visuomenei manyti, kad savivaldybės tarybos nariai, prilyginami valstybės tarnautojams, netinkamai naudoja jiems skiriamas lėšas, taip pasisavindami jiems nepriklausančias lėšas, o tai neabejotinai turėjo įtakos neigiamam požiūriui į Jonavos rajono savivaldybę kaip valstybės instituciją.“[14]

Galiausiai tais atvejais, „kai valstybės tarnautojas piktnaudžiauja savo tarnybine padėtimi, jis padaro žalą ne tik tai įstaigai, kurioje dirba, bet ir tokiais savo veiksmais menkina viso valstybės aparato autoritetą, o dėl tokio tarnautojo elgesio kilęs atgarsis visuomenėje sutrikdo sklandų ne vienos, o daugelio valstybės institucijų darbą. Apie visų valstybės politikų, tarp jų ir savivaldybių tarybų narių, elgesio atitiktį valstybės deklaruojamoms vertybėms visuomenė sprendžia pagal atskirų valstybės tarnautojų elgesį. Pasklidus informacijai apie aukštas pareigas einančio asmens nusikalstamus veiksmus, visuomenei atsiranda pagrindas manyti, kad asmeniniai valstybės tarnautojų interesai nustelbia viešuosius, gali būti daromi ir kiti, ne mažiau pavojingi nusikaltimai.“[15]

Taigi, atliekant tarybos nario veiksmų teisinį vertinimą piktnaudžiavimo, kaip

12 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. sausio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-50-489/2025.

13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-4-689/2019.

14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-167-511/2025.

15 Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-64-627/2026.

nusikalstamos veikos, kontekste būtina įvertinti, ar iš tiesų pakanka duomenų išvadai apie savivaldybei padarytą didelę žalą. Kitokia praktika, kaip ne kartą yra pažymėjęs LAT, nebus laikytina „atitinkančia baudžiamųjų įstatymų paskirtį“[16].

Visgi, atlikus savivaldybių tarybų narių bylose 2025 m. priimtų nuosprendžių analizę, pastebima, jog nemaža dalis tarybos narių padarytos didelės žalos kildinama iš neturtinės žalos, kuri neretai apibrėžiama abstrakčiais teiginiais, neatskleidžiant, kuo ir kaip ji pasireiškė. O vertinant tai, kad didelės žalos nustatymas yra vienas pagrindinių kriterijų, leidžiančių savivaldybės tarybos nario veiksmus kvalifikuoti pagal BK 228 straipsnį, kyla nemažai abejonių, ar tais atvejais, kai ji nėra pakankamai aiškiai nustatyta ir apibrėžta, egzistuoja piktnaudžiavimo, kaip nusikalstamos veikos, sudėties požymių visuma ir savivaldybių tarybų nariai yra pagrįstai traukiami baudžiamojon atsakomybėn. Juolab kad baudžiamajame procese taikomas *in dubio pro reo* principas, pagal kurį apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas prielaidomis, veika kvalifikuojama pagal kaltinimą, kurio požymiai nėra nustatyti, o visos abejonės, kurių negalima pašalinti, turi būti aiškinamos kaltinamojo naudai.

1.6.2. Turto pasisavinimo įžvalgos savivaldybių tarybų narių veiksmuose

Nors vienas pagrindinių baudžiamojo įstatymo straipsnių, pagal kurį kvalifikuojami savivaldybių tarybų narių veiksmai „čekiukų“ bylose, yra BK 228 straipsnis, tų veiksmų vertinimas atliekamas ir atsižvelgiant į BK 182–183 straipsnius. Kadangi BK 182 straipsnio taikymas iš principo didelių kvalifikavimo problemų nekelia, šiame darbe didesnis dėmesys skiriamas savivaldybės tarybos nario veiksmų kvalifikavimui kaip BK 183 straipsnyje numatytam svetimo turto ar turtinės teisės pasisavinimui.

Nors, remiantis per daugelį metų išgryninta teismų praktika, turto pasisavinimu laikomas „neteisėtas, neatlygintinas kaltininkui svetimo, jam patikėto ar buvusio jo žinioje turto, turtinės teisės pavertimas savo turtu ar savo turtine teise, pažeidžiant turto patikėjimo ar perdavimo jo žiniai sąlygas“[17], tačiau savivaldybių tarybų narių veiksmus vertinant turto pasisavinimo, kaip nusikalstamos veikos, kontekste kyla rimtų abejonių, ar tie veiksmai išties kvalifikuotini pagal BK 183 straipsnį.

Viena vertus, savivaldybių tarybų nariai dėl einamų pareigų ir statuso įgyja atitinkamo dydžio piniginių lėšų (savivaldybės turto), kurios gali būti naudojamos „išimtinai tik reglamente nurodytoms išlaidoms, susijusioms su tarybos nario veikla, kompensuoti, pateikiant tokias išlaidas pagrindžiančius tikrus dokumentus. Bet koks pinigų, skirtų tik tarybos nario veiklai, panaudojimas kitoms, nuteistojo subjektyviu vertinimu, būtinoms jo veiklai vykdyti, reikmėms yra nesuderinamas su tarybos nario veiklos finansavimo tvarka“[18] ir, kaip teismai konstatavo savivaldybių

16 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-59-495/2021.

17 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000 m. rugsėjo 26 d., Nr. VIII-1968), *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

18 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-167-511/2025.

tarybų narių atžvilgiu priimtuose nuosprendžiuose, užtraukia BK 183 straipsnyje numatytą baudžiamąją atsakomybę.

Kita vertus, BK 183 straipsnyje numatyta nusikalstama veika siejama visų pirma su asmeniui patikėtu ir, antra, jam svetimu turtu. Šiuo konkrečiu atveju savivaldybių tarybų nariams atitinkamas savivaldybių turtas bendrąja prasme nebuvo patikėtas ar laikinai suteiktas pasaugoti ir pan. Galiausiai, jei savivaldybės tarybos nariui atitinkamos piniginės lėšos (turtas) ir buvo patikėtas, tai dar nereiškia, kad jam turi būti taikoma baudžiamajame įstatyme numatyta atsakomybė. Tai ypač aktualu tais atvejais, kai žalą, jeigu ji, kaip savivaldybės tarybos nario veiksmų pasekmė, buvo padaryta, galima atlyginti civilinės teisės priemonėmis.

Vienas iš tokių atvejų aptartas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.237 straipsnio 1 dalyje. Joje numatyta, jog asmuo, kuris be teisinio pagrindo savo veiksmais ar kitokiu būdu tyčia ar dėl neatsargumo įgijo tai, ko jis negalėjo ir neturėjo gauti, privalo visa tai grąžinti asmeniui, kurio sąskaita tai buvo įgyta, išskyrus CK nustatytas išimtis. Vadinasi, tais atvejais, kai tarybos narys lėšas ar dalį jų įgijo be pagrindo, jis jas, remiantis minėta CK norma, gali grąžinti savivaldybės administracijai, o tuo atveju, kai tai atlikti atsisako, pati savivaldybės administracija gali inicijuoti atitinkamą procesą, paremtą civilinio proceso teisės normomis, dėl be pagrindo įgytų sumų išreikalavimo iš savivaldybės tarybos nario.

Taigi, kai įstatymų leidėjas teisės aktuose yra įtvirtinęs aiškią galimybę išreikalauti iš tarybos nario jo nepagrįstai įgytas lėšas civilinės teisės reglamentuojamomis priemonėmis, civilinės teisės normos yra veiksmingos „atkuriant pažeistas teises ir nubaudžiant teisės aktų reikalavimus pažeidusius asmenis“[19], tarybos nario patraukimas baudžiamojon atsakomybėn, kaip *ultima ratio*, kelia rimtų abejonių. Panašus požiūris atsispindi ir 2025 m. bendrosios kompetencijos teismų formuojamoje praktikoje, akcentuojant, kad „situacijos, kai padaryti nedidelio pavojingumo nusižengimai kriminalizuojami kaltinant asmenį nusikalstamos veikos padarymu, neanalizuojant, ar pakankamas padarytų veiksmų pavojingumas, neįvertinant kitų teisės šakų veiksmingumo atkuriant pažeistas teises, nėra teisingos, tai neatitinka baudžiamųjų įstatymų paskirties“[20]. Galiausiai ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad „siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visuomet yra tikslinga tokią veiką pripažinti nusikaltimu, taikyti pačią griežčiausią priemonę – kriminalinę bausmę. Todėl kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, pripažinti veiką nusikaltimu ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su kriminalinių bausmių taikymu, priemonėmis“[21] (turimos omenyje administracinės, drausminės, civilinės sankcijos ar visuomenės poveikio priemonės ir pan.).

Dar vienas aspektas, keliantis abejonių dėl tarybos nario veiksmų kvalifikavimo kaip turto pasisavinimo, yra susijęs su tuo, kad tarybos nariui mokama išmoka bendrąja prasme nėra turtas, kuris jam patikimas arba yra jo žinioje. Dažnai tarybos nariams išmokos išmokamos avansu.

19 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-47-648/2025.

20 *Ibid.*

21 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas, TAR, 2017-03-15, Nr. 4356.

Tai, viena vertus, galima prilyginti daliai turtinės vertybės, duodamos pinigine išraiška būsimo mokėjimo sąskaita vienos sutarties šalies kitai. Kita vertus, turto pasisavinimo dalykas yra kaltininkui patikėtas ar jo žinioje nusikalstamos veikos darymo metu buvęs svetimas turtas ar turtinė teisė, pavyzdžiui, dėl einamų pareigų, sutarčių ir panašiai – kaltininko valdomas svetimas turtas ar turtinė teisė, į kuriuos kaltininkas turi teisę.

Šiuo atveju avansas nėra savivaldybės tarybos nariams patikėtas ar jų žinioje buvęs savivaldybės turtas, o teisėtai, savivaldybės administracijos atstovų valiniu sprendimu į tarybų narių sąskaitas banke pervestos piniginės lėšos, kurioms atsiradus tarybos nario sąskaitoje atsiranda teisėtas pagrindas jomis disponuoti. Todėl kyla pagrįstų abejonių, ar tarybų narių veiksmai išties pagrįstai įvertinti kaip nusikalstamos veikos, numatytos BK 183 straipsnyje.

1.6.3. Dokumentų klastojimas

Trečiasis daugybę klausimų teisiniame diskurse keliantis baudžiamojo įstatymo straipsnis, taikomas visose be išimties 2025 m. teismų nagrinėtose „čekiukų“ baudžiamosiose bylose, yra BK 300 straipsnis, kuriame numatoma atsakomybė už netikro dokumento gamybą, klastojimą, laikymą, gabenimą, siuntimą, panaudojimą ar realizavimą. Kadangi „netikras ar suklastotas dokumentas teisinėje apyvartoje gali įtvirtinti netikrą informaciją, lemti neteisingų sprendimų priėmimą, suinteresuotų asmenų teisių pažeidimą“[22], įstatymų leidėjas BK 300 straipsniu siekė „apsaugoti tokias vertybes, kaip dokumentų ir juose esančių įrašų tikrumas, informacijos dokumente patikimumas, ir taip užtikrinti normalią, teisingą dokumentų apyvartą“[23].

Šiame kontekste svarbu pažymėti, kad teismų praktikoje „dokumentu laikomas kiekvienas rašytinis aktas, įtvirtinantis juridinę reikšmę turinčią informaciją, kuri pagal savo pobūdį ir reikšmę yra teisės, pareigos, teisinio santykio atsiradimo, pasikeitimo ar pasibaigimo įrodymas, taip pat juridinių faktų ar juridinę reikšmę turinčių aplinkybių įrodymas“[24].

Vis dėlto ne bet kokie dokumentuose esančių duomenų iškraipymai (netikslumai) vertintini kaip dokumentų klastojimas. Nors suklastojus dokumentą sukuriamas jo netikrumas arba jo turinio neteisingumas, 2025 m. kasacinio teismo praktikoje akcentuota, jog „jei dokumente įrašyti tikrovę neatitinkantys faktai negali pažeisti fizinių ar juridinių asmenų teisių arba sukelti minėtiems asmenims ar valstybei teisiškai reikšmingų padarinių, toks dokumento suklastojimas nėra pavojinga veika baudžiamųjų įstatymų požiūriu, nes negali padaryti žalos reikšmingoms asmeninėms ar visuomeninėms vertybėms, taigi neužtraukia baudžiamosios atsakomybės“[25]. Kitaip tariant, vertinant tarybos nario veiksmus pagal BK 300 straipsnį, svarbu nustatyti kilusias pasekmes, ar buvo pateiktas tik „ne tas“ mokėjimo dokumentas ir pan.

---

22 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-198-689/2019.

23 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-47-648/2025.

24 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-169-689/2018.

25 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-47-648/2025.

Kaip atskleidžia 2025 m. nuosprendžių analizė, absoliuti dauguma savivaldybių tarybų narių, remiantis vietos reglamentų nuostatomis, turėjo pareigą savivaldybių administracijoms reguliariai (pavyzdžiui, kas tris mėnesius) teikti patirtas išlaidas, susijusias su tarybos nario pareigų atlikimu, pagrindžiančius dokumentus (sąskaitas, mokėjimo kvitus ir pan.).

Visgi, nepaisant to, kad savivaldybių tarybų veiklos reglamentuose nebuvo detaliai reglamentuojama, kokius konkrečiai tarybos nario išlaidas pagrindžiančius įrodymus reikia pateikti ir kokie dokumentai nebus pripažinti kaip tinkami, kaip atskleidžia teismų praktika, kitų asmenų mokėjimo priemonėmis atliktų mokėjimo kvitų pateikimas su savivaldybės tarybos nario avanso apyskaitomis buvo įvertintas kaip BK 300 straipsnyje numatyta nusikalstama veika. Nors, svarbu pažymėti, mokėjimus patvirtinantys dokumentai buvo originalūs, nebuvo keisti ar padirbti. Taigi kodėl tarybų narių veiksmai, kuomet prie avanso apyskaitų pridedami kitų asmenų mokėjimo priemonėmis atliktus mokėjimus pagrindžiantys dokumentai, kurių pateikimo nedraudžia vietiniai teisės aktai, turėtų būti prilyginami BK 300 straipsnyje numatytai nusikalstamai veikai? Dar daugiau – nė vienoje byloje nebuvo konstatuota, kad savivaldybių tarybų nariai pačius mokėjimo dokumentus klastojo.

Kita vertus, nors tarybų nariai mokėjimo kvituose papildomų duomenų neįrašė, jų neklastojo, o prie avanso apyskaitų pridėjo tik originalius mokėjimo kvitus, teismų vertinimu, toks „duomenų <...> įrašymas į oficialius buhalterinės apskaitos dokumentus <...> tarybos narės išlaidų suvestines – bei tokių apskaitos dokumentų pateikimas <...> savivaldybės administracijos buhalterijai, laikytinas tokių dokumentų klastojimu ir suklastotų dokumentų panaudojimu“[26]. Vis dėlto ar tikrai tais atvejais, kai dokumentai tikri, tačiau savivaldybės biudžeto lėšos panaudotos ne tarybos nario pareigoms vykdyti, t. y. forma neatitinka turinio, o yra tik priedanga, turi būti taikoma baudžiamoji atsakomybė pagal BK 300 straipsnį? Kitaip tariant, kyla nemažai abejonių dėl savivaldybių tarybų narių veiksmų kvalifikavimo pagal BK 300 straipsnį ir jų patraukimo baudžiamojon atsakomybėn.

1.6.4. Savivaldybių tarybų narių veiksmų teisinio kvalifikavimo pasekmės

Teismai, nagrinėdami savivaldybių tarybų narių „čekiukų“ bylas, kiekvienu atveju, atsižvelgdami į byloje surinktų duomenų visumą, priima vienokį ar kitokį nuosprendį. Jeigu konstatuojama, kad nebuvo padaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių, t. y. nenustatyta, kad tarybos narys būtų tyčia piktnaudžiavęs tarnybine padėtimi, kad jis suprato, jog veikia neteisėtai, naudojasi savo tarnybine padėtimi priešingais tarnybai tikslais ar numatė, jog dėl to gali atsirasti didelė žala valstybei, Europos Sąjungai, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui, ir šios žalos norėjo (tiesioginė tyčia) arba nenorėjo, bet sąmoningai leido jai atsirasti (netiesioginė tyčia), priimamas išteisinamasis nuosprendis, reiškiantis, kad savivaldybės tarybos narys ir toliau turi teisę vykdyti teisės aktuose nustatytas tarybos nario

26 Kauno apygardos teismo 2024 m. gruodžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-316-923/2024.

pareigas. O jeigu įvertinus savivaldybės tarybos narių veiksmus nustatoma BK 228, 182, 183 ir 300 straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų sudėties požymių visuma, priimamas apkaltinamasis nuosprendis, tam tikram laikui sustabdantis savivaldybės tarybos nario politinę karjerą, nes, remiantis Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso 176 straipsnio 4 dalies 4 punktu, savivaldybės tarybos nario, mero įgaliojimai nutrūksta nesuėjus terminui, kai jam įsiteisėja apkaltinamasis teismo nuosprendis, Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija per 15 dienų nuo tokio teismo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos savivaldybės tarybos nario įgaliojimus nutraukia anksčiau termino.

Kadangi BK 228 straipsnyje numatyta nusikalstama veika iki 2025 m. spalio mėnesio buvo prilyginama sunkių nusikaltimų kategorijai, tarybų nariai, patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal tą straipsnį, iš principo neturėjo teisės kreiptis į teismą su prašymu dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės.

Nuo 2025 m. spalio mėnesio, pasikeitus BK 228 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos kvalifikavimui, piktnaudžiavimas, kaip nusikalstama veika, prilyginamas apysunkiam nusikaltimui. Tai tarybų nariams suteikė galimybę kreiptis į teismą dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, įskaitant atleidimą pagal laidavimą. Pagal BK 40 straipsnį asmuo, padaręs apysunkį nusikaltimą, teismo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, jeigu: 1) jis pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką; 2) visiškai pripažino savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką, 3) bent iš dalies atlygino ar pašalino padarytą turtinę ir (ar) neturtinę žalą arba įsipareigojo ją atlyginti, jeigu ji buvo padaryta, per terminą, kuris negali būti ilgesnis negu laidavimo terminas; 4) yra pagrindo manyti, kad jis visiškai atlygins ar pašalins padarytą turtinę ir (ar) neturtinę žalą, laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų.

Vienas esminių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės aspektų – nusikalstamą veiką padariusio asmens savo kaltės pripažinimas. Teismų praktikoje pripažįstama, kad „visiškas kaltės pripažinimas <...> paprastai konstatuojamas, kai asmuo apie padarytą veiką duoda teisingus parodymus, kuriais patvirtinamas jo padarytos veikos faktas, teisingai nusakomi svarbiausi šios veikos bruožai, ypatybės ir padarymo aplinkybės, taip pat besąlygiškai pripažįsta esminius teismo nustatytus faktus“[27]. Tai reiškia, kad jeigu tarybos narys proceso metu pripažįsta esmines kaltinime nurodytas faktines aplinkybes, pavyzdžiui, kad klastojo išmokų ataskaitas ir pateikė kitiems asmenims priklausiusius mokėjimo kvitus, nors išlaidų, susijusių su transportu, realiai nepatyrė, jis gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Kita vertus, tai yra tik viena iš atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygų ir, teismui nenustačius BK 40 straipsnyje nurodytų sąlygų visumos, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą negalimas.

Analizuojant savivaldybių tarybų nariams aktualaus teisinio reglamentavimo pokyčius, susijusius su atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės, atkreiptinas dėmesys, kad tuo atveju, kai asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, paprastai baudžiamoji byla jam

27 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-121-719/2025.

nutraukiama. Formaliai tai reiškia, kad tokiu atveju savivaldybės tarybos nario atžvilgiu nėra priimamas nei išteisinamasis nuosprendis, konstatuojantis, kad tarybos narys neatliko baudžiamajame įstatyme numatytų nusikalstamų veikų, nei apkaltinamasis nuosprendis, reiškiantis, kad byloje surinktų duomenų pakako tarybos nario kaltei pripažinti.

Kadangi, kaip minėta, Rinkimų kodekso 176 straipsnio 4 dalies 4 punkte numatyta, jog tarybos nario įgaliojimai nutrūksta anksčiau termino tik tuo atveju, jeigu tarybos nario atžvilgiu priimamas apkaltinamasis teismo nuosprendis ir jis įsiteisėja, formaliuoju požiūriu tai reiškia, kad savivaldybės tarybos narį atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės Vyriausiajai rinkimų komisijai pagrindas tarybos nario įgaliojimus nutraukti anksčiau termino neatsiranda, nes nuosprendis, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla, nėra apkaltinamasis nuosprendis, kurio pagrindu rinkimų prievaizdui kyla pareiga nutraukti tarybos nario įgaliojimus.

Turint omenyje, kad viena iš atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygų yra susijusi su kaltės pripažinimu, teisiniu požiūriu, tarybos narį atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės, susidaro paradoksali situacija. Viena vertus, tarybos narys prisipažįsta dėl baudžiamajame įstatyme nurodytų nusikalstamų veikų padarymo ir galiausiai teismas pats konstatuoja, kad atitinkamos nusikalstamos veikos buvo padarytos ir jas padarė tarybos narys. Visgi dėl to, kad tarybos nariui taikomas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą institutas, baudžiamoji byla jam nutraukiama ir klausimas dėl savivaldybės tarybos nario įgaliojimų nutraukimo net nėra svarstomas, nors, manytina, teisinės pasekmės atsirasti turėtų. Abejonių, kad formaliai nuosprendis, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla, nėra tolygus apkaltinamajam nuosprendžiui, nekyla. Kita vertus, tokiame nuosprendyje asmuo akivaizdžiai pripažįstamas kaltu dėl baudžiamajame įstatyme numatytų nusikalstamų veikų padarymo. Tad plačiąja prasme svarstytina, ar toks nuosprendis negalėtų tapti pakankamu pagrindu tarybos nario įgaliojimų nutrūkimui anksčiau termino. Galiausiai taip būtų įgyvendinta įstatymų leidėjo valia, kad savivaldybių tarybose nedirbtų įsiteisėjusiais teismo nuosprendžiais kaltais pripažinti tarybų nariai.

Dar vienas naujos BK 228 straipsnio redakcijos, įsigaliojusios nuo 2025 m. spalio mėnesio, probleminis aspektas susijęs su tarybų nariams taikomomis baudžiamojo poveikio priemonėmis.

Teismų praktikoje pažymima, kad „baudžiamojo poveikio priemonė yra teismo skiriama valstybės prievartos priemonė, kuri apriboja pilnamečio asmens, atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės arba bausmės arba lygtinai paleisto iš pataisos įstaigos, teises ir laisves bei nustato specialias pareigas, ir kuri padeda įgyvendinti bausmės paskirtį.“[28] Be to, „baudžiamojo poveikio priemonės paskyrimu asmeniui siekiama to paties rezultato, kaip ir kriminaline bausme, t. y. sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, atimti arba apriboti asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, paveikti asmenį taip, kad jis laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų, užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą.“[29]

28 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-287-1073/2018.

29 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-61-511/2021.

Vadovaujantis BK 67 straipsnio 2 dalimi, savivaldybės tarybos nariui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės, gali būti skiriamos baudžiamojo poveikio priemonės. Pavyzdžiui, įvertinus tarybos nario padarytas nusikalstamas veikas, numatytas BK 182, 228 ir 300 straipsniuose, tai, kad šiuos nusikaltimus tarybos narys padarė tyčia, pasinaudodamas tarybos nario pareigomis ir siekdamas turtinės naudos, jo veiksmai buvo sistemingi, truko ilgą laiko tarpą, padaryta didelė žala, yra pagrindas skirti BK 68[1] straipsnyje numatytą baudžiamojo poveikio priemonę – viešųjų teisių atėmimą, t. y. teisės būti išrinktam ar paskirtam į valstybės ar savivaldybių institucijų ir jų įstaigų, įmonių renkamas ar skiriamas pareigas atėmimą.

Praktikoje gali susidaryti situacija, kai tarybos nariui, padariusiam baudžiamajame įstatyme numatytas nusikalstamas veikas ir teismo nuosprendžiu atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, bus paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės. Vis dėlto nors įstatymų leidėjas tarybos nariams, kurių atžvilgiu priimti apkaltinamieji teismo nuosprendžiai, riboja galimybę eiti tarybos nario pareigas, taikant baudžiamojo poveikio priemonę tokių teisinių pasekmių tarybos nariui nėra numatyta. Kitaip tariant, Rinkimų kodekso 176 straipsnio 4 dalies 4 punkte įstatymų leidėjas nėra numatęs, kad tarybos nario įgaliojimai nutrūksta anksčiau termino, jeigu jam taikomos baudžiamojo poveikio priemonės.

Tokiu atveju gali susidaryti ydinga situacija, kai teismas savivaldybės tarybos nariui taikys baudžiamojo poveikio priemonę – draudimą eiti tarybos nario pareigas 3–5 metų laikotarpį, bet Vyriausioji rinkimų komisija tokio asmens įgaliojimų anksčiau termino nenutrauks, nes tokio įgaliojimų pasibaigimo pagrindo įstatymų leidėjas Rinkimų kodekse nėra numatęs. Kitaip tariant, nors savivaldybės tarybos narys bus prisipažinęs, kad padarė baudžiamajame įstatyme numatytą nusikalstamą veiką, ir už tai jam bus taikomos baudžiamajame įstatyme numatytos baudžiamojo poveikio priemonės (teisės eiti renkamas pareigas ribojimas), siekiant sulaikyti asmenį nuo naujų nusikalstamų veikų darymo, iš principo baudžiamojo poveikio priemonių tikslai nebus pasiekti, nes tarybos narys ir toliau eis pareigas ir galės vykdyti veiklas, dėl kurių teismas jam baudžiamojo poveikio priemones ir pritaikė. O tai gali prieštarauti pamatiniams teisinės valstybės principams.

Išvados

1. 2025 m. savivaldybių tarybų narių „čekiukų“ baudžiamąsias bylas nagrinėję teismai nustatė, kad 2019–2023 m. pagal Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymą galiojęs teisinis reguliavimas buvo ydingas, stokojo apibrėžtumo ir skaidrumo, nors viena iš tinkamo įstatymo laikymosi sąlygų kaip tik ir yra jo aiškumas, suprantamumas ir neprieštaringumas.
2. Teismų nuosprendžių analizė atskleidė, kad daugelyje 2025 m. teismų nagrinėtų bylų didelė žala, kaip vienas esminių piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos požymių, buvo kildinama iš tarybos nario padarytos neturtinės žalos, kuri neretai nurodoma abstrakčiais teiginiais, neatskleidžiant, kuo ir kaip ji pasireiškė, nors apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas prielaidomis ir veika kvalifikuojama pagal kaltinimą, kurio požymiai nėra nustatyti.

3. Aktualios teismų praktikos analizė atskleidė, kad savivaldybių tarybų narių veiksmų kvalifikavimas pagal BK 183 straipsnį neatitinka turto pasisavinimo, kaip nusikalstamos veikos, dalyko, kurį apibūdina turto svetimumo požymis, t. y. nusikalstamos veikos padarymo metu tam tikras turtas kaltininkui nepriklauso nuosavybės teise, o yra tiesiog patikėtas ar esantis jo žinioje. Iš tiesų tarybų nariams išmokėtas avansas buvo ne jiems patikėtas ar jų žinioje buvęs turtas, o teisėtai į jų sąskaitas banke pervestos piniginės lėšos, kurioms atsiradus sąskaitoje atsirado ir teisėtas pagrindas jomis disponuoti.
4. Teismų nuosprendžių analizė leidžia teigti, kad savivaldybės tarybos nario veiksmai, kai prie avanso apyskaitų pridedami originalūs, nors ir kitiems asmenims priklausantys mokėjimo dokumentai, gali būti vertintini kaip turto pasisavinimas apgaulės būdu, bet ne kaip savarankiška BK 300 straipsnyje numatyta nusikalstama veika.
5. Įstatymų leidėjui 2025 m. naujos redakcijos BK 228 straipsnyje numatytą nusikalstamą veiką prilyginus apysunkiam nusikaltimui, „čekiukų“ bylose teisiami savivaldybių tarybų nariai įgijo teisę į atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Tarybos narį atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės baudžiamoji byla nutraukiama. Kadangi tarybos nario atžvilgiu apkaltinamasis teismo nuosprendis nepriimamas, remiantis Rinkimų kodekso 176 straipsnio 4 dalies 4 punktu tarybos nario įgaliojimai anksčiau termino nėra nutraukiami.
6. Savivaldybės tarybos nariui pritaikius baudžiamojo poveikio priemonę – viešųjų teisių atėmimą, t. y. teisės būti išrinktam ar paskirtam į valstybės ar savivaldybių institucijų ir jų įstaigų, įmonių renkamas ar skiriamas pareigas atėmimą, jos tikslai nėra pasiekiami, nes tarybos nario įgaliojimai nenutrūksta.

The Justification of Criminal Prosecution in Cases of Municipal Council Members' Expenses: Legal Qualification and Systematic Gaps

Mykolas Romeris University Law School
Institute of Public Law
Laura Matjošaitytė
E-mail: laura_matjosaityte@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-06

Summary. *This Article analyses the criminal liability applied to municipal council members in cases heard by courts in 2025. Based on the most recent court practice, it analyses the qualifying features of three criminal offenses—abuse of office, misappropriation of property, and document forgery, and reveals the problematic aspects that courts encounter when qualifying these criminal offenses and the legal consequences of the new legal regulation enshrined in Article 228 of the Criminal Code.*

Keywords: *municipal council; municipal council member; criminal liability; "checkbook" cases; abuse of office; misappropriation of property; document forgery, exemption of a municipal council member from criminal liability, early termination of a municipal council member's powers, criminal liability, criminal sanctions.*

II

II

PRIVATINĖ TEISĖ

II

2.1. Bendrovių teisės pakeitimai 2025 m.: tolesnis kapitalo formavimo liberalizavimas ir galios perskirstymas tarp akcininkų ir valdymo organų

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Privatinės teisės institutas
Prof. dr. Virginijus Bitė
El. paštas: virginijus.bite@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-08

Santrauka. *Straipsnyje analizuojami 2025 m. birželio 30 d. priimti Akcinių bendrovių įstatymo (toliau – ABĮ) pakeitimai, sudarantys antrąjį bendrovių teisės reformos etapą, iš esmės orientuotą į kapitalo formavimo liberalizavimą. Aptariamas išperkamųjų akcijų institutas, sprendimų dėl įstatinio kapitalo didinimo delegavimas valdymo organams, finansinės pagalbos akcijoms įsigyti reglamentavimo sušvelninimas ir akcininko teisės prieštarauti pavienių valdybos narių rinkimui panaikinimas. Straipsnyje vertinama, kaip šie pakeitimai prisideda prie bendrovių finansavimo lankstumo didinimo ir kartu lemia galios perskirstymą tarp akcininkų ir valdymo organų. Daroma išvada, kad 2025 m. ABĮ pakeitimai tęsia ankstesnių reformų kryptį, tačiau kelia naujų klausimų dėl mažumos akcininkų teisių apsaugos ribų, kurių sprendimas ateityje gali priklausyti tiek nuo teismų praktikos, tiek nuo tolesnio teisėkūros proceso.*

Reikšminiai žodžiai: *bendrovių teisė, kapitalo formavimas, įstatinio kapitalo didinimas, išperkamosios akcijos, valdymo organų įgaliojimai, akcininkų teisės.*

Įvadas

2025 m. birželio 30 d. buvo priimti ir nuo 2026 m. liepos 1 d. įsigalios reikšmingi Lietuvos Respublikos juridinių akcinių bendrovių įstatymo (toliau – ABĮ)[1] pakeitimai (toliau – ABĮ pakeitimai)[2]. Tai yra antrasis iš trijų Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerijos suplanuotų ABĮ peržiūros, kurią netgi galima būtų vadinti reforma, etapų. Pirmajame etape 2022 m. priimtais ABĮ pakeitimais[3] buvo liberalizuotas akcijų klasių reglamentavimas ir akcijų perleidimo taisyklės, pristatytas naujas bendrovės akcijų išpirkimo institutas nebiržinėms akcinėms bendrovėms (toliau – AB) ir uždarosioms akcinėms bendrovėms (toliau – UAB), UAB minimalaus

1 Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, *Valstybės žinios*, 2000-07-31, Nr. 64-1914.

2 Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII-1835 2, 15, 17, 19, 20, 24, 26, 26^1, 26^2, 28, 31, 32, 33, 34, 38, 39, 42, 45^1, 45^2, 46^1, 49, 51, 52, 53^1, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 60^1, 74, 76, 77 ir 78 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 42^1 straipsniu įstatymas, TAR, 2025-07-02, Nr. 12139.

3 Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII-1835 2, 15, 17, 21, 26, 27, 28, 29, 30, 30^1, 32, 34, 37, 37^2, 40, 42, 45, 47, 47^1, 51, 56 ir 78 straipsnių, priedo pakeitimo ir Įstatymo papildymo 46^1 straipsniu įstatymas, TAR, 2022-11-29, Nr. 24190.

įstatinio kapitalo reikalavimas sumažintas iki 1 000 Eur ir kt.[4] Trečiuoju etapu, įgyvendinant atitinkamą direktyvą[5], Lietuvos bendrovių teisėje planuojama įtvirtinti galimybę bendrovėms išleisti daugiabalsių paprastųjų akcijų ir kt.[6]

Anot rengėjų[7], ABĮ pakeitimus paskatinusios priežastys buvo siekiai pagerinti verslo sąlygas, užtikrinti suinteresuotųjų asmenų bendrovėje teises, taip pat didinti Lietuvos, kaip verslui palankios jurisdikcijos, patrauklumą, panaikinant esamas reguliavimo aplinkos kliūtis ir sudarant palankias sąlygas bendrovių steigimui, veikimui, taip pat investicijų pritraukimui. Pakeitimų tikslas buvo įgyvendinti Kapitalo rinkos plėtros priemonių plano[8] priemones, pagerinti verslo aplinką – sumažinti verslui tenkančią administracinę naštą, liberalizuoti esamą teisinį reguliavimą, taip pat išspręsti praktikoje kylančius kitus sunkumus, susijusius su ABĮ taikymu. Šiuos ABĮ pakeitimus teisės ekspertai vadina didžiausiu verslo teisės pokyčiu ir modernizacija per pastarąjį dešimtmetį[9].

Galima pastebėti, kad ABĮ pakeitimai rodo tendenciją toliau judėti link „laisvų derybų“ (arba „sutartinės laisvės“) požiūrio, teikiančio pirmenybę leidžiančioms (angl. *permissive*) ir numatytosioms (angl. *default*), o ne privalomoms taisyklėms[10]. Tai įgalina bendroves iš įstatyme siūlomų taisyklių rinkinio laisvai pasirinkti veiksmingiausias ir tas, kurias jos laiko labiau pritaikytomis jų poreikiams. Lietuvos įstatymų leidėjas pasinaudojo Direktyvoje (ES) 2017/1132 (toliau – kodifikuota direktyva)[11] numatytomis galimybėmis valstybėms narėms taikyti tam tikras išimtis. Šie įstatymų leidėjo pasirinkimai šiame straipsnyje visų pirma vertinami mažumos akcininkų ir kreditorių interesų apsaugos kontekste, nes, kaip yra pažymėjusi Europos Komisija, šių

4 Plačiau žr. Virginijus Bitė, „Bendrovių reglamentavimo pokyčiai: ar atėjo startuolių aukso amžius?“, iš *Lietuvos teisė 2022: esminiai pokyčiai*, Lyra Jakulevičienė, Vytautas Sinkevičius ir Kristina Kenstavičienė (red.) (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022), 191–209.

5 2024 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2024/2810 dėl daugiabalses akcijas apimančių akcijų struktūrų bendrovėse, kurios siekia įtraukti savo akcijas į prekybą daugiašalėje prekybos sistemoje, OL L 2024/2810, 2024 11 14.

6 Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII-1835 4, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 17, 37, 37^1, 38, 41^1, 42, 42^1, 43, 45, 45^1, 45^2, 46, 47^1, 49, 50, 51, 52, 53, 53^1, 54, 56, 57, 58, 62, 63, 64, 66, 68, 69, 70, 70^1, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymo projektas, 2026-01-21, reg. Nr. 26-806, *LRS*, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/a31541d3f6dd11f0b9baf24db8ed7e40?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=ad5377ec-ee1a-43f9-ac83-6cbdb9426947.

7 Aiškinamasis raštas dėl Akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII-1835 2, 15, 17, 19, 20, 24, 26, 26^1, 26^2, 28, 31, 32, 33, 34, 38, 39, 42, 45^1, 45^2, 46^1, 49, 51, 52, 53^1, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 60^1, 74, 76, 77 ir 78 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 421 straipsniu įstatymo projekto, *LRS*, 2025-05-22, 1 skyrius.

8 Lietuvos bankas, „Kapitalo rinkos plėtros priemonių planas“, *Analizė ir tyrimai* 18 (2022): 1–55.

9 Eglė Markevičienė, „Laikas ruoštis moderniojo AB įstatymo naujovėms: nuo ko įmonėms pradėti“, *Verslo žinios*, 2025 m. rugpjūčio 22 d., https://www.vz.lt/finansai/2025/08/22/laikas-ruostis-moderniojo-ab-istatymo-naujovems-nuo-ko-imonems-pradeti-571901?utm_source=nl&utm_medium=email&utm_campaign=naujienlaiskis-premium.

10 Plačiau žr. Matteo Vitali, *Class of Shares and Share Redemption in the Italian and UK Context* (2005), 4–6, 59–60, https://ssrn.com/abstract=870387.

11 2017 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/1132 dėl tam tikrų bendrovių teisės aspektų (kodifikuota redakcija) (Tekstas svarbus EEE), OL L 169, 2017 6 30, p. 46–127, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A02017L1132-20220812.

dviejų interesų grupių apsauga lieka itin svarbi ir yra susijusi su pačia Antrosios bendrovių teisės direktyvos 77/91/EEB, vėliau integruotos į kodifikuotą direktyvą, nuostatų esme[12]. Vis dėlto kai kuriuos atsakymus, matyt, pateiks tik besivystanti Lietuvos teismų praktika.

Šio straipsnio tikslas – sistemiškai įvertinti, autoriaus nuomone, reikšmingiausius 2025 m. birželio 30 d. priimtus ABĮ pakeitimus, jų poveikį Lietuvos bendrovių teisei. Reikšmingiausiais pakeitimais laikytini naujo išperkamųjų akcijų instituto pristatymas, bendrovės įstatinio kapitalo didinimo procedūros liberalizavimas, numatant galimybę deleguoti sprendimo teisę valdymo organams, leidimas bendrovei teikti finansinę pagalbą jos akcijoms įsigyti tam tikromis sąlygomis ir akcininkų teisės prieštarauti pavienių valdybos narių rinkimui panaikinimas.

Šiame tyrime taikyti įvairūs moksliniai metodai. Pagrindinis – dokumentų analizės metodas. Taip pat taikyti apibendrinamasis, sisteminės ir lyginamosios analizės metodai.

2.1.1. Naujo išperkamųjų akcijų instituto atsiradimas

Teisės doktrinoje akcijų išpirkimas vadinamas lanksčia „kūrybinio" nuosavo kapitalo finansavimo priemone[13]. Išperkamosios akcijos leidžia reguliuoti bendrovės ir jos akcininkų santykius ir prisideda prie bendrovės stabilumo. Jos gali būti naudojamos bendrovei „suasmeninti", siejant akcininko statuso turėjimą ir netekimą su tam tikrų pareigų (ne)vykdymu, darbo santykių nutraukimu (kai išperkamosios akcijos naudojamos kaip darbuotojų skatinimo priemonė) ar kitomis aplinkybėmis, kurioms atsiradus ar išnykus akcijos būtų išperkamos. Bendrovės požiūriu, išperkamosios akcijos taip pat gali atlikti nuosavybės struktūros apsaugos funkciją: uždarosiose bendrovėse jos palengvina „laikino" investuotojo pasitraukimą, o biržinėse bendrovėse gali būti naudojamos kaip priemonė mažinti priešiško ar nepageidaujamo perėmimo riziką, ribojant laisvai rinkoje esančių akcijų skaičių, ar akcijų kainai stabilizuoti po pirminio viešo siūlymo, taip užtikrinant didesnį bendrovės finansinį ir valdymo nuspėjamumą[14].

Iki šiol galimybė išleisti išperkamųjų akcijų Lietuvos bendrovių teisėje nebuvo įtvirtinta. ABĮ pakeitimais įstatymas papildomas nauju 42^1 straipsniu, kuriame numatyta galimybė bendrovėms išleisti išperkamųjų akcijų. Jos ABĮ pakeitimų rengėjų apibrėžiamos kaip akcijos, kurios išleidžiamos ribotam laikui ir pasibaigus šiam terminui turi būti išperkamos, t. y. galiojimo laiką turinčios akcijos[15]. ABĮ išdėstytos išperkamųjų akcijų instituto nuostatos rengtos atsižvelgiant į kodifikuotos direktyvos 82 straipsnyje nustatytus minimalius reikalavimus, kurie savo ruožtu

12 Jan P. Brosius, "Art 64. Financial assistance by a company for acquisition of its shares by a third party", iš Peter Kindler ir Jan Lieder, *European Corporate Law. Article-by-Article Commentary* (Baden-Baden: Nomos, 2021), 309.

13 Vitali, *supra note*, 10: 2.

14 Vitali, *supra note*, 10: 32–33. Taip pat žr. Markevičienė, *supra note*, 9; Eglė Markevičienė, „AB įstatymo pakeitimo projektas: kas laukia įmonių", *Verslo žinios*, 2025 m. birželio 13 d., https://www.vz.lt/finansai/2025/06/13/ab-istatymo-pakeitimo-projektas-kas-laukia-imoniu-569135?utm_source=nl&utm_medium=email&utm_campaign=naujienlaiskis-premium.

15 Aiškinamasis raštas, *supra note*, 7: 4.1 poskyris.

kildinami iš Jungtinės Karalystės teisinio reglamentavimo[16]. Nors minėti reikalavimai numatyti tik atvirosioms bendrovėms[17], Lietuvos įstatymų leidėjas pasirinko tą patį išperkamųjų akcijų reglamentavimą numatyti tiek AB, tiek UAB[18].

Visų pirma reikėtų atsakyti į klausimą, ar išperkamos akcijos yra akcijų klasė, ar tik koks nors specifinis akcijų statusas, kaip, pvz., darbuotojų akcijų statusą turinčios paprastosios akcijos (ABĮ 43 straipsnis). Nuo atsakymo priklauso, ar kiltų tam tikros pasekmės – konkrečiai taisyklių dėl balsavimo atskirose akcijų klasėse tam tikrais atvejais taikymas (ABĮ 27 straipsnio 2 dalis, 49 straipsnio 1 dalis, 52 straipsnio 1 dalis, 56 straipsnio 2 dalis, 62 straipsnio 1 dalis, 72 straipsnio 5 dalis), pirmumo teisės įgyvendinimas (ABĮ 49 straipsnio 5 dalis[19]), vienodų tos pačios klasės akcijų savininkų teisių ir pareigų principo taikymas (ABĮ 3 straipsnio 2 dalis, 40 straipsnio 4 dalis, 46^1 straipsnio 11 dalis). ABĮ nurodoma, kad akcijos į klases skirstomos pagal jų savininkams suteikiamas teises, kurios turi būti nurodytos bendrovės įstatuose, o visų tos pačios klasės akcijų nominalios vertės ir suteikiamos teisės turi būti vienodos (ABĮ 40 straipsnio 3 ir 4 dalys). Įstatyme numatoma, kad bendrovė gali leisti skirtingų klasių privilegijuotąsias akcijas (ABĮ 42 straipsnio 2 dalis). Naujai įsigaliosiančio ABĮ 42^1 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad tiek paprastosios, tiek privilegijuotosios akcijos gali būti išperkamosios. Išperkamosios akcijos galės būti išperkamos bendrovės arba išperkamųjų akcijų savininko reikalavimu, jeigu bendrovės įstatuose nenustatyta kitaip (ABĮ 42^1 straipsnio 6 dalis). Taigi, bendrovės išperkamųjų akcininkų savininkai, palyginti su kitų bendrovės akcijų savininkais, turės papildomą teisę reikalauti savo akcijų išpirkimo ir (arba) pareigą akcijas parduoti bendrovės reikalavimu. Atitinkamai bendrovėje galės atsirasti įvairių akcijų suteikiamų teisių kombinacijų: išperkamosios paprastosios, neišperkamosios paprastosios, išperkamosios privilegijuotosios, neišperkamosios privilegijuotosios akcijos, o privilegijuotosios akcijos dar gali būti skaidomos į smulkesnes klases pagal suteikiamų teisių paketus (su balso teise arba be, su kaupiamuoju arba nekaupiamuoju dividendu, su kitokiomis suteikiamomis teisėmis (ABĮ 42 straipsnio 8 dalis)). Manytina, kad išperkamosios akcijos turėtų būti laikomos akcijų klase. Žinoma, bendrovės, leisdamos išperkamąsias akcijas ir komplektuodamos jų suteikiamas teises, turės nepamiršti konkrečių ABĮ numatytų apribojimų, pvz., kad išleidžiamų išperkamųjų paprastųjų akcijų nominalios vertės negali skirtis nuo kitų bendrovės paprastųjų akcijų (ABĮ 42 straipsnio 1 dalis) ir visos jos turi suteikti balso teisę (ABĮ 42 straipsnio 3 dalis), kad išperkamosios privilegijuotosios akcijos be balso teisės įskaičiuotinos į bendrą 1/2 įstatinio kapitalo dalies ribą (ABĮ 42 straipsnio 2 dalis).

Bus reikalaujama, kad galimybė leisti išperkamąsias akcijas būtų numatyta bendrovės

16 Brosius, *supra note*, 12: 379.

17 Kodifikuotos direktyvos 44 straipsnio 1 dalis ir I priedas.

18 ABĮ 42^1 straipsnio 1 dalis. Paminėtina, kad kai kurios ES valstybės narės, kurios turi išperkamųjų akcijų institutą, jį leidžia taikyti ne visoms bendrovių formoms, o tik atvirosioms bendrovėms (pvz., Italijos civilinio kodekso 2437^6 straipsnis) ar tik biržinėms atvirosioms bendrovėms (pvz., Ispanijos kapitalo bendrovių įstatymo 500 ir 501 straipsniai).

19 Nuo 2026 m. liepos 1 d. – ABĮ 49 straipsnio 7 dalis.

įstatuose prieš atitinkamų akcijų išleidimą, taip pat įstatuose turės būti nustatytos išperkamųjų akcijų išpirkimo sąlygos ir tvarka (ABĮ 42[1] straipsnio 1 ir 2 dalys). Gali kilti klausimas, kiek detaliai įstatuose turi būti apibrėžiamos tos išpirkimo sąlygos ir tvarka ir kiek laisvės gali būti paliekama tas sąlygas ir tvarką detalizuoti vėliau atitinkamo bendrovės organo sprendime dėl konkrečios išperkamųjų akcijų emisijos išleidimo. Pažymėtina, kad ABĮ 42[1] straipsnio 2 dalyje vartojama kiek platesnė kategorija „sąlygos ir tvarka", nors kodifikuotoje direktyvoje reikalaujama įstatuose nurodyti tik išpirkimo „terminus ir tvarką" (82 straipsnio c punktas). Be to, prieš išperkamųjų akcijų išleidimą bendrovės įstatuose privalo būti numatyta tik pati tokių akcijų išleidimo galimybė (ABĮ 42[1] straipsnio 1 dalis, kodifikuotos direktyvos 82 straipsnio a punktas). ABĮ pakeitimo rengėjai taip pat nurodė, kad informacija dėl konkrečios išperkamųjų akcijų emisijos, įskaitant šių akcijų išpirkimo kainą arba jos nustatymo taisykles ir kt., būtų nurodoma visuotinio akcininkų susirinkimo sprendime dėl išperkamųjų akcijų išleidimo[20]. Tad manytina, jog bendrovės visuotinis akcininkų susirinkimas pirmiausia turės pakeisti bendrovės įstatus ir juose numatyti išperkamųjų akcijų išleidimo galimybę, o pakeistus įstatus įregistravus bendrovės kompetentingas organas galės priimti sprendimą dėl konkrečios išperkamųjų akcijų emisijos jau detalizuodamas šios emisijos išpirkimo sąlygas ir tvarką, atitinkamai tas sąlygas bei tvarką perkeldamas ir į tvirtinamą naują įstatų redakciją, kurioje aprašoma naujai atsirandanti akcijų klasė. Taigi išperkamųjų akcijų investuotojai tiksliai žinos, kada ir kaip akcijos gali būti išpirktos ir kaip bus nustatyta išpirkimo kaina. Kita vertus, tos išpirkimo sąlygos gali būti pakeistos (tiksliau – skirtingai nustatytos skirtingiems išperkamųjų akcininkų savininkams) ir vėliau visų tos pačios klasės išperkamųjų akcijų turinčių akcininkų vienbalsiu sprendimu (ABĮ 42[1] straipsnio 10 dalis). Vis dėlto svarstytina, ar nebuvo tikslinga papildyti ir ABĮ 44 straipsnio 3 dalį, numatant, kad išperkamųjų akcijų išpirkimo sąlygos ir tvarka turi būti nurodomos ir akcijų pasirašymo sutartyje tuo atveju, kai išleidžiamos ir pasirašomos išperkamosios akcijos.

ABĮ 42[1] straipsnio 3 dalyje numatoma, kad leisti išperkamąsias akcijas bendrovė gali, jei yra išleidusi paprastųjų akcijų, kurios nėra išperkamosios akcijos. Doktrinoje toks reikalavimas grindžiamas tuo, kad kitaip bendrovė galėtų leisti tik išperkamąsias akcijas ir po akcijų išpirkimo taptų „savo pačios akcininke"[21]. Tokia nuostata suteikia aiškumo, nes priešingu atveju galėtų kilti klausimas, ar bendrovėje apskritai gali nebūti paprastųjų neišperkamųjų akcijų, kai egzistuoja tik privilegijuotosios arba paprastosios, tačiau išperkamosios akcijos. Su tuo susijęs ir toje pačioje straipsnio dalyje numatytas akcijų konvertavimo draudimas (be kita ko, jis yra ir ABĮ 42 straipsnio 6 dalies nuostatų išimtis): neišperkamosios akcijos negali būti konvertuojamos į išperkamąsias akcijas ir atvirkščiai – bendrovės išperkamosios akcijos negali būti konvertuojamos į neišperkamąsias akcijas. Manytina, kad nenumačius atitinkamo draudimo bendrovės galės leisti konvertuojamąsias obligacijas, kurios būtų konvertuojamos į išperkamąsias akcijas (ABĮ 50 straipsnio 3 dalis).

20 Aiškinamasis raštas, *supra note*, 7: 4.1 poskyris.

21 Vitali, *supra note*, 10: 35.

ABĮ 42[1] straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad bendrovė galės išpirkti akcijas, jeigu bendrovėje bus sudarytas išperkamųjų akcijų rezervas, ne mažesnis už išperkamųjų akcijų nominalių verčių sumą, išskyrus atvejus, jeigu siekiant išpirkti išperkamąsias akcijas bus išleidžiama nauja bendrovės akcijų emisija. Šis išperkamųjų akcijų rezervas galės būti sudaromas tik eilinio visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu (ABĮ 59 straipsnio 2 dalyje įtrauktas naujas 10 punktas). Tai gali kelti sunkumų apskaičiuojant tikslią reikiamą sumą, kai išpirkimo kaina siejama su rinkos kaina arba naudojama kitokia iš anksto numatyta formulė. Be to, susidaro įspūdis, kad ABĮ pakeitimų rengėjai nustatė griežtesnius reikalavimus, negu reikalaujama pagal direktyvą. Kodifikuotoje direktyvoje nėra nustatyta reikalavimo formuoti tokį išperkamųjų akcijų rezervą prieš išpirkimą. Joje nurodoma, kad akcijos gali būti išperkamos lėšomis, kurios gali būti panaudojamos paskirstymui pagal nustatytus reikalavimus, arba įplaukomis iš naujos akcijų emisijos, vykdomos tam, kad būtų galima atlikti tokį išpirkimą (82 straipsnio d punktas). Šis reikalavimas grindžiamas kapitalo palaikymo tikslais ir atitinkamai kreditorių apsauga[22]. O kodifikuotos direktyvos 82 straipsnio e punkte kalbama jau apie išpirktų akcijų (angl. *redeemed shares*) vertei lygios sumos nukreipimą (įtraukimą) į rezervą, kuris negali būti paskirstytas akcininkams (išskyrus atvejus, kai mažinamas pasirašytasis kapitalas) ir gali būti panaudotas tiktai pasirašytajam kapitalui didinti kapitalizuojant rezervus[23]. Taigi, rezervo sudarymas kodifikuotoje direktyvoje formuluojamas kaip akcijų išpirkimo pasekmė (siekiant neutralizuoti kapitalo sumažėjimą po išpirkimo taip užtikrinant kreditorių apsaugą), o ne išankstinė sąlyga. Pažymėtina, kad tokia pati Lietuvos įstatymų leidėjo pozicija buvo ir daug anksčiau numatant reikalavimą formuoti bendrovės savų akcijų rezervą prieš savų akcijų įsigijimą (ABĮ 54 straipsnio 6 dalis). Vėlgi reikia pabrėžti, kad kodifikuotoje direktyvoje niekur nėra numatyta reikalavimo formuoti savų akcijų rezervą prieš savų akcijų įsigijimą. Numatoma tik valstybių narių teisė iš tam tikrų valstybių narių nurodytų bendrovių reikalauti panaikinti įsigytas savas akcijas, su sąlyga, kad panaikintų akcijų nominaliai vertei lygi suma būtų įtraukta į rezervą, kuris negali būti paskirstytas akcininkams (išskyrus pasirašytojo kapitalo mažinimo atvejus) ir gali būti panaudotas tik pasirašytajam kapitalui didinti kapitalizuojant rezervus (kodifikuotos direktyvos 60 straipsnio 1 dalies d punktas), taip pat numatomas reikalavimas tuo atveju, jei tokios įgytos savos akcijos yra įtrauktos į bendrovės balanse nurodytą turtą, tokio pat dydžio rezervą, kurio negalima paskirstyti, įtraukti į bendrovės įsipareigojimus (kodifikuotos direktyvos 63 straipsnio 1 dalies b punktas). Tad, nors tiesioginio ABĮ nuostatų prieštaravimo kodifikuotos direktyvos nuostatoms nėra, nes direktyva leidžia valstybėms narėms nustatyti griežtesnes taisykles, svarstytina, ar nevertėtų išperkamųjų akcijų rezervą ir savų akcijų rezervą pašalinti iš ABĮ 59 straipsnio 2 dalies taikymo srities ir ABĮ nuostatas sušvelninti iki kodifikuotos direktyvos reikalaujamo minimalaus apsaugos lygio, nereikalaujant minėtų rezervų išankstinio sudarymo. Tai

22 Brosius, *supra note*, 12: 379.

23 Iš esmės analogiškas modelis reglamentuotas ir kai kuriose išperkamųjų akcijų institutą taikančiose valstybėse (žr., pvz., Ispanijos kapitalo bendrovių įstatymo 501 straipsnį, JK bendrovių akto 687 straipsnio 2 dalies a punktą, Kipro bendrovių įstatymo 57 straipsnio 1 dalies a, c ir d punktus).

būtų nemenkas administracinis palengvinimas bendrovėms, ypač startuolių įmonėms, ir galimai padidintų išperkamųjų akcijų instituto naudojimo patrauklumą.

Galima būtų tobulinti ir naujo ABĮ 42[1] straipsnio 7 dalį, kurioje numatoma, kad išpirkimo kaina turi būti sumokėta per 12 mėnesių nuo išpirkimo dienos, išskyrus atvejus, kai bendrovės įstatuose nustatytas trumpesnis terminas. Tokia numatytoji nuostata dėl išpirkimo kainos atidėjimo po išperkamųjų akcijų išpirkimo palieka erdvės piktnaudžiavimui, nes akcijų išpirkimas nutraukia buvusio akcininko balsavimo ir dividendų teises, nors mokėjimas dar nėra gautas. Sąžiningesnis būtų reikalavimas išpirkimo kainą už išperkamas akcijas sumokėti išpirkimo metu, išskyrus atvejus, kai bendrovės įstatuose nustatyta, jog išpirkimo kaina sumokama po akcijų išpirkimo per įstatuose nustatytą terminą, kuris negali būti ilgesnis kaip 12 mėnesių nuo akcijų išpirkimo dienos[24].

Kodifikuotoje direktyvoje nekonkretizuojama, kas nutinka su išperkamosiomis akcijomis po jų išpirkimo. Valstybės narės turi diskreciją arba numatyti akcijų anuliavimą, arba leisti bendrovei laikyti jas kaip savas akcijas[25]. Lietuvos įstatymų leidėjas pasirinko pirmąjį variantą (ABĮ 42[1] straipsnio 12 dalis). Iki anuliavimo akcijos turės bendrovės savų akcijų statusą su „įšaldytomis“ jų suteikiamomis turtinėmis ir neturtinėmis teisėmis (ABĮ 54 straipsnio 7 dalis).

2.1.2. Teisės priimti sprendimą didinti įstatinį kapitalą delegavimas valdymo organui

Pasinaudojant kodifikuotos direktyvos 68 straipsnyje numatyta galimybe, ABĮ pakeitimais liberalizuojama įstatinio kapitalo didinimo procedūra, leidžiant visuotiniam akcininkų susirinkimui sprendimo dėl įstatinio kapitalo didinimo (taip pat ir bendrovės įstatų keitimo tuo tikslu) teisę ne ilgesniam kaip 5 metų laikotarpiui (su galimybe pratęsti) deleguoti bendrovės valdybai, o jei valdyba nesudaroma, – bendrovės vadovui (ABĮ 49 straipsnio 2 dalis). Tokiame visuotinio akcininkų susirinkimo sprendime taip pat turi būti nurodyta suma, iki kurios suteikiama teisė didinti bendrovės įstatinį kapitalą, sprendimas dėl teisės ABĮ nustatyta tvarka atšaukti pirmumo teisę įsigyti bendrovės išleidžiamų akcijų, taip pat dėl galimybės bendrovės įstatinį kapitalą didinti nepiniginiais įnašais. Valdymo organai šios teisės negali įgyvendinti, kai sprendimas didinti bendrovės įstatinį kapitalą priimamas kartu su sprendimu išleisti konvertuojamųjų obligacijų.

Šios naujovės pristatymas buvo motyvuojamas tuo, kad dėl poreikio šaukti visuotinį akcininkų susirinkimą įstatinio kapitalo didinimo procedūra užtrunka nepagrįstai ilgai, o bendrovės turi greitai reaguoti į besikeičiančią aplinką ir būtent valdymo organai neretu atveju yra tie subjektai, kurie gali įžvelgti poreikį pritraukti tam tikrų išteklių[26]. Šios galimybės svarbą pažymi ir teisės praktikai, ypač tai aktualu startuoliams ir kitoms bendrovėms, kuriose įstatinio kapitalo

24 Toks išpirkimo kainos sumokėjimo modelis numatytas, pvz., JK bendrovių įstatymo 686 straipsnio 2 ir 3 dalyse.

25 Brosius, *supra note*, 12: 380.

26 Aiškinamasis raštas, *supra note*, 7: 4.2 poskyris.

didinimas yra pasikartojantis praktinis veiksmas, pavyzdžiui, įgyvendinant darbuotojų akcijų opcionus, pritraukiant investicijų ar siekiant atitikti tam tikrus apskaitos ar mokestinius reikalavimus[27].

Kodifikuotos direktyvos 68 straipsnyje numatytas minimalus apsaugos lygis ir valstybės narės gali nustatyti griežtesnes taisykles dėl įstatinio kapitalo didinimo teisės delegavimo[28]. Lietuva šią galimybę numato tiek AB, tiek UAB[29] ir joms taiko vienodas taisykles.

Pagal kodifikuotos direktyvos reikalavimus delegavimas gali būti tik laikinas, o valstybės narės gali tik numatyti trumpesnį negu 5 metų laikotarpį[30] ir (ar) nenumatyti galimybės jį atnaujinti[31]. ABĮ numatytas maksimalus 5 metų laikotarpis su galimybe jį atnaujinti. Įstatymų leidėjas reglamentavo tik tokios teisės suteikimą valdymo organui, bet nepateikė aiškių nuostatų dėl tokios deleguotos teisės atšaukimo. Nepaisant to, manytina, kad tokią teisę suteikęs organas (visuotinis akcininkų susirinkimas) gali tokią teisę ir atšaukti nepasibaigus nustatytam įgaliojimų terminui. Kaip ir teisės suteikimui, taip ir atšaukimui turėtų būti taikomi tie patys sprendimo išviešinimo Juridinių asmenų registre reikalavimai.

Valdymo organas turės diskrecijos teisę visuotinio akcininkų susirinkimo nustatyta apimtimi spręsti, ar pasinaudoti suteiktais įgaliojimais priimti sprendimą didinti bendrovės įstatinį kapitalą. Visgi toks delegavimas neapriboja visuotinio akcininkų susirinkimo teisių didinti įstatinį kapitalą ir atvirkščiai – visuotinio akcininkų susirinkimo priimtas sprendimas didinti įstatinį kapitalą nedaro įtakos valdymo organo įgaliojimams[32].

Nors pagal kodifikuotą direktyvą valstybėms narėms palikta teisė įstatymu nustatyti maksimalią sumą, kurios negali viršyti įstatuose arba visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu nustatoma suma, iki kurios valdymo organai gali didinti bendrovės įstatinį kapitalą, ABĮ tokia maksimali sumos nenustatyta ir visuotinio akcininkų susirinkimo diskrecija šiuo aspektu neribojama[33].

---

27 Markevičienė, *supra note*, 14.

28 Brosius, *supra note*, 12: 339.

29 Kai kurios valstybės narės šią galimybę numato tik atvirosioms bendrovėms (pvz., Ispanijos kapitalo bendrovių įstatymo 297 straipsnis, Latvijos komercinio kodekso 249 straipsnio 4 dalis, Lenkijos komercinių bendrovių kodekso 444 straipsnis, Rumunijos bendrovių įstatymo 220^1 straipsnis), kai kurios – tiek atvirosioms, tiek uždarosioms (pvz., Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 202 ir 204 straipsniai ir Vokietijos ribotos atsakomybės bendrovių įstatymo 55a straipsnis).

30 Pvz., Lenkijoje numatytas 3 metų laikotarpis (Lenkijos komercinių bendrovių kodekso 444 straipsnio 1 ir 2 dalys), o Prancūzijoje – 26 mėnesių (Prancūzijos komercinio kodekso L225-129-2 straipsnio 1 dalis.).

31 Brosius, *supra note*, 12: 338.

32 Dirk Van Gerven, *Capital Directive in Europe: The Rules on Incorporation and Capital of Limited Liability Companies* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 39.

33 Paminėtina, kad kai kurios valstybės narės sumą apribojo, pvz., iki 30 proc. (Latvijos komercinio kodekso 249 straipsnio 4 dalis), iki 50 proc. (pvz., Ispanijos kapitalo bendrovių įstatymo 297 straipsnio 1 dalies b punktas, Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 202 straipsnio 3 dalis ir Vokietijos ribotos atsakomybės bendrovių įstatymo 55a straipsnio 1 dalis, Estijos komercinio kodekso 194^2 straipsnio 2 dalis ir 349 straipsnio 2 dalis, Rumunijos bendrovių įstatymo 220^1 straipsnio 3 dalis), iki ¾ (Lenkijos komercinių bendrovių kodekso 444 straipsnio 3 dalis) ar iki 100 proc. (Belgijos įmonių ir asociacijų kodekso 7:198 straipsnio 1 dalis (biržinėms bendrovėms)) bendrovės įstatinio kapitalo, buvusio delegavimo momentu.

Atkreiptinas dėmesys, kad, nors delegavimo teisės nustatymas iš esmės buvo motyvuojamas siekiu suteikti galimybę operatyviai pritraukti kapitalo, ABĮ pakeitimai neapriboja šios teisės apimties nei įstatinio kapitalo didinimo būdu (galimas didinimas papildomais įnašais (ABĮ 50 straipsnis) arba iš bendrovės lėšų (ABĮ 51 straipsnis)), nei forma (išleidžiant naujas akcijas arba padidinant išleistų akcijų nominalią vertę)[34]. Suprantama, kad papildomo kapitalo pritraukimui aktualus tik įstatinio kapitalo didinimas išleidžiant naujų akcijų, kurias papildomais įnašais apmoka esami akcininkai arba nauji investuotojai. Kita vertus, naujų akcijų išleidimas iš bendrovės lėšų gali būti aktualus bendrovei norint suteikti akcijų darbuotojams (ABĮ 47^1–47^2 straipsniai), o įstatinio kapitalo didinimas padidinant akcijų nominalią vertę gali būti reikalingas siekiant atitikti tam tikrus įstatyme nustatytus ar, pvz., bankų keliamus reikalavimus dėl bendrovės nuosavo kapitalo lygio.

Vis dėlto reiktų įvertinti šį ABĮ pakeitimą mažumos akcininkų apsaugos kontekste, nes įstatinio kapitalo didinimas gali būti panaudojamas kaip mažumos akcininkų turimų dalių kapitale „atskiedimo“ priemonė. ABĮ pakeitimų rengėjai esamoms bendrovių akcininkų interesų pažeidimo rizikoms minimizuoti iš esmės naudoja tik vieną priemonę – kvalifikuotos ne mažesnės kaip 3/4 balsų daugumos numatymą sprendimams dėl įstatinio kapitalo didinimo teisės delegavimo valdymo organui (ABĮ 28 straipsnio 2 dalis). Vis dėlto kyla pagrįstų abejonių, ar to pakanka. Kai bendrovėje yra mažumos akcininkų ir sprendimas priimamas visuotiniame akcininkų susirinkime, didžiajam akcininkui (fiziniam asmeniui), net ir turinčiam 3/4 ar daugiau balsų, taikomas draudimas balsuoti priimant sprendimą dėl pirmumo teisės įsigyti bendrovės išleidžiamų akcijų ar konvertuojamųjų obligacijų atšaukimo, jei teisę jų įsigyti planuojama suteikti jam, jo artimam giminaičiui, sutuoktiniui ar sugyventiniui, kai įstatymų nustatyta tvarka yra įregistruota partnerystė, ir sutuoktinio artimam giminaičiui (ABĮ 17 straipsnio 4 dalis). Tačiau tais atvejais, kai toks ne mažiau kaip 3/4 balsų turintis didysis akcininkas, kuris kartu yra ir bendrovės vadovas, savo balsais teisę didinti įstatinį kapitalą deleguotų sau, kaip valdymo organui, minėtas balsavimo draudimas priimant sprendimus didinti įstatinį kapitalą ir atšaukti akcininkų pirmumo teisę ją suteikiant pačiam didžiajam akcininkui nebūtų taikomas. Mažumos akcininkams beliktų galimybė bandyti ginčyti tokius bendrovės vadovo sprendimus, kaip prieštaraujančius protingumo ar sąžiningumo principams, remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 2.82 straipsnio 4 dalimi.

Pažymėtina, kad kitos valstybės, kurios savo teisės aktuose yra numačiusios tokią visuotinio akcininkų susirinkimo delegavimo valdymo organams galimybę, neretai numato ir vienokius ar kitokius ribojimus. Pvz., tokia teisė gali būti deleguojama tik kolegialiam organui[35].

---

34 Kai kurios valstybės narės leidžia visuotiniam akcininkų susirinkimui deleguoti valdymo organams teisę didinti įstatinį kapitalą tik išleidžiant naujų akcijų ir apmokant jas papildomais įnašais, bet ne iš bendrovės lėšų (pvz., Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 202 straipsnio 1 dalis ir Vokietijos ribotos atsakomybės bendrovių įstatymo 55a straipsnio 1 dalis, Švedijos bendrovių įstatymo 13 skyriaus 35 straipsnis, Lenkijos komercinių bendrovių kodekso 444 straipsnio 5 dalis, Rumunijos bendrovių įstatymo 220^1 straipsnio 1 dalis).

35 Pvz., Estijoje privačiojoje bendrovėje (OÜ) tokia teisė gali būti deleguojama valdybai arba stebėtojų tary-

Prancūzijoje numatyta, kad tam tikrais atvejais (pvz., kai atšaukiama akcininkų pirmumo teisė įsigyti išleidžiamų akcijų, kai sprendžiama dėl akcijų pasirinkimo sandorių, kai akcijos išleidžiamos nemokamai) turi būti priimamas specialus visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas dėl delegavimo, kuriam taikomi atitinkami daugumos reikalavimai[36]. Belgijoje prieš įstatinio kapitalo didinimo teisės delegavimą turi būti parengta speciali ataskaita, kurioje išdėstomos konkrečios aplinkybės, kuriomis deleguota teisė gali būti naudojama, ir siekiami tikslai, o šios ataskaitos nesant steigėjų arba visuotinio susirinkimo sprendimas dėl delegavimo laikomas negaliojančiu[37]. Be to, Belgijoje nustatyta taisyklė, kad tais atvejais, kai akcininkų pirmumo teisė yra apribota arba panaikinta vieno ar kelių konkrečių asmenų, išskyrus darbuotojus, naudai, balsavimo procedūroje negali dalyvauti valdymo organo nariai, kurie faktiškai atstovauja pirmumo teisės panaikinimo naudos gavėjui arba su naudos gavėju susijusiam asmeniui[38].

Taigi manytina, kad reikėtų svarstyti papildomus saugiklius dėl rizikų mažinimo esant valdymo organo narių interesų konfliktui įgyvendinant jiems suteiktą teisę spręsti dėl bendrovės įstatinio kapitalo didinimo. Pvz., būtų galima ABĮ 17 straipsnio 4 dalies taisyklę išplėsti ir taip pat taikyti valdymo organo nariams, kai sprendžiama dėl pirmumo teisės įsigyti naujai išleidžiamų akcijų atšaukimo ir suteikimo. O tais atvejais, kai įstatinio kapitalo didinimo teisė yra deleguota vadovui, numatyti taisyklę, kad esant interesų konfliktui jis privalo sprendimą perduoti bendrovės visuotiniam akcininkų susirinkimui.

Atkreiptinas dėmesys, kad ABĮ 49 straipsnyje nenumatoma jokių ribojimų dėl išleidžiamų akcijų klasių. Aiškinamajame rašte pažymima, kad toks delegavimas galėtų būti taikomas ir išperkamųjų akcijų atžvilgiu[39]. Visgi nemažai valstybių narių numato vienokių ar kitokių apribojimų. Pvz., Vokietijoje valdymo organai negali priimti sprendimo išleisti daugiabalsių akcijų, bent jau atvirosiose bendrovėse[40]. Belgijoje taip pat taikomas draudimas dėl daugiabalsių akcijų ir apskritai valdymo organams neleidžiama naudotis savo įgaliojimais leidžiant naujas akcijų klases[41]. Lenkijoje valdymo organai negali priimti sprendimo išleisti privilegijuotųjų akcijų ar specialių teisių[42]. Atsižvelgiant į tai, kad būtent akcijų klasės, ypač daugiabalsės akcijos, kelia didesnę piktnaudžiavimo riziką, ir į netrukus atsirasiantį daugiabalsių akcijų reguliavimą, siūlytina įstatymų leidėjui pagalvoti dėl panašių draudimų numatymo, pvz., uždraudžiant valdymo organams naudotis deleguotomis teisėmis leidžiant naujas akcijų klases arba bent jau daugiabalses akcijas.

bai, o atvirojoje bendrovėje (AS) – tik stebėtojų tarybai (Estijos komercinio kodekso 194[2] straipsnio 1 dalis ir 349 straipsnio 1 dalis), Prancūzijoje tokia teisė gali būti deleguojama tik atviruųjų bendrovių direktorių valdybai (jei bendrovė yra pasirinkusi vienpakopę sistemą) arba valdybai (jei bendrovė yra pasirinkusi dvipakopę sistemą) (Prancūzijos komercinio kodekso L225-129 straipsnio 1 dalis).

36 Žr. Prancūzijos komercinio kodekso L225-129-2 straipsnio 3 dalį.

37 Belgijos įmonių ir asociacijų kodekso 5:134 ir 7:199 straipsniai.

38 Belgijos įmonių ir asociacijų kodekso 5:135 straipsnio 2 dalis ir 7:200 straipsnio 2 dalis.

39 Aiškinamasis raštas, *supra note*, 7: 4.2 poskyris.

40 Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 202 straipsnio 1 dalis.

41 Belgijos įmonių ir asociacijų kodekso 5:136 straipsnio 2 ir 4 dalys, 7:201 straipsnio 2 ir 4 dalys.

42 Lenkijos komercinių bendrovių kodekso 444 straipsnio 6 dalis.

Klausimų kelia ir delegavimo išviešinimo klausimas. Priimtoje ABĮ 49 straipsnio 6 dalies redakcijoje numatoma, kad visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas įgalioti valdymo organą priimti sprendimą padidinti įstatinį kapitalą juridinių asmenų registro tvarkytojui pateikiamas ne iškart, o tik kartu su pirmuoju valdymo organo sprendimu padidinti įstatinį kapitalą. Svarstytina, ar nevertėtų pasekti, pvz., Švedijos, pavyzdžiu[43] ir numatyti, kad sprendimas dėl delegavimo turėtų būti pateikiamas juridinių asmenų registro tvarkytojui jau po jo priėmimo. Arba tai būtų daroma bent jau tais atvejais, kai delegavimo sprendimu valdymo organui suteikiama teisė spręsti ir dėl akcininkų pirmumo teisės įsigyti naujai išleidžiamų akcijų atšaukimo. Tai nesukeltų didelės papildomos administracinės naštos bendrovėms, bet leistų akcijas perkantiems ar kitais būdais įsigyjantiems naujiems akcininkams sužinoti apie minėtos teisės delegavimą. Taip pat būtų tikslinga numatyti akcininkų tiesioginio informavimo apie valdymo organo pasinaudojimą įstatinio kapitalo didinimo teise mechanizmą. Be to, kol kas neaišku, kaip šios teisės delegavimas atsispindės ir ar išvis atsispindės juridinių asmenų registro duomenų išraše.

2.1.3. Leidimas bendrovėms teikti finansinę pagalbą jų akcijoms įsigyti

Lietuvos įstatymų leidėjas po daugiau kaip 20 metų Lietuvos bendrovių teisėje galiojusio draudimo[44] nusprendė pasinaudoti kodifikuotos direktyvos 64 straipsnyje numatyta teise valstybėms narėms sudaryti bendrovėms galimybę, nepažeidžiant akcininkų ir bendrovės interesų, teikti finansinę pagalbą fiziniams ir juridiniams asmenims, įsigyjantiems tos bendrovės akcijų. ABĮ pakeitimų rengėjai tikisi, kad šios galimybės įtvirtinimas sudarys patrauklią aplinką investuotojams, taip pat leis efektyviau valdyti bendrovės finansinius išteklius, prisitaikyti prie rinkos poreikių ir skatinti privataus kapitalo rinkos sandorius[45]. Šis finansinės pagalbos teikimo atlaisvinimas taip pat sulaukė teisės praktikų teigiamų vertinimų – jie pažymi, kad aiškus reguliavimas atveria kelią vadovų dalyvavimo programoms ir kitoms kapitalo struktūros operacijoms[46].

Siekdamas užtikrinti, kad nebūtų pažeisti akcininkų, kreditorių interesai ir pačios bendrovės finansinis stabilumas, taip pat atsižvelgdamas į kodifikuotos direktyvos 64 straipsnio 2–5 dalių nuostatas, įstatymų leidėjas ABĮ 45² straipsnyje nustatė reikalavimus, kurių turi laikytis bendrovė, teikdama finansinę pagalbą jos akcijoms įsigyti.

A. Sandorių rūšys. Palyginti su iki šiol galiojančios ABĮ 45² straipsnio redakcijos ir kodifikuotos direktyvos 64 straipsnio nuostatomis, naujoje ABĮ 45² straipsnio redakcijoje sandorių (veiksmų) sąrašas susiaurinamas, pašalinant frazę „iš anksto išmokėti lėšų“. Finansinę pagalbą bendrovės galės teikti tik suteikdamos paskolas ar prievolių įvykdymo užtikrinimą.

43 Švedijoje visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas dėl įstatinio kapitalo didinimo teisės delegavimo valdybai turi būti nedelsiant pateiktas bendrovių registrui ir iki jo registravimo valdyba negali priimti tokių sprendimų (Švedijos bendrovių įstatymo 13 skyriaus 37 straipsnis).

44 Pirmą kartą finansinės pagalbos draudimas ABĮ buvo įtvirtintas nuo 2004 m. įsigaliojusios redakcijos 44 straipsnio 9 dalyje. Nuo 2014 m. birželio 16 d. šis draudimas buvo reglamentuotas atskirame ABĮ 45² straipsnyje.

45 Aiškinamasis raštas, *supra note*, 7: 4.3 poskyris.

46 Markevičienė, *supra note*, 9.

B. Išankstinis visuotinio akcininkų susirinkimo pritarimas. Po to turimas gauti pritarimas nėra pakankamas. Tokį sprendimą visuotinis akcininkų susirinkimas priima kvalifikuota balsų dauguma (ABĮ 28 straipsnio 1 dalies papildymas nauju 11 punktu). Paminėtina, jog kodifikuotos direktyvos komentatoriai pažymi, kad visuotinis akcininkų susirinkimas neturi išimtinės sprendimo priėmimo galios – jis gali priimti sprendimą tik jei atitinkamas sandoris pateikiamas tvirtinti valdymo organui, kuris galiausiai yra atsakingas už finansinės pagalbos suteikimą ir nustatytų apribojimų laikymąsi[47].

Siekiant apriboti galimybes piktnaudžiauti, ypač stambiesiems akcininkams, taip pat užkardyti galimas interesų konflikto situacijas[48], ABĮ 17 straipsnio 4 dalis buvo papildyta nuostata, kad akcininkas neturi teisės balsuoti priimant sprendimą dėl finansinės pagalbos teikimo sandorio sudarymo, jei finansinę pagalbą planuojama teikti jam, jo artimam giminaičiui, akcininko sutuoktiniui ar sugyventiniui arba sutuoktinio artimam giminaičiui, taip pat kai akcininkas yra juridinis asmuo, – akcininko patronuojančiajai bendrovei ar akcininko dukterinei bendrovei.

C. Rezervo formavimas. Sandorio įvykdymo laikotarpiui bendrovėje turėtų būti suformuotas atskiras finansinės pagalbos rezervas, kurio dydis būtų ne mažesnis už numatomą teikti finansinę pagalbą.

D. Rašytinė valdymo organo ataskaita. Bendrovės valdymo organas (valdyba arba, jei jos nėra, vadovas) turės pareigą visuotiniam akcininkų susirinkimui pateikti rašytinę ataskaitą, joje nurodydamas siūlomo finansinės pagalbos sandorio sudarymo priežastis, bendrovės suinteresuotumą, sandorio sąlygas, su finansine pagalba susijusias aplinkybes, galinčias turėti poveikį bendrovės likvidumui ir mokumui, akcijų įsigijimo kainą ir bendrą valdymo organo išvadą dėl finansinės pagalbos sandorio sudarymo. Tai patvirtina viso finansinės pagalbos teikimo instituto pagrindimą valdymo organo atsakomybės koncepcija[49]. Būtent valdymo organas yra atsakingas, kad būtų laikomasi visų įstatyme nustatytų finansinės pagalbos teisėtumo reikalavimų. Dėl valdymo organo narių lojalumo ir rūpestingumo pareigų bendrovei bendrovė gali tikėtis, kad jie rūpestingai įvertins finansinės pagalbos poveikį jai ir jos finansinei būklei.

Įdomu paminėti, kad, pvz., Belgijoje, įstatymu yra įtvirtinta, jog nepateikus tokios ataskaitos visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas laikytinas niekiniu[50]. Ataskaitos nepateikimo pasekmės ABĮ nėra numatomos ir neaišku, koks vertinimas bus pateiktas Lietuvos teismų praktikoje. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad rašytinės ataskaitos pateikimas yra viena iš finansinės pagalbos sandorio teisėtumo sąlygų, labiau tikėtina, kad būtų sprendžiamas ne visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo, o paties finansinės pagalbos sandorio negaliojimo klausimas.

E. Sąžiningos rinkos sąlygos. Tai reiškia, kad finansinė pagalba turi būti teikiama laikantis

47 Brosius, *supra note*, 12: 314.

48 Aiškinamasis raštas, *supra note*, 7: 4.3 poskyris.

49 Plačiau žr. Brosius, *supra note*, 12: 312.

50 Belgijos įmonių ir asociacijų kodekso 5:152 straipsnio 1 dalis ir 7:227 straipsnio 1 dalis.

„ištiestos rankos“ principo[51]. Rinkos sąlygas turėtų atitikti ne tik ABĮ 45[2] straipsnio 6 dalyje (kaip ir kodifikuotos direktyvos 64 straipsnio 2 dalyje) minimos bendrovės gaunamos palūkanos ir bendrovei teikiamos prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonės, bet ir kitos sandorio sąlygos. Teisės doktrinoje pabrėžiama, kad bet kuriuo atveju už finansinės pagalbos suteikimą bendrovei turi būti tinkamai atlyginta, pvz., garantijos komisinių forma[52].

Atliepiant kodifikuotos direktyvos 65 straipsnio nuostatas, ABĮ 45[2] straipsnio 7 dalyje nustatytas reikalavimas visuotiniam akcininkų susirinkimui pateikti rašytinę eksperto išvadą dėl sandorio atitikties rinkos sąlygoms ir bendrovės interesams tais atvejais, kai finansinės pagalbos sandorio šalis (šalys) yra tos bendrovės ar patronuojančiosios bendrovės valdymo organo nariai arba pati patronuojančioji bendrovė, arba asmenys, veikiantys savo vardu, bet tos bendrovės valdymo organų narių, patronuojančiosios bendrovės arba jos valdymo organų narių naudai. Taigi, dėl galimo interesų konflikto nepakanka valdymo organo rašytinės ataskaitos ir būtinas išorės eksperto įtraukimas į sandorio sąlygų vertinimą. Visgi įstatyme nedetalizuojama, koks tai galėtų būti ekspertas, kokie kvalifikaciniai ir nepriklausomumo reikalavimai turėtų būti jam keliami, kas tokį ekspertą paskirtų (išrinktų) ir pan. Pažymėtina, kad ABĮ pakeitimų rengimo etape šiuos klausimus kėlė ir Seimo kanceliarijos Teisės departamentas, jis siūlė ABĮ papildyti atitinkamomis nuostatomis[53]. Seimo Ekonomikos komitetas savo išvadoje nurodė, kad ABĮ pakeitimų projekte neįvardijama, koks ekspertas turi pateikti rašytinę išvadą, siekiant neapriboti tokias išvadas galinčių teikti subjektų rato. Tačiau Ekonomikos komitetas išreiškė nuomonę, kad tai turėtų būti pakankamas teisės, finansų ar pan. žinias turintis subjektas, o eksperto parinkimas priklauso bendrovės valdymo organo kompetencijai (ABĮ 34 straipsnio 7 dalis, 37 straipsnio 8 ir 10 dalys)[54]. Toks paaiškinimas nesuteikia aiškumo. Reikia turėti omenyje, kad pats ekspertą parenkantis asmuo (bendrovės vadovas) gali būti finansinės pagalbos sandorio šalis, dėl to ir kyla būtinybė gauti eksperto išvadą. Atsižvelgiant į tai, kad vertinant sandorio atitiktį rinkos sąlygoms ir bendrovės interesams visų pirma ir labiausiai būtų vertinami finansiniai sandorio aspektai, taip pat į auditoriams keliamus profesinius kvalifikacijos ir atsakomybės reikalavimus, manytina, kad tokie ekspertai galėtų būti autoriai ir audito įmonės. Tai būtų tikslinga numatyti ir pačiame įstatyme.

F. Kitos šalies kreditingumo įvertinimas. Bendrovė privalo patikrinti kitos sandorio šalies (šalių) finansinį pajėgumą įvykdyti sandorį per sutartą laikotarpį (ABĮ 45[2] straipsnio 6 dalis). Be abejo, finansinė pagalba turėtų būti teikiama tik tuo atveju, jeigu tas vertinimas yra teigiamas, siekiant užsitikrinti, kad bendrovės reikalavimo teisė būtų visiškai patenkintina[55].

G. Nuosavo kapitalo lygio išlaikymas. Dėl suteiktos finansinės pagalbos bendrovės nuosavas kapitalas turi nesumažėti žemiau ABĮ 45[2] straipsnio 5 dalyje nurodytos sumos. Šis rodiklis

51 Brosius, *supra note*, 12: 313.

52 *Ibid.*

53 Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada, 2025-06-26, Nr. XVP-474(2).

54 Pagrindinio komiteto papildoma išvada, Lietuvos Respublikos Seimo Ekonomikos komitetas, 2025-06-30.

55 Brosius, *supra note*, 12: 313.

turi būti išlaikytas tiek prieš finansinės pagalbos suteikimą, tiek per visą jos teikimo laikotarpį, be to, pats finansinės pagalbos suteikimas negali nulemti šio rodiklio neatitikimo.

H. Akcijų įgijimas teisinga kaina. Vis dėlto atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos įstatymų leidėjas įgyvendino ne visas kodifikuotos direktyvos nuostatas dėl leistinų finansinės pagalbos teikimo sandorių. Direktyvos 64 straipsnio 5 dalyje nurodyta, kad kai trečiasis asmuo, pasinaudodamas iš bendrovės gauta finansine pagalba, įsigyja tos bendrovės savų akcijų arba pasirašo akcijas, išleidžiamas didinant įstatinį kapitalą, toks įsigijimas ar pasirašymas atliekamas už teisingą kainą (angl. *fair price*). Direktyvos komentatoriai pažymi, kad šia nuostata siekiama suteikti akcininkams apsaugą nuo jų turimos akcijų dalies netinkamo „atskiedimo", trečiajai šaliai įgyjant akcijų mažesne negu teisinga kaina[56]. Visgi analogiškų nuostatų ABĮ nebuvo nustatyta.

ABĮ 45^2 straipsnio 8 dalyje įtvirtinamos išimtys, kada netaikomi pirma aptarti finansinės pagalbos sandorių teisėtumo reikalavimai (išskyrus reikalavimą dėl nuosavo kapitalo lygio). Tos išimtys lieka tokios pat, kaip ir iki šiol galiojančios ABĮ 45^2 straipsnio redakcijos 1 ir 2 dalyse, t. y. finansinės pagalbos teikimas finansų įstaigos akcijoms įsigyti Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatyme nustatytais atvejais[57] (tokiais atvejais bendrovė gali ir iš anksto išmokėti lėšų), taip pat jeigu bendrovė finansinę pagalbą teikia savo darbuotojams, patronuojančiosios ar dukterinės bendrovės darbuotojams, taip pat fiziniams ir (ar) juridiniams asmenims, jeigu šiais veiksmais siekiama sudaryti sąlygas bendrovės akcijų įsigyti savo darbuotojams, patronuojančiosios ar dukterinės bendrovės darbuotojams, išskyrus atvejus, kai šie darbuotojai yra bendrovės ar patronuojančiosios bendrovės valdymo organo nariai.

Tikslesni aptartų reikalavimų (sąlygų) išaiškinimai, tikėtina, ateityje bus pateikti teismų praktikoje. Iki šiol buvo tik viena reikšminga Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis finansinės pagalbos bendrovės akcijoms įsigyti klausimais[58], tačiau joje pateikti išaiškinimai iš esmės praras aktualumą teisinio reglamentavimo modeliui nuo beveik absoliutaus finansinės pagalbos bendrovės akcijoms įsigyti draudimo perėjus prie sąlyginio leidimo.

2.1.4. Akcininkų teisės prieštarauti pavienių valdybos narių rinkimui panaikinimas

ABĮ pakeitimais buvo pakeista 33 straipsnio 3 dalis panaikinant nuorodą į ABĮ 31 straipsnio 13 dalies taikymą. Taip atsisakyta iki šiol ir bendrovių valdyboms taikomo reguliavimo dėl kolegialaus organo įgaliojimų netekimo ir pareigos rinkti visą kolegialų organą tais atvejais, kai akcininkai, kuriems priklausančios akcijos suteikia ne mažiau kaip 1/10 visų balsų, prieštarauja pavienių narių rinkimui (ABĮ 31 straipsnio 13 dalis). ABĮ pakeitimų rengėjai šią taisyklę laikė kliūtimi bendrovės nepertraukiamam funkcionavimui, pažeidžiančia tiek pačios bendrovės, kaip

56 Brosius, *supra note*, 12: 316.

57 Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002-09-18, Nr. 91-3891, 28^1 straipsnis.

58 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-277-421/2017.

savarankiško ūkio subjekto, tiek akcininkų daugumos interesus[59].

Vis dėlto toks įstatymų leidėjo pasirinkimas kelia abejonių. Mažumos akcininkų teisė reikalauti visos stebėtojų tarybos (ar valdybos) atšaukimo ir naujos rinkimo ABĮ numatyta ne be priežasties. Kai bendrovėje nėra sudaryta stebėtojų taryba arba įstatuose numatyta, kad valdybą renka visuotinis akcininkų susirinkimas, valdybos narių rinkimui taikoma kumuliacinio balsavimo taisyklė (ABĮ 31 straipsnio 3 dalis, 33 straipsnio 3 dalis), dėl kurios mažumos akcininkai, priklausomai nuo akcijų pasiskirstymo bendrovėje, konsolidavę savo balsus turi galimybę išsirinkti vieną ar daugiau jiems atstovaujančių valdybos narių. Panaikinus mažumos akcininkų teisę prieštarauti pavienių valdybos narių rinkimui gali susidaryti mažumos akcininkų apsaugos standartų neatitinkanti situacija, kai atšaukus, atsistatydinus ar dėl kitų priežasčių nustojus eiti pareigas būtent mažumos akcininkams atstovaujančiam valdybos nariui, veiklą tęstų vien iš kontroliuojančiojo akcininko paskirtų narių sudaryta valdyba arba kontroliuojančiojo akcininko balsais būtų išrinktas naujas pavienis valdybos narys, galimai atstovaujantis būtent kontroliuojančiojo akcininko interesams. Tokiu atveju mažumos akcininkai neturėtų galimybių tam paprieštarauti ir pasinaudodami kumuliacinio balsavimo taisykle tuo metu, kai renkama visa valdyba, išsirinkti naują jiems atstovaujantį valdybos narį.

Įstatymo projekto aiškinamajame rašte nurodomus siekius užtikrinti bendrovės valdybos nepertraukiamą veikimą galima būtų įgyvendinti ir kitais būdais, pvz., ABĮ 31 straipsnio 13 dalyje numatant, kad tuo atveju, kai akcininkai, kuriems priklausančios akcijos suteikia ne mažiau kaip 1/10 visų balsų, prieštarauja pavienių stebėtojų tarybos narių rinkimui, turi būti renkama visa stebėtojų taryba, o esama stebėtojų taryba savo funkcijas atlieka, iki pradės dirbti naujai išrinkta stebėtojų taryba. Arba minėtą taisyklę numatyti tik visos valdybos rinkimo atvejui, nekeičiant ABĮ 31 straipsnio 13 dalies nuostatų.

2.1.5. Mažumos akcininkų išėjimo galimybių išplėtimo poreikis

Aptartų ABĮ pakeitimų vertinimas mažumos akcininkų teisių užtikrinimo aspektu, be kita ko, yra svarbus todėl, kad įstatymų leidėjas, liberalizuodamas reglamentavimą, kad būtų sudarytos lankstesnės galimybės bendrovėms, jų valdymo organams, didiesiems akcininkams greičiau reaguoti į besikeičiančias aplinkybes, bendrovės veiklos finansavimo poreikį ir pan., turi atsižvelgti ir į galimo piktnaudžiavimo rizikas. Tokias rizikas ypač kelia įstatinio kapitalo didinimo teisės delegavimas valdymo organams, leidimas teikti finansinę pagalbą bendrovės akcijoms įsigyti ir kumuliacinio balsavimo taisyklės taikymo galimybės netekimas pavienių valdybos narių rinkimo atveju.

Mažumos akcininkų apsauga nuo didžiojo akcininko ir (ar) valdymo organų piktnaudžiavimo gali būti užtikrinama suteikiant galimybes mažumos akcininkui pasitraukti iš bendrovės

59 Aiškinamasis raštas, *supra note*, 7: 4.7 poskyris.

už teisingą kainą. Vis dėlto, kaip autorius ne kartą yra pažymėjęs[60], Lietuvos teisėje mažumos akcininkai, turintys akcijų, sudarančių daugiau negu 5 proc., bet mažiau negu 1/3 įstatinio kapitalo, iš esmės neturi efektyvių būdų pasitraukti iš nebiržinės bendrovės, net ir esant netinkamo elgesio su jais atvejams. CK 2.123 straipsnyje įtvirtinant priverstinio akcijų išpirkimo institutą buvo netiksliai perkeltos nuostatos iš Nyderlandų civilinio kodekso 2.343 straipsnio. Lietuvoje minėta išpirkimo teisė suteikiama tik CK 2.116 straipsnyje išvardytiems juridinio asmens dalyviams, t. y. turintiems bent 1/3 kapitalo. O Nyderlandų civiliniame kodekse tokia teisė suteikiama bet kuriam akcininkui, nepriklausomai nuo jo turimos kapitalo dalies. Taigi, egzistuoja teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų neatitinkanti situacija, kai akcininkas, turintis akcijų, sudarančių daugiau negu 5 proc., bet mažiau negu 1/3 įstatinio kapitalo, neturi galimybės pasitraukti iš bendrovės už teisingą kainą ir net negali tinkamai įgyvendinti savo, kaip juridinio asmens dalyvio, teisių dėl kito juridinio asmens dalyvio veiksmų.

Įstatymų leidėjas galėjo persvarstyti ir ABĮ 46^1 straipsnyje nustatytą 95 proc. ribą privalomam bendrovės akcijų išpirkimui ir sumažinti ją iki 90 proc. Atkreiptinas dėmesys, kad minimas privalomo bendrovės akcijų išpirkimo institutas į Lietuvos bendrovių teisę buvo įtrauktas 2022 m. lapkričio 17 d. ABĮ pakeitimais[61]. Pakeitimų rengėjai nurodė, kad rėmėsi Danijos, Švedijos, Suomijos praktika, ir, nors pažymėjo, kad reikšmingesnes teises bendrovės atžvilgiu turi akcininkai, kuriems priklausančios akcijos suteikia ne mažiau kaip 10 proc. visų balsų, vis dėlto pasirinko 5 proc. ribą, referuodami į analogišką ribą, įtvirtintą Vertybinių popierių įstatyme biržinėms bendrovėms[62]. Vis dėlto minėtose šalyse (Danijoje, Švedijoje, Suomijoje) taikoma būtent 90 proc. riba[63]. 2022 m. nuo 95 proc. prie 90 proc. ribos taip pat perėjo Lenkija[64] ir Latvija (biržinėms akcinėms bendrovėms)[65], o nebiržinėms bendrovėms Latvija jau nuo 2000 m. taiko 90 proc. ribą[66]. Estija biržinėms akcinėms bendrovėms taip pat taiko 90 proc. ribą[67]. 90 proc. riba tokio instituto taikymui rekomenduojama ir Europos modeliniame bendrovių akte[68].

Taigi manytina, kad, ko gero, vėl pritrūko sisteminio požiūrio ir nepasinaudota dar viena proga ištaisyti minėtus neatitikimus reglamentuojant priverstinį akcijų išpirkimą.

---

60 Žr. Bitė, *supra note*, 4: 203–204, 208.

61 Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII-1835 2, 15, 17, 21, 26, 27, 28, 29, 30, 30^1, 32, 34, 37, 37^2, 40, 42, 45, 47, 47^1, 51, 56 ir 78 straipsnių, priedo pakeitimo ir Įstatymo papildymo 46^1 straipsniu įstatymas, TAR, 2022-11-29, Nr. 24190.

62 Aiškinamasis raštas dėl Akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII-1835 2, 15, 17, 21, 27, 28, 29, 30, 30^1, 32, 34, 37, 37^2, 40, 42, 45, 47, 47^1, 51 ir 78 straipsnių, priedo pakeitimo ir Įstatymo papildymo 46^1 straipsniu įstatymo projekto, LRS, 2022-06-22, 8–9 p.

63 Žr. Danijos įmonių akto 70 ir 73 straipsnius, Švedijos įmonių akto 22 skyrių ir Suomijos ribotos atsakomybės bendrovių akto 18 skyrių.

64 Žr. Lenkijos komercinių įmonių kodekso 21^{10} ir 21^{11} straipsnius.

65 Žr. Latvijos akcijų išpirkimo įstatymo 33 ir 40 straipsnius.

66 Žr. Latvijos grupių įstatymo 47 straipsnį.

67 Žr. Estijos vertybinių popierių įstatymo 182^1 straipsnį.

68 Paul Krüger Andersen ir kt., *European Model Company Act (EMCA)* (1st edition) (Nordic & European Company Law Working Paper No. 16-26, 2017), 234, https://ssrn.com/abstract=2929348, 11.34, 11.35, 15.11 straipsniai.

Išvados

1. 2025 m. priimti ABĮ pakeitimai rodo tendenciją toliau judėti link „sutartinės laisvės“ požiūrio ir neabejotinai turės didelį poveikį Lietuvos bendrovių teisei. Lietuvos įstatymų leidėjas pasinaudojo daugeliu Direktyvoje (ES) 2017/1132 numatytų galimybių liberalizuoti bendrovių kapitalo formavimą. Visgi galima numanyti, kad svarbų vaidmenį užtikrinant didesnį bendrovių teisės lankstumą ateityje vaidins ir teismų praktika.
2. Bendrovės akcijų klasių spektras pasipildys išperkamosiomis akcijomis. Vis dėlto buvo nustatytas ir galimai perteklinis, palyginti su direktyvos nuostatomis, reikalavimas išperkamųjų akcijų rezervą formuoti prieš išperkamųjų akcijų išpirkimą. Analogiška abejonė gali būti keliama ir dėl bendrovės savų akcijų rezervo.
3. Galimybės deleguoti įstatinio kapitalo didinimo sprendimo teisę valdymo organams atsiradimas kelia mažumos akcininkams jų dalies kapitale „atskiedimo“ riziką. Todėl svarstytini papildomi saugikliai, pvz., uždraudimas valdymo organo nariams balsuoti galimo interesų konflikto situacijose, kai sprendžiama dėl pirmumo teisės įsigyti naujai išleidžiamų akcijų atšaukimo ir suteikimo, taip pat naudotis deleguotomis teisėmis, kai išleidžiama naujų akcijų klasių arba bent jau daugiabalsių akcijų.
4. Po daugiau kaip 20 metų galiojusio draudimo buvo leista bendrovėms teikti finansinę pagalbą jų akcijoms įsigyti, tačiau tik laikantis įstatyme nustatytų reikalavimų. Nors naujas finansinės pagalbos teikimo reglamentavimas iš esmės yra pagrįstas Direktyvos (ES) 2017/1132 nuostatomis, yra erdvės jį tobulinti, pvz., konkretizuojant reikalavimus ekspertams, teiksiantiems rašytines išvadas įstatyme nustatytais atvejais, ar perkeliant direktyvos nuostatas dėl teisingos kainos reikalavimo finansinę pagalbą gaunančiam asmeniui įsigyjant bendrovės savų akcijų ar pasirašant naujai išleidžiamas akcijas.
5. Akcininkų teisės prieštarauti pavienių valdybos narių rinkimui panaikinimas kelia klausimų dėl mažumos akcininkų teisių apsaugos, nes mažumos akcininkai praranda galimybę pasinaudoti kumuliacinio balsavimo taisyklės teikiama nauda renkant naują valdybą. Mažumos akcininkų apsauga nuo didžiojo akcininko ir (ar) valdymo organų piktnaudžiavimo galėtų būti sustiprinta suteikiant jam geresnes galimybes pasitraukti iš bendrovės už teisingą kainą, CK panaikinant 1/3 įstatinio kapitalo slenkstį inicijuoti priverstinį akcijų išpirkimą dėl netinkamų kito akcininko veiksmų.

Developments in Lithuanian Company Law in 2025: Further Liberalisation of Capital Formation and the Reallocation of Powers between Shareholders and Management Bodies

Mykolas Romeris University Law School
Institute of Private Law
Prof. dr. Virginijus Bitė
E-mail: virginijus.bite@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-08

Summary. *The Article analyses the amendments to the Lithuanian Law on Companies adopted on 30 June 2025, which constitute the second stage of a broader reform of Lithuanian company law mainly aimed at further liberalisation of capital formation. The Article examines the introduction of redeemable shares, the delegation of powers to management bodies to decide on share capital increases, the permission to provide the financial assistance for the acquisition of company shares, and the abolition of the shareholder's right to object to the election of individual board members. The analysis focuses on the way these amendments enhance corporate financing flexibility while simultaneously reshaping the balance of power between shareholders and management bodies. It is argued that the 2025 amendments continue the reform trajectory, yet they also raise new concerns regarding the protection of minority shareholders. The resolution of these issues may depend on future judicial practice as well as further legislative developments.*

Keywords: *company law, capital formation, share capital increase, redeemable shares, powers of management bodies, shareholder rights.*

2.2. Teismų praktikos pokyčiai ginčuose dėl Europos Sąjungos paramos: nuo automatinio finansinių korekcijų taikymo prie žalos vertinimo

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Viešosios teisės institutas
Neringa Virbickaitė
El. paštas: n.virbickaite@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-09

Santrauka. *Europos Sąjungos paramos administravimo srityje pažeidimas, kaip jis suprantamas pagal Europos Sąjungos teisės aktus, yra kompleksinė sąvoka, kurią sudaro trys kumuliatyvios sąlygos. Nenustačius bent vienos iš sąlygų negalima konstatuoti pažeidimo Europos Sąjungos teisės aktų prasme. Tuo atveju, jei nustatomas pažeidimas, turi būti sprendžiama dėl proporcingos ir individualaus atvejo aplinkybes atitinkančios finansinės korekcijos taikymo, prioritetą teikiant tikslios netinkamų finansuoti išlaidų sumos nustatymui. Straipsnyje analizuojama pažeidimo kvalifikavimo ir finansinės korekcijos taikymo problematika, atskleidžiant, kad ilgą laiką valdymo ir kontrolės sistemoje, taip pat Lietuvos teismų praktikoje vyravo formalus požiūris, orientuotas į nacionalinio teisės akto pažeidimo konstatavimą, tačiau ne visuomet įvertinant faktinį ar potencialų finansinį poveikį ES biudžetui bei neindividualizuojant finansinių korekcijų. Straipsnyje analizuojamas 2025 m. įvykęs Lietuvos teismų praktikos lūžis, keičiantis susiformavusį formalų požiūrį į materialųjį, reikalaujantį įvertinti ir nustatyti visus „pažeidimo“ sąvokos elementus bei individualiu vertinimu grįstą finansinę korekciją.*

Reikšminiai žodžiai: *Europos Sąjungos parama, pažeidimas, finansinė korekcija, finansinis poveikis.*

Įvadas

2004 m. liepos 13 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ nustato, kad „Lietuvos Respublika, būdama Europos Sąjungos valstybe nare, dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją sutartyse, kuriomis yra grindžiama Europos Sąjunga, numatytose srityse ir tiek, kad kartu su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis bendrai vykdytų narystės įsipareigojimus šiose srityse, taip pat naudotųsi narystės teisėmis“[1]. Lietuva, tapusi Europos Sąjungos (toliau – ES) nare, prisiėmė kompleksinius teisinius, finansinius ir kitus įsipareigojimus, kylančius iš pirminės ES teisės ir *acquis communautaire* perėmimo. Esminis šių įsipareigojimų turinys – pareiga užtikrinti veiksmingą ir

1 Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2004-07-17, Nr. 111-4123.

vienodą ES teisės taikymą nacionaliniu lygmeniu, laikantis lojalaus bendradarbiavimo, teisėtumo ir teisės viršenybės principų. Ypatingą reikšmę įgyja įsipareigojimas tinkamai valdyti ir kontroliuoti ES biudžeto lėšas: valstybė narė privalo sukurti bei palaikyti efektyvias valdymo ir kontrolės sistemas, užkirsti kelią pažeidimams, juos nustatyti ir ištaisyti bei susigrąžinti nepagrįstai išmokėtas ES lėšas. Būtent valstybei narei visų pirma tenka pareiga tinkamai ir laiku nustatyti pažeidimus ir atlikti būtiną finansinį koregavimą, t. y. nustačius pažeidimus taikyti proporcingas finansines priemones (finansines korekcijas), kurios būtų nukreiptos į realios ar potencialios žalos ES biudžetui pašalinimą. Šių pareigų nevykdymas ne tik kelia grėsmę ES finansinių interesų apsaugai, bet ir pažeidžia teisinio tikrumo, teisėtų lūkesčių bei proporcingumo principus, kurie sudaro pamatinį narystės ES teisinį pagrindą. Kita vertus, ES lėšų gavimas ir panaudojimas tiesiogiai prisideda prie viešojo intereso gynybos, nes šios lėšos yra skirtos bendriesiems visuomenės poreikiams tenkinti ir konstituciškai reikšmingiems tikslams įgyvendinti. ES finansuojami projektai paprastai orientuoti į viešąsias paslaugas (švietimą, sveikatos apsaugą, aplinkosaugą, infrastruktūrą, socialinę įtrauktį, regioninę plėtrą), todėl jų įgyvendinimas gerina gyvenimo kokybę, mažina socialinę ir ekonominę nelygybę, užtikrina darnų vystymąsi. Neteisingai ir nepagrįstai nustatyti pažeidimai, reiškiantys, kad ES lėšos nebus panaudotos visuomenės poreikiams ir bus grąžintos į ES biudžetą, lemtų ir viešojo intereso pažeidimą. Todėl tik tinkamas pažeidimo kvalifikavimas ir proporcingų finansinių korekcijų taikymas gali užtikrinti viešojo intereso saugoti ES finansinius interesus ir visuomenės intereso neprarasti ES lėšų pusiausvyrą.

2025 m. žymi pokyčio Lietuvos teismų praktikoje laiką, kuris reikšmingai pakoregavo teismų praktikos kryptį vertinant pažeidimus, kaip jie suprantami pagal ES reglamentus, ir individualizuotos bei proporcingos finansinės korekcijos nustatymo kontekste.

2.2.1. „Pažeidimo“ sąvoka Europos Sąjungos paramos administravimo srityje: būtinosios sąlygos

Nuo tada, kai buvo įsteigta Europos anglių ir plieno bendrija[2], finansinių interesų apsaugos sričiai buvo skiriama vis daugiau dėmesio. Tačiau tik priėmus 1995 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentą (EB, Euratomas) Nr. 2988/95 dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos[3] (toliau – Finansinių interesų apsaugos reglamentas) buvo įtvirtintos bendrosios taisyklės, reglamentuojančios vienodus patikrinimus ir administracines priemones už Sąjungos teisės aktų pažeidimus. Finansinių interesų apsaugos reglamente (1 straipsnio 2 dalyje) pirmą kartą įtvirtinta „pažeidimo“ sąvoka: „ <...> tai bet kuris Bendrijos teisės aktų nuostatų pažeidimas, susijęs su ekonominės veiklos vykdytojo veiksmų ar neveikimo, dėl kurio Bendrijų bendrajam biudžetui ar

2 1951 m. balandžio 18 d. Europos anglių ir plieno bendrijos steigimo sutartis, EUR-lex, žiūrėta 2025 m. gruodžio 29 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:11951K/TXT.

3 1995 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB, Euratomas) Nr. 2988/95 dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, *OL L 312, 1995 12 23*, *pp. 1–4,* EUR-lex, žiūrėta 2025 m. gruodžio 31 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:31995R2988.

jų valdomiems biudžetams padaroma žala sumažinant ar iš viso prarandant pajamas, gaunamas iš tiesiogiai Bendrijų vardu surinktų nuosavų lėšų, arba darant nepagrįstas išlaidas“. Nors Finansinių interesų apsaugos reglamentas taikomas visose ES politikos srityse, kalbant apie ES paramos skyrimą ir administravimą, aktualios ir taisyklės, kurios reglamentuoja daugiamečių finansinių programų įgyvendinimą ir kuriose taip pat įtvirtinama „pažeidimo“ sąvoka. 2007–2013 m. daugiametės finansinės programos įgyvendinimą reglamentuojančio Bendrųjų nuostatų reglamento (EB) 1083/2006[4] 2 straipsnio 7 punkte pateikiama „pažeidimo“ sąvoka: „ <...> Bendrijos teisės nuostatų pažeidimas, susijęs su ūkio subjekto veiksmais ar neveikimu, kai dėl nepagrįstų Europos Sąjungos bendrojo biudžeto išlaidų padaroma arba gali būti padaryta žala bendrajam biudžetui“. 2014–2020 m. daugiametę finansinę programą reglamentuojančio Bendrųjų nuostatų reglamento (ES) 1303/2013[5] 2 straipsnio 36 punkte pateikiama tokia „pažeidimo“ sąvoka: „<...> bet koks įgyvendinant ESI fondus padarytas Sąjungos teisės ar nacionalinės teisės, susijusios su jos taikymu, pažeidimas dėl ekonominės veiklos vykdytojo veiksmų ar neveikimo, kai nepagrįstas išlaidas įtraukus į Sąjungos biudžetą padaroma ar būtų padaryta žala Sąjungos biudžetui“. Šiuo metu įgyvendinamo 2021–2027 m. daugiametę finansinę programą reglamentuojančio Bendrųjų nuostatų reglamento (ES) 2021/1060[6] 2 straipsnio 31 punkte taip pat pateikiama „pažeidimo“ sąvoka: „<...> taikytinos teisės pažeidimas, padarytas dėl ekonominės veiklos vykdytojo veiksmų ar neveikimo, kai nepagrįstas išlaidas įtraukus į Sąjungos biudžetą jam padaroma ar būtų padaryta žala“, o to paties reglamento 2 straipsnio 3 punkte paaiškinama, kad „taikytina teisė“ yra „Sąjungos teisė ir su jos taikymu susijusi nacionalinė teisė“. Palyginus skirtinguose reglamentuose įtvirtintą „pažeidimo“ sąvoką, matyti, kad paskutinių dviejų daugiamečių finansinių programų reglamentavime „pažeidimo“ sąvoka papildoma, kad pažeidimu laikoma ne tik Sąjungos teisės, bet ir nacionalinės teisės, susijusios su jo taikymu, pažeidimas. Tačiau tai nereiškia, kad ankstesniuose reglamentuose pateikta „pažeidimo“ sąvoka buvo suprantama kitaip. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – ESTT), atsižvelgdamas į Finansinių interesų apsaugos reglamento tikslus, išaiškino, kad

---

4 2006 m. liepos 11 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1083/2006, nustatantis bendrąsias nuostatas dėl Europos regioninės plėtros fondo, Europos socialinio fondo ir Sanglaudos fondo bei panaikinantis Reglamentą (EB) N. 1260/1999, *OL L 210, 2006 7 31, pp. 25–78,* EUR-lex, žiūrėta 2025 m. gruodžio 31 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32006R1083.

5 2013 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1303/2013, kuriuo nustatomos Europos regioninės plėtros fondui, Europos socialiniam fondui, Sanglaudos fondui, Europos žemės ūkio fondui kaimo plėtrai ir Europos jūros reikalų ir žuvininkystės fondui bendros nuostatos ir Europos regioninės plėtros fondui, Europos socialiniam fondui, Sanglaudos fondui ir Europos jūros reikalų ir žuvininkystės fondui taikytinos bendrosios nuostatos ir panaikinamas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1083/2006, *OL L 347, 2013 12 20, pp. 320–469,* EUR-lex, žiūrėta 2025 m. gruodžio 31 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:32013R1303.

6 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2021/1060 2021 m. birželio 24 d., kuriuo nustatomos bendros Europos regioninės plėtros fondo, „Europos socialinio fondo +“, Sanglaudos fondo, Teisingos pertvarkos fondo ir Europos jūrų reikalų, žvejybos ir akvakultūros fondo nuostatos ir šių fondų bei Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo, Vidaus saugumo fondo ir Sienų valdymo ir vizų politikos finansinės paramos priemonės taisyklės, *OL L 231, 2021 6 30, pp. 159–706,* EUR-lex, žiūrėta 2025 m. gruodžio 31 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32021R1060.

„pažeidimo“, kaip jis suprantamas pagal šį reglamentą, sąvoką, reikia aiškinti kaip apimančią ne tik Sąjungos teisės pažeidimą, bet ir nacionalinės teisės normų, padedančių užtikrinti Sąjungos lėšomis finansuojamų projektų valdymą reglamentuojančių Sąjungos teisės nuostatų tinkamą taikymą, pažeidimą[7]. Taigi galima teigti, kad „pažeidimo“ sąvoka šiuo aspektu visada turėjo būti aiškinama ir suprantama vienodai.

Matyti, kad pirmiau nurodytuose reglamentuose įtvirtintos „pažeidimo“ sąvokos turinys apima tris sąlygas: (i) nustatytas ES teisės ar nacionalinės teisės, susijusios su jos taikymu, pažeidimas, (ii) toks pažeidimas padarytas ekonominės veiklos veiksmais ar neveikimu ir (iii) dėl tokio pažeidimo yra nepagrįstų (netinkamų) išlaidų, kurias įtraukus į ES biudžetą padaroma ar būtų padaryta žala ES biudžetui. Nuosekliai formuojamoje ESTT praktikoje, aiškinant atskiruose reglamentuose nustatytą „pažeidimo“ sąvoką, yra pabrėžta, jog „tam, kad toks pažeidimas būtų padarytas, turi būti įvykdytos trys sąlygos, t. y. turi būti pažeista taikytina teisė, turi būti ekonominės veiklos vykdytojo veiksmai ar neveikimas, dėl kurių padarytas šis pažeidimas, ir turi būti padaryta reali ar potenciali žala Sąjungos biudžetui“[8]. Tokios pozicijos laikomasi ne tik ESTT, bet ir nacionalinėje teismų praktikoje[9]. Be to, ESTT, aiškindamas „pažeidimo“ sąvokos turinį ir pasisakydamas dėl trečiosios „pažeidimo“ sąvokos sąlygos, yra konstatavęs, kad draudžiama, jog bet koks Sąjungos teisės ar nacionalinės teisės, taikytinos veiksmams, finansuojamiems iš Sąjungos struktūrinių fondų lėšų, pažeidimas būtų laikomas automatiškai darančiu žalą Sąjungos biudžetui arba galinčiu jam daryti žalos, neatsižvelgiant į tokio pažeidimo poveikį Sąjungos biudžetui[10]. Taigi ne kiekvienas teisės akto pažeidimas automatiškai laikomas pažeidimu pagal reglamentus. Nenustačius bent vienos iš nurodytų „pažeidimo“ sąvokos sąlygų nebūtų galima konstatuoti pažeidimo, kaip jis suprantamas pagal ES teisės aktus.

Teisingas pažeidimo, kaip jis suprantamas pagal reglamentus, kvalifikavimas turi ypač didelę reikšmę. Nustačius tokį pažeidimą kyla pareiga spręsti dėl neigiamų padarinių – finansinės korekcijos taikymo. Finansinės korekcijos taikymas reiškia, kad (atsižvelgiant į vertinamą situaciją) paramos gavėjas ir (ar) valstybė narė netenka visos ar dalies jam (jai) skirtos ES paramos.

---

7 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2016 m. gegužės 26 d. sprendimas byloje *Județul Neamț ir Județul Bacău prieš Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice*, C-260/14 ir C-261/14, InfoCuria, žiūrėta 2025 m. gruodžio 30 d., https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=178824&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=710599.

8 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. spalio 1 d. sprendimas byloje *LSEZ SIA „Elme Messer Metalurgs“ prieš Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra,* C-743/18, InfoCuria, žiūrėta 2025 m. gruodžio 30 d., https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=231842&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=712066; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2024 m. spalio 4 d. sprendimas byloje *Obshtina Svishtov prieš Rakovoditel na Upravlyavashtia organ na Operativna programa Regioni v rastezh 2014–2020*, C-175/23, InfoCuria, žiūrėta 2025 m. gruodžio 30 d., https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=290700&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=713074.

9 Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. spalio 25 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-527-629/2023, Infolex, žiūrėta 2026 m. sausio 2 d., https://www.infolex.lt/tp/2200048; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2024 m. gruodžio 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-1538-624/2024, Infolex, žiūrėta 2026 m. sausio 2 d., https://www.infolex.lt/tp/2286201.

10 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2024 m. spalio 4 d. sprendimas, *supra note*, 8.

Atitinkamai, nenustačius tokio pažeidimo, negali būti sprendžiama dėl neigiamų padarinių – finansinės korekcijos – taikymo. Todėl teisingas pažeidimo, kaip jis suprantamas pagal reglamentus, kvalifikavimas yra svarbus tiek ES finansinių interesų gynybos, tiek valstybės narės viešojo intereso neprarasti skirtos ES paramos aspektais. Neteisingas pažeidimo kvalifikavimas ir nepagrįstai pritaikytos finansinės korekcijos neabejotinai lemia teisinės valstybės, teisinio tikrumo, teisingumo principų pažeidimą.

Ilgus metus valdymo ir kontrolės sistemoje bei Lietuvos teismų praktikoje vyravo formalistinis požiūris: pakakdavo konstatuoti nacionalinio teisės akto pažeidimą, neretai neįvertinant realių ar tikėtinų padarinių ES biudžetui ir neindividualizuojant finansinių korekcijų. 2025 m. įvyko Lietuvos teismų praktikos lūžis akcentuojant, kad siekiant nustatyti pažeidimą, kaip jis suprantamas pagal ES reglamentus, būtina nustatyti esant tas tris sąlygas.

2.2.2. Finansinės korekcijos taikymo ypatumai

Kaip minėta, tik nustačius pažeidimą, kaip jis suprantamas pagal reglamentus, turi būti sprendžiama dėl finansinės korekcijos taikymo. ESTT praktikoje pabrėžtas finansinių korekcijų tikslas – susigrąžinti atitinkamų ūkio subjektų nepagrįstai gautą naudą, visų pirma, įpareigojant juos grąžinti nepagrįstai sumokėtas sumas. Pareiga grąžinti neteisėtais veiksmais nepagrįstai gautą naudą yra ne sankcija, o tiesiog pripažinimo, kad nesilaikyta sąlygų, reikalingų norint gauti pagal Sąjungos taisykles kylančią naudą, ir kad dėl to nauda suteikta nepelnytai, pasekmė[11]. Taigi finansinė korekcija, skirtingai, nei dažnai teigiama, nėra sankcija ar bauda. Šiame kontekste svarbu ir tai, kad finansinei korekcijai taikyti ir nepagrįstai gautai naudai išieškoti pagal ES reglamentus nėra reikalaujama nustatyti (įrodyti) ūkio subjekto kaltę (tyčią ar aplaidumą)[12].

Praktikoje dažniausiai nustatomi viešųjų pirkimų pažeidimai. Galiojančiuose nacionaliniuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose 2021–2027 m. daugiametės finansinės programos įgyvendinimą, nustatyta, kad, kai įtariamas pažeidimas susijęs su pirkimu, įvykdytu pažeidžiant teisės aktus, reglamentuojančius viešuosius pirkimus, arba tokio pirkimo pagrindu sudarytos sutarties vykdymu, su tokiu pažeidimu susijusių netinkamų finansuoti išlaidų dydis apskaičiuojamas pagal „Su pažeidimu susijusių netinkamų finansuoti projekto išlaidų apskaičiavimo metodikos“ (toliau – Metodika) 3 ir 4 punktuose nustatytą tvarką[13]. Pagal Metodikos 3 punktą, nustačius su pirkimu susijusį pažeidimą, netinkamos finansuoti projekto išlaidos apskaičiuojamos vadovaujantis Europos Komisijos 2019 m. gegužės 14 d. sprendimu Nr. C(2019) 3452, kuriuo nustatomos su Sąjungos finansuotomis išlaidomis susijusių finansinių pataisų, kurias reikia atlikti dėl taikytinų

11 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2016 m. gegužės 26 d. sprendimas *supra note*, 7; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2024 m. spalio 4 d. sprendimas, *supra note*, 8.

12 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. spalio 25 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-527-629/2023, Infolex, žiūrėta 2026 m. sausio 2 d., https://www.infolex.lt/tp/2200048.

13 Lietuvos Respublikos finansų ministro 2022 m. birželio 22 d. įsakymas Nr. 1K-237 „Dėl 2021–2027 metų Europos Sąjungos fondų investicijų programos ir Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo plano „Naujos kartos Lietuva“ įgyvendinimo, TAR, 2022-06-22, Nr. 13361.

viešųjų pirkimų taisyklių nesilaikymo, nustatymo gairės (toliau – Gairės). Gairių 1.1 dalyje nurodyta, kad „Pažeidimas gali būti arba nebūti tiksliai įvertinamas kiekybiškai. Finansinis pažeidimo poveikis tiksliai įvertinamas kiekybiškai, jei tai įmanoma, remiantis atskirais išnagrinėtais atvejais, siekiant apskaičiuoti tikslią Komisijai netinkamai deklaruotų kompensuotinų išlaidų sumą; šiais atvejais finansinę pataisą būtina apskaičiuoti tiksliai. Vis dėlto laikoma, kad viešųjų pirkimų pažeidimų atveju finansinio poveikio tiksliai kiekybiškai įvertinti neįmanoma dėl pažeidimo pobūdžio. Todėl šiais atvejais susijusioms išlaidoms, atsižvelgiant į pažeidimų pobūdį ir sunkumą, laikantis 1.4 skirsnyje nustatytų kriterijų, turi būti taikoma fiksuoto dydžio pataisa.“ Gairių 1.4 skirsnyje nurodoma, kad apskaičiuojant taikytinos pataisos sumą atsižvelgiama į tris kriterijus: pažeidimo pobūdį, jo sunkumą ir susijusius finansinius fondų nuostolius. ESTT praktikoje išaiškinta, kad kiekvienu atveju turi būti nagrinėjama, atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes ir taikant tuos tris kriterijus. Be to, pabrėžta, kad net įvertinus, jog Gairių lentelėse finansinės pataisos nustatytos atsižvelgiant į proporcingumo principą, tai netrukdo, kad pirmasis vertinimas būtų atliekamas naudojantis lentele, parengta paisant proporcingumo principo, nustatant galutinį taikytinos korekcijos dydį turi būti atsižvelgiama į visas konstatuoto pažeidimo ypatybes, palyginti su aplinkybėmis, į kurias atsižvelgta sudarant tą lentelę, kurios gali pateisinti didesnės ar, atvirkščiai, mažesnės korekcijos taikymą[14]. Taigi, pagal Gairių nuostatas, nustačius pažeidimą, kaip jis suprantamas pagal reglamentus, visų pirma turi būti įvertinama, ar galima tiksliai nustatyti finansinį pažeidimo poveikį (nustatyti tikslią netinkamų finansuoti išlaidų sumą, susijusią su pažeidimu). Ir tik tais atvejais, kai tikslaus finansinio poveikio (tikslios netinkamų finansuoti išlaidų sumos) neįmanoma nustatyti, taikomos fiksuoto dydžio (procentais) finansinės pataisos (normos). Antra, kiekvienu atveju taikant finansines pataisas turi būti atliktas individualus konkretaus pažeidimo atvejo vertinimas, nustatytos visos reikšmingos aplinkybės ir, atsižvelgus į pirmiau nurodytus tris kriterijus, nustatoma galutinė finansinė pataisa. Tokios nuostatos aiškiai įtvirtina, kad nustatant finansinės pataisos dydį turi būti griežtai laikomasi proporcingumo principo – vieno pagrindinių ES teisėje, reikalaujančio, kad bet kokios taikomos priemonės nebūtų per griežtos, palyginti su siekiamais teisėtais tikslais.

Tiek ESTT praktika, tiek Gairių nuostatos aiškiai suponuoja, kad joks automatinis finansinių pataisų, nustatytų Gairėse ar kitame dokumente, taikymas nėra galimas. Galiausiai tai buvo įtvirtinta ESTT 2024 m. spalio 4 d. sprendimu *Obshtina Svishtov*, C-175/23[15], nurodant, kad draudžiamos nacionalinės teisės nuostatos, pagal kurias bet koks viešųjų pirkimų taisyklių pažeidimas

14 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2016 m. liepos 14 d. sprendimas byloje *Wrocław – Miasto na prawach powiatu prieš Minister Infrastruktury i Rozwoju,* C-406/14, InfoCuria, žiūrėta 2026 m. sausio 2 d., https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=181688&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=782156; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2017 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Compania Națională de Administrare a Infrastructurii Rutiere SA prieš Ministerul Fondurilor Europene – Direcția Generală Managementul Fondurilor Externe,* C-408/16, InfoCuria, žiūrėta 2026 m. sausio 2 d., https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=197488&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=785052.

15 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2024 m. spalio 4 d. sprendimas, *supra note*, 8.

yra „pažeidimas“, kaip tai suprantama pagal reglamentą, dėl kurio automatiškai taikoma finansinė pataisa, kurios dydis nustatomas pagal iš anksto nustatytą fiksuoto dydžio pataisos normų skalę. Taigi suprantama, kad ES teisei prieštarauja tokie teisės aktai ir atitinkamai tokie institucijų veiksmai, kai neįvertinus visų reikšmingų aplinkybių, pažeidimo sunkumo ir jo poveikio ES biudžetui būtų automatiškai taikoma finansinė pataisa, kurios dydis nustatomas pagal iš anksto nustatytą fiksuoto dydžio pataisos normų skalę. Nors ir pagal ankstesnę ESTT praktiką nebuvo galima automatiškai taikyti finansinių pataisų, būtent šis ESTT sprendimas padarė didžiausią įtaką nacionalinei teismų praktikai ir jos esminiams pokyčiams.

2.2.3. Lietuvos teismų praktikos analizė

Nuo 2004 m. Lietuva, be kitų finansinių instrumentų, jau įgyvendino 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumentą (BPD), 2007–2013 m. daugiametę finansinę programą, 2014–2020 m. daugiametę finansinę programą ir pradėjo įgyvendinti 2021–2027 m. ES fondų investicijų programą. Nuo pat pradžių Lietuva turėjo ir turi įsipareigojimą nustatyti pažeidimus, juos ištaisyti ir susigrąžinti neteisėtai išmokėtas ES lėšas. Taigi būtų galima manyti, kad valdžios institucijos jau turi pakankamai patirties sprendžiant, ar nustatytas teisės akto pažeidimas atitinka atskiruose reglamentuose įtvirtintą „pažeidimo“ sąvoką. Visgi teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad ankstesniais metais Lietuvos Vyriausiasis Administracinis Teismas (toliau – LVAT), kuris pagal Lietuvos Respublikos teismų įstatymo[16] 31 straipsnio 2 dalį formuoja vienodą administracinių teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus bei kitus teisės aktus ir pagal to paties įstatymo 33 straipsnio 3 dalį nagrinėdamas bylas taiko ES teisės normas ir vadovaujasi ES teisminių institucijų sprendimais, taip pat jų prejudiciniais sprendimais ES teisės aktų aiškinimo ir galiojimo klausimais, daugelyje bylų vertino, ar tinkamai nustatytas nacionalinio teisės akto pažeidimas. Dažnu atveju, jei kontrolės institucija taikė finansinę korekciją – fiksuoto dydžio normą (procentą) – pagal Gaires, teismas iš esmės pripažindavo tokį sprendimą teisėtu, nebent būdavo padaryta procedūrinių pažeidimų ar paaiškėdavo, kad nacionalinio teisės akto pažeidimo fakto apskritai nėra. Tai reiškia, kad teismų praktikoje paprastai buvo sprendžiama dėl pažeidimo, kaip jis suprantamas pagal reglamentus, pirmosios sąlygos egzistavimo, tačiau iš esmės nebuvo vertinama, ar dėl konkretaus nacionalinio teisės akto pažeidimo buvo ar galėjo būti padaryta žala ES biudžetui (nevertinta trečioji sąlyga). O netinkamų finansuoti išlaidų nustatymo (finansinių korekcijų taikymo) srityje beveik nebuvo skiriama dėmesio tikslios sumos nustatymui, nors tam, kaip nurodyta pirmiau, turi būti teikiamas prioritetas.

Pastebimas pokytis įvyko 2023 m., kai LVAT 2023 m. spalio 25 d. sprendimu administracinėje byloje Nr. eA-527-629/2023[17] pažymėjo, kad finansinio koregavimo mechanizmas pagal ES

16 Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, *Valstybės žinios*, 1994-06-17, Nr. 46-851.

17 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. spalio 25 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-527-629/2023, Infolex, žiūrėta 2026 m. sausio 2 d., https://www.infolex.lt/tp/2200048.

struktūrinius fondus reglamentuojančius teisės aktus taikomas tuomet, kai nustatoma tam tikrų faktinių ir juridinių pagrindų visuma: pirma, turi būti nustatomas pažeidimas, kaip jis suprantamas pagal reglamento nuostatas (turi būti įvykdytos pirmiau nurodytos trys sąlygos); antra, nustačius pažeidimą, turi būti sprendžiama dėl padarinių – finansinės korekcijos – taikymo. LVAT taip pat konstatavo, kad vien pažeidimo nustatymo faktas nėra pakankamas pagrindas pažeidimui pagal reglamentą konstatuoti, jeigu dėl pažeidimo negalėjo būti finansinio poveikio ES biudžetui. Šiuo aspektu turi būti įvertinta ne tik tai, ar žala realiai nebuvo padaryta, bet ir potenciali žala – ar atsižvelgiant į viešojo pirkimo aplinkybes negalima atmesti galimybės, kad tas pažeidimas turėjo poveikį ES fondo biudžetui. Būtent šioje byloje teismas pasisakė tiek dėl pažeidimo, kaip jis suprantamas pagal reglamentą, sudėties ir jo kvalifikavimo reikšmės, tiek dėl proporcingos finansinės korekcijos taikymo. Pastebėtina ir tai, kad šioje byloje teismas sumažino kontroliuojančios institucijos pagal Gaires pritaikytą fiksuoto dydžio normą nuo 5 proc. iki 4 proc. ir taip įtvirtino, kad finansinės korekcijos turi būti individualizuotos bei gali būti mažesnės nei Gairėse nustatytosios.

Vis dėlto pirmiau nurodytas teismo sprendimas nedavė pakankamo impulso tolesniam (apie metus trukusiam) vienodos teismų praktikos formavimui ir iš esmės nepakeitė kontroliuojančių institucijų veiksmų priimant sprendimus dėl pažeidimų, kaip jie turi būti suprantami pagal reglamentus.

2.2.4. 2025 m. įvykęs Lietuvos teismų praktikos krypties pokytis ir jo reikšmė

Reikšmingiausi pokyčiai teismų praktikos vienodinimo kontekste įvyko 2025 m. Atlikus analizę[18], matyti, kad 2025 m. LVAT išnagrinėjo 26 apeliacinius skundus dėl kontroliuojančių institucijų (viešosios įstaigos Centrinės projektų valdymo agentūros, viešosios įstaigos Inovacijų agentūros ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūros) priimtų sprendimų dėl pažeidimų, kuriais buvo konstatuoti viešųjų pirkimų pažeidimai bei pritaikytos finansinės korekcijos (fiksuoto dydžio normos). Iš 26 išnagrinėtų apeliacinių skundų tik 4 skundai buvo atmesti, paliekant galioti pirmos instancijos teismo sprendimus, kuriais pareiškėjų skundai buvo atmesti. Ir net 22 bylose LVAT panaikino ar pakeitė pirmos instancijos teismo sprendimus: 7 atvejais buvo spręsta panaikinti pirmos instancijos teismo sprendimus ir tenkinti pareiškėjų skundus, panaikinant kontroliuojančių institucijų sprendimus visa apimti, 8 atvejais LVAT, nors ir pripažino, kad yra padaryti pažeidimai, tačiau pakeitė pirmosios instancijos sprendimus dalyje dėl finansinės korekcijos taikymo, t. y. sumažino finansinės korekcijos dydžius, 4 atvejais grąžino kontroliuojančioms institucijoms spręsti dėl finansinės korekcijos dydžio ir (ar) žalos ES biudžetui įvertinimo ir 3 atvejais grąžino pirmos instancijos teismui bylą nagrinėti iš naujo. Taigi beveik 85 proc. atvejų LVAT dėl vienokių ar kitokių priežasčių iš dalies ar visiškai

18 Buvo atlikta paieška „Infolex“ duomenų bazėje išplėstinės paieškos laukelyje „Proceso dalyviai“ nurodant kontroliuojančių institucijų, kurios priima sprendimus dėl pažeidimo juridinio asmens, kodus.

pakeitė pirmos instancijos teismo sprendimus: panaikino ar pakeitė kontroliuojančių institucijų sprendimus dėl pažeidimų. Teisininkų bendruomenėje tvirtinama, kad tokius reikšmingus pokyčius nacionalinių teismų praktikoje lėmė ESTT 2024 m. spalio 4 d. sprendimas *Obshtina Svishtov*, C-175/23, kuriame akcentuotas automatinio finansinių korekcijų taikymo negalimumas. Visgi LVAT, kaip nurodyta pirmiau, dar iki šio ESTT sprendimo buvo pasisakęs tiek dėl pažeidimo, kaip jis suprantamas pagal reglamentus, kvalifikavimo (trijų sąlygų nustatymo būtinybės), tiek dėl individualizuotos finansinės korekcijos taikymo. Kita vertus, pirmiau nurodyto ESTT sprendimo reikšmė neabejotina, nes akivaizdu, jog šis sprendimas prisidėjo prie to, kad LVAT tęstų dar 2023 m. pradėtą formuoti praktiką. Be to, pasitaikė atvejis[19], kai paramos gavėjas, be kita ko, remdamasis pirmiau minimu ESTT sprendimu, siekė atnaujinti teismo procesą dėl anksčiau priimto teismo sprendimo, kuriuo jo skundas dėl kontroliuojančios institucijos priimto galimai neteisėto sprendimo dėl pažeidimo panaikinimo buvo atmestas. Tačiau LVAT vadovaudamasis ankstesne savo praktika nurodė, kad naujai suformuota ar pasikeitusi teismų praktika dažniausiai negali būti taikoma išnagrinėtai bylai ir negali būti vertinama kaip pagrindas atnaujinti procesą[20]. Nors teismas galimybės remtis naujai suformuota praktika nepaneigė, vis tik manytina, kad teismas šiuo pagrindu pasibaigusių teismo procesų ES paramos administravimo srityje nebus linkęs atnaujinti.

LVAT 2025 m. priimti sprendimai rodo esminį teismų praktikos krypties pasikeitimą ir ypač reikšmingą viešojo intereso neprarasti ES paramos gynybą. Pabrėžtina, kad vien tik vertinant LVAT sprendimus, kuriais buvo panaikinti kontroliuojančių institucijų sprendimai (įskaitant ir tuos, kuriais buvo palikti galioti pirmos instancijos sprendimai, kuriais jau buvo pakeisti kontroliuojančių institucijų sprendimai dėl pažeidimo), sumažintos finansinės korekcijos leido paramos gavėjams išsaugoti beveik 4 mln. EUR ES paramos. Pažymėtina ir tai, kad kontroliuojančios institucijos bendrai sprendimais dėl pažeidimų buvo nustačiusios iš viso apie 4,42 mln. EUR netinkamų finansuoti išlaidų. Tai reiškia, kad LVAT kontroliuojančių institucijų sprendimais nustatytą netinkamų finansuoti išlaidų sumą sumažino net apie 90 proc. Šis vertinimas nėra galutinis, nes, kaip minėta, LVAT dalį bylų grąžino kontroliuojančioms institucijoms pakartotinai spręsti dėl finansinės korekcijos dydžio ir (ar) žalos ES biudžetui egzistavimo. Taip pat dalis bylų grąžintos pirmos instancijos teismui nagrinėti iš naujo. Todėl neatmestina, kad pirminė kontroliuojančių institucijų nustatyta netinkamų finansuoti išlaidų suma dar sumažės. Šiame kontekste verta pastebėti, kad nustatytos netinkamos finansuoti išlaidos negali būti deklaruojamos ES biudžetui, todėl jos turi būti padengtos iš paramos gavėjo lėšų. Dažniausiai paramos gavėjai yra viešajam sektoriui priklausantys subjektai, o tai reiškia, kad jų veikla finansuojama iš valstybės ar savivaldybių biudžetų. Išlaidos, kurios yra pripažintos netinkamomis finansuoti ir negali būti padengtos iš ES biudžeto, paprastai yra dengiamos iš valstybės ar savivaldybės biudžetų. Todėl ir šiuo aspektu tinkamas pažeidimo kvalifikavimas bei proporcingos finansinės korekcijos nustatymas turi esminės

19 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2025 m. gegužės 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eP-44-415/2025, Infolex, žiūrėta 2026 m. sausio 6 d., https://www.infolex.lt/tp/2314260.

20 *Ibid*.

reikšmės, nes, prireikus netinkamas finansuoti išlaidas dengti iš valstybės ar savivaldybės biudžetų, mažiau biudžeto lėšų lieka kitiems valstybės ar savivaldybės poreikiams finansuoti.

Vertinant tai, kad teismai naikina neteisėtus ir nepagrįstus kontroliuojančių institucijų sprendimus, tokia kryptis neabejotinai turės poveikį kontroliuojančių institucijų atliekamiems veiksmams ir jų priimamų sprendimų dėl pažeidimų turiniui. Galima teigti, kad dabar valdžios institucijos turi „perkrauti" valdymo ir kontrolės sistemą pažeidimų tyrimų ir jų nustatymo srityje.

Pastebėtina, kad suformuota teismų praktika nesuponuoja poreikio keisti nustatytą teisinį reglamentavimą. Tiek ES, tiek nacionalinis reglamentavimas ne tik leidžia, bet ir įpareigoja valdžios institucijas kiekvienu nagrinėjamo teisės aktų pažeidimo atveju teisingai kvalifikuoti pažeidimo, kaip jis suprantamas pagal aktualų reglamentą, sudėtį. Tai pirmasis etapas, kurio metu turi būti nustatytos visos trys „pažeidimo" sąvokos turinį sudarančios sąlygos. Tik nustačius visas sąlygas turi būti pereinama prie kito etapo – netinkamų finansuoti išlaidų nustatymo. Šiame etape, visų pirma, būtina nustatyti, ar gali būti tiksliai apskaičiuota netinkamų finansuoti išlaidų suma, atsiradusi dėl padaryto pažeidimo. Ir tik nustačius, kad negalima nustatyti tikslios netinkamų finansuoti išlaidų sumos, turi būti sprendžiama dėl fiksuotos pataisos (procentais) taikymo. Parenkant fiksuoto dydžio pataisą būtina atlikti individualų konkretaus pažeidimo vertinimą, nustatyti visas reikšmingas aplinkybes, atsižvelgti į pažeidimo sunkumą, jo pobūdį ir finansinius nuostolius ES biudžetui bei laikytis proporcingumo principo. Taigi kiekvieno pažeidimo tyrimo atveju turi būti atliekami nuoseklūs veiksmai, pateikiami kiekviename etape priimtų sprendimų motyvai, pagrindžiantys vienos ar kitos sąlygos egzistavimą. Tik tokiu atveju bus galima konstatuoti, kad valdžios institucijos laikėsi teisės aktuose bei teismų praktikos išaiškinimuose nustatytų pareigų, užtikrinant teisinės valstybės principo įgyvendinimą.

Pastebėtina, kad Lietuva, kaip ir kitos valstybės narės, turi teikti pranešimus EK apie nustatytus ir ištaisytus pažeidimus. Įvertinus EK teikiamas ataskaitas matyti, jog nuo įstojimo į ES iki 2024 m. imtinai Lietuva pateikė EK informaciją, kad buvo nustatyti 4 249 pažeidimai (susiję ir nesusiję su sukčiavimu) ir netinkamomis finansuoti išlaidomis pripažinta 423 767 081,00 EUR ES lėšų[21], kurių Lietuva negalėjo gauti iš ES biudžeto dėl to, kad valdžios institucijos nusprendė, jog buvo padaryta pažeidimų pagal reglamentus. Visgi įvertinus 2025 m. teismų praktiką, kuri rodo, kad kontroliuojančios institucijos netinkamai ir nepagrįstai nustatė pažeidimus ir (ar) pripažino netinkamomis finansuoti išlaidomis apie 90 proc. bendros sumos, kad iki 2025 m. dažniausiai nebuvo laikomasi nuoseklaus pažeidimo kvalifikavimo ir (ar) finansinės korekcijos individualizavimo, kyla abejonių dėl daugiau kaip 400 mln. EUR pripažinimo netinkamomis finansuoti išlaidomis pagrįstumo. Abejonių kyla tiek dėl kontroliuojančių institucijų, tiek dėl teismų (su

21 Apibendrinti duomenys įvertinus Europos kovos su sukčiavimu tarnybos metinėse ES finansinių interesų apsaugos ataskaitose (FIA ataskaita) už 2004–2024 m. pateiktus duomenis. Europos kovos su sukčiavimu tarnyba, metinės ES finansinių interesų apsaugos ataskaitos (FIA ataskaita), žiūrėta 2025 m. gruodžio 30 d., https://anti-fraud.ec.europa.eu/about-us/reports/annual-reports-protection-eus-financial-interests-pif-report_en?prefLang=lt&etrans=lt.

nedidelėmis išimtimis) iki 2025 m. priimtų sprendimų atitikties teisinės valstybės principui ir viešojo intereso užtikrinimui. Vien tik nurodyti skaičiai rodo, kad, siekiant užtikrinti viešąjį interesą, teisinės valstybės principą, nepalaužti visuomenės pasitikėjimo (o gal reikėtų sakyti – atkurti visuomenės pasitikėjimą) kontroliuojančiomis institucijomis ir teismais, labai svarbu laikytis teismų praktikoje suformuotos krypties dėl pažeidimų kvalifikavimo ir finansinių korekcijų individualizavimo.

Išvados

1. „Pažeidimo“ sąvoka ES paramos srityje yra kompleksinė, susidedanti iš trijų sąlygų. Norint konstatuoti pažeidimą, kaip jis suprantamas pagal ES teisės aktus, būtina nustatyti visų trijų sąlygų egzistavimą. Vien nacionalinio ar ES teisės normos pažeidimo nustatymas savaime nėra pažeidimas ES teisės prasme ir nesudaro pagrindo taikyti finansinę korekciją bei atitinkamai nustatyti netinkamas finansuoti išlaidas.
2. Nustačius pažeidimą, kaip jis suprantamas pagal ES teisės aktus, ir sprendžiant dėl netinkamų finansuoti išlaidų sumos nustatymo, būtina atlikti individualų pažeidimo vertinimą, atsižvelgti į pažeidimo sunkumą ir jo pobūdį ir tik tuomet spręsti dėl pažeidimui proporcingos finansinės korekcijos dydžio. Automatinis finansinių korekcijų taikymas yra nesuderinamas su ES teise, pažeidžia proporcingumo principą ir paneigia pareigą individualiai vertinti kiekvieno pažeidimo aplinkybes.
3. Finansinė korekcija pagal savo teisinę prigimtį nėra sankcija – tai priemonė nepagrįstai gautai naudai pašalinti. Sprendžiant dėl finansinės korekcijos, pirmiausia turi būti įvertinta, ar gali būti nustatyta tiksli netinkamų finansuoti išlaidų suma (tiksli nepagrįstai gauta nauda), ir tik nesant tokios galimybės – taikyti proporcingą fiksuoto dydžio normą (procentą).
4. Lietuvos teismų praktikoje 2025 m. įvyko esminis lūžis, pereinama nuo formalaus ir automatinio fiksuotų finansinių korekcijų taikymo prie individualizuoto vertinimo, apimančio pažeidimo kvalifikavimą, įskaitant realios ar potencialios žalos ES biudžetui analizę. Šie teismų praktikos pokyčiai reikšmingai prisideda prie viešojo intereso gynybos, nes leidžia išvengti nepagrįsto ES lėšų grąžinimo ir užtikrina, kad ES parama būtų panaudota visuomenei reikšmingiems tikslams.
5. Teismų praktikos pokyčiai nesudaro prielaidų keisti ES paramos administravimą reglamentuojančius teisės aktus, tačiau valdymo ir kontrolės institucijos turi pakeisti iki šiol taikytą praktiką ir kiekvienu pažeidimo tyrimo atveju aiškiai bei motyvuotai kvalifikuoti pažeidimą, kaip jis suprantamas pagal ES teisės aktus, ir esant poreikiui taikyti individualiu vertinimu pagrįstas finansines korekcijas.

Changes in court practice in disputes concerning European Union support: from automatic financial corrections to damage assessment

Mykolas Romeris University Law School
Institute of Public Law
Neringa Virbickaitė
E-mail: n.virbickaite@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-09

Summary. *An irregularity in the administration of European Union support, as understood under European Union law, is a complex concept consisting of three cumulative conditions. If at least one of the conditions is not met, an irregularity within the meaning of European Union law cannot be established. If an irregularity is established, a decision must be made on the application of a financial correction that is proportionate and appropriate to the circumstances of the individual case, with priority given to determining the exact amount of ineligible expenditure. The article analyzes the issues of qualifying an irregularity and applying a financial correction, revealing that for a long time, a formal approach focused on establishing a violation of national law has dominated the management and control system and Lithuanian court practice, but not always assessing the actual or potential financial impact on the EU budget and not individualizing financial corrections. The article analyses the shift in Lithuanian court practice in 2025, which replaced the established formal approach with a substantive one, requiring the assessment and determination of all elements of the concept of irregularity and a financial correction based on an individual assessment.*

Keywords: *European Union support; irregularity; financial correction; financial impact.*

2.3. Svarbūs Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimai dėl vartotojų teisių apsaugos sudarant sutartis su nekilnojamojo turto agentais

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Privatinės teisės institutas
Prof. dr. Vaidas Jurkevičius
El. paštas: vaidas.jurkevicius@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-07

Santrauka. *Šiame straipsnyje analizuojama naujausia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, susijusi su vartotojų ir nekilnojamojo turto agentų (brokerių) sudaromų sutarčių teisiniu kvalifikavimu ir jų nesąžiningų sąlygų pripažinimu negaliojančiomis. 2025 m. birželio 25 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos priimtoje nutartyje, kurioje buvo sprendžiama dėl agento atlyginimo už darbą (komisinių) priteisimo, pateikti reikšmingi išaiškinimai dėl tokių sutarčių esmės ir atskirų jų sąlygų atitikties vartotojų teisių apsaugą reglamentuojančioms teisės normoms. Nors šie išaiškinimai buvo pateikti nagrinėjant konkretų šalių ginčą, jie neabejotinai daro įtaką visai nekilnojamojo turto tarpininkavimo rinkai, kaip iliustruoja ir plati nutarties analizė viešojoje erdvėje. Nors kasacinis teismas suteikė daugiau aiškumo dėl tarp agentų ir vartotojų susiklostančių sutartinių santykių, dalis teisinio reguliavimo aspektų ir praktinių taikymo klausimų taip ir liko neatskleisti. Todėl šiame straipsnyje siekiama juos identifikuoti ir įvertinti, kiek kasacinio teismo suformuotas precedentas padės užtikrinti teisinių santykių, susiklostančių teikiant nekilnojamojo turto tarpininkavimo paslaugas, subjektų interesų pusiausvyrą ir teisėtus lūkesčius.*

Reikšminiai žodžiai: *nekilnojamojo turto agentas (brokeris), paslaugų teikimo sutartis, pavedimo sutartis, vartojimo sutartis, nesąžiningos sąlygos, komisiniai.*

Įvadas

2025 m. birželio 25 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija priėmė nutartį[1], kuria išplėtė ankstesnę praktiką, susijusią su teisiniais santykiais, kylančiais nekilnojamojo turto agentui (brokeriui) teikiant klientui paslaugas. Šioje nutartyje kasacinis teismas išaiškino, kaip turi būti teisiškai kvalifikuojama tarp nekilnojamojo turto agento, kaip verslininko, ir vartotojo sudaroma sutartis, atskleidė jos esminius požymius ir išsakė išsamią poziciją dėl sąlygų, kurios tokiose standartinėse sutartyse neatitinka sąžiningumo reikalavimo ir dėl to laikytinos negaliojančiomis. Be to, LAT priėmė atskirąją nutartį[2], kuria informavo Valstybinę vartotojų teisių apsaugos tarnybą apie galimus vartotojų teisių pažeidimus,

1 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2025 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-107-781/2025.

2 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2025 m. birželio 25 d. atskiroji nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-107-781/2025.

ieškovui – nekilnojamojo turto agentui – sudarant su vartotojais standartines sutartis dėl atitinkamų paslaugų teikimo. Šioje atskirojoje nutartyje įvardytos konkrečios individualiai neaptartos ginčo sutarties sąlygos, kurios pažeidė vartotojo – nekilnojamojo turto pardavėjo – teises. Taigi šio tyrimo objektas – tarp nekilnojamojo turto agento ir vartotojo sudarytos sutarties kvalifikavimo ir jos nesąžiningų sąlygų teisinis vertinimas.

Oficiali statistika atskleidžia, kad 2024 m. Lietuvoje įregistruoti 114 549 nekilnojamojo turto objektų pardavimo sandoriai[3], o per pirmuosius dešimt 2025 m. mėnesių šis skaičius jau viršijo 110 tūkst.[4] Teigiama, kad prieš daugiau nei dešimtmetį brokeriai dalyvaudavo tik kiek daugiau nei 20 proc. nekilnojamojo turto sandorių, o šiuo metu jų dalyvavimas siekia 80–90 proc.[5] Tai reiškia, kad kasmet daugiau kaip 80 tūkst. nekilnojamojo turto perleidimo sandorių sudaromi pasinaudojant nekilnojamojo turto brokerių paslaugomis. Todėl LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos išaiškinimai yra aktualūs ne tik bylos šalims šiame straipsnyje analizuojamo ginčo kontekste, bet ir visiems civilinių teisinių santykių dalyviams, sudarantiems tarpininkavimo sutartis dėl nekilnojamojo turto perleidimo, ypač kai sprendžiami ginčai dėl tokių sutarčių vykdymo ar atskirų sąlygų pripažinimo negaliojančiomis. Nors LAT sprendė ginčą, kilusį dėl tarp nekilnojamojo turto agento, kaip verslininko, ir vartotojo sudarytos sutarties, kasacinio teismo išaiškinimai turi platesnę reikšmę ir taikytini kitose srityse, kuriose vartotojams teikiamos atlygintinos paslaugos. Pažymėtina, kad straipsnyje analizuojama LAT praktika, kurioje detaliai aptariamos nesąžiningos sutarties sąlygos, sulaukė tiek teisės praktikų[6], tiek žiniasklaidos dėmesio[7], tačiau doktrininė šios bylos analizė iki šiol nėra pateikta. Viešojoje erdvėje iš esmės tik pacituojami atitinkami teismo išaiškinimai, tačiau išsamus jų teisinis vertinimas nėra atliekamas, nors pažymėtina, kad dalis teisinio reguliavimo aspektų ir praktinių taikymo klausimų taip ir liko neatskleisti. Šiame straipsnyje siekiama juos identifikuoti ir pasiūlyti galimus sprendimo būdus.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti LAT praktiką dėl vartotojų ir nekilnojamojo turto agentų sudaromų sutarčių kvalifikavimo ir jų turinio vertinimo pagal sąžiningumo kriterijų. Tyrimu siekiama ne tik pristatyti svarbiausius kasacinio teismo išaiškinimus, bet ir įvertinti, ar LAT suformuotas precedentas nepažeidė šios sutarties šalių, t. y. tiek nekilnojamojo turto agento, tiek kliento, kaip vartotojo, teisėtų interesų pusiausvyros sprendžiant dėl tokios sutarties vykdymo.

Tyrimas grindžiamas kokybinės metodologijos požiūriu ir principais. Pagrindinis tyrimo

---

3 Žr. „Pirkimo sandoriais įregistruotų perleistų nekilnojamojo turto objektų skaičius“, https://ses-content.regiscentras.lt/uploads/statistika_2025_11_07_NT_rinkos_dinamika_674400401c.xlsx.

4 „Turizmas“, Oficialiosios statistikos portalas, https://osp.stat.gov.lt/turizmas.

5 Žr. „Atskleidė, kiek žmonių Lietuvoje naudojasi NT brokerių paslaugomis“, *Delfi*, 2021 m. kovo 2 d., https://www.delfi.lt/bustas/nt-rinka/atskleide-kiek-zmoniu-lietuvoje-naudojasi-nt-brokeriu-paslaugomis-86586723?utm_source=a&utm_medium=teaser-body&utm_campaign=ab-testing.

6 Žr. Eimantas Čepas, „Ar standartinė NT brokerio sutartis gali virsti spąstais vartotojui?“, *Infolex*, 2025 m. liepos 10 d., https://www.infolex.lt/Portal/start.asp?act=news&Tema=54&str=148763.

7 Žr. Kamilė Gineikaitė, „Teismas įnešė aiškumo NT brokerių veikloje: kada komisinių mokėti nereikia“, *Verslo žinios*, 2025 m. liepos 12 d., https://www.vz.lt/statyba-ir-nt/2025/07/12/teismas-inese-aiskumo-nt-brokeriu-veikloje-kada-komisiniu-moketi-nereikia-570344.

duomenų rinkimo būdas – dokumentų analizės metodas, o atsižvelgiant į atliekamo tyrimo pobūdį svarbiausias šio darbo duomenų analizės metodas yra lyginamasis, leidžiantis atskleisti, kaip formavosi LAT praktika aiškinant sutartis, kurių dalykas – nekilnojamojo turto agento vartotojui teikiamos paslaugos.

2.3.1. Su sutartimi tarp nekilnojamojo turto agento ir vartotojo susiję bendrieji klausimai

Su tarpininkavimo sutartimi tarp nekilnojamojo turto brokerio ir vartotojo susiję klausimai Lietuvos teismų praktikoje nagrinėjami jau ne vienus metus. LAT savo ankstesnėje praktikoje yra nurodęs, kad paprastai nekilnojamojo turto agento paslaugos gali apimti kliento konsultavimą dėl nekilnojamojo turto kainos, objekto atitikties kliento planuojamai veiklai (poreikiams), pagrindinių objekto techninių charakteristikų, objekto teisinio statuso ir teisių į jį nustatymą, teisinius klausimus perkant ar parduodant nekilnojamąjį turtą, pirkėjo ar pardavėjo suradimą, sutarčių sudarymą, turto tikrinimo ar apžiūros organizavimą ir kitas panašaus pobūdžio paslaugas[8]. Lietuvos standarte LST EN 15733:2010 „Nekilnojamojo turto agentų paslaugos. Nekilnojamojo turto agentų paslaugų teikimo reikalavimai“[9], kuris laikytinas negriežtosios teisės šaltiniu, agento veiklos spektras apibrėžiamas dar plačiau, į jį patenka konsultacijos (pavyzdžiui, klientams teikiama informacija apie turto rinkos vertę), turto rinkodara ir reklama, su pirkimu ir pardavimu susijusios paslaugos, su nuomojimu, išsinuomojimu ar išperkamąja nuoma susijusios paslaugos, teisių į nekilnojamąjį turtą nustatymas, įgijimas ir registravimas, su būstais ir kitokios paskirties pastatais bei žeme susijusios apklausos, sutarčių sudarymas, turto tikrinimo ir apžiūros organizavimas, pirkėjo ir pardavėjo suradimas ir jų bendravimo sąlygų sudarymas. Kaip matyti, tiek remiantis minėtu standartu, tiek LAT praktika, nekilnojamojo turto agento veikla gali apimti ir faktinio pobūdžio, ir teisinius veiksmus, kurie sukelia tiesiogines teisines pasekmes.

Faktiniais veiksmais dažniausiai laikomi techninio pobūdžio veiksmai, tokie kaip sutarties sudarymo organizavimas, informavimas apie sutarties pasirašymo vietą ir laiką ir pan., o teisiniai veiksmai paprastai siejami su sandorių sudarymu[10]. Teisės doktrinoje taip pat pažymima, kad, be sandorių sudarymo, gali būti atliekami ir kitokie teisinę reikšmę turintys veiksmai: pavyzdžiui, padaromi tam tikri teisines pasekmes sukeliantys pareiškimai, atliekamos juridinių faktų registracijos ir pan.[11] CK 6.757 straipsnio 1 dalyje, kurioje apibrėžiamas pavedimo sutarties objektas, teisiniams priskiriami veiksmai, susiję su įgaliotojo gynimu, jo viso ar dalies turto administravimu,

8 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-250-611/2016.

9 Lietuvos standartas LST EN 15733:2010 „Nekilnojamojo turto agentų paslaugos. Nekilnojamojo turto agentų paslaugų teikimo reikalavimai“, 2010 m. sausis. https://lntva.lt/images/documents/lietuvos%20standartas_nekilnojamojo_turto_agentu_paslaugos.pdf

10 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-26/2008.

11 Vaidas Jurkevičius, „Neįgaliotas atstovas civilinėje teisėje: lyginamoji analizė“ (daktaro disertacija, Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2014), 27.

procesinių veiksmų atlikimu įgaliotojo vardu teismo ir kitose institucijose bei kitokie teisiniai veiksmai.

Pažymėtina, kad civilinės teisės tradicijoje būtent teisinių veiksmų atlikimas yra esminis atstovavimo požymis, o asmenys, atliekantys tik faktinius veiksmus, atstovais nelaikomi. Pavyzdžiui, Lietuvos civilinėje teisėje atstovavimas siejamas tik su sandorių sudarymu kito asmens vardu, kaip nustatyta CK 2.133 straipsnio 1 dalyje. Pagal Europos sutarčių teisės principus (angl. PECL)[12], kaip ir pagal CK, atstovo veiklai taip pat priskiriamas tik sutarčių sudarymas, tačiau šio rekomendacinio pobūdžio akto specifika išimtinai susijusi su sutartiniais santykiais, todėl tokia nuostata atrodo visiškai pagrįsta. Tie atvejai, kai asmuo turi teisę derėtis dėl sutarties sąlygų, tačiau negali jos sudaryti ir taip saistyti atstovaujamąjį, pagal PECL nėra priskiriami atstovavimui. Kitaip tariant, tai yra faktinio pobūdžio veiksmai, nelaikytini atstovavimu. Ne veltui kitame negriežtosios teisės šaltinyje – Bendros principų sistemos metmenyse (angl. DCFR)[13] – atstovui apibūdinti vietoj įprastinio angliško termino *agent* vartojama sąvoka *representative*, taip siekiant pabrėžti, kad atstovas (*representative)* sudaro sandorius ar atlieka kitus teisinę reikšmę turinčius veiksmus, o atstovas (*agent)* veikia iš esmės kaip tarpininkas.

Pažymėtina, kad Lietuvos standarte LST EN 15733:2010 taip pat aiškiai išskiriami du nekilnojamojo turto agento veiklos modeliai: agentas kaip atstovas, turintis teisę sudaryti sandorius kliento vardu, ir agentas kaip tarpininkas, neturintis tokių įgaliojimų. Pavyzdžiui, šio standarto 2.1 punkte, kuriame apibrėžiamas nekilnojamojo turto agentas, nurodoma, kad jis kliento vardu gali veikti tiek kaip agentas, tiek kaip tarpininkas atliekant nekilnojamojo turto sandorius bei valdant nekilnojamąjį turtą. O 3.2 punkte, kuriame detalizuojama, kokia informacija turi būti pateikiama nekilnojamojo turto agentui ir klientui sudaromoje sutartyje, vienas iš privalomų elementų yra būtent nurodymas, ar agentas tik atstovauja klientui, ar veikia kaip tarpininkas.

Iš esmės būtent tai, kokius veiksmus – faktinius ar teisinius – nekilnojamojo turto agentas turi teisę atlikti, lemia tokios sutarties teisinį kvalifikavimą. Jeigu klientas suteikia agentui teisę sudaryti sutartis ar atlikti kitus teisinius padarinius sukeliančius veiksmus jo vardu, tokia sutartis turėtų būti kvalifikuojama kaip pavedimo sutartis. Priešingai, jeigu klientas agentui nesuteikia teisės atlikti teisiškai reikšmingų veiksmų ir šio veikla apsiriboja konsultavimu, informacijos teikimu, turto apžiūra ar kitais faktiniais veiksmais, tokius santykius labiau atitinka paslaugų teikimo sutarties pobūdis. Praktikoje nekilnojamojo turto agentų ir klientų santykiai dažnai apima tiek faktinių veiksmų (pavyzdžiui, konsultavimo, turto apžiūros organizavimo, informacijos suteikimo potencialiems pirkėjams ar nuomininkams), tiek teisinių veiksmų, tokių kaip sandorių sudarymas kliento vardu, atlikimą. Vis dėlto pagrindinis sutarties tikslas turėtų būti lemiamas kriterijus vertinant jos teisinę prigimtį. Lietuvos teismų praktikoje ne kartą pabrėžta, kad aiškinant

12 *Principles of European Contract Law. Parts I and II* (Combined and Revised) (The Hague, Kluwer Law International, 2000).

13 *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR).* Full Edition. Volume I (München, Sellier European Law Publishers, 2009).

sutartį būtina atsižvelgti į jos esmę, tikslą ir sąlygų tarpusavio ryšį[14]. Todėl tais atvejais, kai klientas įgalioja agentą veikti jo vardu ir suteikia teisę sudaryti nekilnojamojo turto perleidimo sandorį, tokia sutartis turėtų būti laikoma pavedimo, o ne atlygintinų paslaugų teikimo sutartimi.

CK 6.756 straipsnio 1 dalyje pavedimo sutartis apibrėžiama kaip sutartis, kurios viena šalis (įgaliotinis) įsipareigoja kitos šalies (įgaliotojo) vardu ir lėšomis atlikti tam tikrus teisinius veiksmus su trečiaisiais asmenimis. Pavedimo teikimo sutartis yra konsensualinė (įsigalioja nuo sudarymo momento), dvišalė (šalis sieja priešpriešinės teisės ir pareigos), atlygintinė arba neatlygintinė (abi šalys arba tik viena iš jų gauna tam tikrą turtinę satisfakciją). Pavedimo sutartis pagal savo pobūdį yra sutartis dėl atstovavimo, kuria remdamasis įgaliotinis įgaliotojo (atstovaujamojo) vardu su trečiaisiais asmenimis atlieka teisinius veiksmus, todėl jai taikomos ir CK normos, reglamentuojančios atstovavimą[15].

Kita vertus, pagal CK 6.716 straipsnio 1 dal*į* paslaugų teikimo sutartimi viena šalis (paslaugų teikėjas) įsipareigoja pagal kitos šalies (kliento) užsakymą suteikti klientui tam tikras nematerialaus pobūdžio (intelektines) ar kitokias paslaugas, nesusijusias su materialaus objekto sukūrimu (atlikti tam tikrus veiksmus arba vykdyti tam tikrą veiklą), o klientas įsipareigoja už suteiktas paslaugas sumokėti. Atlygintinų paslaugų teikimo sutartis yra konsensualinė, dvišalė ir atlygintinė. Svarbu pažymėti, kad atlygintinų paslaugų teikimo sutarties objektas yra nematerialaus pobūdžio arba kitokios paslaugos, nesusijusios su materialaus objekto sukūrimu. Būtent tai, kad šios paslaugos gali ir neturėti objektyvios išraiškos, leidžia atlygintinų paslaugų teikimo sutartį atriboti nuo kitų gimininių sutarčių[16]. Atlygintinų paslaugų teikimo sutartimi paprastai neįsipareigojama sukurti tam tikrą rezultatą, tačiau galimybė susitarti ir dėl tam tikro rezultato nustatyta CK 6.718 straipsnio 5 dalyje: jeigu sutartyje numatyta paslaugų teikėjo pareiga pasiekti tam tikrą rezultatą, paslaugų teikėjas gali būti atleistas nuo atsakomybės už šios pareigos neįvykdymą tik tuo atveju, jeigu įrodo, kad jos negalėjo įvykdyti dėl nenugalimos jėgos. CK išskiriamos dvi paslaugų teikimo sutarčių rūšys: asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo sutartis ir organizuotos turistinės kelionės sutartis. Be šių tiesiogiai įvardytų paslaugų rūšių, CK šeštosios knygos XXXV skyriaus („Atlygintinų paslaugų teikimas“) taisyklės yra taikomos ir teikiant audito, konsultacines, veterinarijos, informacijos, mokymo ar kitokias atlygintinas paslaugas (CK 6.716 straipsnio 3 dalis). Vis dėlto CK nepateikiama šių atskirų paslaugų sutarčių rūšių samprata. Toje pačioje 6.716 straipsnio 3 dalyje taip pat nurodomos tam tikros paslaugų sutartys, kurioms XXXV skyriaus nuostatos netaikomos. Viena iš tokių sutarčių – pavedimo sutartis, reglamentuojama CK XXXVI skyriuje („Pavedimas“).

Pažymėtina, kad pavedimo sutartis pagal savo turinį yra viena iš paslaugų sutarčių rūšių:

14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-223-1075/2020.

15 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-473/2014.

16 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-483-684/2016.

pagal pavedimo sutartį teikiamos teisinio pobūdžio paslaugos, kurios, kaip minėta, tiesiogiai siejamos su teisinę reikšmę turinčių veiksmų atlikimu. Todėl logiška manyti, kad jai galėtų būti taikomos bendrosios atlygintinų paslaugų teikimo sutarties nuostatos (CK 6.716–6.724 straipsniai), o tais klausimais, kurie šiose nuostatose nereglamentuojami, – bendrosios sutarčių teisės (CK 6.154–6.228[16] straipsniai) ir bendrosios prievolių teisės (CK 6.1–6.153 straipsniai) normos, taip pat atstovavimo institutą reglamentuojančios CK 2.132–2.151 straipsnių nuostatos.

Vis dėlto CK 6.716 straipsnio 3 dalyje imperatyviai nustatyta, kad XXXV skyriaus („Atlygintinų paslaugų teikimas“) taisyklės pavedimo teisiniams santykiams netaikomos. Tokios teisės normos tikslingumas kelia abejonių, nes sisteminio prieštaravimo tarp XXXV skyriaus ir XXXVI skyriaus („Pavedimas“) nuostatų nėra. Priešingai – galimybė pavedimo sutarties santykiuose papildomai remtis bendrosiomis atlygintinų paslaugų teikimo taisyklėmis sudarytų prielaidas išsamiau ir nuosekliau spręsti ginčus, kylančius iš šios sutarties vykdymo. Manytina, kad būtent toks griežtas pavedimo sutarties ir atlygintinų paslaugų teikimo sutarties atskyrimas CK sistemoje turėjo įtakos ir teismų praktikai, kvalifikuojant sutartinius santykius tarp nekilnojamojo turto agento ir jo kliento.

Dar 2016 m. LAT nurodė, kad nei CK, nei kituose Lietuvos Respublikoje galiojančiuose teisės aktuose nekilnojamojo turto agento (brokerio) paslaugų teikimas atskirai nereglamentuojamas, todėl jų paslaugų teikimui taikomos bendrosios atlygintinų paslaugų teikimo sutarties nuostatos, įtvirtintos XXXV skyriuje[17]. Teismas taip pat pažymėjo, kad nekilnojamojo turto agentas su klientu gali sudaryti tiek tarpininkavimo, tiek konsultacinių paslaugų sutartis ir abi šios sutartys yra priskiriamos prie paslaugų sutarčių. Iš esmės daugeliu atvejų tarpininkavimo sutartis apima ir konsultacines paslaugas, o tik labai retai tarp agento ir kliento sudaromos sutarties dalykas yra išimtinai konsultacinės paslaugos, be tarpininkavimo elementų. Todėl terminas „tarpininkavimo sutartis“ yra bendresnis ir jį tikslingiau vartoti, apibūdinant šalių teisinius santykius. Pažymėtina, kad ginčas, kuriame kasacinis teismas pateikė minėtus išaiškinimus, kilo dėl netinkamai įvykdytos sutarties, pagal kurią nekilnojamojo turto agentas įsipareigojo ieškoti patalpų pagal kliento nustatytas sąlygas, taip pat ieškoti nuomininkų kliento įsigytoms patalpoms ir teikti su tuo susijusias paslaugas. Iš bylos fabulos matyti, kad klientas nekilnojamojo turto brokeriui nebuvo suteikęs teisės jo vardu sudaryti jokių sutarčių. Atsižvelgiant į tai, nekvestionuotina, kad šiuo atveju sudaryta sutartis turi būti kvalifikuojama kaip išimtinai atlygintinų paslaugų teikimo sutartis.

Kitoje LAT nagrinėtoje byloje buvo konstatuota, kad nekilnojamojo turto agentas nebuvo įgaliotas ir neatliko jokių teisinių veiksmų ieškovo vardu su trečiaisiais asmenimis. Šalių sudarytos paslaugų sutarties tikslas buvo atsakovo, kaip profesionalo, teikiama paslauga – surasti ieškovo nekilnojamojo turto pirkėją ir parduoti turtą. Sutartyje nebuvo nustatyta įpareigojimo atsakovui atlikti konkrečius teisinius veiksmus ieškovo vardu su surastu pirkėju, o toks įpareigojimas jau būtų atstovavimo teisinių santykių požymis. Dėl šių aplinkybių teismas konstatavo, kad

17 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-250-611/2016.

tarp šalių nesusiklostė pavedimo teisiniai santykiai, o sudaryta sutartis turi būti kvalifikuojama kaip atlygintinų paslaugų teikimas[18].

Kita vertus, LAT 2025 m. birželio 25 d. nutartyje, kuri analizuojama šiame straipsnyje, kasacinis teismas sprendė ginčą, kilusį iš sutarties, pagal kurią nekilnojamojo turto agentas ne tik įsipareigojo vykdyti asmenų, galinčių įsigyti kliento objektą pagal pirkimo–pardavimo sutartį, paiešką kliento nurodytomis sąlygomis, bet ir turėjo teisę su potencialiu pirkėju sudaryti avansinę sutartį ir priimti avansinę įmoką. Kitaip tariant, pagal šią sutartį nekilnojamojo turto agentas galėjo atlikti ne tik faktinio pobūdžio veiksmus (pavyzdžiui, potencialių pirkėjų paiešką), klientas jam suteikė įgaliojimus atlikti ir teisinius veiksmus – kliento vardu sudaryti preliminariąją pirkimo–pardavimo sutartį ir priimti avansinę įmoką. Visa tai leidžia daryti išvadą, kad tarp šalių buvo sudaryta pavedimo sutartis (būtent taip ji šalių ir buvo pavadinta). LAT savo nutartyje nurodė, jog sutartis buvo mišri, turinti tiek paslaugų sutarties, tiek pavedimo sutarties požymių.

Kasacinio teismo vertinimu, nekilnojamojo turto agentas neatliko jokių teisinių veiksmų kliento vardu su trečiaisiais asmenimis (pavyzdžiui, avanso sutartis nebuvo sudaryta), todėl pavedimo sutartį reglamentuojančių teisės normų taikymas šioje byloje nebuvo aktualus. Vis dėlto toks LAT atliktas sutarties kvalifikavimas kelia tam tikrų abejonių. Pirma, pats teismas pažymėjo, kad ginčo sutarties tikslas buvo žemės sklypų pardavimas, ne vien tarpininkavimo paslaugų teikimas, o, kaip minėta, sutarties tikslas yra vienas iš pagrindinių jos kvalifikavimo kriterijų. Jei klientas sutartimi aiškiai suteikė nekilnojamojo turto agentui teisę jo vardu sudaryti sandorius su trečiaisiais asmenimis (potencialiais pirkėjais), tai leidžia konstatuoti susitarimą dėl teisinių veiksmų atlikimo kliento vardu, t. y. pavedimo sutarties sudarymą.

Antra, aplinkybė, kad nekilnojamojo turto agentas vykdydamas ginčo sutartį realiai nebuvo sudaręs jokių sandorių kliento vardu su trečiaisiais asmenimis, jokiu būdu nereiškia, kad tokiai sutarčiai netaikytinos pavedimo sutartį reglamentuojančios normos. Konkrečių veiksmų vykdymas neturėtų būti sutarties kvalifikavimo kriterijus. Pavyzdžiui, jeigu kliento su advokatu sudarytos sutarties dalykas apima ne tik advokato atstovavimą kliento vardu teisme (teisinių veiksmų atlikimą), bet ir dalyvavimą derybose bei konsultacijų teikimą, aplinkybė, kad šalių ginčas realiai nebuvo sprendžiamas teisme, todėl advokatas neatliko teisinių veiksmų, nereiškia, jog tokia sutartis negali būti kvalifikuojama kaip pavedimo sutartis. Ne veltui LAT ankstesnėje praktikoje yra nurodęs, kad advokato su klientu sudaryta sutartis kvalifikuojama kaip pavedimo sutartis, o tokiai sutarčiai taikomos ir bendrosios atlygintinų paslaugų teikimo sutarties nuostatos[19]. Analogiškai turėtų būti vertinama ir tarp nekilnojamojo turto agento ir kliento sudaryta sutartis: jeigu jos dalykas išimtinai susijęs su tarpininkavimo veikla, ją reikia laikyti paslaugų sutartimi, o jei ji apima ir teisinių veiksmų atlikimą – pavedimo sutartimi. Kaip nurodyta analizuojamoje

18 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-137/2011.

19 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-149-706/2015.

nutartyje, klientas suteikė agentui įgaliojimus jo vardu sudaryti sandorius su trečiaisiais asmenimis, todėl sutartis atitinka pavedimo sutarties požymius, o jai, kaip ir teisinių paslaugų sutarties atveju, galėtų būti taikomos ir bendrosios atlygintinų paslaugų sutarties nuostatos.

Ginčo sutartį kvalifikavus kaip pavedimo sutartį, LAT, vertindamas atskiras jos sąlygas, būtų sustiprinęs savo argumentaciją, papildomai nurodydamas pavedimo santykius reglamentuojančias teisės normas. Pavyzdžiui, sutarties sąlyga, kad nekilnojamojo turto brokeris neprivalo klientui teikti informacijos apie paslaugų suteikimą ar teikimo eigą, iš esmės prieštarauja CK nustatytoms įgaliotojo pareigoms, pavyzdžiui, pareigai pateikti ataskaitą (CK 6.760 straipsnio 4 dalis).

LAT 2025 m. birželio 25 d. nutartyje vertinta sutartis buvo pripažinta ir vartojimo sutartimi. Pagal CK 6.228[1] straipsnio 1 dalį vartojimo sutartimi verslininkas įsipareigoja perduoti vartotojui prekes nuosavybės teise arba suteikti paslaugas vartotojui, o vartotojas įsipareigoja priimti prekes ar paslaugas ir sumokėti jų kainą. Kasacinio teismo praktikoje, remiantis teisės aktuose pateikta vartojimo sutarties samprata, suformuluoti esminiai požymiai, kuriuos atitinkanti sutartis kvalifikuojama kaip vartojimo: pirma, prekes ar paslaugas įsigyja fizinis asmuo; antra, fizinis asmuo prekes ir paslaugas įsigyja ne dėl savo ūkinės komercinės ar profesinės veiklos, o asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti; trečia, prekes ar paslaugas teikia verslininkas (fizinis ar juridinis asmuo, veikiantis savo verslo (plačiąja prasme) tikslais)[20]. Taigi teismui konkrečiu atveju sprendžiant, ar sudaryta sutartis kvalifikuotina kaip vartojimo, būtina identifikuoti sutarties šalis (vartotoją ir prekių (paslaugų) tiekėją) ir nustatyti, kokio tikslo, sudarydama sutartį, siekia viena iš sutarties šalių – vartotojas[21]. Atsižvelgiant į tai, kad LAT 2025 m. birželio 25 d. nutartyje analizuoto ginčo atveju nekilnojamojo turto agentas, kaip verslininkas, teikė paslaugas fiziniam asmeniui vartojimo tikslais, ginčo sutartis pagrįstai pripažinta vartojimo sutartimi.

2.3.2. Nesąžiningų nekilnojamojo turto agento ir vartotojo sutarties sąlygų nustatymo kriterijai

Šioje LAT nagrinėtoje civilinėje byloje ginčas kilo dėl nekilnojamojo turto agento iš anksto parengtos standartinės sutarties sąlygų vykdymo. Tarp nekilnojamojo turto agento (ieškovo) ir žemės sklypų savininko (atsakovo) buvo sudaryta pavedimo sutartis, pagal kurią atsakovas įsipareigojo sumokėti ieškovui ne mažiau kaip 2000 Eur atlyginimą už suteiktas paslaugas – komisinius. Nevykdant šio įsipareigojimo, atsakovui pagal ginčo sutartį tenka pareiga sumokėti 1500 Eur sumą. Galiojant pavedimo sutarčiai, atsakovas žemės sklypus savarankiškai ir be ieškovo žinios pardavė trečiajam asmeniui. Ieškovo teigimu, tokiais veiksmais atsakovas pažeidė ginčo sutarties nuostatas, todėl ieškovas pareikalavo, kad atsakovas sumokėtų sutartyje numatytus 1500 Eur. Atsakovas su reikalavimu nesutiko, argumentuodamas, jog nekilnojamojo turto agentas neveikė

20 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. liepos 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-274-403/2018.

21 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-242-684/2020.

aktyviai ir pirkėjo žemės sklypams nesurado, todėl pagrindo mokėti komisinius ar kitus mokėjimus nėra. Atsakovui atsisakius patenkinti reikalavimą, ieškovas pradėjo skaičiuoti delspinigius ir galiausiai kreipėsi į teismą dėl skolos, netesybų ir procesinių palūkanų priteisimo. Atsakovas savo ruožtu pateikė priešieškinį, prašydamas pripažinti tam tikras pavedimo sutarties sąlygas negaliojančiomis.

Pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai ieškovo ieškinį tenkino, o atsakovo priešieškinį atmetė. LAT priėmė priešingą sprendimą: visi nekilnojamojo turto agento reikalavimai buvo atmesti, o atsakovo reikalavimas dėl tam tikrų sutarties sąlygų pripažinimo negaliojančiomis iš esmės patenkintas.

LAT, prieš vertindamas ginčo sutarties sąlygų nesąžiningumą, pirmiausia akcentavo, kad ieškovas neįrodė, kokias konkrečias paslaugas atsakovui suteikė ir kokių dėl to patyrė išlaidų. Kasacinis teismas savo ankstesnėje praktikoje yra pažymėjęs, kad, kilus teisminiam ginčui tarp kliento (paslaugų užsakovo) ir paslaugų teikėjo dėl sutarties vykdymo paslaugų, teikėjas privalo pateikti įrodymus dėl sutarties vykdymo[22]. Šiuo atveju ieškovas paslaugų teikimą grindė tik savo darbuotojų paaiškinimais, tačiau nepateikė jokių rašytinių dokumentų, kurie realiai įrodytų paslaugų teikimą – pavyzdžiui, skelbimų įkėlimo, susirašinėjimo su potencialiais pirkėjais ar kitų veiksmų, įprastai atliekamų teikiant nekilnojamojo turto tarpininkavimo paslaugas.

Dėl to teismas pagrįstai konstatavo, jog byloje nėra pakankamai patikimų įrodymų, kad ieškovas būtų atlikęs kokius nors veiksmus atsakovo naudai ar patyręs tam tikrų išlaidų teikdamas paslaugas. Be to, kaip pabrėžė LAT, esminę reikšmę šio ginčo kontekste turi paslaugų tikslas – faktinis atsakovo nekilnojamojo turto pardavimas. Ginčo sutartis buvo sudaryta siekiant būtent pardavimo rezultato, o ne vien tam, kad ieškovas teiktų tarpininkavimo paslaugas be konkretaus rezultato. Kadangi ieškovas realaus pirkėjo žemės sklypams nesurado, o jie buvo parduoti be jo dalyvavimo, kliento pastangomis, ir nenustatyta, kad vykdydamas pavedimo sutartį agentas būtų atlikęs bent minimalius veiksmus atsakovo naudai, kasacinis teismas pagrįstai atmetė reikalavimą priteisti komisinius.

Nekvestionuotina, jog šio konkretaus ginčo aplinkybėmis, kai ieškovas atsakovo naudai realiai neatliko jokių veiksmų, LAT sprendimas iš esmės yra pagrįstas. Visgi tai kelia platesnį klausimą dėl situacijos, kuomet nekilnojamojo turto agentas pateiktų pakankamus ir patikimus įrodymus apie faktiškai suteiktas paslaugas. Kitaip tariant, kyla klausimas, kaip keistųsi teismo vertinimas tuo atveju, jei agentas galėtų dokumentais pagrįsti, kad buvo parengęs ir paskelbęs pardavimo skelbimus, organizavęs turto apžiūras su potencialiais pirkėjais, derinęs sandorių sąlygas, rengęs sutarčių projektus, teikęs teisines konsultacijas ar atlikęs kitus įprastus tarpininkavimo veiksmus. Manytina, kad net ir tokiu atveju teismo išvada šiame ginčo kontekste iš esmės nesikeistų, nes šalys buvo susitarusios dėl aiškaus rezultato – nekilnojamojo turto pardavimo. Sutartyje numatytas agento atlyginimas (komisiniai) taip pat buvo tiesiogiai susietas būtent su šio rezultato pasiekimu.

22 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-23-219/2020.

Kaip ne kartą akcentuota, sutarties tikslas buvo ne abstraktus tarpininkavimo paslaugų teikimas, o realus sandorio sudarymas nekilnojamojo turto agentui teikiant tarpininkavimo paslaugas. Todėl tuo atveju, kai nekilnojamojo turto agentas rezultato nepasiekia, atlyginimas jam neturėtų būti mokamas, net jei tam tikri pasirengimo darbai ir būtų atlikti.

Vis dėlto situacija galėtų būti kitokia, jeigu sutartyje būtų aiškiai diferencijuotas atlyginimas už paslaugas, t. y. numatytas vienas atlyginimas už galutinio rezultato pasiekimą (atitinkamo sandorio sudarymą) ir atskiras atlyginimas už kitas konkrečiai išvardytas nekilnojamojo turto agento paslaugas. Tokiu atveju, pasiekus galutinį rezultatą, už tarpines paslaugas mokamas atlyginimas galėtų būti įskaičiuotas į bendrą komisinį atlyginimą. Nei paslaugų teikimo, nei pavedimo santykius reglamentuojančiose teisės normose toks modelis nedraudžiamas. CK 6.758 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad jeigu sutartis yra atlygintinė, tai įgaliotinio atlyginimo dydis nustatomas pavedimo sutartyje arba įstatyme. Jeigu atlyginimo dydis nei sutartyje, nei įstatyme nenustatytas, atlyginimas nustatomas atsižvelgiant į papročius, rinkos kainas, suteiktų paslaugų pobūdį ir trukmę, atitinkamas paslaugas teikiančių asmenų profesinių susivienijimų rekomendacijas ir kitas aplinkybes. Paslaugų sutartims taikomo CK 6.720 straipsnio nuostatos taip pat leidžia aiškiai susitarti dėl kainos, paslaugų apmokėjimo tvarkos ir atlygintinų išlaidų. Todėl darytina išvada, kad sutartyje tarp nekilnojamojo turto agento ir kliento gali būti numatytos diferencijuojamos paslaugos ir skirtingi įkainiai už jų suteikimą. Vis dėlto tam, kad tokios sąlygos būtų laikomos galiojančiomis, nekilnojamojo turto agentas privalo klientą (vartotoją) iš anksto ir aiškiai informuoti apie paslaugų kainos struktūrą ir įsitikinti, jog vartotojas supranta tokių sąlygų turinį bei teisinius padarinius. Praktiniu aspektu tikslinga, kad agentas tokią informaciją klientui pateiktų raštu (pavyzdžiui, elektroniniu paštu), detaliai nurodydamas paslaugas ir konkrečius jo taikomus įkainius. Tokiu atveju nekilnojamojo turto agentas turėtų realią galimybę įrodyti, jog atitinkamos sąlygos buvo individualiai aptartos su vartotoju ir jis su jomis sutiko. Priešingu atveju, kai tokios sąlygos yra tiesiog iš anksto įtrauktos į standartinę sutartį ir nėra individualiai aptartos, egzistuoja didelė rizika, kad teismas jas pripažins negaliojančiomis kaip nesąžiningas. Be to, remiantis LAT praktika, nekilnojamojo turto agentas galės tikėtis atlyginimo už suteiktas tarpininkavimo paslaugas tik tuomet, jei realiai įrodys, kad tokios paslaugos buvo faktiškai suteiktos. Kitaip tariant, svarbu ne tik aiškiai diferencijuoti atlygį už suteiktas paslaugas ir apie tai atskirai informuoti vartotoją, kad jis galėtų išreikšti aiškią savo valią, bet ir būtina realiai pagrįsti pačių paslaugų suteikimo faktą.

Analizuojamoje byloje LAT vertino penkių ginčo sutarties punktų atitiktį sąžiningumo kriterijui. Kadangi tarp šalių buvo sudaryta vartojimo sutartis, kasacinis teismas taikė vartotojų teisių apsaugos nuostatas ir pagrįstai konstatavo, jog ginčo sutarties sąlygos neužtikrino nekilnojamojo turto agento ir jo kliento teisių bei pareigų pusiausvyros, nes sutartyje nurodyti įpareigojimai ir draudimai buvo nustatyti išimtinai vartotojui.

CK 6.228[4] straipsnio 2 dalyje įtvirtintas nebaigtinis sąrašas kriterijų, kuriems esant preziumuojama, kad sutarties sąlygos yra nesąžiningos. Remdamasis CK 6.228[4] straipsnio 3 dalimi, teismas gali pripažinti nesąžiningomis ir kitokias vartojimo sutarties sąlygas, jeigu jos atitinka šio

straipsnio 2 dalyje nustatytus kriterijus; pareiga įrodyti, kad šio straipsnio 2 dalyje nustatyta sutarties sąlyga nėra nesąžininga, tenka verslininkui. Kasacinis teismas yra išskyręs du nesąžiningų sutarčių sąlygų arba sąžiningumo kontrolės aspektus: procedūrinį (t. y. sąlygų įtraukimo į sutartį kontrolė) ir materialinį (sutarties turinio kontrolė)[23]. Pagal CK 6.228[4] straipsnio 8 dalį, kai teismas sutarties sąlygą (sąlygas) pripažįsta nesąžininga (nesąžiningomis), ši sąlyga (šios sąlygos) negalioja nuo sutarties sudarymo, o likusios sutarties sąlygos šalims lieka privalomos, jeigu toliau vykdyti sutartį galima panaikinus nesąžiningas sąlygas.

Kasacinis teismas, vertindamas, ar ginčo sutarties nuostatos nepažeidžia vartotojo teisių, nurodė, kad sutartis buvo standartinė, t. y. jos sąlygos ieškovo nustatytos iš anksto, o byloje nėra duomenų, kad atskiros sąlygos buvo individualiai aptartos. Spręsdamas dėl sutarties sąlygos, draudžiančios vartotojui savarankiškai parduoti turtą, sąžiningumo, teismas akcentavo, kad ši nuostata prieštaravo šalių žodiniam susitarimui dėl lygiagretaus *žemės sklypų pardavimo*, ir, vertindamas kitų susijusių sąlygų kontekste, pripažino ją negaliojančia. Kaip minėta, būtent atsakovas, o ne ieškovas surado ginčo sklypams pirkėją. Nagrinėjamoje nutartyje kasacinis teismas, pripažindamas minėtą nuostatą negaliojančia, detaliai neišdėstė savo pozicijos *dėl jos atitik*ties *sąžiningumo kriterijui, todėl lieka atviras klausimas, ar nekilnojamojo turto tarpininkavimo sutartyje apskritai gali būti numatytas draudimas klientui pačiam parduoti turtą a*rba atlikti kitus panašius veiksmus. Šis klausimas buvo kilęs ir kitoje LAT nagrinėtoje byloje, tačiau teismas tuomet konstatavo, jog šio ginčo kontekste jis nėra aktualus, todėl teisinio vertinimo nepateikė. Praktikoje tokia sąlyga dažnai įtraukiama į tarpininkavimo sutartis siekiant užkirsti kelią galimam nesąžiningam kliento elgesiui, pavyzdžiui, kai potencialus pirkėjas, pamatęs agento skelbimą, tiesiogiai susisiekia su savininku ir sudaro sandorį apeidamas agento dalyvavimą. Vis dėlto, vertinant kasacinio teismo formuojamos praktikos tendencijas vartotojų teisių apsaugos kontekste, tikėtina, kad tokia sąlyga beveik visais atvejais bus pripažįstama nesąžininga, net ir tuo atveju, jei agentas ją būtų iš anksto individualiai aptaręs su klientu.

LAT taip pat konstatavo, kad skaidrumo reikalavimo neatitinka sutarties nuostata, pagal kurią atsakovas privalo sumokėti ieškovui 2000 Eur atlyginimą net ir tuo atveju, jei nekilnojamojo turto agentas nesuranda pirkėjo, galinčio įsigyti klientui priklausantį turtą. Atkreiptinas dėmesys, kad pagal ginčo sutartį pareiga sumokėti komisinius vartotojui kiltų tuomet, jei jis pats parduotų, kitaip perleistų ar suvaržytų turtą be agento sutikimo arba atsisakytų sudaryti sandorį su agento surastu pirkėju. Akivaizdu, kad tokia sąlyga yra nesąžininga pagal CK 6.228[4] straipsnio 2 dalies 16 punktą, kuriame įtvirtinta prezumpcija, jog nesąžiningomis yra laikomos vartojimo sutarties sąlygos, kuriomis vartotojas įpareigojamas įvykdyti visus įsipareigojimus verslininkui net ir tuo atveju, kai šis neįvykdo savųjų arba nevisiškai juos įvykdo.

Nors LAT nagrinėtoje byloje klientas be agento žinios sudarė žemės sklypų pardavimo sutartį su trečiuoju asmeniu, svarbu pažymėti, kad ieškovas neprašė priteisti sutartyje numatyto

23 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-17-701/2018.

2000 Eur atlyginimo, o rėmėsi kitu sutarties punktu, kuriame nustatyta, jog jei klientas neatsiskaito su agentu pagal sutarties nuostatas, jis privalo sumokėti 1500 Eur. Kitaip tariant, nors ieškovas teoriškai galėjo reikšti reikalavimą dėl 2000 Eur, jis to nedarė ir pasirinko remtis visiškai kita nuostata, o tai atskleidžia tiek ieškovo pozicijos nenuoseklumą, tiek pačios sutarties struktūrinį neaiškumą. Į šį aspektą dėmesį atkreipė ir kasacinis teismas, pabrėždamas, kad minėta 1500 Eur sąlyga savo turiniu gali būti vertinama ir kaip komisinių, ir kaip baudos nustatymas. Tokia dviprasmiška, skaidrumo reikalavimų neatitinkanti nuostata pagrįstai pripažinta iškreipiančia šalių interesų pusiausvyrą vartotojo nenaudai ir dėl to laikytina nesąžininga. Nekyla abejonių, kad sutartyse su nekilnojamojo turto agentais gali būti apibrėžiama šalių atsakomybė, įskaitant netesybas už prievolių nevykdymą, tačiau atsakomybė turi būti nustatyta abiem šalims. Analizuojamu atveju vartotojui buvo nustatyta itin griežta atsakomybė, o nekilnojamojo turto agentui atsakomybė apskritai nenumatyta, todėl tai pagrįstai įvertinta kaip nesuderinama su vartotojų teisių apsaugos principais.

Pagrįstai nesąžininga pripažinta ir ginčo sutarties sąlyga, įtvirtinanti draudimą vartotojui be agento žinios nesiderėti ir nebendrauti su jo surastais bei pasiūlytais pirkėjais. Kaip pagrįstai nurodė LAT, teisė bendrauti ir derėtis su ieškovo surastais ir pasiūlytais pirkėjais nedalyvaujant ieškovui negali būti prilyginama žemės sklypų pardavimui be ieškovo žinios, nesumokant jam priklausančio atlyginimo. Papildomai verta atkreipti dėmesį, kad tokia sutarties sąlyga apskritai laikytina pertekline. Ankstesnėje kasacinio teismo praktikoje jau išaiškinta, jog agentas turi teisę į komisinius, jeigu klientas savo nekilnojamąjį turtą pardavė tik dėl to, kad agentas surado potencialų pirkėją, kuriam apie kliento parduodamą turtą be agento tarpininkavimo nebūtų buvę žinoma[24]. Tai reiškia, kad net ir tuo atveju, jei klientas sudaro sandorį tiesiogiai su trečiuoju asmeniu (pardavėju ar pirkėju), tačiau šį asmenį faktiškai surado nekilnojamojo turto agentas, vartotojui atsiranda pareiga sumokėti agentui sutartyje nustatytą atlyginimą už suteiktas paslaugas.

Galiausiai LAT, vertindamas sutarties sąlygą, kurioje numatyta, kad nekilnojamojo turto agentas neprivalo klientui teikti informacijos apie suteiktas paslaugas ar jų teikimo eigą, pagrįstai pažymėjo, jog tokia agento atskaitomybę eliminuojanti nuostata yra itin palanki agentui ir ypač nepalanki vartotojui. Nesant pareigos teikti informaciją apie sutarties vykdymą, vartotojas negali sužinoti, ar sutartis apskritai yra vykdoma, todėl faktiškai praranda galimybę kontroliuoti paslaugos teikimą. Tokia sąlyga taip pat prieštarauja tiek atlygintinų paslaugų teikimo sutarčiai, tiek pavedimo sutarčiai taikomoms teisės normoms. CK 6.722 straipsnyje įtvirtinta, kad paslaugų teikėjas privalo kliento reikalavimu pranešinėti jam visą informaciją apie paslaugų suteikimą ar teikimo eigą ir kliento reikalavimu nedelsdamas pateikti klientui ataskaitą apie paslaugų suteikimą ar teikimo eigą. O CK 6.760 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad vykdydamas pavedimą įgaliotinis privalo įgaliotojo reikalavimu, o atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes – ir be reikalavimo, suteikti įgaliotojui visą informaciją apie pavedimo vykdymo eigą. Atsižvelgdamas į šias nuostatas,

24 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-17-701/2018.

kasacinis teismas pagrįstai konstatavo, kad sutarties sąlyga, atleidžianti nekilnojamojo turto agentą nuo pareigos teikti klientui informaciją apie paslaugų teikimą ar jų eigą, neatitinka sąžiningumo kriterijaus ir todėl laikytina negaliojančia.

Išvados

1. Nekilnojamojo turto agento paslaugų teikimas gali apimti tiek faktinio pobūdžio veiksmus (pavyzdžiui, turto apžiūrų organizavimą, konsultavimą, informacijos apie nekilnojamąjį turtą teikimą), tiek teisinius veiksmus, kurie sukelia tiesiogines teisines pasekmes (pavyzdžiui, sandorių sudarymą kliento vardu). Jeigu klientas agentui suteikė teisę veikti jo vardu atliekant teisinio pobūdžio veiksmus, tokia sutartis laikytina pavedimo sutartimi. Jeigu klientas agentui tokių įgaliojimų nesuteikė, šie santykiai išimtinai kvalifikuotini kaip atlygintinų paslaugų teikimas. Pavedimo sutarties ir atlygintinų paslaugų sutarties nuostatas vertinant sistemiškai, jos yra susijusios, todėl pavedimo sutartims papildomai galėtų būti taikomos bendrosios atlygintinų paslaugų teikimo taisyklės, o tai leistų išsamiau ir nuosekliau spręsti ginčus, kylančius iš pavedimo sutarties vykdymo.
2. Manytina, kad LAT 2025 m. birželio 25 d. nutartyje atliktas ginčo sutarties teisinis kvalifikavimas nebuvo visiškai tikslus. Nors teismas pripažino, jog šios sutarties tikslas yra atitinkamų sandorių kliento vardu sudarymas, dėl kurio klientas sutartimi ir suteikė nekilnojamojo turto agentui atitinkamus įgaliojimus, tačiau pavedimo normų taikymą pripažino nereikšmingu, nes agentas faktiškai nebuvo sudaręs sandorių kliento vardu. Darytina išvada, kad sutarties kvalifikavimas turėtų būti atliekamas būtent pagal jos tikslą, o ne pagal konkrečių faktinių veiksmų atlikimą. Kadangi šia sutartimi buvo siekiama ne vien suteikti tarpininkavimo paslaugas, bet ir pasiekti rezultatą – sudaryti atitinkamą sandorį, būtų logiška šią sutartį traktuoti kaip pavedimo, o ne vien kaip atlygintinų paslaugų teikimo sutartį. Nekvestionuojant galimybės ginčo sutarčiai taikyti bendrąsias atlygintinų paslaugų teikimo sutarties nuostatas, LAT vertinime neturėjo būti ignoruojamos ir pavedimo sutarčiai taikytinos taisyklės – tai būtų leidę sustiprinti teisinę argumentaciją dėl atskirų sutarties sąlygų pripažinimo negaliojančiomis.
3. LAT 2025 m. birželio 25 d. nutartyje, spręsdamas šalių ginčą dėl nekilnojamojo turto agento standartinės sutarties vykdymo, pagrįstai konstatavo, kad agentas neįrodė faktiškai suteikęs jokių paslaugų ir nepasiekė sutartyje numatyto rezultato – žemės sklypų pardavimo, todėl jo reikalavimai dėl atlyginimo ir netesybų priteisimo buvo atmesti. Nors ši nutartis grindžiama konkrečiomis bylos aplinkybėmis, ji kartu suponuoja platesnį klausimą dėl situacijų, kai agentas pateikia pakankamus įrodymus apie realiai atliktus darbus. Manytina, kad jeigu sutartyje būtų nustatytas vienintelis atlyginimas už galutinio rezultato, t. y. atitinkamo sandorio sudarymo, pasiekimą, šio rezultato nepasiekus klientui nekiltų pareiga mokėti komisinių net ir tais atvejais, kai agentas būtų atlikęs tam tikras tarpininkavimo veiklas. Vis dėlto

jei sutartyje būtų aiškiai diferencijuotas atlygis už konkretų rezultatą ir atskiras atlygis už tam tikras tarpininkavimo paslaugas, nekilnojamojo turto agentas, tikėtina, galėtų reikalauti apmokėjimo už faktiškai suteiktas ir įrodytas paslaugas. Tam būtina, kad agentas iš anksto individualiai atskleistų vartotojui paslaugų įkainius ir dėl to gautų vartotojo sutikimą. Priešingu atveju standartinės sąlygos, neaptartos individualiai, tikėtina, būtų pripažįstamos nesąžiningomis ir negaliojančiomis.

4. Nagrinėtoje byloje LAT konstatavo, kad ginčo sutarties nuostatos akivaizdžiai neatitiko sąžiningumo kriterijaus, todėl pagrįstai buvo pripažintos negaliojančiomis. Sutarties sąlyga dėl 2000 Eur atlyginimo, mokėtino net ir agentui neatlikus savo pagrindinės funkcijos, prieštarauja CK 6.228[4] straipsnio 2 dalies 16 punktui, o ieškovo pasirinkimas reikalauti ne šios sumos, bet 1500 Eur pagal kitą dviprasmišką, komisinių ir baudos požymių turinčią nuostatą atskleidė tiek jo pozicijos nenuoseklumą, tiek pačios sutarties struktūrinį neaiškumą. Be to, draudimas vartotojui bendrauti ir derėtis su agento surastais pirkėjais buvo perteklinis ir nepagrįstai varžė vartotojo teises, juolab kad remiantis LAT praktika agentas turi teisę gauti komisinius ir tais atvejais, kai sandoris sudaromas būtent dėl jo atliktų veiksmų. Galiausiai nuostata, kuria agentas atleidžiamas nuo pareigos teikti informaciją apie paslaugų teikimą ir jų eigą, prieštarauja esminėms atlygintinų paslaugų teikimo ir pavedimo sutarčių taisyklėms ir pašalina vartotojo galimybę kontroliuoti sutarties vykdymą. Bendrai vertinant, LAT išvadų visuma patvirtina, kad tokio pobūdžio vienašališkai vartotojo nenaudai sudarytos ir neaiškiai suformuluotos nekilnojamojo turto tarpininkavimo sutarties sąlygos nesuderinamos su vartotojų teisių apsaugos principais ir turi būti laikomos negaliojančiomis.
5. Teisėtų lūkesčių ir teisinio tikrumo principai suponuoja, kad tiek klientas, tiek nekilnojamojo turto agentas turi būti visiškai tikri dėl to, kaip turi būti vykdoma tarp jų sudaryta sutartis, taip pat kokias teisines pasekmes sukels atitinkamos sutarties sąlygos. LAT, pripažindamas negaliojančiomis atskiras ginčo sutarties sąlygas ir visiškai atmesdamas nekilnojamojo turto agento reikalavimus, pagrįstai užtikrino šalių teisių ir teisėtų interesų pusiausvyrą. Kasacinio teismo pateikti išaiškinimai dėl kriterijų, kuriais remiantis tarpininkavimo sutarčių sąlygos gali būti pripažintos nesąžiningomis ir negaliojančiomis, turi reikšmingą įtaką visai nekilnojamojo turto tarpininkavimo rinkai. Akivaizdu, kad po šio išaiškinimo nekilnojamojo turto agentai turi iš esmės peržiūrėti ir atnaujinti savo standartinių sutarčių nuostatas, kad jos atitiktų skaidrumo, sąžiningumo ir teisėtų vartotojo lūkesčių reikalavimus.

Important clarifications by the Supreme Court of Lithuania on consumer protection in contracts concluded with estate agents

Mykolas Romeris University Law School
Institute of Private Law
Prof. Dr. Vaidas Jurkevičius
E-mail: vaidas.jurkevicius@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-07

Summary. *This article analyses the latest case law of the Supreme Court of Lithuania concerning the legal classification of contracts concluded between consumers and real estate agents (brokers), as well as the invalidation of unfair contractual terms. In its ruling of 25 June 2025, adopted by the Civil Division of the Supreme Court of Lithuania, which concerned the recovery of a broker's remuneration (commission), the Court provided significant clarifications regarding the nature of such contracts and the compliance of particular contractual terms with legal norms governing consumer protection. Although these clarifications were formulated in the context of a specific dispute, they undeniably influence the entire real estate brokerage market, as illustrated by extensive commentary on the ruling in the public domain. Despite the fact that the Cassation Court has brought greater clarity to the contractual relationship between brokers and consumers, several aspects of the legal regulation and questions of practical application remain unresolved. Therefore, this article seeks to identify and assess these outstanding issues, emphasising how the precedent established by the Cassation Court may contribute to ensuring a fair balance of interests and the protection of legitimate expectations among parties to real estate brokerage legal relationships.*

Keywords: *real estate agent (broker), service contract, mandate contract, consumer contract, unfair terms, commission.*

2.4. Įrodinėjimo standarto civilinėse bylose kaita teismų praktikoje

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Privatinės teisės institutas
Indrė Maculevičienė
El. paštas: indremaculeviciene@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-10

***Santrauka**. Šiame straipsnyje analizuojamas įrodinėjimo standarto taikymas Lietuvos civiliniame procese, ypatingą dėmesį skiriant pagrįsto įsitikinimo standarto pagrįstumui ir jo poveikiui įrodinėjimo naštai. Straipsnyje nagrinėjama įrodinėjimo standarto samprata, jos ryšys su civilinio proceso modeliais ir Lietuvos teismų praktikos raidos tendencijos. 2025 m. teismų praktikoje buvo nuosekliai taikytas ne iki tol buvęs tikimybių pusiausvyros, bet pagrįsto įsitikinimo įrodinėjimo standartas, lėmęs įrodinėjimo naštos perskirstymą tam tikro pobūdžio bylose. Dėl to straipsnyje siekiama nustatyti pagrįsto įsitikinimo standarto įtaką šalių įrodinėjimo naštai ir jos paskirstymui bylose, atsižvelgiant į bylos specifiką ir šalių galimybes pateikti įrodymus. Galiausiai straipsnyje pateikiamas kritinis pagrįsto įsitikinimo standarto taikymo vertinimas nacionalinio civilinio proceso kontekste, siekiant atskleisti jo ypatybes ir poveikį teismų sprendimų nuoseklumui ir proceso šalių lygiateisiškumui.*

***Reikšminiai žodžiai**: įrodinėjimo standartas, įrodinėjimo našta, pagrįsto įsitikinimo įrodinėjimo standartas, socialinis civilinio proceso modelis.*

Įvadas

H. Kelsenas savo teisės teorijoje aiškiai skiria „natūralų“ (gamtinį) faktą nuo „juridinio“ (teisiškai reikšmingo) fakto. Pasak jo, teisinę galią įgyja ne pati objektyvi tiesa apie įvykį, o teismo sprendimas, kuriuo ši tiesa formalizuojama kaip juridinis faktas. Pavyzdžiui, jeigu teismas paskelbia, kad asmuo įvykdė nusikaltimą, šis įvykis tampa juridiniu faktu, net jei iš tikrųjų kaltinamasis galėjo to nepadaryti. Taip faktas įgauna reikšmę tik kaip teisės požiūriu pripažintas faktas, o ne vien kaip gamtinė tikrovė[1]. Procesinė tiesa civiliniame procese atspindi tą tikrovės vaizdą, kuris susiformuoja teisme pagal teisės normomis nustatytas procedūras.

Tam, kad teismo procesiniu sprendimu būtų įgyvendinamas teisingumas ne tik formaliąja, bet ir turiningąja prasme[2], teismas turi siekti nustatyti ginčo aplinkybes taip, kad priimtas

1 Hansas Kelsenas, *Grynoji teisės teorija* (Vilnius: Eugrimas, 2002), 203.

2 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2013 m. liepos 3 d. sprendime dėl 2007 m. gegužės 15 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo pažymėjo, kad konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet, svarbiausia, tokius teismo sprendimus, kurie savo turiniu nėra neteisingi; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija.

sprendimas kuo labiau atitiktų tikrąją faktinę tikrovę. Todėl įrodinėjimo procesas laikytinas centrine civilinio proceso dalimi, nes būtent jo metu formuojamas teismo vidinis įsitikinimas dėl ginčo faktų egzistavimo, ir įgyja lemiamą reikšmę teismo sprendimo pagrįstumui ir teisėtumui. „Teisėjui nebūtina rūpintis iš anksto, ką jis nuspręs, nes tai, ką jis turės pasakyti apie nusikaltimo faktą, sužinos iš liudytojų, o tai, ką jis turės pasakyti apie įstatymą, sužinos vykstant procesui iš besibylinėjančių šalių pareiškimų ir iš tų, kurie turi teisę aiškinti įstatymą vietoje."[3] Visgi teismo įsitikinimas nėra absoliutus ar intuityvus – jis grindžiamas tam tikru teisiniu kriterijumi, apibrėžiančiu, kokio laipsnio tikrumo pakanka, kad faktas būtų pripažintas įrodytu.

Kadangi teismo sprendimo pagrįstumas tiesiogiai priklauso nuo įrodinėjimo proceso kokybės, kyla klausimas, kokiu kriterijumi remdamasis teismas nustato, jog tam tikras faktas yra pakankamai įrodytas. Kokiu laipsniu teismas turi būti įsitikinęs įrodymų patikimumu, kad pripažintų faktą įrodytu? Ar teismo taikomas kriterijus turi įtakos šalių įrodinėjimo naštai? Šį kriterijų apibrėžia civiliniame procese taikomas įrodinėjimo standartas, nustatantis įsitikinimo laipsnį, kurio pakanka faktinėms aplinkybėms konstatuoti.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 176 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad įrodinėjimo tikslas yra teismo įsitikinimas, pagrįstas byloje esančių įrodymų tyrimu ir įvertinimu, kad tam tikros aplinkybės, susijusios su ginčo dalyku, egzistuoja arba neegzistuoja. Nors šia teisės norma nustatomos bendrosios įrodinėjimo taisyklės, joje nėra įtvirtinta, koks įrodinėjimo standartas turi būti taikomas. Lietuvos teismų praktikoje šio standarto taikymas ilgą laiką pasižymėjo nenuoseklumu, nes buvo taikomas tiek tikimybių pusiausvyros, tiek pagrįsto įsitikinimo įrodinėjimo standartas. Remiantis 2024 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimu[4], civiliniame procese taikytinas būtent pagrįsto įsitikinimo įrodinėjimo standartas. Kyla klausimas, ar teismų praktikoje įtvirtintas civiliniame procese taikytinas įrodinėjimo standartas atitinka Lietuvoje taikomo civilinio proceso modelį.

Įrodinėjimo standartas ir įrodinėjimo našta yra du glaudžiai susiję įrodinėjimo proceso aspektai. Standartas apibrėžia teismo įsitikinimo dėl fakto buvimo laipsnį, o įrodinėjimo našta nustato, kuriai iš proceso šalių tenka pareiga pateikti pakankamai įrodymų, kad šis įsitikinimas būtų pasiektas. Dėl to svarstytina, ar įrodinėjimo standarto interpretacijos pokytis daro įtaką įrodinėjimo naštos paskirstymui ir jos įgyvendinimo intensyvumui. Ar įrodinėjimo standarto pokytis turi tiesioginę įtaką įrodinėjimo naštos perskirstymui tam tikro pobūdžio bylose, siekiant užtikrinti proceso šalių lygiateisiškumą ir teisės į teisingą teismą įgyvendinimą?

Šio straipsnio tikslas – apžvelgiant 2025 m. teismų praktiką išanalizuoti įrodinėjimo standarto taikymo pokyčio pagrįstumą Lietuvos civilinio proceso teisėje ir įvertinti jo poveikį įrodinėjimo naštos paskirstymui bei teismų praktikos nuoseklumui. Straipsnyje siekiama išanalizuoti įrodinėjimo standarto sampratą ir jos ryšį su civilinio proceso modeliais, įvertinti 2025 metais

3 Thomas Hobbes, *Leviatanas* (Vilnius: ALK Pradai, 1999), 282.

4 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2024 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-9-1075/2024.

Lietuvos teismų praktikoje taikyto standarto raidą ir nuoseklumą, nustatyti jo įtaką įrodinėjimo naštos paskirstymui skirtingose bylų kategorijose ir pateikti kritinį šio standarto taikymo vertinimą nacionalinio proceso kontekste.

Straipsnyje taikomi sisteminis ir lyginamasis teisinės analizės metodai. Pirmiausia nagrinėjamos įrodinėjimo standarto sampratos ištakos atsižvelgiant į taikomą civilinio proceso modelį, vėliau, atliekant Lietuvos teismų praktikoje taikomo įrodinėjimo standarto analizę, atskleidžiamas jo kryptingumas ir pagrįstumas. Galiausiai pateikiamas kritinis vertinimas, ar (ir kaip) teismų praktikoje susiformavusi įrodinėjimo standarto dinamika daro įtaką įrodinėjimo naštos taikymui tam tikro pobūdžio bylose.

2.4.1. Civilinio proceso modelių įtaka įrodinėjimo standartų formavimuisi

Klasikiniame civiliniame procese XIX a. susiformavo dvi pagrindinės civilinio proceso mokyklos – socialinė, kurios pagrindinis atstovas yra F. Kleinas, ir liberalioji, atstovaujama vokiečio A. Wacho. Šios mokyklos civiliniam procesui keliamus tikslus vertino skirtingai. Liberalioji civilinio proceso mokykla procesą laikė lygių bylos šalių privačiu interesu, o teismą – pasyviu stebėtoju. Socialinė mokykla civilinį procesą vertino ne tik kaip privatų šalių reikalą, bet ir kaip viešąjį interesą, kad byla būtų išnagrinėta tinkamai. Anot F. Kleino, procesas neturėtų būti vertinamas vien kaip paprasčiausia teisinė ginčo šalių kova, o teismo sprendimas – tik kaip baigiamasis šios kovos aktas, kuriame teisėjas nusprendžia, kuris iš kovojusiųjų buvo geresnis[5]. Interesų konfliktai, susiję su visuomenėje galiojančios teisės taikymu, taigi ir su visuomenėje egzistuojančios teisinės tvarkos įgyvendinimu, yra reikšmingi tiek valstybei, tiek visuomenei, todėl juos sprendžiant būtina atsižvelgti ir į šiuos interesus[6]. Dėl to socialinės mokyklos civilinio proceso modelyje civilinis procesas suprantamas kaip viešojo ir privataus intereso derinimas, dėl kurio procesas suvokiamas kaip bendra šalių ir teismo atsakomybė. Tiek teismas, tiek šalys turėtų dirbti kartu, kad pasiektų teisingą ir tikslų rezultatą, eikvodamos kuo mažiau pastangų, pinigų ir laiko.

Pasirinktas taikyti civilinio proceso modelis taip pat lemia, kaip aktyviai teismas dalyvauja įrodinėjimo procese ir kaip vertinamas įrodymų pakankamumas. Nuo teismo dalyvavimo įrodinėjimo procese lygio priklauso ir tai, kokio stiprumo įrodymų reikalaujama, kad faktai būtų pripažinti nustatytais. Įrodinėjimo standartas civiliniame procese apibrėžia įsitikinimo laipsnį, kurio pakanka, kad teismas tam tikras faktines aplinkybes pripažintų įrodytomis. Šis standartas nėra vien formali ar techninė sąvoka – jis atspindi pusiausvyrą tarp teisinio tikrumo ir proceso šalių teisių apsaugos. Įrodinėjimo standartas lemia, kiek įtikinami ir patikimi turi būti įrodymai, kad teismas galėtų priimti sprendimą vienos ar kitos šalies naudai. Kitaip tariant, jis apibrėžia ribą tarp „įtikinamo fakto“ ir „nepakankamai pagrįsto fakto“.

5 Vytautas Nekrošius, *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės* (Vilnius: Justitia, 2002), 27.

6 *Ibid*., 24.

Liberalioji civilinio proceso mokykla remiasi tikimybės (angl. *balance of probabilities*) standartu: teismas šioje sistemoje yra pasyvus arbitras, vertinantis tik šalių pateiktus įrodymus ir pripažįstantis faktą įrodytu, kai jo egzistavimas labiau tikėtinas nei priešingas faktas. Tai reiškia, kad teisėjas turi būti šiek tiek labiau įsitikinęs šalies, kuriai tenka įrodinėjimo pareiga, versija nei kitos šalies versija. Teismas išklauso šalis, savo įrodymus ir argumentus pateikiančias pagal griežtas įrodymų ir procedūros taisykles. Vis dėlto tai nereiškia, kad teisėjas turi teikti pirmenybę vienos šalies teiginiams, tiesiog atsakovo pateikti įrodymai gali sukelti teisėjui abejonių7. Šis standartas nenustato pernelyg didelės naštos nė vienai iš šalių įrodinėjimo procese, taigi užtikrina geriausią šalių galimybių pusiausvyrą teisme. Dėl to jis taikomas bendrosios teisės tradicijos valstybėse, kuriose įsitvirtinęs liberalaus civilinio proceso modelis.

Socialinės civilinio proceso mokyklos atstovai teigia, kad civilinis procesas turėtų būti pagrįstas šalių pareiga įrodinėti ir iš to joms kylančia įrodinėjimo našta, o teisėjas, nors ir būdamas aktyvus, neperima iš šalių pareigos rinkti įrodymus. Siekiant užtikrinti, kad sprendimai atitiktų faktines bylos aplinkybes, teismui taikomas aukštesnis įrodinėjimo standartas – jis privalo būti įsitikinęs arba beveik įsitikinęs dėl priimamo sprendimo pagrįstumo, t. y. nepalikti pagrįstų abejonių. Pagrįstas įsitikinimas yra teismo įsitikinimas, kuris nepalieka jokių abejonių protingam ir gyvenimo aplinkybes suprantančiam asmeniui dėl bylai reikšmingų aplinkybių buvimo ar nebuvimo8. Šis įrodinėjimo standartas reikalauja didesnio teisėjo įsitikinimo lygio nei tradicinis didesnės tikimybės standartas ir dažniausiai taikomas kontinentinės civilinės teisės šalyse. Vis dėlto teisėjas nėra įpareigotas laikytis iš anksto nustatyto konkretaus tikrumo laipsnio, todėl sprendimo priėmimas lieka pagrįstas jo diskrecija. Teisės doktrinoje pažymima, kad praktikoje tai tampa įgyvendinamu kompromisu, patvirtinančiu, kad pakanka teisėjo asmeninio įsitikinimo, kuris gali būti laikomas susiformavusiu net ir esant nedidelių abejonių9.

Liberalioji ir socialinė civilinio proceso mokyklos skirtingai vertina teismo vaidmenį ir civilinio proceso įrodinėjimo tikslus. Liberaliojoje sistemoje teismas yra pasyvus arbitras, o įrodymų vertinimas grindžiamas tikimybės pusiausvyros standartu. Socialinėje sistemoje, pabrėžiančioje civilinio proceso viešojo ir privataus intereso derinimą, teismas yra aktyvesnis, o įrodinėjimo standartas reikalauja pagrįsto įsitikinimo, nepaliekančio pagrįstų abejonių. Šie skirtumai rodo, kad proceso modelis tiesiogiai lemia įrodymų vertinimą, taip pat teismo dalyvavimo procese intensyvumą.

7 Michael Stürner, „Ascertainment of Facts“, iš *Comparative Procedural Law and Justice* (Part VII, Chapter 6), eds. Burkhard Hess, Manuel Woo, Loïc Cadiet, Stéphanie Menétrey ir Esteban Vallines García (2024), žiūrėta 2025 m. spalio 20 d., https://www.cplj.org/publications/7-6-ascertainment-of-facts.

8 Vytautas Nekrošius, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo „Dėl Civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ teorinė ir praktinė analizė“, *Justitia* 3 (2005): 14.

9 Stürner, *op. cit.,* 7.

2.4.2. Lietuvoje taikomas įrodinėjimo standartas ir jo aiškinimo kaita teismų praktikoje

Lietuvos CPK yra paremtas būtent socialiniu civilinio proceso modeliu. Šis ryšys ne tik vienareikšmiškai išreiškiamas teisės doktrinoje[10], bet ir tiesiogiai nurodytas 2001 m. rugpjūčio 13 d. CPK projekto aiškinamajame rašte, kuriame konstatuota, jog šio projekto rengėjai rėmėsi socialiniu civilinio proceso modeliu, būdingu daugeliui Europos valstybių, labiausiai atsispindinčių Austrijos civilinio proceso teisėje[11].

Kadangi Lietuvos civilinis procesas grindžiamas socialinio modelio principais, būtų pagrįsta tikėtis, kad taikomas įrodinėjimo standartas atitiktų aukštesnį – pagrįsto įsitikinimo – kriterijų; vis dėlto praktikoje buvo pastebima nenuoseklumo – pasitaikydavo tiek tikimybių pusiausvyros, tiek pagrįsto įsitikinimo standarto taikymo atvejų.

Teismų praktikoje dažniau buvo taikomas tikimybių pusiausvyros įrodinėjimo standartas, nurodant, kad „teismai, vertindami šalių pateiktus įrodymus, remiasi įrodymų pakankamumo taisykle, o išvada dėl konkrečios faktinės aplinkybės egzistavimo daroma pagal vidinį teismo įsitikinimą, grindžiamą visapusišku ir objektyviu visų reikšmingų bylos aplinkybių išnagrinėjimu. Įrodinėjimas civiliniame procese turi savo specifiką – išvadą apie faktų buvimą teismas civiliniame procese gali daryti ir tada, kai tam tikros abejonės dėl fakto buvimo išlieka, tačiau byloje esančių įrodymų visuma leidžia manyti esant labiau tikėtina atitinkamą faktą buvus, nei jo nebuvus. Įrodymų pakankamumas civiliniame procese grindžiamas vadinamąja tikėtinumo taisykle (tikimybių pusiausvyros principu).“[12] Įrodymų pakankamumas byloje reiškia, kad jie tarpusavyje neprieštarauja vieni kitiems ir jų visuma leidžia padaryti pagrįstą išvadą apie įrodinėjamų faktinių aplinkybių buvimą[13].

Pagrįsto įsitikinimo standartu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse taip pat remtasi, tačiau daug rečiau. Jurisprudencijoje nurodoma, kad „CPK įtvirtintas įrodinėjimo standartas, pagal kurį įrodinėjimo apimties kriterijumi laikytinas protingo žmogaus etalonas ir faktas, pripažintinas įrodytu esant visiškam arba beveik visiškam vidiniam teismo įsitikinimui“[14]. Taip pat

10 Vytautas Nekrošius ir Jurgis Bartkus, „Įrodinėjimo standarto paieškos Lietuvos Respublikos civiliniame procese“, *Teisė* 132 (2024): 13; Žilvinas Terebeiza, „Įrodinėjimo našta ir jos paskirstymas civiliniame procese“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2009), 79; Egidijus Laužikas ir kt., *Civilinio proceso teisė. I tomas* (Vilnius: Justitia, 2003), 31.

11 Civilinio proceso kodekso projekto aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso I-III dalių projekto“, Nr. IXP-926, 2001-08-13.

12 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-97-701/2025; 2022 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-127-381/2022; 2021 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-296-969/2021; 2021 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-250-943/2021; 2021 m. liepos 8 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-205-611/2021 64 punktas; 2021 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-180-611/2021 ir kt.

13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-97-378/2023; 2021 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-180-611/2021.

14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-214/2010; 2015 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-598-916/2015; 2017 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-56-969/2017.

pažymima, kad bylose turi būti pasiektas protingas įsitikinimas faktų buvimu arba nebuvimu[15], o įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisyklės pagal įstatymą nereikalauja, kad visi prieštaravimai būtų pašalinti[16].

Teismų praktikos nenuoseklumas, kai civilinėse bylose yra taikomas tiek tikimybių pusiausvyros, tiek pagrįsto įsitikinimo įrodinėjimo standartas, lėmė neaiškumą ir teisinio apibrėžtumo stoką, trukdė šalims prognozuoti įrodymų pakankamumą ir galimybę pasiekti teisingą sprendimą, apsunkino tinkamą įrodinėjimo naštos paskirstymą. Dėl to reikėjo aiškesnio teisinių pozicijų išdėstymo, kad būtų suformuota nuosekli praktika dėl taikomo įrodinėjimo standarto.

Toks išaiškinimas buvo pateiktas civilinėje byloje dėl ieškovo reikalaujamos skolos priteisimo iš atsakovo. Ieškovas teigė, kad tarp šalių buvo sudaryti žodiniai susitarimai, pagal kuriuos jis, veikdamas juridinio asmens vardu, sutiko įkeisti kitam asmeniui priklausantį nekilnojamąjį turtą paskolai užtikrinti. Ieškovo teigimu, siekdamas kompensuoti galimus ieškovo nuostolius, atsakovas išdavė du paprastuosius neprotestuotinus vekselius. Klaipėdos apygardos teismas 2023 m. kovo 13 d. sprendimu ieškinį tenkino. Pirmosios instancijos teismas, įvertinęs byloje pateiktus rašytinius įrodymus, padarė labiau tikėtiną išvadą, kad 2014 m. rugsėjo 10 d. vekselį fiksuotai 34 754 Eur sumai (kaip garantiją) atsakovas išdavė prisiimdamas asmeninę prievolę dėl būsimų nuostolių atlyginimo ir prievolės įvykdymo užtikrinimo, o 2014 m. spalio 10 d. vekselį 7650 Eur sumai atsakovas išdavė siekdamas užtikrinti ieškovui fiksuotą atlygį už tai, kad ieškovas įkeis trečiojo asmens nekilnojamąjį turtą atsakovo įmonės paskolos įvykdymui užtikrinti.

Lietuvos apeliacinis teismas, išnagrinėjęs civilinę bylą pagal atsakovo apeliacinį skundą, 2023 m. birželio 14 d. sprendimu pirmosios instancijos teismo sprendimą panaikino ir priėmė naują sprendimą – ieškovo ieškinį atmetė. Teismas nusprendė, jog pirmosios instancijos teismas netinkamai vadovavosi įrodymų vertinimo taisyklėmis, nesirėmė įrodymų tikėtinumo taisykle. Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad ieškovas, reikalaudamas nuostolių atlyginimo, turėjo įrodyti, tačiau neįrodė, kad tarp jo ir atsakovo egzistuoja teisinis santykis, kurį atsakovas pažeidė ir dėl to jam kilo žala.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2024 m. vasario 8 d. nutartimi[17] paliko Lietuvos apeliacinio teismo sprendimą nepakeistą ir nurodė, kad teismas šalies įrodinėjamas tarp šalių susiklosčiusias ir į bylos įrodinėjimo dalyką patenkančias faktines aplinkybes gali konstatuoti tik pasiekęs tam tikrą įsitikinimo laipsnį, nustatytą civiliniame procese taikomame įrodinėjimo standarte. Nutartyje išaiškinta, kad Lietuvos civiliniame procese yra taikomas pagrįsto įsitikinimo standartas, pagal kurį reikalaujama, kad teisėjas būtų pagrįstai ir asmeniškai įsitikinęs dėl bylos faktinių aplinkybių. Pagrįstas įsitikinimas formuoja teisėjo vidinį tikrumą dėl bylos faktų, šis standartas

15 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-598-916/2015; 2011 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-416/2011.

16 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-63-381/2022; 2019 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-42-684/2019.

17 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2024 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-9-1075/2024.

nereikalauja pašalinti visas abejones dėl bylos faktinių aplinkybių – teisėjas privalo turėti tokio laipsnio tikrumą, kuris tik pašalina esmines abejones, abejonių visiškai nepanaikindamas. Ieškovo pateikti įrodymai dėl vekseliais užtikrintos prievolės buvo nepakankami ir neleido apeliacinės instancijos teismui pagrįstai įsitikinti, kad atsakovas su ieškovu sudarė sandorius, kuriems užtikrinti buvo išduoti vekseliai ir pagal kuriuos ieškovas įgijo teisę reikalauti iš atsakovo nuostolių atlyginimo.

Būtent šios nutarties išaiškinimais ir jame įtvirtintu Lietuvoje taikytinu pagrįsto įsitikinimo įrodinėjimo standartu buvo remiamasi ir vėlesnėje teismų praktikoje 2025 metais[18].

Manytina, kad kryptingas teismų praktikos formavimas aiškinant pagrįsto įsitikinimo įrodinėjimo standartą yra pagrįstas ir dera su socialiniu civilinio proceso modeliu, kuriuo grindžiama civilinio proceso koncepcija. Taip pat jis suteikia šalims trūkstamo aiškumo, padeda užtikrinti teisinio proceso nuspėjamumą ir leidžia šalims lengviau prognozuoti teismo vertinimą dėl pateiktų įrodymų pakankamumo.

Siekis apibrėžti pagrįsto įsitikinimo standartą atsispindi ir CPK rengimo istorijoje. CPK projekte buvo siekta įtvirtinti šį įrodinėjimo standartą nustatant „visišką arba beveik visišką teismo įsitikinimą“[19], tačiau šiam siūlymui nebuvo pritarta ir iki šiol CPK įrodinėjimo standartas tiesiogiai nedetalizuojamas. Sutiktina, kad tikimybių įrodinėjimo standartas nesuderinamas su socialinio civilinio proceso modelio koncepcija, nes jeigu teismui kyla abejonių dėl fakto egzistavimo, jis neturėtų remtis tikimybių laipsniu, tačiau turėtų patikslinti šalių naštą įrodinėti, įgyvendindamas išaiškinimo pareigą[20]. Vis dėlto pagrįsto įsitikinimo taikymo standartas kelia klausimų, ar šis pokytis yra tik teorinio pobūdžio, ar vis dėlto jis lems realius teismų praktikos pokyčius vertinant įrodymų pakankamumą. Kyla abejonių, kaip teismai spręs bylas, kuriose nėra tiesioginių įrodymų, ir ar tokio standarto taikymas nepaveiks įrodinėjimo naštos paskirstymo tarp šalių. Kadangi pagrįsto įsitikinimo standarto taikymas gali turėti tiesioginę įtaką tam, kaip teismai vertina įrodymų pakankamumą ir paskirsto įrodinėjimo pareigas tarp šalių, toliau būtina detaliau išanalizuoti įrodinėjimo standarto vaidmenį paskirstant įrodinėjimo naštą.

---

18 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2025 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-1-781/2025; 2025 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-110-1075/2025; 2025 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-89-381/2025; 2025 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-29-378/2025; 2025 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-37-1120/2025 ir kt.

19 CPK projekto 176 straipsnyje buvo įtvirtinta, kad įrodinėjimo tikslas yra visiškas arba beveik visiškas teismo įsitikinimas, pagrįstas byloje esančių įrodymų tyrimu ir vertinimu, kad tam tikros aplinkybės, susijusios su ginčo dalyku, egzistuoja arba neegzistuoja. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso projektas (I–III dalys) Nr. IXP-926.

20 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-10-823/2024; 2024 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-247-701/2024; 2023 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-200-1075/2023.

2.4.3. Įrodinėjimo standarto vaidmuo vertinant įrodinėjimo naštą

Įrodinėjimo standartas paprastai suprantamas kaip kriterijus, leidžiantis nustatyti teismo įsitikinimo dėl tam tikro fakto laipsnį, tačiau kartu jis yra glaudžiai susijęs su įrodinėjimo naštos paskirstymu tarp šalių. Taikomo įrodinėjimo standarto ir įrodymų pakankamumo santykis lemia teismo galimybes nustatyti bylos faktines aplinkybes ir priartėti prie materialiosios tiesos. Teismas gali pripažinti šalių nurodytas, į įrodinėjimo dalyką patenkančias aplinkybes įrodytomis tik tuomet, kai pasiekia civiliniame procese pakankamo įsitikinimo lygį. Taigi šalis, kuriai tenka įrodinėjimo našta, privalo įtikinti teismą savo pateiktais įrodymais tiek, kad teismas pasiektų reikalaujamą įsitikinimo lygį ir galėtų konstatuoti jai palankų faktą. Vadinasi, įrodinėjimo standartas ne tik apibrėžia įrodymų pakankamumą, bet ir tiesiogiai daro įtaką įrodinėjimo naštos pasiskirstymui ir šalių galimybei pasiekti teisingą sprendimą. Kuo aukštesnis įrodinėjimo standartas, tuo tikslesnių ir įtikinamesnių įrodomąją galią turinčių įrodymų šalis turi pateikti savo pozicijai pagrįsti arba susitaikyti su nepalankiu sprendimu ginče[21]. Taigi įrodinėjimo standartas apibrėžia įsitikinimo laipsnį, kurį teismas turi pasiekti, kad pripažintų šalies, kuriai tenka įrodinėjimo našta, nurodytus faktus įrodytais.

Kiekviena šalis privalo įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus ir atsikirtimus. Kaip pažymima klasikinėje lotynų teisės maksimoje, „kas neįrodyta ir kas neegzistuoja, yra vienas ir tas pats; trūksta ne teisės, o įrodymų“ (lot. *idem est non probari et non esse; non deficit jus, sed probatio*), todėl įrodinėjimo našta tampa esminiu civilinio proceso elementu. Įrodinėjimo našta apima du tarpusavyje susijusius aspektus – pozityvųjį ir negatyvųjį. Pozityvusis aspektas reiškia pareigą pateikti aplinkybių, kuriomis šalis grindžia savo reikalavimus ar atsikirtimus, įrodymus. Negatyvusis aspektas pasireiškia tada, kai byloje trūksta įrodymų ir neįmanoma patvirtinti nė vienos šalies teiginių – tokiu atveju sprendimas priimamas nenaudai tos šalies, kuriai tenka neįrodytų aplinkybių įrodinėjimo pareiga[22]. Tokia įrodinėjimo naštos sistema leidžia teismui išspręsti ginčą net kai trūksta įrodymų, išvengiant procesinio neapibrėžtumo.

Kuo aukštesnis teismo reikalaujamas įsitikinimo laipsnis, tuo didesnė įrodinėjimo našta tenka įrodinėjimo pareigą turinčiai šaliai. Tai kelia abejonių, ar pagrįsto įsitikinimo įrodinėjimo standarto taikymas tam tikrose situacijose nelemia perteklinės ir neproporcingos įrodinėjimo pareigos. Tokia situacija ypač aktuali teismų praktikoje nagrinėjant bylas, kuriose tiesioginiai įrodymai yra sunkiai prieinami ar priklauso kitos šalies dispozicijai. Tokiais atvejais pernelyg aukštas įsitikinimo standartas gali iš esmės apsunkinti įrodinėjimo pareigos įvykdymą. Dėl to kyla klausimas, ar įrodinėjimo standarto kaita tam tikrų kategorijų bylose iš esmės nelėmė ir įrodinėjimo naštos pokyčio, kurį galima pastebėti ir analizuojant teismų praktiką.

---

21 Bruce L. Hay ir Kathryn E. Spier, „Burdens of Proof in Civil Litigation: An Economic Perspective“, *Journal of Legal Studies* 26 (1997): 413.

22 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-89-381/2025; 2024 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-9-1075/2024.

Pavyzdžiui, byloje[23], kurioje asmuo prašė priteisti iš Lietuvos Respublikos neturtinės žalos atlyginimą dėl nepagrįstai pradėtų ir vilkintų ikiteisminių tyrimų bei teismų nepagrįstai sankcionuotų kriminalinės žvalgybos veiksmų, kilo klausimas dėl poreikio perskirstyti šalių įrodinėjimo naštą. Pirmosios instancijos teismas sprendimu ieškinį atmetė. Apeliacinės instancijos teismas, įvertinęs, kad ieškovas buvo neteisėtai sulaikytas beveik 32 valandoms ir kad ikiteisminis tyrimas buvo vilkintas be pakankamo pagrindo, panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą ir priėmė naują – ieškinį tenkino iš dalies, priteisdamas 1000 Eur neturtinės žalos atlyginimo. Kasaciniame skunde ieškovas, be kita ko, nurodė, kad apeliacinės instancijos teismas pažeidė proceso šalių lygiateisiškumo bei rungimosi principus ir netinkamai paskirstė įrodinėjimo pareigą nustatant reikšmingas bylos aplinkybes. Kadangi byloje ginčijamas valstybės institucijų veiksmų teisėtumas, o reikšmingi duomenys yra šių institucijų žinioje, įrodinėjimo pareiga turėtų būti perkeliama atsakovei.

Kasacinis teismas, vertindamas šį argumentą, pažymėjo, jog pagal bendrąją įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklę ieškovui tektų pareiga įrodyti, kad kriminalinės žvalgybos veiksmai jo atžvilgiu buvo vykdomi nesant tam faktinio pagrindo. Vis dėlto tais atvejais, kai tik valstybės institucijos turi prieigą prie informacijos, galinčios patvirtinti ar paneigti su ginčo dalyku susijusias aplinkybes, negalima griežtai taikyti principo affirmanti incumbit probatio („tas, kas teigia, turi tai įrodyti“). Dėl to, kai ieškovas argumentuotai ginčija jam taikytų slaptų kriminalinės žvalgybos veiksmų teisėtumą, valstybė, nesutikdama su ieškiniu, turi įrodinėjimo pareigą pagrįsti, kad šie veiksmai buvo teisėti, t. y. atlikti esant įstatyme numatytam faktiniam pagrindui.

Nors konstatuota, jog tokio pobūdžio bylose galioja specialioji įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklė, kasacinis teismas pripažino, kad apeliacinės instancijos teismas neperkėlė ieškovui pareigos įrodyti kriminalinės žvalgybos veiksmų faktinio pagrindo nebuvimo. Sprendimas buvo priimtas įvertinus, jog atsakovė pateikė pakankamai įrodymų, patvirtinančių šios aplinkybės egzistavimą.

Ši kasacinio teismo pozicija atskleidžia teismo pareigą ne tik taikyti, bet ir aiškiai paskirstyti įrodinėjimo naštą tarp šalių, atsižvelgiant į jų procesines galimybes ir prieigą prie reikšmingos informacijos. Toks aiškinimas užtikrina, kad įrodinėjimo procesas būtų teisingas, proporcingas ir atitiktų civilinio proceso šalių lygiateisiškumo principą.

Kitoje byloje[24], kurioje buvo sprendžiama dėl antstolio neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimo, ieškovė kreipėsi į teismą su prašymu priteisti iš atsakovo (antstolio) nuostolius, susijusius su neišieškota skolos dalimi priverstinio vykdymo procese. Jos teigimu, antstolis nesiėmė visų būtinų veiksmų teismo sprendimui įvykdyti ir neteisėtai perdavė vykdomąjį dokumentą bankrutuojančios skolininko įmonės administratoriui. Pirmosios instancijos teismas ieškovės

23 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2025 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-89-381/2025.

24 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2024 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-127-823/2024.

ieškinį atmetė. Apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą.

Išnagrinėjęs bylą, kasacinis teismas, be kita ko, pažymėjo, kad bylą nagrinėję teismai, spręsdami dėl neteisėto atsakovo neveikimo – t. y. nereagavimo į ieškovės prašymą areštuoti skolininkės turtą, ieškovei padarytos žalos fakto ir dydžio, netinkamai paskirstė šalims tenkančią įrodinėjimo naštą. Teismas konstatavo, kad ieškovei įrodžius, jog dėl neteisėto antstolio neveikimo išieškojimas nebuvo nukreiptas į skolininkės banko sąskaitoje buvusias lėšas, našta įrodyti, kad iš šių lėšų pagal įstatymą negalėjo būti išieškoma arba kad iš jų ieškovės naudai jų būtų buvę išieškota tik dalis sumos, t. y. mažiau, nei nurodo ieškovė, teko ne ieškovei, o nuo pareikšto reikalavimo dėl žalos atlyginimo besiginančiam antstoliui. Pagal vykdymo procesą reglamentuojančias normas tokio pobūdžio įrodymais disponuoti turi būtent išieškojimą vykdantis antstolis.

Kasacinis teismas panaikino apeliacinės instancijos teismo nutarties dalį, kuria buvo atmestas ieškinio reikalavimas dėl žalos, atsiradusios antstoliui neteisėtai neareštavus skolininkės banko sąskaitų, ir šią bylos dalį grąžino nagrinėti iš naujo.

Šios civilinės bylos rodo, jog taikydami pagrįsto įsitikinimo įrodinėjimo standartą teismai turi užtikrinti, kad įrodinėjimo našta nebūtų formaliai perkeliama šaliai, neturinčiai realios galimybės gauti būtinų įrodymų. Panašiai kaip nurodytoje byloje, kur valstybės institucijos disponavo esminiais duomenimis dėl kriminalinės žvalgybos veiksmų teisėtumo, šioje byloje kasacinis teismas nurodė, kad ieškovė negalėjo būti laikoma atsakinga už įrodymų trūkumą, nes tokią informaciją turėjo antstolis, vykdantis išieškojimą. Šie pavyzdžiai patvirtina, kad įrodinėjimo naštos taikymo dinamika yra nulemta bylos pobūdžio – ypač tais atvejais, kai egzistuoja informacijos asimetrija. Svarstytina, ar siekiant, kad pagrįsto įsitikinimo įrodinėjimo standartas būtų pasiekiamas realiai, o ne tik formaliai, tam tikrose bylose būtina vertinti ne tik tai, kuriai šaliai tenka įrodinėjimo našta pagal bendrąsias taisykles, bet ir tai, ar ta šalis turi faktinę galimybę surinkti ir pateikti reikšmingus įrodymus. Taip gali būti užtikrinama, kad tam tikro pobūdžio bylose nebūtų užkraunama pernelyg didelė įrodinėjimo našta ir proceso pusiausvyra nebūtų iškreipta vienos šalies naudai, taip pažeidžiant proceso šalių lygiateisiškumo principą.

Manytina, kad įrodinėjimo standartas neapsiriboja vien įrodymų pakankamumo nustatymu – jis tiesiogiai lemia įrodinėjimo naštos paskirstymą tarp šalių ir jų galimybes pasiekti teisingą sprendimą. Kuo aukštesnis reikalaujamas įrodinėjimo laipsnis, tuo daugiau arba įtikinamesnių įrodymų turi pateikti šalis, siekdama pagrįsti savo teiginius, arba ji rizikuoja sulaukti nepalankaus sprendimo byloje. Dėl to gali tekti iš naujo įvertinti tam tikrų kategorijų bylų – pavyzdžiui, grindžiamų netiesioginiais įrodymais arba pasižyminčių informacijos asimetrija – įrodinėjimo ypatumus ir šalių procesinių pareigų balansą. Kadangi vienareikšmiškų atsakymų į šiuos klausimus teismų praktikoje kol kas nėra, galima teigti, kad tik formuojama teismų praktika parodys, ar pagrįsto įsitikinimo standarto taikymas iš tiesų lems tolesnius pokyčius įrodymų vertinimo procese.

Išvados

1. Lietuvos civilinio proceso kodeksas yra pagrįstas socialiniu civilinio proceso modeliu, kuriame remiamasi pagrįsto įsitikinimo įrodinėjimo standartu.
2. Teismų praktikoje anksčiau buvo pastebimas įrodinėjimo standarto taikymo nenuoseklumas, tačiau 2025 metų jau nuosekliai remtasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 8 d. nutartyje pateiktu išaiškinimu, jog Lietuvos civiliniame procese taikomas pagrįsto įsitikinimo standartas, kuriam būdinga tai, kad teisėjas turi būti pagrįstai ir asmeniškai įsitikinęs dėl bylos faktinių aplinkybių.
3. Įrodinėjimo standartas ne tik lemia, kiek įtikinami ir patikimi turi būti įrodymai, kad teismas galėtų priimti sprendimą vienos ar kitos šalies naudai, bet ir tiesiogiai daro įtaką įrodinėjimo naštos paskirstymui tarp šalių. Tai reiškia, kad kuo aukštesnis teisėjo įsitikinimo reikalavimas, tuo įtikinamesnių įrodymų turi pateikti šalis, siekdama pagrįsti savo poziciją.
4. Įrodinėjimo naštos paskirstymas iš esmės priklauso ne tiek nuo formalaus bylos tipo, kiek nuo konkrečios bylos pobūdžio. 2025 m. teismų praktika rodo, kad tais atvejais, kai viena šalis disponuoja išimtiniais įrodymais, teismas gali perskirstyti įrodinėjimo naštą, siekdamas išlaikyti šalių procesinę pusiausvyrą ir užtikrinti teisingo teismo principo įgyvendinimą.

Changes to the standard of proof in civil court practice

Mykolas Romeris University Law School
Institute of Private Law
Indrė Maculevičienė
E-mail: indremaculeviciene@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-10

Summary*. This article analyses the application of the standard of proof in Lithuanian civil proceedings, paying particular attention to the validity of the reasonable belief standard and its impact on the burden of proof. It examines the concept of the standard of proof, its relationship with civil procedure models and the development of trends in Lithuanian court practice. In 2025, the standard of reasonable belief, which had not previously been used, was consistently applied in court practice, resulting in the burden of proof being redistributed in certain types of cases. Consequently, this article also aims to determine the impact of the standard of reasonable belief on the burden of proof for the parties involved, considering the specifics of each case and the capacity of the parties to present evidence. Finally, the article provides a critical assessment of the application of the standard of reasonable certainty in the context of national civil procedure, revealing its characteristics and impact on the consistency of court decisions and equality between parties to proceedings.*

Keywords*: standard of proof; burden of proof; reasonable belief standard of proof; social model of civil procedure.*

III

III

LIETUVA IR TARPTAUTINĖ TEISĖ

III

3.1. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Misiūnas prieš Lietuvą:* ar galėjome jo išvengti?

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas
Prof. dr. Danutė Jočienė
El. paštas: djociene@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-11

Santrauka. *2025 m. spalio 7 d. Europos Žmogaus Teisių Teismas priėmė sprendimą byloje Misiūnas prieš Lietuvą. Ši byla kėlė daug klausimų ir diskusijų Lietuvos konstitucinės teisės atstovams, diskutuojantiems apie tai, ar iš tikrųjų pagal 1992 m. spalio 25 d. referendumu priimtą Lietuvos Respublikos Konstituciją Respublikos Prezidento galios teisėjų (per)skyrimo procese yra neribotos, ar pagrįsta asmeniui, kandidatui į teisėjus, kuris ėjo aukštas pareigas valstybėje ir norėjo grįžti į ankstesnes teisėjo pareigas, taikyti iki šiol nežinotą „teisinio atšalimo laikotarpio" (angl. „a cooling-off period", kaip nurodė EŽTT) sąlygą ir pan. Šiame straipsnyje analizuojami įvairūs šio EŽTT sprendimo aspektai, susiję su asmens teise patekti į teismą, tinkamo bylos nagrinėjimo reikalavimu pagal suformuotą EŽTT praktiką, vadinamąjį Eskelineno testą, keliant tam tikrus konstitucinės teisės klausimus buvusio teisėjo nepaskyrimo atgal į teisėjo pareigas kontekste. Autorė straipsnyje pateikia tik savo subjektyvias įžvalgas.*

Reikšminiai žodžiai*: EŽTT, EŽTK, byla Misiūnas prieš Lietuvą, Eskelineno bylos testas, žmogaus teisės, teisė (patekti) į teismą.*

Įvadas

2025 m. spalio 7 d. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT, Strasbūro teismas, Teismas) priėmė sprendimą byloje *Misiūnas prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 38687/22)[1], kuriame konstatavo 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK, Europos žmogaus teisių konvencija, Konvencija) 6 str. 1 d. pažeidimą, atmesdamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės teiktą argumentą dėl neišnaudotų vidaus gynybos (civilinių) priemonių ir priteisdamas p. Misiūnui 10 tūkstančių eurų kompensaciją už patirtą moralinę žalą. EŽTT taip pat nurodė, kad konstatavus Konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimą, nebūtina atskirai nagrinėti pareiškėjo skundų, pateiktų pagal Konvencijos 8 ir 13 str. Reikia pabrėžti ir tai, kad ši byla neperduota EŽTT Didžiajai kolegijai pagal Konvencijos 43 str. 2 d., kuri nagrinėja sudėtingus Konvencijos arba jos protokolų aiškinimo ar taikymo klausimus[2] arba bylas, kuriose keliamos rimtos visuotinai

1 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2025 m. spalio 7 d. sprendimas byloje *Misiūnas prieš Lietuvą* (esmė ir teisingas atlyginimas), peticijos Nr. 38687/22. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-245087.

2 Pavyzdžiui, EŽTT Didžioji kolegija priėmė 2023 m. sausio 23 d. sprendimą byloje *Macatė prieš Lietuvą* (peticijos

svarbios problemos. Strasbūro teismui pateiktoje byloje pareiškėjas iš esmės kėlė klausimą, kad jis Lietuvos vidaus teisėje negali veiksmingai užginčyti Lietuvos Respublikos Prezidento (toliau – Respublikos Prezidentas arba Prezidentas) sprendimo neskirti jo į pareiškėjo jau eitas apylinkės teismo teisėjo pareigas, kai toks Prezidento veiksmas neformalizuotas Prezidento dekretu (neįformintas dekretu).

3.1.1. Bylos *Misiūnas prieš Lietuvą* faktinės aplinkybės, kuriomis rėmėsi EŽTT: Lietuvos teismų sprendimų esmė

Pareiškėjas Misiūnas 2015 m. lapkričio 18 d. Respublikos Prezidento dekretu buvo paskirtas į teisėjo pareigas Vilniaus miesto apylinkės teisme. 2016 m. gruodžio 8 d. Respublikos Prezidento dekretu, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 84 str. 1 d. 11 p., 112 str. 4 d. ir 115 str. 1 d. 4 p. ir Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 str. 1 d. 4 p., pareiškėjas buvo atleistas iš teisėjo pareigų, nes paskirtas vidaus reikalų ministru (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nariu). Pareiškėjas ministro pareigas ėjo nuo 2016 m. gruodžio 13 d. iki 2020 m. rugsėjo mėn., kai jis tapo Krašto apsaugos viceministru ir šias pareigas ėjo iki 2020 m. gruodžio 11 d.

2020 m. gruodžio 11 d. pareiškėjas pateikė pirmąjį prašymą Nacionalinei teismų administracijai, prašydamas paskirti jį atgal į teisėjo pareigas Vilniaus miesto apylinkės teisme. Šis prašymas persiųstas Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijai. 2021 m. sausį viešieji asmenys, tarp jų ir Respublikos Prezidentas, viešai išsakė abejones, teigdami, kad pareiškėjas negali būti paskirtas atgal į jo eitas teisėjo pareigas, be kita ko, nurodydami, kad pats pareiškėjas atsisakė eitų teisėjo pareigų dėl politinio posto, jis negali būti vertinamas kaip nepriklausomas kandidatas ir dėl to negalės tinkamai eiti teisėjo pareigų, be to, vadinamasis atšalimo laikotarpis būtinas po politinio posto pabaigos. Sprendimas dėl pareiškėjo pateikto prašymo skirti jį teisėju nepriimtas.

2021 m. vasario 1 d. pareiškėjas paprašė Respublikos Prezidento kanceliarijos pateikti atsakymą į jo 2020 m. gruodžio 11 d. prašymą ir nurodyti atitinkamas priežastis. 2021 m. vasario 23 d. Respublikos Prezidento kanceliarija pateikė atsakymą, kuriame, be kita ko, buvo nurodyta, kad remiantis atitinkamu teisiniu reguliavimu teisėjas, palikęs postą, gali per tam tikrą laiką pretenduoti būti perskirtas teisėju, nekeliant jam reikalavimo laikyti teisėjo egzaminą ir nedalyvaujant teisėjų atrankos procedūroje. Tačiau, kanceliarijos nuomone, bendra teisėjų skyrimo taisyklė (kad būtent Respublikos Prezidentas sprendžia, ar kreiptis į Teisėjų tarybą, prašant jos patarimo skirti ar neskirti nurodytą asmenį teisėju[3]) išlieka ir ji taikoma ir asmenims, kurie nori grįžti atgal į teisėjų korpusą. Dar daugiau, atsakyme pabrėžta ir tai, kad pagal Konstituciją ir Teismų įstatymą Respublikos Prezidentas *gali, bet neprivalo* skirti buvusį teisėją iš naujo į teisėjo pareigas. Respublikos Prezidentas, turėdamas Konstitucijos ir įstatymų jam suteiktą diskreciją, įvertino visas pareiškėjo

Nr. 61435/19), o 2022 m. EŽTT Didžioji kolegija pateikė konsultacinę išvadą pagal Konvencijos protokolą Nr. 16 pagal Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašymą Nr. P16-2020-002.

3 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.

situacijai reikšmingas aplinkybes ir vadovavosi viešaisiais interesais, nepriimdamas Prezidento dekreto prašomu klausimu (EŽTT sprendimo 8–13 p.).

2021 m. kovo 1 d. pareiškėjas pradėjo administracines teismines procedūras, kreipdamasis į Vilniaus apygardos administracinį teismą ir prašydamas, be kita ko, konstatuoti, kad Respublikos Prezidentas, (ne)priimdamas sprendimą neskirti jo į eitas teisėjo pareigas, pažeidė jam suteiktas įstatymo galias ir sąžiningumo, objektyvumo, skaidrumo ir profesionalumo principus ir kad Prezidentas, įgyvendindamas jam suteiktas galias teisėjų skyrimo procese, nepaisė Konstitucijos 5 str. 2 d. nustatytų reikalavimų, konstitucinių atsakingo valdymo ir teisės viršenybės principų. Pareiškėjas savo skunde taip pat teigė, kad Respublikos Prezidento viešai išsakyti teiginiai apie jo netinkamumą būti teisėju turi būti pripažinti niekiniais ir negaliojančiais (angl. *null and void*), o jo neskyrimas atgal į teisėjo pareigas pažeidė jo, kaip buvusio teisėjo, teisinių lūkesčių principą, todėl Prezidento kanceliarija turi jam sumokėti atlyginimą už visą nepaskyrimo laikotarpį (14 p.).

2021 m. kovo 10 d. sprendimu Vilniaus apygardos administracinis teismas atsisakė priimti pareiškėjo skundą, *inter alia* teigdamas, kad tik Respublikos Prezidentas priima sprendimą skirti ar neskirti tam tikrą asmenį teisėju, todėl Nacionalinės teismų administracijos ar Prezidento kanceliarijos aktai nesukelia tokiam asmeniui jokių teisinių pasekmių. Be to, remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas) 2010 m. gegužės 13 d. nutarimu, šis teismas nurodė, kad Prezidento galios formuojant teisėjų korpusą susijusios su valstybės valdžios įgyvendinimu (angl. *the State power*), o ne su viešuoju administravimu, todėl administraciniai teismai neturi kompetencijos nei nagrinėti skundų dėl minėtos Prezidento veiklos, nei negali įpareigoti Respublikos Prezidentą priimti atitinkamą teisės aktą (dekretą) įgyvendinant jam suteiktas valstybės valdžios galias. Dėl pareiškėjo prašomos priteisti kompensacijos už patirtą moralinę žalą administracinis teismas nurodė, kad tokie klausimai patenka į bendrųjų teismų jurisdikciją (15–19 p.).

2021 m. kovo 22 d. pareiškėjas pateikė ieškinį Vilniaus apygardos teismui iš esmės nurodydamas tuos pačius argumentus savo skunde, kaip ir kreipdamasis į Vilniaus apygardos administracinį teismą (22–23 p.). Pareiškėjas papildomai teigė, kad viešai išsakyti viešųjų asmenų teiginiai, kad jis nesugebės po politinės karjeros būti nepriklausomu teisėju ir tinkamai vykdyti teisėjo pareigas, pažeidė jo, profesionalaus teisininko ir teisėjo, garbę ir orumą. Be to, pareiškėjas nurodė ir tai, kad Respublikos Prezidento sprendimas neskirti jo, buvusio teisėjo, į teisėjo pareigas gali lemti, kad visiškai praras teisėjo statusą, o tai iš esmės atitinka situaciją, kai teisėjas atleidžiamas iš pareigų dėl teisėjo vardo diskreditavimo. Be to, pareiškėjas kėlė ir legislatyvinės omisijos klausimą, nes jis negalėjo kreiptis į teismą pagal Konstitucijos 30 str. 1 d., prašydamas teismo kreiptis atitinkamai į Konstitucinį Teismą.

2021 m. kovo 29 d. Vilniaus apygardos teismas atsisakė priimti nagrinėti pareiškėjo skundą, iš esmės remdamasis tais pačiais motyvais, kaip ir Vilniaus apygardos administracinis teismas. Teismas, remdamasis Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimu[4], nurodė,

4 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 56-2766.

kad Respublikos Prezidento veiksmai tiesiogiai siejasi su Prezidentui suteiktais valstybės valdžios įgyvendinimo veiksmais, todėl teismas negali įpareigoti valstybės vadovo priimti atitinkamą teisės aktą (dekretą), be to, teismai taip pat negali ir priimti teisės aktų, kuriuos priimti yra įgalioti kiti valstybės valdžios subjektai, t. y. Seimas, Respublikos Prezidentas ar Vyriausybė. Dėl pareiškėjo prašomos priteisti kompensacijos atlyginti turtinę žalą jo neskyrus atgal į teisėjo pareigas ir sumenkinus garbę ir orumą Vilniaus apygardos teismas patarė kreiptis į bendrosios kompetencijos apylinkės teismus (žemesnės jurisdikcijos teismai) (24–26 p.). Lietuvos apeliacinis teismas atmetė pareiškėjo atskirąjį skundą ir paliko 2021 m. kovo 29 d. Vilniaus apygardos teismo sprendimą nepakeistą (27 p.).

Nagrinėdamas pareiškėjo kasacinį skundą, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2022 m. balandžio 20 d. sprendime pirmiausia nagrinėjo pareiškėjo prašymą kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl galimos legislatyvinės omisijos, nurodydamas pagrindus, kada toks kreipimasis galimas, ir pabrėždamas, kad šiuo konkrečiu atveju tokiam kreipimuisi nėra teisinio pagrindo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sutiko su žemesnių teismų vertinimu ir pažymėjo, kad Respublikos Prezidento sprendimas skirti ar ne atitinkamą asmenį teisėju negali būti teisminio nagrinėjimo dalykas, o tokios veiklos vertinimas nepriskirtas teismų kompetencijai, nes tai yra valstybės valdžios įgyvendinimo sritis. Šis teismas pabrėžė ir tai, kad Respublikos Prezidentui suteikti įgaliojimai formuojant teisėjų korpusą, kurie patenka į Prezidento vykdomos valstybės valdžios įgyvendinimą, neužkerta kelio suinteresuotam asmeniui kreiptis į teismą ir prašyti kompensacijos už patirtą žalą, jei asmuo mano, kad valstybės valdžios įgyvendinimas buvo netinkamas (33 p.).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė ir tai, kad sprendimas neskirti pareiškėjo teisėju ir nepriimtas Prezidento dekretas tuo klausimu nesukėlė jo teisėms ir pareigoms jokių neigiamų pasekmių, todėl tokie klausimai negali būti atskiro teisminio nagrinėjimo dalykas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat nurodė, kad prašydamas atlyginti patirtą žalą pareiškėjas nenurodė konkrečios galimai prarasto atlyginimo kompensacijos sumos. Šis teismas nurodė ir tai, kad Vilniaus apygardos teismas, atmesdamas pareiškėjo prašymą atlyginti žalą, elgėsi netinkamai; jis turėjo ne atsisakyti priimti nagrinėti pareiškėjo prašymą atlyginti žalą, o nurodyti konkretų laiko tarpą, per kurį pareiškėjas būtų galėjęs pataisyti ieškinį nurodydamas konkrečias prašomas priteisti sumas (34 p.).

2022 m. balandžio 21 d. Vilniaus apygardos teismas, atsižvelgęs į minėtą Lietuvos Aukščiausiojo teismo sprendimą, nustatė pareiškėjui 10 dienų terminą pašalinti ieškinio trūkumus, be kita ko, nurodant, ar pareiškėjo prašymas atlyginti materialinę žalą siejamas su garbės ir orumo gynimu, ir, jei taip, sumokėti mokestį kreiptis į teismą. Teismas taip pat nurodė pareiškėjui patikslinti, kad jei jo ieškinys susijęs su darbo santykiais, dėl visos prašomos priteisti sumos paaiškinti, kodėl ta byla žinybinga apygardos, o ne pirmosios instancijos teismui. Vėliau šis teismas nutarė, kad pareiškėjas nepašalino nurodytų trūkumų, todėl jo skundas laikytinas nepaduotu.

2022 m. rugsėjo 16 d. pareiškėjas pateikė naują prašymą Respublikos Prezidentui (ir jo kanceliarijai), dar kartą prašydamas jį paskirti Vilniaus miesto apylinkės teismo teisėju. Kadangi

jau praėjo atitinkamai laiko po pareiškėjo politinės karjeros pabaigos, Respublikos Prezidentas susitiko su pareiškėju ir vėliau paprašė Teisėjų tarybos patarti jam, ar skirti pareiškėją teisėju. 2022 m. lapkričio 11 d. vykusiame Teisėjų tarybos posėdyje pareiškėjui užduota klausimų, susijusių, be kita ko, su tuo, ar jis ateityje sutiktų būti ministru, jei jam būtų pasiūlyta. Į šį klausimą pareiškėjas atsakė teigiamai. Teisėjų taryba patarė Respublikos Prezidentui skirti pareiškėją teisėju, tačiau, Lietuvos Respublikos Vyriausybės teigimu EŽTT, Prezidentas nutarė neskirti pareiškėjo teisėju (42 p.).

2023 m. kovo 17 d. pareiškėjas dar kartą paprašė Respublikos Prezidento paaiškinti, kodėl jis neskiriamas teisėju. Prezidento kanceliarija į šį paklausimą atsakė 2023 m. balandžio 12 d. laišku, pabrėždama, be kita ko, kad nors Teisėjų taryba ir patarė Prezidentui skirti pareiškėją teisėjui, tas patarimas Respublikos Prezidentui neprivalomas, jo nesaisto, be to, Prezidento nė vienas teisės aktas neįpareigoja skirti asmens atgal į teisėjo pareigas (44–45 p.).

Tada pareiškėjas inicijavo naują civilinę procedūrą, nukreiptą prieš Respublikos Prezidentą, be kita ko, teigdamas, kad Prezidento (ne)sprendimas neskirti jo teisėju rodo Prezidento nusistatymą prieš pareiškėją ir pažeidžia Konstitucijos 29 str. 1 d. (asmenų lygybės įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams principas – aut. past.), taip pat objektyvumo, skaidrumo ir profesionalumo principus; pareiškėjas taip pat nurodė, kad Prezidento (ne) sprendimas neskirti jo teisėju ir nesiremti Teisėjų tarybos patarimu jį skirti neturi jokio teisinio pagrindo; pareiškėjas taip pat teigė, kad tai, jog nesikreipta į Konstitucinį Teismą dėl Lietuvos teisėje esančios legislatyvinės omisijos, sukuria situaciją, kuri neleidžia pareiškėjui įgyvendinti EŽTK 6 str. 1 d. ir 13 str., taip pat Konstitucijos 30 str. 1 d. numatytos teisės kreiptis į teismą ginant savo galimai pažeistas teises. Kiti argumentai buvo tapatūs pirmoje pareiškėjo inicijuotoje teisminėje procedūroje pateiktiems argumentams (be kita ko, argumentai dėl kompensacijos už prarastą teisėjo atlyginimą per visą neskyrimo laikotarpį). Vilniaus apygardos teismas 2023 m. gegužės 25 d. atsisakė priimti nagrinėti pareiškėjo skundą, o Lietuvos apeliacinis teismas 2023 m. liepos 4 d. sprendimu iš esmės palaikė apygardos teismo poziciją, o skundo dalis dėl žalos atlyginimo buvo grąžinta apygardos teismui (51–52 p.). Vilniaus apygardos teismas 2023 m. liepos 25 d. nutarė, kad pareiškėjas neištaisė nurodytų trūkumų (t. y. nepatikslino ieškinio pagrindo, nurodydamas visas būtinas civilinės atsakomybės taikymo sąlygas), todėl skundas laikytinas nepaduotu ir grąžintinas pareiškėjui, o pareiškėjo kasacinį skundą atsisakyta priimti nagrinėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 16 d. nutartimi.

3.1.2. EŽTT pozicija ir *Eskelineno* bylos testo taikymas p. Misiūno situacijai

Kaip minėta, šioje byloje EŽTT atmetė Lietuvos Respublikos Vyriausybės keltą argumentą, kad asmuo netinkamai išnaudojo teisines gynybos priemones, kartu savo iniciatyva iškeldamas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str. 1 d. taikymą pareiškėjui (teisingiau, jo inicijuotoms procedūroms vidaus teisėje). Nurodė daugybę bylų, kuriose analizuoti teisėjų skyrimo, karjeros

ir jų atleidimo klausimai (84 p.)[5]. EŽTT nurodė, kad tam, kad būtų atsakyta į klausimą, ar Konvencijos 6 str. 1 d. taikoma pareiškėjui, Teismas turi analizuoti tokius tris Teismo praktikoje išvystytus aspektus: a) ar egzistuoja teisė; b) ar buvo „rimtas" ir „tikras" ginčas (angl. *a „genuine" and „serious" dispute*) dėl tokios teisės; c) ar ta egzistuojanti teisė gali būti laikoma *civilinio pobūdžio* teise (85 p.).

Nagrinėdamas pirmąjį klausimą, ar egzistuoja teisė, EŽTT nurodė, kad turi būti remiamasi skundais nacionalinėms institucijoms. Teismas nurodė, kad pareiškėjas, buvęs teisėjas, vidaus teisėje skundėsi, kad jis savavališkai neskirtas iš naujo teisėju. EŽTT nurodė, kad šiuo atveju procedūrų vidaus teisėje esmė buvo ne buvusio teisėjo paskyrimas iš naujo į šį postą, bet klausimas, ar jis turėjo teisę į sąžiningą procesą vidaus teisėje. EŽTT nurodė, kad Konstitucijos 33 str. numato kiekvieno piliečio teisę lygiomis sąlygomis stoti į valstybės tarnybą[6]. Tam, kad atsirastų „teisė" Konvencijos 6 str. 1 d. prasme, pakanka nurodyti, kad vidaus teisėje pareiškėjas galėjo argumentuotai teikti atitinkamus reikalavimus. Atsižvelgęs ir į tai, kad ir pati Vyriausybė nurodė, kad pareiškėjas galėjo kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo, nes netinkamai įgyvendinta valstybės valdžia, EŽTT, pasirėmęs Konstitucijos 33 str. ir Teismų įstatymo 61 str., nutarė, kad „teisė" į teisingą procesą nagrinėjant pareiškėjo prašymą skirti jį iš naujo teisėju vidaus teisėje egzistavo (86–89 p.).

Nagrinėdamas antrąjį aspektą, ar buvo „rimtas" ir „tikras" ginčas dėl teisingos procedūros nagrinėjant buvusio teisėjo skyrimą, EŽTT padarė išvadą, kad toks ginčas egzistavo, nepaisant to, kad nacionaliniai teismai nepriėmė nagrinėti pareiškėjo teikiamų skundų. Ir EŽTT nurodė, kad tokiu atveju lieka tik atsakyti į klausimą, ar minima teisė gali būti laikoma *civilinio pobūdžio* teise pagal EŽTT Didžiosios kolegijos *Vilho Eskelineno ir kitų prieš Suomiją* (peticijos Nr. 63235/00, 2007 m. balandžio 19 d. sprendimas)[7] byloje nustatytus kriterijus (90 p.), kurioje šio straipsnio autorei, buvusiai Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjai, teko dalyvauti ir net pateikti savo atskirąją nuomonę.

Šioje itin svarbioje jurisprudencijos plėtros požiūriu byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas pakeitė dar 1999 m. *Pellegrinas prieš Prancūziją* (peticijos Nr. 28541/95, 1999 m. gruodžio

5 Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2016 m. birželio 23 d. sprendimas byloje *Baka prieš Vengriją*, pareiškimo Nr. 20261/12, § 100–106. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163113; Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2022 m. kovo 15 d. sprendimas byloje *Grzęda prieš Lenkiją*, pareiškimo Nr. 43572/18, § 257–264. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-216400; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. lapkričio 8 d. sprendimas byloje *Dolińska-Ficek ir Ozimek prieš Lenkiją*, pareiškimų Nr. 49868/19 ir 57511/19, § 220–228. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-213200; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. liepos 22 d. sprendimas byloje *Gumenyuk ir kiti prieš Ukrainą*, pareiškimo Nr. 11423/19, § 44–59. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-211125; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. kovo 9 d. sprendimas byloje *Bilgen prieš Turkiją*, pareiškimo Nr. 1571/07, § 47–52 ir § 65–68. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-208367.

6 Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Lietuvos Aidas,* 1992, Nr. 220 (1992-11-10); *Valstybės Žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

7 Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2007 m. balandžio 19 d. sprendimas byloje *Vilho Eskelinen ir kiti prieš Suomiją*, peticijos Nr. 63235/00. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80249.

8 d. sprendimas)[8] Didžiosios kolegijos byloje nustatytą valstybės pareigūnų ir tarnautojų teisės patekti į teismą apribojimą ir praplėtė Konvencijos 6 str. 1 d. taikymą ir valstybės tarnybai (tarnautojams), suteikdamas galimybę ginti savo pažeistas teises pagal minėtą Konvencijos straipsnį.

Dėl pirmojo Eskelineno byloje nustatyto kriterijaus, ar vidaus teisė „aiškiai apribojo / panaikino" (angl. *expressly excluded*) teisę valstybės pareigūnui ar kitas viešąsias pareigas einančiam asmeniui patekti į teismą (Eskelineno bylos 62 p.), EŽTT mano, kad pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės pateiktą poziciją galima suprasti, kad ji laikėsi pozicijos, kad asmuo, pretenduojantis tapti teisėju, negali patekti į teismą, nes tokios teisės jam negarantuoja Lietuvos konstitucinė teisė ir konstitucinis valdžių padalijimo principas. Pareiškėjas teigė, kad tokia jo teisė nėra aiškiai eliminuota Lietuvos vidaus teisėje. EŽTT nurodė, kad bet kokiu atveju, net jei teisė asmeniui patekti į teismą ir yra apribota, toks apribojimas turi būti pateisinamas „objektyviais pagrindais siekiant apsaugoti valstybės interesus" (angl. *the exclusion was justified on „objective grounds in the State's interest"*) (91–92 p.). Pasirėmęs savo jurisprudencija, kurioje EŽTT aiškiai konstatavo, kad teisminė valdžia, kuri yra teisingumo garantas, ypatinga vertybė teisinėje valstybėje, turi turėti visuomenės pasitikėjimą, kad tinkamai vykdytų jai pavestas pareigas, taip pat atsižvelgęs į teisėjų skyrimui keliamus reikalavimus, Strasbūro Teismas padarė išvadą, kad šiuo konkrečiu atveju pareiškėjo, kaip kandidato į teisėjus, kuris atitiko visus šiam postui keliamus reikalavimus, pašalinimas iš (per)skyrimo procedūros, nesant jokių tokio (ne)sprendimo peržiūros galimybių, negali būti vertinamas pagal fundamentalų teisminės valdžios nepriklausomumo principą, kaip buvęs reikalingas teisinėje valstybėje siekiant apsaugoti valstybės interesus (93–96 p.). Strasbūro Teismas padarė išvadą, kad antroji Eskelineno byloje nustatyto testo sąlyga (kad pareiškėjo pašalinimas iš (per)skyrimo procedūros negali būti objektyviai pateisintas siekiant apsaugoti valstybės interesus) nepatenkinta, todėl Konvencijos 6 str. 1 d. taikoma pareiškėjui.

EŽTT atmetė Lietuvos Respublikos Vyriausybės argumentą dėl vidaus gynybos priemonių neišnaudojimo (112–114 p.) tiek civilinių priemonių kontekste, tiek dėl individualaus konstitucinio skundo, pabrėžęs, kad šios priemonės, kaip rodo Lietuvos teismų pozicijos dviejuose pareiškėjo inicijuotose procedūrose priimtuose sprendimuose, būtų neveiksmingos ir uždėtų nepagrįstų sunkumų. Siūlomas individualus konstitucinis skundas įdomus tuo, kad Strasbūro Teismas nurodė tiek tą faktą, kad nė vienas Lietuvos teismas, nors ir ne kartą prašomas pareiškėjo, nesikreipė į Konstitucinį Teismą (nurodydami, kad tam nėra teisinio pagrindo), dar daugiau, individualiam skundui pateikti reikalingas galutinis sprendimas, nurodytas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 65 str. 1 d. 1 p., kuris pareiškėjo atžvilgiu nepriimtas (100 p.).

Nagrinėdamas pareiškėjo nurodomą Konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimą, EŽTT priminė savo klasikinę jurisprudenciją, pagal kurią teisė patekti į teismą išvesta kaip sudėtinė teisės į teisingą teismą dalis. EŽTT nuomone, kiekvienas manantis, kad jo civilinė teisė pažeista, turi teisę kreiptis į teismą, ši teisė turi būti *praktiška ir veiksminga*, o ne teorinė ar iliuzinė (104–105 p.).

8 Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 1999 m. gruodžio 8 d. sprendimas byloje *Pellegrin prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 28541/95. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58402.

Tačiau Strasbūro Teismas priminė ir tai, kad teisė patekti į teismą nėra absoliuti ir ji gali būti apribota, svarbu, kad nustatomais apribojimais nebūtų pažeista šios teisės esmė, apribojimais turi būti siekiama teisėto tikslo ir jie turi būti proporcingi priemonėms, kurių imamasi, ir tikslams, kurių siekiama (106 p.).

Išsamiai išanalizavęs Lietuvos teisės procedūras, EŽTT, be kita ko, pabrėžė, kad pareiškėjo situacija negali būti lyginama su tų kandidatų, kurie skirti į teisėjo pareigas pirmą kartą (110 p.). Strasbūro Teismas atkreipė dėmesį į tą aspektą, kad pareiškėjas, buvęs teisėjas, turėjo teisę grįžti į teisminį korpusą, jam nereikėjo laikyti specialaus egzamino ar praeiti teisėjų atrankos procedūros. Dar daugiau, EŽTT atsižvelgė ir į tai, kad Teisėjų taryba, kuri yra konstitucinis organas, numatytas Konstitucijos 112 str. 5 d., aptarusi pareiškėjo kompetenciją ir asmenybės integralumą, patarė Respublikos Prezidentui (per)skirti pareiškėją teisėju. Tokios aplinkybės, anot Strasbūro Teismo, suteikė pareiškėjui teisinius ir pagrįstus lūkesčius tikėtis, kad jo prašymas grįžti į teisėjų korpusą bus tinkamai ir skaidriai svarstomas, remsis objektyviu vertinimu ir nebus savavališkas (110 p.). EŽTT atkreipė dėmesį į tą faktą, kad Europos Taryba, kitos tarptautinės organizacijos, tarptautiniai teisminiai organai skiria ypač dėmesio teisingoms (sąžiningoms) teisėjų skyrimo, karjeros ir atleidimo procedūroms. EŽTT pareiškėjo atžvilgiu konstatavo, kad jis nemato jokių ypatingų ar išimtinių aplinkybių, kurios pateisintų pareiškėjui nesuteiktą teisę į teisminį jo ginčo nagrinėjimą (111 p.). Beje, jaučiama Strasbūro Teismo kritika ir dėl to, kad Lietuvos teismai nepriėmė nagrinėti pareiškėjo civilinio ieškinio. EŽTT pabrėžė, kad pareiškėjas buvo aiškiai nurodęs savo buvusią mėnesinę algą, kurios pagrindu ir prašė skaičiuoti patirtą žalą (112 p.), nacionaliniai teismai tokius jo prašymus atmetė (nepriėmė) nagrinėti.

EŽTT taip pat nurodė, kad, nors Vilniaus apygardos teismas nurodė pareiškėjui pašalinti jo pateikto ieškinio trūkumus, Strasbūro Teismas nurodo nematąs jokio teisinio galimo pareiškėjo skundo (ieškinio) pagrindo, nes kaip nurodė patys Lietuvos teismai, Respublikos Prezidento veiksmai nepatenka į teismų kompetenciją. EŽTT taip pat atkreipė dėmesį į Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, pagal kurią teisė patekti į teismą yra absoliuti ir ši teisė negali būti dirbtinai varžoma. Strasbūro Teismas nurodė ir tai, kad asmens teisės Lietuvos teisėje turi būti realiai ir veiksmingai ginamos nuo neteisėtų tiek privačių asmenų, tiek valstybės pareigūnų ar tarnautojų veiksmų (113 p.). Šis Teismas aiškiai nurodė ir tai, kad Lietuvos teismai nesvarstė pareiškėjo situacijos kaip visumos, nenagrinėjo pareiškėjo skundų esmės, t. y. jo teiginių, kad jam neužtikrinta Lietuvos teisėje veiksminga Respublikos Prezidento veiksmų kontrolė. O dėl šios Prezidento diskrecijos pareiškėjas neperskirtas teisėju (114 p.).

Taigi, kaip konstatavo EŽTT, pareiškėjas įgijo teisėtus ir pagrįstus lūkesčius tikėtis, kad jo prašymas grįžti į teisėjų korpusą bus tinkamai ir skaidriai išnagrinėtas. Taigi Strasbūro Teismas byloje *Misiūnas prieš Lietuvą* nustatė Konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimą, padarydamas išvadą, kad pareiškėjo bandymas pasiekti teisminę jo (per)skyrimo procedūros veiksmų peržiūrą, siekiant išsiaiškinti galimas klaidas, buvo paneigtas Lietuvos teismų atsisakymu suteikti jam veiksmingą teisinę gynybos priemonę, kuri būtų padėjusi išnagrinėti pareiškėjo skundų esmę (115–116 p.).

Kaip minėta, pareiškėjas kėlė ir Konvencijos 8 str. ir 13 str. pažeidimų klausimus, tačiau šie tariami pažeidimai atskirai nenagrinėti. EŽTT priteisė pareiškėjui 10 tūkst. eurų kompensaciją už moralinę žalą, tačiau atmesdamas materialinės žalos prašymą (126–127 p.).

3.1.3. Lietuvos konstitucinės teisės peripetijos: ar buvo galima išvengti Misiūno bylos pralaimėjimo EŽTT?

Matyt, atsakymas į šį klausimą galėtų ar net turėtų būti teigiamas. Neneigiant tikrai didelių Respublikos Prezidento galių, kurias jam suteikia visų pirma Konstitucija, kaip aukščiausioji teisė, teisėjų skyrimo ir atleidimo procesuose, vis dėlto norisi iškelti klausimus, ar Prezidento galios teisėjų skyrimo ar atleidimo procese tikrai yra neribotos, ar Respublikos Prezidento nesaisto teisinės valstybės, konstituciniai teisingumo, atsakingo valdymo ir kiti konstituciniai principai? Dar vienas klausimas – kaip tinkamai užtikrinti asmens teisę patekti į teismą ir teisingą (sąžiningą) procesą tokiems asmenims.

Dar daugiau, net ir esant aiškiam faktui, kad pagal oficialiąją konstitucinę doktriną Respublikos Prezidento nesaisto Teisėjų tarybos patarimas skirti atitinkamą asmenį teisėju[9], vis dėlto reikėtų pabrėžti tai, kad toks patarimas priimamas išnagrinėjus visas teisines ir faktines aplinkybes Konstitucijoje minimoje specialioje įstatymo numatytoje teisėjų institucijoje (Teisėjų taryboje), kuri, pasak oficialiosios konstitucinės doktrinos, yra atsvara vykdomajai valdžiai[10]. Konstitucinis Teismas ne kartą pabrėžė, kad įstatymais ir kitais teisės aktais reguliuojant santykius, susijusius su teisėjų paskyrimu, paaukštinimu, perkėlimu ar atleidimu iš pareigų, negalima paneigti nurodytos specialios teisėjų institucijos kompetencijos, konstitucinės prigimties ir paskirties; speciali teisėjų institucija yra atsvara Respublikos Prezidentui kaip vykdomosios valdžios subjektui, kuris formuoja teisėjų korpusą (*inter alia* 1999 m. gruodžio 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2020 m. rugsėjo 2 d. nutarimai).

Taigi mažų mažiausiai iš Respublikos Prezidento turėtų būti (yra) reikalaujama, atsižvelgiant į konstitucinį atsakingo valdymo principą, pateikti aiškius ir argumentuotus, pagrįstus kiekvieno savo sprendimo skirti tam tikrą asmenį teisėju ar jo neskirti motyvus; nes ir Respublikos Prezidentui taikoma konstitucinė pareiga tinkamai atlikti jam suteiktus įgaliojimus įgyvendinant viešąją valdžią, priimti teisėtus ir pagrįstus teisės aktus, vadovaujantis Konstitucija ir teise ir veikti dėl geriausių valstybės interesų apsaugos (jo priimami aktai taip pat turi būti *aiškūs, racionaliai motyvuoti).*

9 Šiame 2006 m. gegužės 9 d. Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota: „Tais atvejais, kai į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją Respublikos Prezidentas kreipiasi patarimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo ar perkėlimo, o ši speciali teisėjų institucija pataria asmenį paskirti teisėju, paaukštinti teisėją ar jį perkelti, toks patarimas Respublikos Prezidento nesaisto [...]“. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.

10 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 2 d. nutarimas, TAR, 2020-09-03, Nr. 18611.

Konstitucinio valdžių padalijimo principo kontekste pažymėtina tai, kad Konstitucinis Teismas ne kartą pabrėžė, kad šis principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra atskirtos, pakankamai savarankiškos; tarp jų turi būti pusiausvyra (*inter alia* 2002 m. sausio 14 d., 2010 m. gegužės 13 d., 2015 m. gegužės 26 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas pabrėžė ir tai, kad konstitucinis teisinės valstybės principas atsispindi ir konstitucinį atsakingo valdymo principą įtvirtinančioje Konstitucijos 5 str. 2 d., kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija (*inter alia* 2019 m. balandžio 16 d., 2019 m. gruodžio 19 d., 2020 m. rugsėjo 2 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog Konstitucijoje įtvirtintas atsakingo valdymo principas suponuoja tai, kad visos valstybės institucijos ir pareigūnai turi vykdyti savo funkcijas vadovaudamiesi Konstitucija, teise, veikdami Tautos ir Lietuvos valstybės interesams, turi tinkamai įgyvendinti jiems Konstitucijos ir įstatymų suteiktus įgaliojimus (*inter alia* 2015 m. lapkričio 19 d., 2016 m. liepos 8 d., 2018 m. balandžio 12 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas pažymėjo ir tai, kad pagal Konstituciją, *inter alia* jos 5 str. 2, 3 dalis, konstitucinius atsakingo valdymo, teisinės valstybės principus, valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos, vykdydamos savo funkcijas, negali viršyti joms Konstitucijos ir įstatymų suteiktų įgaliojimų, juos įgyvendindamos privalo *inter alia* priimti teisėtus ir pagrįstus teisės aktus (jie turi būti paremti aukštesnės galios teisės aktų nuostatomis, *aiškūs, racionaliai motyvuoti* ir kt.) (2018 m. kovo 2 d., 2020 m. rugpjūčio 28 d. nutarimai).

Taigi atsižvelgiant į Konstitucijoje įtvirtintą atsakingo valdymo principą ir suformuotą oficialiąją konstitucinę doktriną tuo klausimu, ir Respublikos Prezidentas, priimdamas sprendimus skirti ar neskirti atitinkamo asmens į teisėjo pareigas, turi vadovautis Konstitucija, teise, veikti Tautos ir Lietuvos valstybės interesams ir tinkamai įgyvendinti jam Konstitucijos ir įstatymų suteiktus įgaliojimus. Ir Respublikos Prezidentas, kaip ir visos kitos valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos, vykdydamas savo funkcijas, negali viršyti Konstitucijos ir įstatymų suteiktų įgaliojimų.

Galima būtų daryti išvadą, kad pareiškėjo Misiūno situacijoje į šiuos aukščiau paminėtus konstitucinius principus iš esmės neatsižvelgta. Ir, kaip pabrėžė EŽTT, vis dėlto pareiškėjo situacija skyrėsi nuo kitų teisėjų skyrimo atvejų, nes jis jau buvo teisėjų korpuso narys ir siekė perskyrimo, turėdamas tokią teisę pagal nacionalinius teisės aktus, o kartu, kaip konstatavo EŽTT, ir teisėtą bei pagrįstą lūkestį būti perskirtu. Ar ši byla pakeis Lietuvos teisės ir praktikos peripetijas teisėjų skyrimo procese, ar įpareigos teisėjų skyrimo procese dalyvaujančius valstybės valdžios subjektus tinkamai, pagal Konstituciją ir teisę, vykdyti jiems suteiktus viešosios valdžios įgaliojimus, priimti teisėtus ir pagrįstus teisės aktus (kurie turi būti paremti aukštesnės galios teisės aktų nuostatomis, *aiškūs, racionaliai motyvuoti*) arba bent jau išsamiai ir argumentuotai paaiškinti savo veiksmus visuomenei, lieka tik ateities klausimas. Turbūt galima nė neabejoti, kad Konstitucijos keitimas apribojant Respublikos Prezidento ar Lietuvos Respublikos Seimo galias teisėjų skyrimo (atleidimo) procedūrose nebus inicijuotas.

Kitas atviras klausimas šios bylos kontekste – kaip aptariamas EŽTT sprendimas bus įgyvendintas. Užteks valstybei sumokėti EŽTT priteistą kompensaciją už patirtą moralinę žalą ar vis dėlto Europos Tarybos Ministrų Komitetas, prižiūrėdamas sprendimo įgyvendinimą, reikalaus imtis ir tam tikrų bendrųjų priemonių. Vėl gi, matyt, to nebus iš Lietuvos reikalaujama, nes, kitaip nei, pavyzdžiui, nuo EŽTT pozicijos byloje *Oleksandras Volkovas prieš Ukrainą* (peticijos Nr. 21722/11, 2013 m. sausio 9 d. sprendimas), kur EŽTT pareikalavo grąžinti buvusį teisėją į pareigas[11], Misiūno prieš Lietuvą byloje nepareikalauta peržiūrėti pareiškėjo prašymą.

Išvados

1. 2025 m. spalio 7 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo priimtas sprendimas byloje *Misiūnas prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 38687/22), kuriame konstatuotas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimas dėl to, kad pareiškėjui nesuteikta tinkama teisminė gynyba Lietuvos teisėje norint išsiaiškinti, ar jo neperskyrimo į teisėjus procedūroje nepadaryta tam tikrų pažeidimų, dar kartą parodo viešosios valdžios subjektų (šiuo atveju – Respublikos Prezidento) iš esmės plačią diskreciją teisėjų skyrimo (neskyrimo) procedūroje. Nors šiuo atveju Respublikos Prezidentas pateikė tam tikrus argumentus ar viešus paaiškinimus, kodėl pareiškėjas Misiūnas negrąžintas į teisėjų korpusą, vis dėlto Prezidento paaiškinimai nebuvo itin racionalūs ar teisiškai argumentuoti, o jo išrasta nauja iki šiol nežinota sąlyga – *teisinio atšalimo laikotarpis* – dar labiau suaktyvino diskusijas apie plačią (o gal net neribotą) Prezidento diskreciją teisėjų skyrimo procedūrose.
2. Kaip minėta, pagal Konstituciją ir joje įtvirtintą atsakingo valdymo principą visos valstybės institucijos ir pareigūnai turi vykdyti savo funkcijas vadovaudamiesi Konstitucija, teise, veikdami Tautos ir Lietuvos valstybės interesais, tinkamai įgyvendinti jiems Konstitucijos ir įstatymų suteiktus įgaliojimus, privalo *inter alia* priimti teisėtus ir pagrįstus teisės aktus (jie turi būti paremti aukštesnės galios teisės aktų nuostatomis, *aiškūs, racionaliai motyvuoti* ir kt.) ir net nepriimdami konkrečių teisės aktų valstybės pareigūnai turi paaiškinti savo veiksmų, elgesio ar neveikimo motyvus.
3. Šioje konkrečioje pareiškėjo situacijoje, kaip konstatavo ir EŽTT, tai nepadaryta. Pareiškėjui nesuteikta tinkama teisinė apsauga Lietuvos teisėje, įgyvendinant jo turėtą teisę grįžti į teisėjų korpusą ar bet jau, mažų mažiausiai, tinkamą ir sąžiningą jo prašymo grąžinti jį į teisėjus svarstymo procesą ir teisminio tokio proceso apskundimo galimybę. Tačiau bylos kontekste pozityviu elementu laikytina tai, kad vis dėlto viešos diskusijos šiuo klausimu taip pat įgalina viešosios valdžios subjektus, įgyvendinančius valstybės valdžią, apmąstyti savo veiksmus ir, tikėtina, ateityje nekartoti klaidų, kurias konstatuoja ir tarptautiniai teismai.

---

11 Šio sprendimo rezoliucinės dalies 9 p. EŽTT aiškiai nurodė, kad: „9. Ukraina turi užtikrinti pareiškėjo grąžinimą į Aukščiausiojo Teismo teisėjo pareigas kuo greičiau“. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. sausio 9 d. sprendimas byloje *Oleksandras Volkovas prieš Ukrainą*, pareiškimo Nr. 21722/11. https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-115871.

Judgment of the European Court of Human Rights in the case *Misiūnas v. Lithuania:* was it possible to escape it?

Mykolas Romeris University Law School
Institute of International and European Union Law
Prof. Dr. Danutė Jočienė
E-mail: djociene@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-11

Summary. *On 7 October 2025 the European Court of Human Rights announced the judgment in the case Misiūnas v. Lithuania. This case had raised a lot of interesting discussions among the constitutional law professionals on the discretion of the State President in the (re)appointment procedure of Lithuanian judges. This questions is twofold: does a judge, who left the position of a judge and was engaged for some time in the political life of the country, having the right (according to the Law on the Courts) to return back to the judicial system, a practical and realistic right/expectation to return back to his previously occupied judicial position (he was a judge in the first instance court); or, on the other hand, is it only his legitimate expectations, as a practical return to the judicial system depends on the willingness of the State President to appoint him/her back to the judicial position. Whether the broad discretion granted to the State President by the Constitution of Lithuania in the appointment process of judges can be limited, and, whether the President of the State has also to obey to the requirements formulated by the Constitutional Court in the official constitutional doctrine when implementing State powers – these questions together with the mentioned judgment of the Strasbourg Court in Misiūnas case and also, in Vilho Eskelinen and Others v. Finland Grand Chamber case are analysed in this Article. It is also interesting to note that in the applicant's situation, the State President introduced a new criterion - „a cooling-off period" – which was applied in respect of the applicant preventing him to be (re)appointed to the position of a judge what he had been holding previously.*

Keywords: *ECHR, ECtHR, case Misiūnas v. Lithuania, Eskelinen test, Human rights, the Right/access to the court.*

3.2. Europos Komisijos komunikato „Lygybės sąjunga. 2026–2030 m. LGBTIQ+ lygybės strategija“ įgyvendinimo perspektyvos Lietuvoje

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas
Eitvydas Zurba
El. paštas: eitvydas@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-12

Santrauka. *Straipsnyje analizuojamas 2025 m. priimtas Europos Komisijos komunikatas „Lygybės sąjunga. 2026–2030 m. LGBTIQ+ lygybės strategija“. Dokumentas vertinamas ne tik kaip politinė Europos Komisijos deklaracija, bet ir kaip konkretus veiksmų planas, kuriame švelniosios (politinės) priemonės derinamos su kietosiomis (teisinėmis) priemonėmis – nuo ES teisės pažeidimo procedūrų iki naujų teisėkūros iniciatyvų. Straipsnyje aptariama, kaip minėta strategija gali paveikti Lietuvoje galiojantį teisinį reglamentavimą. Viena vertus, galima manyti, kad strategija didins spaudimą Lietuvai imtis veiksmų LGBTIQ+ asmenų teisių užtikrinimo srityje, pvz., reglamentuoti partnerystės (civilinės sąjungos) klausimus. Kita vertus, neišvengiami Baudžiamojo kodekso, Lygių galimybių įstatymo, Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo pokyčiai, kylantys iš pareigos perkelti Europos Sąjungos direktyvas. Straipsnyje daroma išvada, kad nors teisinis pokytis akivaizdus, realus strategijos ir su tuo susijusios teisėkūros įgyvendinimas bus lėtas ir sudėtingas dėl kilsiančių diskusijų, kurios, tikėtina, atkartos Stambulo konvencijos ratifikavimo naratyvus.*

Reikšminiai žodžiai: *LGBTIQ+ asmenų teisės, Europos Sąjunga, lygios galimybės, lytinė tapatybė, smurtas dėl lyties, „atvertimo terapija“.*

Įvadas

2025 m. Europos Komisija (toliau – EK) priėmė komunikatą „Lygybės sąjunga. 2026–2030 m. LGBTIQ+[1] lygybės strategija“[2] (toliau – strategija). Tai jau antra tokia EK strategija, kuria siekiama gerinti LGBTIQ+ asmenų padėtį Europos Sąjungoje (toliau – ES). Nors strategija yra būtent EK dokumentas ir valstybės narės ją rengiant ir priimant tiesiogiai nedalyvauja, pirmosios strategijos, kuri įgyvendinta 2020–2025 m., rezultatai parodė, kad tai paskatino valstybes nares rengti ir nacionalinius LGBTIQ+ asmenų teisių pažangai skirtus strateginius dokumentus. Strategijoje visos valstybės narės kviečiamos patvirtinti nacionalinius veiksmų planus LGBTIQ+

1 Straipsnyje sąvoka „LGBTIQ+“ vartojama taip, kaip ji vartojama strategijoje, ir reiškia įvairių seksualinių orientacijų ir lyties tapatybių įvairovę. Pliuso simbolis (+) reiškia nebaigtinį tapatybių spektrą.

2 2025 m. spalio 8 d. Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonominių ir socialinių reikalų komitetui bei Regionų komitetui „Lygybės sąjunga. 2026–2030 m. LGBTQ+ lygybės strategija“, COM/2025/725 *final*, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52025DC0725&qid=1760549296455.

asmenų teisių pažangai iki 2027 m. Strategija žymi EK politinę valią formuoti ir išreikšti labiau struktūruotą požiūrį į LGBTIQ+ asmenų teises, siejant jas su pamatinėmis ES vertybėmis ir teisinės valstybės principu.

Kadangi Lietuvoje vis dar nėra įgyvendinti esminiai šios srities Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai ir stringa nacionaliniai teisėkūros procesai (pvz., dėl partnerystės (civilinės sąjungos) ir lyties teisinio pripažinimo), jai strategija ypač aktuali ne tik dėl galimybės prognozuoti ES veiksmus, bet ir suvokiant, kad ji gali būti naudojama kaip tolesnių šalies institucijų veiksmų skatinimo (politinio spaudimo) įrankis.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti svarbiausius strategijos aspektus ir atskleisti tolesnes Lietuvos teisinės sistemos raidos galimybes strategiją įgyvendinant.

Straipsnyje analizuojamas strategijos priėmimo kontekstas, t. y. kodėl strategija reikalinga, ir Lietuvai aktualiausios jos nuostatos. Taip pat apžvelgiami galimi Lietuvos teisės sistemos pokyčiai tiek įgyvendinant būsimas privalomas nuostatas (pvz., perkeliant direktyvas), tiek pasirinkus įgyvendinti rekomendacijas.

Straipsnis parengtas taikant dokumentų analizės ir sisteminės analizės metodus.

3.2.1. Strategijos priėmimo kontekstas

Strategija, priimta antrosios Ursulos von der Leyen vadovaujamos EK kadencijos metu, rodo ne tik EK pirmininkės iškelto politinio „Lygybės sąjungos“ tikslo tęstinumą. Strategija taip pat yra atsakas į vis dar paplitusią LGBTIQ+ diskriminaciją ir neigiamą požiūrį į LGBTIQ+ asmenis.

2023 m. Eurobarometro apklausa parodė, kad Lietuvoje daugiau nei pusė respondentų mano, jog diskriminacija seksualinės orientacijos pagrindu yra paplitusi (ES vidurkis – 54 proc.). 26 proc. respondentų Lietuvoje nurodė, kad pastangos įveikti diskriminaciją yra neefektyvios (ES – 27 proc.).

Stiprios visuomenės nuostatos atsiskleidžia analizuojant atskiras situacijas. Lietuvoje net 45 proc. respondentų jaustųsi nepatenkinti, jei aukščiausią renkamą politinį postą užimtų lesbietė, gėjus ar beseksualus asmuo (ES – 16 proc.). Translytis ar interseksualus asmuo kelia dar didesnį nepasitenkinimą respondentams iš Lietuvos – nepatenkinti jaustųsi 49 proc.

Privačiame gyvenime respondentai iš Lietuvos išreiškė dar mažiau palankias nuostatas. Paklausus, kaip jaustųsi, jei vienas iš jų vaikų užmegztų romantiškus santykius su asmeniu, priklausančiu tam tikrai grupei, itin didelė dalis respondentų pažymėjo, kad jaustųsi nepatenkinti, jei tai būtų translytis arba interseksualus asmuo (69 proc., o ES – 34 proc.) arba tos pačios lyties asmuo (59 proc., ES – 24 proc.)[3].

2023 m. ES pagrindinių teisių agentūros (FRA) atliktos apklausos duomenimis, daugiau

3 „Specialusis Eurobarometras 535. Diskriminacija Europos sąjungoje“, EK, žiūrėta 2025 m. spalio 25 d., https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=90243.

kaip trečdalis LGBTIQ asmenų (37 proc.) ES nurodė per 12 mėnesių iki apklausos patyrę diskriminaciją. Lietuvoje šis skaičius dar didesnis – diskriminaciją patyrė kas antras respondentas (50 proc.). Lietuvoje tik 7 proc. respondentų pažymėjo visada atvirai kalbantys apie savo tapatybę darbe ir tik 4 proc. švietimo įstaigoje[4].

Visa tai rodo, kad LGBTIQ+ asmenys vis dar susiduria su išankstinėmis nuostatomis įvairiose gyvenimo srityse, o tai apsunkina jų galimybę tiek kurti privatų ir šeimos gyvenimą, tiek efektyviai įsilieti į visuomenę. Kaip pažymėta strategijoje, remiantis Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos tyrimu[5], ši situacija sukelia metinį ES bendrojo vidaus produkto nuostolį, kuris siekia 89 mln. eurų.

Matant neigiamas pasekmes tiek LGBTIQ+ asmenims, tiek visuomenėms, natūralu, kad EK priėmė strategiją, kuria pati deda pastangas gerinti situaciją ir skatina tai daryti valstybes nares.

Kartu verta pažymėti, kad EK ir apskritai ES sulaukia vis didesnio visuomenės spaudimo imtis veiksmų siekiant apsaugoti LGBTIQ+ asmenis. Pvz., tokia yra ES piliečių iniciatyva, kuria EK raginama siūlyti uždrausti „atvertimo terapiją“ (angl. „*conversion therapy*“)[6].

Taigi strategijos priėmimas nulemtas komplekso priežasčių: įsisenėjusių socialinių nuostatų, paplitusios diskriminacijos, patiriamų ekonominių nuostolių ir besitęsiančio pilietinės visuomenės spaudimo ES imtis veiksmų šioje srityje.

3.2.2 Esminių strategijos nuostatų analizė

Strategijos tekste išskirti šie tikslai:

1. Apsaugoti (angl. *protect*):
   1.1. kova su žalinga praktika;
   1.2. saugumo užtikrinimas ir kova su neapykanta LGBTIQ+ asmenims;
   1.3. kova su neapykanta ir diskriminacija internete;
   1.4. LGBTIQ+ tarptautinės apsaugos prašytojų ir migrantų apsaugos užtikrinimas.
2. Suteikti galių (angl. *empower*):
   2.1. LGBTIQ+ asmenų įgalėjimo pagrindų kūrimas;
   2.2. LGBTIQ+ asmenų įgalinimas užtikrinant užimtumą ir socialinę įtrauktį;
   2.3. vienodų teisių užtikrinimas tarpvalstybiniu mastu.
3. Dalyvauti (angl. *engage*):
   3.1. aktyvesnis bendradarbiavimas ES;

4 „EU LGBTIQ Survey III“, FRA, žiūrėta 2025 m. spalio 25 d., https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/2024/eu-lgbtiq-survey-iii.

5 „Combatting Discrimination in the European Union“, EBPO, žiūrėta 2025 m. spalio 25 d., https://www.oecd.org/en/publications/combatting-discrimination-in-the-european-union_29c2c36a-en.html.

6 „Atvertimo terapija“ suprantama kaip (moksliškai nepagrįstas) siekis naudojant įvairias priemones pakeisti asmens seksualinę orientaciją ir (ar) lyties tapatybę. „Atvertimo terapijos Europos Sąjungoje draudimas“, EK, žiūrėta 2025 m. spalio 25 d., https://citizens-initiative.europa.eu/initiatives/details/2024/000001_lt.

3.2. pasaulinio įsipareigojimo ginti LGBTIQ+ asmenų žmogaus teises laikymasis.

Toliau tekste apžvelgiamos tik tos strategijos nuostatos, kurios yra aktualios teisiniu požiūriu. Nors strategija yra ir politinis dokumentas, apimantis kelias politines priemones (pvz., ES užsienio politikos srityje), tai turi mažesnę tiesioginę įtaką teisei ir todėl šiame straipsnyje detaliai nėra aptariama.

Nurodydama tikslą „Apsaugoti", EK turi omenyje apsaugą nuo diskriminacijos, neapykantos ir smurto. EK įsipareigoja imtis „tinkamų kovos su atvertimo praktika veiksmų, itin daug dėmesio skirdama paramai valstybėms narėms, kurios šioje srityje atlieka itin svarbų vaidmenį. Komisija taip pat toliau kovos su kitų rūšių žalinga praktika, pavyzdžiui, interseksualių asmenų lyties organų žalojimu ir priverstiniu translyčių asmenų gydymu medicininėmis priemonėmis." Be to, EK įsipareigoja atsižvelgti į minėtą ES piliečių iniciatyvą, kuria EK raginama siūlyti uždrausti „atvertimo terapiją".

EK pažymi, kad ES lygmeniu „vis dar nėra teisės aktų, kuriais būtų užtikrinta apsauga pagal baudžiamąją teisę nuo nusikaltimų, susijusių su seksualine orientacija ir (arba) lytine tapatybe. Todėl valstybių narių teisinė sistema yra fragmentiška ir nenuosekli." 2021 m. EK pasiūlė ES Tarybai priimti sprendimą, kuriuo neapykantos kalba ir neapykantos nusikaltimai būtų įtraukti į ES nusikaltimų sąrašą pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV)[7] 83 straipsnio 1 dalį. Tokiu ES Tarybos sprendimu būtų nustatytas teisinis pagrindas ES antrinės teisės aktams, kuriais suderinamos baudžiamosios teisės neapykantos nusikaltimų, kurių motyvai dabar nėra numatyti, apibrėžtys. Vis dėlto pažangos ES Taryboje dėl to nepadaryta, tad EK nurodo svarstanti „teisėkūros iniciatyvą, pagrįstą esamomis nusikaltimų sritimis, kurioms taikoma SESV 83 straipsnio 1 dalis, kad būtų suderinta internete padarytų neapykantos nusikaltimų apibrėžtis".

EK įsipareigoja remti vykstančią vadinamosios Nusikaltimų aukų teisių direktyvos peržiūrą[8], kad sustiprintų nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimų teises. Kartu skiriama dėmesio ir iniciatyvų dėl vaikų apsaugos nuo seksualinės prievartos peržiūros procesui[9].

EK strategijoje pabrėžiama jau priimtos Direktyvos dėl kovos su smurtu prieš moteris ir

---

7 „Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. Europos Sąjungos sutartis (suvestinė redakcija). Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo (suvestinė redakcija). Protokolai. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo priedai. Tarpvyriausybinės konferencijos, patvirtinusios Lisabonos sutartį, pasirašytą 2007 m. gruodžio 13 d., prie Baigiamojo akto pridėtos deklaracijos. Atitikties lentelės", OL C 202, 2016 6 7, p. 1–388, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=oj:JOC_2016_202_R_0001.

8 „Pasiūlymas. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR", COM/2023/424 *final*, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:52023PC0424.

9 „Pasiūlymas. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas, kuriuo nustatomos seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos ir kovos su ja taisyklės", COM/2022/209 *final*, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:52022PC0209; „Pasiūlymas. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir seksualinės prievartos prieš vaikus medžiaga, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR (nauja redakcija)", COM/2024/60 *final*, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:52024PC0060.

smurtu artimoje aplinkoje[10] svarba, atsižvelgiant į tai, kad joje ES teisėje pirmą kartą kriminalizuojamas smurto arba neapykantos dėl lyties kurstymas kibernetinėje erdvėje, taip pat pripažįstama sąveikinė diskriminacija, dėl kurios valstybės turi imtis papildomų prevencinių priemonių.

Nurodydama tikslą „Suteikti galių", EK turi omenyje LGBTIQ+ asmenų galimybes įsidarbinti, naudotis sveikatos priežiūros, švietimo ir kitomis viešosiomis paslaugomis. Didele dalimi EK šių tikslų siekia ne teisinėmis priemonėmis.

Strategijoje kalbant apie šio tikslo įgyvendinimą prabrėžiama atskirų ES teisės aktų svarba, pvz., Dirbtinio intelekto (DI) akto[11], kuriuo „draudžiamos DI sistemos, kuriose asmenys skirstomi į kategorijas pagal jų biometrinius duomenis, siekiant padaryti išvadas apie jų seksualinę orientaciją, arba kurios kenkia naudotojams manipuliuodamos, apgaudinėdamos ar pasinaudodamos jų pažeidžiamumu". EK įsipareigoja dėmesį skirti DI „diskriminacijai dėl įvairių priežasčių, įskaitant seksualinę orientaciją, lytinę tapatybę ir (arba) lyties raišką ar lytinius požymius".

Užimtumo srityje EK nurodo svarstanti „galimybę imtis tolesnių veiksmų, kad padėtų valstybėms narėms užtikrinti, kad pagal nacionalinę teisę pagal Užimtumo lygybės direktyvą[12] priimtos sankcijos būtų veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios". Nors neaišku, kas tiksliai turima omenyje, analizuojant šią sritį EK veiksmai rodo, kad EK pastaraisiais metais skiria daug išteklių siekdama įsigilinti į diskriminacijos atvejais valstybių narių taikomų sankcijų sistemas, tad tai gali lemti ir bandymus inicijuoti ES teisės pažeidimo procedūras, kai sankcijos laikomos nepakankamomis minėtos direktyvos nuostatoms perkelti.

Nors buvo pasirodę žinių, kad EK bandė atsisakyti iniciatyvos[13], strategijoje ji vis dėlto įsipareigoja toliau remti „Tarybai pirmininkaujančias valstybes nares ir kitas valstybes nares visomis įmanomomis priemonėmis, kad būtų pasiektas reikiamas vieningas susitarimas dėl Vienodo požiūrio direktyvos pasiūlymo"[14]. Šis pasiūlymas svarstomas ES Taryboje jau daugiau nei 10 metų be aiškaus kelio pirmyn.

Kartu EK įsipareigoja stebėti, kaip valstybės narės perkelia vadinamąsias lygybės įstaigų

---

10 „2024 m. gegužės 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2024/1385 dėl kovos su smurtu prieš moteris ir smurtu artimoje aplinkoje", PE/33/2024/REV/1, OL L, 2024/1385, 2024 5 24, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1385/oj/lit.

11 „2024 m. birželio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2024/1689, kuriuo nustatomos suderintos dirbtinio intelekto taisyklės ir iš dalies keičiami reglamentai (EB) Nr. 300/2008, (ES) Nr. 167/2013, (ES) Nr. 168/2013, (ES) 2018/858, (ES) 2018/1139 ir (ES) 2019/2144 ir direktyvos 2014/90/ES, (ES) 2016/797 ir (ES) 2020/1828 (Dirbtinio intelekto aktas)", PE/24/2024/REV/1, OL L, 2024/1689, 2024 7 12, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=consil%3APE_24_2024_REV_1.

12 „2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos Direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus", OL L 303, 2000 12 2, pp. 16–22, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:32000L0078.

13 „Withdrawal of the Horizontal Anti-Discrimination Directive", Europos Parlamentas, žiūrėta 2025 m. spalio 25 d., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/P-10-2025-001330_EN.html.

14 „Pasiūlymas. Tarybos direktyva, kuria įgyvendinamas vienodo požiūrio į asmenis, nepaisant jų religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos, principas", KOM/2008/0426 galutinis, CNS 2008/0140, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:52008PC0426.

standartų direktyvas[15]. Pagal šias direktyvas EK yra įgaliota priimti įgyvendinimo aktą, kuriuo nustatys lygybės įstaigų veikimo, be kita ko, kovojant su diskriminacija, rodiklius.

EK įsipareigoja imtis veiksmų prieš valstybes nares, jei laikys, kad pažeidžiamos ES sutartys, ir strategijoje pateikia pavyzdį, kad tai jau darė 2022 m. prieš Vengriją dėl nacionalinių taisyklių, kuriomis asmenys diskriminuojami dėl jų seksualinės orientacijos ir lyties tapatybės[16]. ES Teisingumo Teismas kol kas sprendimo nėra priėmęs, tačiau byla rodo, kad valstybės narės turi skirti deramą dėmesį šiai sričiai ir susilaikyti nuo situacijų, kurios lemia diskriminaciją.

EK strategijoje taip pat nurodo, kad skirs dėmesio laisvam tos pačios lyties šeimų judėjimui ES užtikrinti. Strategijoje pažymima, kad nors „materialinė šeimos teisė priklauso valstybių narių kompetencijai, ES gali priimti tarpvalstybinio pobūdžio priemones. Įvairiose priemonėse <...> jau numatytas teismo sprendimų dėl santuokos nutraukimo, tėvų pareigų, išlaikymo, turto teisinio režimo ir paveldėjimo tarpusavio pripažinimas. Šios priemonės taikomos visiems, neatsižvelgiant į jų seksualinę orientaciją ar lytinę tapatybę, todėl jos visapusiškai taikomos LGBTIQ+ asmenims. Komisija stebės, kaip valstybės narės taiko šias priemones vaivorykštės šeimoms tarpvalstybiniais atvejais, ir prireikus užtikrins jų taikymą.“ Taip pat pabrėžiama, jog „ES laisvo judėjimo teisei užtikrinti jau reikalaujama, kad valstybės narės pripažintų kitoje valstybėje narėje nustatytą vaiko kilmę, kad vaikai galėtų naudotis iš ES teisės kylančiomis teisėmis. Komisija toliau rems valstybes nares per siūlomo reglamento, kuriuo siekiama sustiprinti vaikų teisių apsaugą tarpvalstybiniais atvejais suderinant valstybių narių tarptautinės privatinės teisės taisykles dėl vaiko kilmės[17], priėmimo procesą. Pasiūlymu būtų užtikrinta, kad vienoje valstybėje narėje nustatyta vaiko kilmė visais tikslais, įskaitant kitus tikslus nei jau numatytieji ES laisvo judėjimo teisės aktuose, būtų pripažįstama visose kitose valstybėse narėse.“ Kaip nurodoma pasiūlymo aiškinamajame memorandume, apie 2 milijonai vaikų šiuo metu gali susidurti su sunkumais pripažįstant jų kilmę. Vaikai gali prarasti teises į paveldėjimą ar išlaikymą kitoje valstybėje narėje arba teisę, kad kuris nors iš tėvų veiktų kaip jų teisinis atstovas kitoje valstybėje narėje tokiais klausimais kaip medicininis gydymas ar mokymas. Dėl šių sunkumų šeimos gali būti priverstos

15 „2024 m. gegužės 7 d. Tarybos direktyva (ES) 2024/1499 dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų vienodo požiūrio į asmenis, nepriklausomai nuo jų rasinės ar etninės kilmės, srityje, vienodo požiūrio į asmenis, nepriklausomai nuo jų religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus ar seksualinės orientacijos, užimtumo ir profesinėje srityje, vienodo požiūrio į moteris ir vyrus socialinės apsaugos srityje ir dėl galimybės naudotis prekėmis bei paslaugomis ir prekių tiekimo bei paslaugų teikimo, kuria iš dalies keičiamos direktyvos 2000/43/EB ir 2004/113/EB“, ST/10788/2023/REV/1, OL L, 2024/1499, 2024 5 29, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32024L1499; „2024 m. gegužės 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2024/1500 dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų dėl vienodo požiūrio į moteris ir vyrus ir vienodų jų galimybių užimtumo ir profesinės veiklos srityje, kuria iš dalies keičiamos direktyvos 2006/54/EB ir 2010/41/ES“, PE/92/2023/REV/1, OL L, 2024/1500, 2024 5 29, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1500/oj?locale=lt.

16 „Byla C-769/22: 2022 m. gruodžio 19 d. pareikštas ieškinys byloje *Europos Komisija / Vengrija*“, OL C 54, 2023 2 13, p. 16–17, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1767953953176&uri=CELEX%3A62022CN0769.

17 „Pasiūlymas. Tarybos reglamentas dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų dėl vaiko kilmės pripažinimo ir autentiškų dokumentų dėl vaiko kilmės priėmimo ir dėl Europos vaiko kilmės pažymėjimo sukūrimo“, COM/2022/695 *final*, Eur-LEX, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:52022PC0695.

pradėti teismo procesus, kad jų vaikų kilmė būtų pripažįstama kitoje valstybėje narėje. Atsižvelgiant į nediskriminavimo principą, pasiūlymas apima vaiko kilmės pripažinimą nepriklausomai nuo vaiko gyvybės užsimezgimo ar gimimo būdo ir nepriklausomai nuo vaiko šeimos tipo. Todėl pasiūlymas apima ir tos pačios lyties tėvų vaiko kilmės pripažinimą.

Nurodydama tikslą „Dalyvauti“, EK turi omenyje sąlygas įvairių grupių, įskaitant LGBTIQ+ asmenis, ir jiems atstovaujančių organizacijų atstovams įsitraukti į politinius procesus (pvz., kuriami nauji bendradarbiavimo formatai, ketinama vykdyti komunikacijos kampanijas), tad iš teisinės pusės tai nėra tiesiogiai aktualu.

Vis dėlto šis tikslas apima ir ES užsienio politikos klausimus. Iš tarptautinės teisės perspektyvos svarbu pažymėti, kad EK įsipareigoja skirti dėmesio ir už ES ribų gyvenantiems LGBTIQ+ asmenimis. Nurodoma, kad „ES toliau aktyviai smerks diskriminacinius įstatymus, politiką ir praktiką ir su jais kovos, daugiausia dėmesio skirdama tam, kad būtų skatinama visuotinai dekriminalizuoti tos pačios lyties asmenų santykius“. Pažymima, kad ES šioje srityje skirs dėmesio LGBTIQ+ asmenų teisėms bendradarbiaudama su valstybėmis, kurios naudojasi prekybos lengvatomis pagal bendrąją lengvatų sistemą ir sistemą „Viskas, išskyrus ginklus“. Tai rodo, kad EK ir toliau ekonominę galią naudoja, be kita ko, ES vertybėms propaguoti ir LGBTIQ+ asmenų teisių pažangai skatinti. EK įsipareigoja propaguoti LGBTIQ+ asmenų teises ir santykyje su valstybėmis kandidatėmis bei potencialiomis kandidatėmis.

Bendrai išskirtina ir tai, kad EK strategijoje įsipareigoja toliau įvairiomis finansinėmis priemonėmis remti veiklas LGBTIQ+ asmenų teisių srityje, pvz., per Piliečių, lygybės, teisių ir vertybių (CERV) programą, Teisingumo programą, „Europos socialinio fondo +“ programą, „AgoraEU“ ir kitas programas.

Apibendrinant strategijos esmines nuostatas teisės požiūriu, galima teigti, kad dokumentas nėra vien politinių siekių deklaracija. Strategijoje brėžiama aiški tolesnių EK žingsnių šioje srityje perspektyva ir numatoma, kad EK tikslams įgyvendinti bus pasitelkiama teisė. ES ir toliau derins švelniąsias priemones (pvz., finansavimą per specialias programas, valstybių narių metodinį palaikymą, paramą ES Taryboje vykstančioms diskusijoms) kartu su kietosiomis priemonėmis – teisėkūros siūlymais ir ES teisės pažeidimų procesų inicijavimu.

3.2.3. Strategijos įgyvendinimo perspektyvos Lietuvoje

Strategija Lietuvoje gali turėti dvejopą efektą. Pirmasis yra švelnesnis ir mažiau teisinis – t. y. Lietuva patirs papildomą ES lygmens spaudimą įgyvendinti politines ir teisines priemones LGBTIQ+ asmenų teisių srityje. Be to, strategijoje numatytos ir kelios teisinės priemonės. Nors jų priėmimas priklauso nuo politinės valios tiek ES, tiek Lietuvoje – vis dėlto, ES priėmus konkrečius teisės aktus, Lietuva privalės juos įgyvendinti. Lietuvoje kol kas strategija turėjo mažą atgarsį, tačiau Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija paskelbė apie jos priėmimą, nurodydama, kad jau šiuo metu įgyvendina Lygių galimybių įgyvendinimo 2024–2026 metais

veiksmų planą, kuriame yra atskira dalis LGBTIQ+ klausimams[18].

Nors privataus ir šeimos gyvenimo apsaugos srityje ES neturi tokios didelės įtakos, strategijoje valstybės skatinamos užtikrinti tos pačios lyties šeimų apsaugą ir asmenų poreikius, atsirandančius dėl jų lytinės tapatybės. Lietuva – viena iš nedaugelio Europos valstybių, kurios vis dar visapusiškai nereglamentuoja tos pačios lyties porų partnerystės (civilinės sąjungos).

Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui priėmus 2025 m. balandžio 17 d. nutarimą dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo ir paties Lietuvos Respublikos civilinio kodekso[19], poreikis reglamentuoti tos pačios lyties šeimų santykių teisinį pripažinimą ir apsaugą tapo dar akivaizdesnis. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad įstatymų leidėjo neveikimas, virš 20 metų nereglamentuojant partnerystės atskiru įstatymu, nors jis save įpareigojo tai padaryti Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu, ir Civiliniame kodekse įtvirtintas ribojimas dėl partnerių lyties prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai[20]. Šis nutarimas lėmė tai, kad Civilinio kodekso normos dėl bendro gyvenimo (partnerystės) įsigalioja nedelsiant ir gali būti taikomos visoms poroms, nepaisant partnerių lyties. Konstitucinis Teismas nurodė, kad kol įstatymų leidėjas sureguliuos šiuos santykius, asmenų teisė į partnerystę (be kita ko, jos registravimą) gali būti įgyvendinama kreipiantis į teismą įstatymuose nustatyta tvarka[21].

Minėtas Konstitucinio Teismo nutarimas prisideda prie spaudimo įstatymo leidėjui imtis uždelstų veiksmų šiuo klausimu kartu su žmogaus teisių organizacijų, tarptautinių organizacijų ir jų ekspertinių institucijų teikiamomis rekomendacijomis. Bendrosios kompetencijos teismai taip pat po Konstitucinio Teismo nutarimo jau išnagrinėjo kelias bylas dėl partnerystės registravimo[22].

Nors šiuo metu apie tai viešojoje erdvėje kalbama mažiau, Civiliniame kodekse numatyta ir galimybė keisti lytį, tačiau tokios teisės įgyvendinimo tvarka taip pat iki šiol nėra reglamentuota, tad ir šioje srityje teismai jau daugelį metų pildo spragas.

Manytina, kad tokio reglamentavimo priėmimas Lietuvos Respublikos Seime užtruks. Nors tuo metu, kai buvo rengiamas šis straipsnis, registruotas partnerystę (civilinę sąjungą)

---

18 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2023 m. liepos 28 d. įsakymas Nr. A1-507 „Dėl Lygių galimybių įgyvendinimo 2024–2026 metų veiksmų plano patvirtinimo“, TAR, 2023-07-28, Nr. 15445; „Priimta ES strategija, užtikrinanti LGBTIQ+ asmenų lygias teises“, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2025 m. spalio 14 d., https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/priimta-es-strategija-uztikrinanti-lgbtiq-asmenu-lygias-teises-jOu.

19 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

20 Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Lietuvos aidas*, 1992-11-10, Nr. 220-0.

21 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimas, TAR, 2025-04-17, Nr. 6803.

22 Pvz., Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2025 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1088-569/2025, https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=66489c50-7788-4557-84a7-f90011606093; Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2025 m. rugpjūčio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2301-855/2025, https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=09b07c36-4961-428f-822a-2e34bfe6ea8d; Klaipėdos apylinkės teismo Plungės rūmų 2025 m. lapkričio 5 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2YT-24332-998/2025, https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0c86ccb7-5406-4ea5-887e-eb944d87ab7e.

reglamentuojantis įstatymų pakeitimų projektų paketas[23], tikėtina, kad Seime dėl skirtingų nuomonių (pvz., dėl partneriams suteikiamų teisių apimties) šių projektų svarstymas užsitęs.

Net ir po Konstitucinio Teismo nutarimo institucijų atstovų pozicijos bendrosios kompetencijos teismuose rodo, kad institucijos kol kas nėra pasiruošusios įgyvendinti partnerystės (civilinės sąjungos) reglamentavimo, nes teismuose teikiami prašymai atidėti sprendimų registruoti partnerystę (civilinę sąjungą) vykdymą. Kol kas teismai tokių prašymų netenkino. Nors teismai priima sprendimus registruoti partnerystę (civilinę sąjungą), ši situacija, tikėtina, sukurs papildomų teisinių iššūkių nereglamentuotose srityse, kai partneriai negalės pasinaudoti tam tikromis teisėmis ir dėl to pakartotinai kreipsis į teismą dėl savo teisių užtikrinimo.

Tikėtina, kad EK naudos strategijoje numatytas priemones tiek ekspertiniu, tiek politiniu lygmeniu spausdama Lietuvą užtikrinti tinkamą privataus ir šeimos gyvenimo apsaugą LGBTIQ+ asmenims, kartu referuodama ir į minėtą Konstitucinio Teismo nutarimą.

Dėl strategijoje įvardytų EK veiksmų žymesnių pokyčių galima tikėtis Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatyme[24], Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme[25] ir Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse[26]. Šie pokyčiai būtų susiję su apsauga nuo diskriminacijos, neapykantos ir smurto.

Įgyvendinant direktyvas (ES) 2024/1499 ir (ES) 2024/1500 iš pirminio Lietuvos Respublikos Vyriausybės rengiamo projekto[27] galima matyti, kad lygių galimybių srityje ketinama įtvirtinti papildomus diskriminacijos pagrindus, aktualius LGBTIQ+ asmenų teisių užtikrinimui: lytinę tapatybę, lyties raišką ar kitas lyties charakteristikas, taip pat – apibrėžti anksčiau tiesiogiai įstatyme nenurodytas diskriminacijos formas: siejamąją diskriminaciją (kai diskriminacija patiriama dėl asmens sąsajos su kitu asmeniu) ir sąveikinę disriminaciją (kai diskriminacija patiriama dėl kelių diskriminacijos pagrindų sąsajos).

Galima teigti, kad panašūs pokyčiai tikėtini ir Baudžiamajame kodekse, ypač jei pasikeis ES lygmens reglamentavimas dėl neapykantos nusikaltimų. Šiuo metu Baudžiamajame kodekse nenumatytos sunkinančios aplinkybės dėl neapykantos išreiškimo lytinės tapatybės, lyties raiškos ar kitos lyties charakteristikos pagrindu. Tokie pagrindai neįtvirtinti ir diskriminavimo (169 straipsnis) ar kurstymo prieš žmonių grupę (170 straipsnis) nusikalstamų veikų sudėtyse. Tai gali lemti, kad neapykantos ir diskriminacijos atvejais sukuriamas teisinis netikrumas translyčių ir interseksualių asmenų atžvilgiu. Kita vertus, negalima atmesti, kad teismas ir dabar jau egzistuojantį lyties pagrindą gali išaiškinti kaip apimantį nurodytus papildomus pagrindus.

---

23 Civilinio kodekso pakeitimo įstatymo projektas, TAIS, 2025-11-04, Nr. XVP-909.

24 Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas, *Valstybės žinios*, 2003-12-05, Nr. 114-5115.

25 Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, *Valstybės žinios*, 2011-06-14, Nr. 72-3475.

26 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000-10-25, Nr. 89-2741.

27 Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo Nr. IX-1826 pakeitimo įstatymo projektas, TAIS, 2025-12-19, Nr. 25-12300(2).

Nors kol kas dar nėra viešai paskelbti projektai, kuriais perkeliama Direktyva (ES) 2024/1385, šioje direktyvoje numatoma, kad valstybės narės turi kriminalizuoti kelias veikas, kurios iki šiol Lietuvos baudžiamajame įstatyme nėra įtvirtintos, pvz., moterų lyties organų žalojimą, persekiojimą, priekabiavimą, smurto ir neapykantos kurstymą specifiškai kibernetinėje erdvėje. Direktyvoje tokių veikų sudėtyje tiesiogiai numatoma, kad turi būti atsižvelgiama į socialinę lytį.

Konceptualiai panašūs pokyčiai tikėtini ir Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme, perkeliant Direktyvos (ES) 2024/1385 nuostatas, susijusias su pagalba nukentėjusiesiems dėl smurto prieš moteris (dėl lyties). Kol kas socialinės lyties ar smurto dėl lyties sampratos Lietuvoje įstatymo lygmeniu nėra įtvirtintos, tad tai lems gausias politines diskusijas, panašias į kylančias dėl vadinamosios Stambulo konvencijos[28] ir joje įtvirtintos lyties sampratos.

Taip pat aptartinas žalingų praktikų draudimas. Šiuo metu Lietuvoje tiesiogiai nėra draudžiama „atvertimo terapija". ES, atsižvelgdama į piliečių iniciatyvą, tokią praktiką taip pat turėtų siūlyti kriminalizuoti. Šiuo metu Lietuvoje kaip nusikalstamos veikos galėtų būti traktuojamos tik dalis „atvertimo terapijos" veiksmų, pvz., kankinimas, neteisėtas asmens laisvės suvaržymas, seksualinė prievarta ir pan.

Vis dėlto žymios dalies veiksmų baudžiamasis įstatymas neapima. Tai gali būti pseudomokslinės, religinės ir kitokios praktikos, kurios vykdomos su pilnamečio asmens ar vaiko atstovo pagal įstatymą sutikimu ir lemiančios ilgalaikes psichologines traumas, nors ir be fizinių padarinių.

Manytina, kad peržiūrint reglamentavimą dėl „atvertimo terapijos" draudimo aktualu peržiūrėti ir viešosios informacijos reglamentavimą Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatyme[29] bei Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme[30] ir užtikrinti, kad būtų nustatyti aiškūs ribojimai skleisti klaidinančią informaciją apie „atvertimo terapiją".

Apibendrinant galima teigti, kad strategija veiks kaip skatinamoji priemonė Lietuvoje imtis pokyčių užtikrinant LGBTIQ+ asmenų teises, ypač per politinį spaudimą, tačiau kartu ir teisinėmis priemonėmis, įgyvendinant ES teisės aktus. Tikėtinos dvi pagrindinės poveikio kryptys: didėjantis spaudimas reglamentuoti tos pačios lyties porų partnerystę (civilinę sąjungą), atsižvelgiant į tai, kad po 2025 m. Konstitucinio Teismo nutarimo teismai jau ėmėsi aktyvaus vaidmens užpildant įstatymo leidėjo paliktas reglamentavimo spragas, ir neišvengiami pokyčiai apsaugos nuo diskriminacijos, smurto ir neapykantos srityse. Tai apims Baudžiamojo kodekso, Lygių galimybių įstatymo ir Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo pakeitimus, kuriais bus siekiama įtvirtinti naujus diskriminacijos pagrindus ir kriminalizuoti naujas veikas, įskaitant

28 Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (2023 m. patikslintas vertimas), TAIS, 2011-05-11.

29 Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 1996-07-26, Nr. 71-1706.

30 Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002-09-18, Nr. 91-3890.

„atvertimo terapiją“. Tikėtina, kad didžiausios politinės diskusijos kils dėl naujų sąvokų įtvirtinimo įstatymuose: socialinės lyties ir lytinės tapatybės, atkartojant naratyvus dėl Stambulo konvencijos, taigi strategijos įgyvendinimo procesas bus sudėtingas ir lėtas.

Išvados

1. Strategija yra tiek politinis, tiek teisinis atsakas į ES ir Lietuvoje vis dar paplitusią diskriminaciją bei neigiamas visuomenės nuostatas LGBTIQ+ asmenų atžvilgiu. Tai patvirtina EK, ES pagrindinių teisių agentūros (FRA) ir kiti tyrimai.
2. Strategijoje švelniosios priemonės (pvz., finansinė parama per įvairias ES programas, metodinė pagalba, raginimai valstybėms prisiimti strateginius įsipareigojimus) derinamos su kietosiomis priemonėmis – naujomis teisėkūros iniciatyvomis, jau priimtų direktyvų įgyvendinimo stebėsena ir EK ryžtu taikyti ES teisės pažeidimo procedūrą saugant LGBTIQ+ asmenų teises kaip sudedamąją teisės viršenybės principo dalį.
3. Tarp esminių strategijoje numatytų teisinių iniciatyvų, turėsiančių tiesioginį poveikį valstybių narių teisei, yra siekis išplėsti ES nusikalstamų veikų sąrašą, įtraukiant neapykantos nusikaltimus, planai siūlyti ES lygmeniu kriminalizuoti „atvertimo terapiją“, direktyvų 2024/1499 ir 2024/1500 dėl lygybės įstaigų standartų ir Direktyvos (ES) 2024/1385 dėl kovos su smurtu prieš moteris ir smurtu artimoje aplinkoje perkėlimo stebėsena.
4. Lietuvai tikėtinas dvejopas strategijos poveikis: viena vertus, ji didins bendrą politinį spaudimą spręsti įsisenėjusias problemas, ypač dėl partnerystės (civilinės sąjungos) ir lyties keitimo reglamentavimo; kita vertus, per naujai priimamus ES teisės aktus nustatys konkrečius teisinius įpareigojimus keisti nacionalinę teisę.
5. Neišvengiami pokyčiai numatomi apsaugos nuo diskriminacijos, smurto ir baudžiamosios teisės srityse. Perkeliant jau priimtas direktyvas reikės iš esmės keisti Lygių galimybių įstatymą, Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą ir kriminalizuoti kelias veikas. Šie pokyčiai, be kita ko, apima naujų diskriminacijos pagrindų ir formų įtvirtinimą įstatymu.
6. Strategijos ir su ja susijusių ES teisės aktų įgyvendinimas Lietuvoje, tikėtina, bus politiškai sudėtingas ir lėtas procesas. Aštriausios politinės diskusijos tikėtinos siekiant įstatymuose įtvirtinti „socialinės lyties“ ir „lytinės tapatybės“ sąvokas, o tai atkartos visuomenėje ir politiniame lauke jau egzistuojančias ir buvusias diskusijas dėl Stambulo konvencijos.

Prospects for the implementation of the European Commission's Communication "Union of Equality: LGBTIQ+ Equality Strategy 2026-2030" in Lithuania

Mykolas Romeris University Law School
Institute of International and European Union Law
Eitvydas Zurba
E-mail: eitvydas@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-12

Summary. *This Article analyses the European Commission Communication "Union of Equality: LGBTIQ+ Equality Strategy 2026-2030" adopted in 2025. The document is assessed not only as a political declaration by the European Commission but also as a concrete action plan that combines "soft" (political) measures with "hard" (legal) measures, ranging from EU infringement procedures to new legislative initiatives. This article focuses on how the strategy may affect existing legal regulations in Lithuania. On the one hand, it is believed that the strategy will increase pressure on Lithuania to act on ensuring the rights of LGBTIQ+ persons, e.g., to regulate civil partnerships. On the other hand, changes to the Criminal Code, the Law on Equal Opportunities, and the Law on Protection from Domestic Violence are inevitable due to the obligation to transpose European Union directives. The article concludes that although legal change is evident, the actual implementation of the strategy and related legislation will be slow and complex due to the discussions that will arise, which will echo the narratives surrounding the ratification of the Istanbul Convention.*

Keywords: *LGBTIQ+ rights, European Union, equal opportunities, gender identity, gender-based violence, "conversion therapy".*

3.3. Tarptautinės teisės prielaidos nacionaliniam partnerytės institutui Lietuvoje

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir ES teisės institutas
Dr. Aistė Račkauskaitė-Burneikienė
El. paštas: aiste.rackauskaite@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-13

Santrauka: *Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2025 m. balandžio 17 d. nutarimu pripažino, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 28 str. prieštarauja konstituciniams teisinės valstybės ir atsakingo valdymo principams, o Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.229 str. tiek, kiek pagal jį partnerystę galima sudaryti tik tarp vyro ir moters, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatoms ir konstituciniam teisinės valstybės principui.*

Be jokių abejonių, šis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas padarė esminę įtaką partnerystės instituto raidai teisinėje Lietuvos Respublikos sistemoje, tačiau dera atkreipti dėmesį į tai, kad minėto Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimo motyvai plačiai grindžiami Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Šis Konstitucinio Teismo požiūris atspindi konstitucinę doktriną, pagal kurią Konstitucija turi būti aiškinama pagal Lietuvos Respublikos tarptautinius teisinius įsipareigojimus, šiuo atveju kylančius ir iš Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos.

Taigi, autorės nuomone, vertinant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimą, kaip esmingą lūžį partnerystės instituto atžvilgiu, svarbu atkreipti dėmesį į tarptautinės ir nacionalinės teisės sąveiką, įvertinant, kokią įtaką nacionalinės teisinės sistemos kaitai šiuo požiūriu turėjo Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija.

Reikšminiai žodžiai: *Europos Žmogaus Teisių Teismas, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvų apsaugos konvencija, šeimos ir privatus gyvenimas, partnerystės institutas.*

Įvadas

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas išnagrinėjo konstitucinės justicijos bylą ir 2025 m. balandžio 17 d. nutarimu Nr. KT21-N5-2025[1] pripažino, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo (toliau – ir Įstatymas) 28 str., nustatęs, jog „Civilinio kodekso trečiosios knygos XV skyriaus normos dėl bendro gyvenimo

1 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimas, TAR, 2025-04-17, Nr. 6803.

neįregistravus santuokos įsigalioja nuo įstatymo, reglamentuojančio partnerystės įregistravimo tvarką, įsigaliojimo momento“, prieštarauja konstituciniams teisinės valstybės ir atsakingo valdymo principams. Taip pat minėtu 2025 m. balandžio 17 d. nutarimu Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pripažino, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.229 str. tiek, kiek pagal jį partnerystę galima sudaryti tik tarp vyro ir moters, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatoms ir konstituciniam teisinės valstybės principui.

Taigi Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 28 str. Civilinio kodekso trečiosios knygos XV skyriaus normų (Bendras gyvenimas neįregistravus santuokos) įsigaliojimą susiejo su partnerystės įregistravimo tvarką reguliuojančiu įstatymu, kuris, inicijuojant aptariamą konstitucinės justicijos bylą, nebuvo priimtas. Aptariamą konstitucinės justicijos bylą inicijavo Lietuvos Respublikos Vyriausybė, motyvuodama, kad „Įstatymo 28 straipsnyje nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį nesudariusių santuokos bendrai gyvenančių asmenų teisės į jų šeimos gyvenimo teisinį pripažinimą ir apsaugą įgyvendinimas yra visiškai priklausomas nuo įstatymų leidėjo diskrecijos, yra nesuderinamas su konstituciniais teisėtų lūkesčių ir teisinės valstybės principais“[2].

Be to, pareiškėja Lietuvos Respublikos Vyriausybė prašė ištirti ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – ir CK) 3.229 str., numačiusio, kad „šio skyriaus normos nustato turtinius santykius tarp vyro ir moters, kurie, įregistravę savo partnerystę įstatymų nustatyta tvarka, bendrai gyvena ne mažiau kaip vienerius metus neįregistravę santuokos (sugyventiniai), turėdami tikslą sukurti šeiminius santykius“ atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Pareiškėja prašymą šiuo pagrindu motyvavo tuo, kad partnerystės įregistravimas tik tarp vyro ir moters paneigia Lietuvos Respublikos prisiimtus tarptautinius teisinius įsipareigojimus pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją ir prieštarauja Lietuvos Respublikos 135 str. 1 d. įtvirtintam *pacta sun servanda* principui, taip pat neužtikrina Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos tinkamo taikymo ir taip sukuria Konstitucijos 138 str. 3 d. prieštaraujančią situaciją[3].

Pareiškėjos Lietuvos Respublikos Vyriausybės argumentų, kildinamų iš tarptautinių Lietuvos Respublikos įsipareigojimų, reikšmingumą pripažino Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2025 m. balandžio 17 d. nutarimu, plačiai jį grįsdamas Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika ir taip užpildydamas teisinio reguliavimo spragą.

Autorės nuomone, vertinant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimą, kaip esmingą lūžį partnerystės instituto atžvilgiu, svarbu atsižvelgti, kokią įtaką nacionalinės teisinės sistemos kaitai šiuo požiūriu turėjo tarptautinės žmogaus teisių normos ir praktika.

Taigi šio straipsnio tikslas yra įvertinti EŽTT jurisprudencijos indėlį ir įtaką nacionaliniam partnerystės institutui, analizuojant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimo argumentus.

2 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimo 1.2 punktas (TAR, 2025-04-17, Nr. 6803).

3 *Ibid*., 2.3. punktas.

Siekiant nurodyto tikslo, naudoti lyginamasis, analizės, apibendrinimo ir kiti mokslinių tyrimų metodai.

3.3.1. Šeimos ir privataus gyvenimo sampratos įtaka partnerystei

Dar 1948 m. gruodžio 10 d. priimta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija 12 str. numatydama, kad „niekas neturi patirti savavališko kišimosi į jo privatumą, šeimos gyvenimą, buitį ar susirašinėjimą arba kėsinimosi į jo garbę ir reputaciją“, ir taip pat paskelbdama tame pačiame straipsnyje, kad „kiekvienas turi teisę į įstatymo apsaugą nuo tokio kišimosi arba kėsinimosi“, pripažino pagarbą asmens privačiam gyvenimui.

Vėliau (1966 m.) priimtas Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (toliau – TPPTP ir Paktas) 17 str. taip pat pripažino pagarbą asmens privačiam gyvenimui, numatydamas, kad „niekas neturi patirti savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, jo būsto neliečiamybę, susirašinėjimo slaptumą, neteisėto kėsinimosi į jo garbę ir orumą (Pakto 17 str. 1 d.). Be to, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas nustatė, jog „kiekvienas asmuo turi teisę į įstatymo apsaugą nuo tokio kišimosi arba tokių pasikėsinimų“ (Pakto 17 str. 2 d.).

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija 8 str. taip pat paskelbė pagarbą asmens privačiam gyvenimui, numatydama, kad „kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas, buto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas“ (8 str. 1 d.) ir „valdžios pareigūnai neturi teisės kištis į naudojimąsi šia teise, išskyrus įstatymo numatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, viešosios tvarkos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat gyventojų sveikatai ar dorovei arba kitų žmonių teisėms ir laisvėms apsaugoti“ (8 str. 2 d.).

Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas ir Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažįsta, kad asmens privataus ir šeimos gyvenimo apsauga atitinkamai pagal TPPTP 17 str. ir EŽTK 8 str. apima tiek pozityvią, tiek negatyvią valstybės pareigą apsaugant žmogaus teises.

Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas Bendrajame komentare Nr. 16 išaiškino, kad TPPTP 17 str. garantuojama teisė turi būti užtikrinta tiek nuo valstybės institucijų, tiek nuo fizinių ar juridinių asmenų kišimosi ir minėtu straipsniu nustatyti įsipareigojimai reikalauja, jog valstybė priimtų teisės aktus ir kitas priemones, siekdama apsaugoti šią teisę[4].

Pabrėžtina ir tai, kad aukščiau nurodytu EŽTK 8 str. pirmiausia siekiama apsaugoti asmenis nuo neteisėto, savavališko valdžios, jos institucijų kišimosi į privatų ir šeimos gyvenimą ir tai iš esmės apima klasikinę valstybės negatyviosios pareigos sampratą[5] Konvencijos 8 str. kon-

4 “CCPR General Comment No. 16: Article 17 (Right to Privacy), The Right to Respect of Privacy, Family, Home and Correspondence, and Protection of Honour and Reputation”, para. 1, žiūrėta 2026 m. sausio 6 d., https://www.refworld.org/legal/general/hrc/1988/en/27539.

5 Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights. Right to Respect for Private and Family Life, Home and Correspondence. Updated on 31 August 2025.

tekste[6]. Tačiau valstybės pareigos pagal EŽTK 8 str. neapsiriboja negatyviuoju aspektu, t. y. susilaikymu nuo galimų pažeidimų. EŽTT savo praktikoje pripažįsta glaudų negatyvios ir pozityvios valstybės pareigos ryšį, teigdamas, kad esminis EŽTK 8 str. tikslas yra apsaugoti asmenis nuo savavališko valdžios institucijų kišimosi, tačiau visgi šis straipsnis ne tik įpareigoja valstybę susilaikyti nuo tokio kišimosi. Pozityvūs įsipareigojimai neatsiejamai susiję su veiksminga privataus ir šeimos gyvenimo pagarba, o ribos tarp teigiamų ir neigiamų valstybės pareigų pagal EŽTK 8 str. tiksliai neapibrėžtos: vertinant abu atvejus principai išlieka panašūs (tarp konkuruojančių interesų turi būti išlaikoma teisinga pusiausvyra)[7]. Pozityvioji valstybės pareiga visų pirma reiškia, kad ji turi imtis aktyvių veiksmų konkrečioje srityje: priemonių veiksmingai apsaugai užtikrinti, kiek tai susiję su pozityviaisiais valstybės įsipareigojimais, samprata kiekvienu atveju gali labai skirtis pagal poveikį Konvencijoje numatytoms teisėms[8] (teisės aktų leidyba, garantuojant pagarbą asmens privačiam gyvenimui, apibrėžtų šios teisės ribojimo pagrindų nustatymas, institucinių garantijų ir teisminės jurisprudencijos užtikrinimas, darančias šią teisę ne tik teorine, bet ir efektyviai veikiančia praktikoje). Taigi efektyvus asmens privataus ir šeimos gyvenimo užtikrinimas suprantamas ir vertinamas sistemiškai siejant valstybės negatyviąją pareigą kartu su pozityviąja, t. y. nepakankama pareiga susilaikyti nuo garantuojamos teisės pažeidimų, tačiau valstybės taip pat privalo aktyviai ir veiksmingai užtikrinti šią teisę.

Aktualu pažymėti, kad šeimos ir privataus gyvenimo ribų samprata tarptautinėje teisėje pamažu kito, įvertinant aktualius pokyčius atitinkamose visuomenėse ir įtraukiant į šeimos ir privataus gyvenimo ribas vis platesnius santykius. Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Komitetas pripažįsta, kad terminas „šeima“ TPPTP 17 str. tikslais turėtų būtų plačiai aiškinamas, apimti visus asmenis, kurie sudaro šeimą pagal atitinkamos valstybės visuomenės supratimą[9].

Keičiantis visuomeniniams santykiams ir daugėjant faktinių šeimos santykių neįteisinant santuokos, atsirado poreikis šiuos klausimus taip pat atitinkamai reguliuoti. Šeimos instituto samprata išaiškinta ir EŽTT jurisprudencijos pabrėžiant, jog šeimos gyvenimas pirmiausia yra fakto klausimas *inter alia* pripažįstant, kad *de facto* santykiai taip pat patenka į šeimos gyvenimo sampratą. Taigi taip šeima, šeimos santykiai vienareikšmiškai nesiejami vien su santuokos institutu. Šiame kontekste pažymėtina, kad EŽTT pripažino, jog faktinį šeimos gyvenimą patvirtina daugelis veiksnių, pavyzdžiui, santykių trukmė, gyvenimo kartu faktas, abipusių įsipareigojimų pripažinimas ir jų laikymasis, taip pat vaikų turėjimas[10].

---

6 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. vasario 22 d. sprendimas byloje *Libert prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 588/13, 41–42 p.

7 Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2007 m. gruodžio 4 d. sprendimas byloje *Dicksonai prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 44362/04, 70 p.

8 Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2024 m. balandžio 9 d. sprendimas byloje *Verein Klimaseniorinnen Schweiz ir kiti prieš Šveicariją*, pareiškimo Nr. 53600/20, 437–440 p.

9 "CCPR General Comment No. 16: Article 17 (Right to Privacy), The Right to Respect of Privacy, Family, Home and Correspondence, and Protection of Honour and Reputation", para. 5, žiūrėta 2026 m. sausio 6 d., https://www.refworld.org/legal/general/hrc/1988/en/27539.

10 Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. spalio 27 d. sprendimas byloje *Kroon ir kiti prieš Nyderlandus*, pareiš-

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat pripažino, kad šeimos santykiai negali būti išimtinai siejami vien tik su santuokos institutu. „Konstitucinė šeimos samprata negali būti kildinama tik iš santuokos instituto, įtvirtinto Konstitucijos 38 straipsnio 3 dalyje; santuoka yra vienas iš šeimos konstitucinio instituto pagrindų šeimos santykiams kurti, tačiau tai nereiškia, kad pagal Konstituciją, *inter alia* jos 38 straipsnio 1 dalį, nėra saugomos ir ginamos kitokios, nei sudarytos santuokos pagrindu, šeimos“[11].

EŽTT savo jurisprudencijoje taip pat išaiškino, kad tos pačios lyties poros santykiai patenka į „privataus gyvenimo“ sąvoką EŽTK 8 str. prasme, o kartu gyvenančios tos pačios lyties poros santykiai, grįsti stabilia faktiška partneryste, taip pat patenka į „šeimos gyvenimo“ sąvoką, taigi į EŽTK 8 str. taikymo apimtį[12], o valstybės turi pozityvią pareigą garantuoti ir užtikrinti tos pačios lyties porų teisinį pripažinimą ir apsaugą[13].

Verta pastebėti, kad teisinė forma ir būdas, kuriuo pripažįstama tos pačios lyties porų sąjungos, palikti valstybės vertinimo nuožiūros laisvei[14].

Šiame kontekste pažymėtina, kad EŽTK 14 str.[15], įtvirtindamas draudžiamos diskriminacijos pagrindus, nustato, kad „naudojimasis šioje Konvencijoje nustatytomis teisėmis ir laisvėmis yra užtikrinamas be jokios diskriminacijos dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitais pagrindais“.

EŽTT pripažino, kad kiti pagrindai yra plačios sampratos[16], į kurią patenka ir asmens seksualinė orientacija[17]. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2025 m. balandžio 17 d. nutarimu taip pat pripažino, kad „asmens seksualinė orientacija yra vienas iš asmens privataus ir šeimos gyvenimo elementų, o Konstitucijos 22 straipsnio 1, 4 dalys garantuoja kiekvieno asmens,

---

kimo Nr. 18535/91. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. balandžio 22 d. sprendimas byloje *X, Y ir Z prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 21830/93.

11 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 rugsėjo 28 d. nutarimo 15.1 p. (*Valstybės žinios,* 2011, Nr. 118-5564); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimo 30 p. (TAR, 2025-04-17, Nr. 6803).

12 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje *Orlandi ir kiti prieš Italiją*, pareiškimų Nr. 26431/12, 26742/12, 44057/12 ir 60088/12, 143 p.

13 Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2023 m. sausio 17 d. sprendimas byloje *Fedotova ir kiti prieš Rusiją*, pareiškimų Nr. 40792/10, 30538/14 ir 43439/14, 178–181 p.

14 Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2023 m. sausio 17 d. sprendimas byloje *Fedotova ir kiti prieš Rusiją*, pareiškimų Nr. 40792/10, 30538/14 ir 43439/14, 187–190 p., Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. birželio 9 d. sprendimas byloje *Chapinas ir Charpentier prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 40183/07, 48–49 p.

15 EŽTK 14 str. taikymo specifika pasižymi diskriminacijos draudimo principo nesavarankišku veikimu ir jo apibrėžtu taikymu naudojantis *kitomis* Konvencijoje garantuojamomis teisėmis. O EŽTK 12 protokolas įtvirtina bendrą diskriminacijos draudimą, tačiau Lietuvos Respublika nedalyvaujame šiame Protokole, todėl jo turinys nenagrinėjamas darbe.

16 Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2010 m. kovo 16 d. sprendimas byloje *Carson ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 42184/05, 70 paragrafas.

17 Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. sprendimas byloje *Salgueiro da Silva Mouta prieš Portugaliją*, pareiškimo Nr. 33290/96, 28 paragrafas; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 26 d. sprendimas byloje *Fretté prieš Prancūziją,* pareiškimo Nr. 36515/97, 32 paragrafas.

nepriklausomai nuo jo seksualinės orientacijos, privataus ir šeimos gyvenimo apsaugą“[18]. Be to, EŽTT konstatavo, kad pripažįstant tik skirtingų lyčių porų partnerystės sudarymą pažeidžiami EŽTK 8 str. kartu su 14 str.[19].

Taigi naudojimasis EŽTK garantuojamomis teisėmis, vadinasi, ir iš EŽTK 8 str. kylančiu valstybės įsipareigojimu pripažinti tos pačios lyties asmenų sąjungas, negali būti neigiamas vien dėl asmenų seksualinės orientacijos.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pagrindu kuriamos žmogaus teisių apsaugos subsidiarų pobūdį nacionalinės sistemos atžvilgiu[20], tačiau taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pripažįsta EŽTT sprendimų svarbą aiškinant ir taikant nacionalinę Lietuvos teisę ir EŽTT jurisprudenciją vertina kaip nacionalinės teisės aiškinimo šaltinį[21].

Be to, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pabrėžė tarptautinės teisės svarbą ir 2014 m. kovo 18 d. nutarime[22], nurodydamas, kad pagal „Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis; šioje nuostatoje įtvirtintas konstitucinis principas *pacta sunt servanda* reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti pagal tarptautinę teisę, *inter alia* tarptautines sutartis, prisiimtus Lietuvos Respublikos įsipareigojimus. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad, esant Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties ir Konstitucijos nuostatų nesuderinamumui, iš Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalies Lietuvos Respublikai kyla pareiga tokį nesuderinamumą pašalinti *inter alia* atsisakant atitinkamų tarptautinėje sutartyje nustatytų tarptautinių įsipareigojimų vadovaujantis tarptautinės teisės normomis arba darant atitinkamas Konstitucijos pataisas“[23].

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos svarbą pabrėžė dar 1995 m. sausio 24 d. išvadoje[24], spręsdamas Konvencijos suderinamumo su Konstitucija klausimą ir konstatuodamas, kad „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra ypatingas tarptautinės teisės šaltinis, kurio tikslas kitoks nei daugumos kitų tarptautinės teisės aktų. Šis tikslas yra visuotinis – siekti, kad Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje skelbiamos teisės būtų visuotinai ir veiksmingai pripažįstamos ir kad jų būtų laikomasi ginant ir toliau įgyvendinant žmogaus teises ir pagrindines laisves. Šiuo, tai yra tikslo, požiūriu Konvencija atlieka tokią pat funkciją kaip ir konstitucinės žmogaus teisių garantijos, nes

18 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimo 27.3 p. (TAR, 2025-04-17, Nr. 6803).

19 Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2013 m. lapkričio 7 d. sprendimas byloje *Vallianatos ir kiti prieš Graikiją*, pareiškimų Nr. 29381/09 ir 32684/09.

20 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimo III d. 2 p. (*Valstybės žinios,* 2012, Nr. 105-5330).

21 *Ibid.*

22 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas, TAR, 2014-03-19, Nr. 3226.

23 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimo 5.3. p. (TAR, 2014-03-19, Nr. 3226).

24 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada, *Valstybės žinios,*1995, Nr. 9-199.

Konstitucija įtvirtina šias garantijas šalyje, o Konvencija – tarptautiniu lygiu“.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimo motyvai *inter alia* buvo grindžiami Lietuvos Respublikos teisiniais įsipareigojimais, kylančiais iš Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, atkreipiant dėmesį į tai, kad Lietuvos Respublika negali taikyti žemesnių žmogaus teisių apsaugos standartų nei kylančių iš tarptautinių įsipareigojimų, primenant, kad „tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis <...> Lietuvos valstybė, pripažindama tarptautinės teisės principus ir normas, šalies gyventojams negali taikyti iš esmės kitokių standartų; save laikydama lygiateise tarptautinės bendrijos nare, ji savo valia priima ir pripažįsta šiuos principus bei normas, jos papročius, dėsningai integruojasi į pasaulio kultūrą ir tampa natūralia jos dalimi“[25]. Vadovaudamasis oficialiąja konstitucine doktrina, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2025 m. balandžio 17 d. nutarime pabrėžė konstitucinio teisinės valstybės principo neatskiriamumą nuo pagarbos tarptautinei teisei[26].

Taigi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika rodo, kad nacionalinė teisė aiškinama Lietuvos Respublikos prisiimtų tarptautinių teisinių įsipareigojimų kontekste, pripažįstant, gerbiant tarptautinės teisės principus ir normas, taip pat aiškinant Lietuvos Respublikos Konstituciją pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją ir EŽTT jurisprudenciją. Šis Lietuvos Respublikos Konstitucijos aiškinimas kyla iš Lietuvos Respublikos, kaip lygiateisės tarptautinės bendrijos narės, kuri negali taikyti iš esmės žemesnių žmogaus teisių apsaugos standartų, nei pripažįstamų ir garantuojamų tarptautiniu mastu, statuso.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimo turinys, taip pat ir anksčiau priimti šio teismo nutarimai ir išvados patvirtina, kad Konstitucinis Teismas Konstituciją aiškina neatsiribodamas nuo tarptautinių Lietuvos Respublikos įsipareigojimų, priešingai, tiesiogiai į juos atsižvelgdamas, vertindamas tarptautinę teisę kaip neatskiriamą konstitucinio teisinės valstybės principo dalį.

Aptarta praktika, ypač vertinant EŽTT jurisprudenciją, rodo, kad šiuo atveju Konvencija daro tiesioginę įtaką nacionalinės teisės raidai ir jos pokyčiams: EŽTT jurisprudencija tapo Konstitucijos aiškinimo šaltiniu. Konstitucijos aiškinimas pagal Konvencijos turinį, pripažįstama, kartu užtikrina ir konstitucinį teisinės valstybės principą, kurio esmė yra teisės viešpatavimas[27].

---

25 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimo 31.2 p. TAR, 2025-04-17, Nr. 6803.

26 *Ibid*.

27 *Ibid*.

3.3.2. Probleminiai partnerystės įtvirtinimo aspektai ir sprendimai Lietuvoje

Į pozityviąją valstybės pareigą užtikrinti pagarbą asmens privačiam ir šeimos gyvenimui patenka ir įsipareigojimas priimti aiškiai apibrėžtus teisės aktus. Minėta, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 28 str. nustatė[28], kad „Civilinio kodekso trečiosios knygos XV skyriaus normos dėl bendro gyvenimo neįregistravus santuokos įsigalioja nuo įstatymo, reglamentuojančio partnerystės įregistravimo tvarką, įsigaliojimo momento".

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso trečiosios knygos VI dalies „Kitų šeimos narių teisės ir pareigos" XV skyrius „Bendras gyvenimas neįregistravus santuokos" reguliavo vyro ir moters (iki Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimo), nesudariusių santuokos, tačiau įregistravusių partnerystę, turto teisinio režimo klausimus. Tačiau įsigaliojusios CK trečiosios knygos XV skyriaus nuostatos buvo apibrėžtos minėtu Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 28 str., nustačiusiu, kad šios CK trečiosios knygos normos įsigalioja nuo įstatymo, reglamentuojančio partnerystės įregistravimo tvarką, įsigaliojimo momento.

Taigi Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisinėje sistemoje susiklostė situacija, kai CK trečiojoje knygos XV skyriuje reguliuoti bendrai gyvenančių nesudariusių santuokos ir įregistravusių partnerystę vyro ir moters turtiniai santykiai, tačiau pats partnerystės įregistravimo tvarką reguliuojantis įstatymas nepriimtas. Pažymėtina, kad nors Įstatymo 50 str. „Pasiūlymai Vyriausybei" 1 p. f pap. įstatymų leidėjas siūlė Vyriausybei iki 2002 m. sausio 1 d. parengti partnerystės įregistravimo tvarką reguliuojančio įstatymo projektą, Konstituciniam Teismui nagrinėjant minėtą bylą CK trečiosios knygos XV skyriaus normos nebuvo įsigaliojusios, t. y. egzistavo teisinė spraga, neleidusi *de facto* šeimos santykius palaikantiems asmenims (tiek tos pačios, tiek skirtingų lyčių) efektyviai naudotis CK trečiosios knygos XV dalies „Bendras gyvenimas neįregistravus santuokos" normomis.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2025 m. balandžio 17 d. nutarimu tokią situaciją vertino kaip sukuriančią teisinį netikrumą ir neapibrėžtumą, paneigiant asmenų lūkesčius, „kad įstatymų leidėjo nustatytas tam tikrų santykių teisinis reguliavimas bus pradėtas taikyti, taip mažinamas asmenų pasitikėjimas valstybe ir teise, todėl tai gali būti pakankamas pagrindas tokį įstatymo įsigaliojimą reglamentuojantį teisinį reguliavimą pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai, *inter alia* neužtikrinančiu iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių asmenų teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo reikalavimų, pažeidžiančiu atsakingo valdymo principą"[29].

---

28 Iki Lietuvos Respublikos 2025 m. balandžio 17 d. nutarimo, kuriuo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 28 str. pripažintas kaip prieštaraujantis konstituciniam teisinės valstybės principui.

29 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimo 32.4 p. (TAR, 2025-04-17, Nr. 6803).

Pažymėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *L. prieš Lietuvą* nagrinėjęs transseksualų teisių užtikrinimą taip pat jau buvo konstatavęs teisinę spragą labai panašiomis aplinkybėmis, kaip ir analizuojama situacija. *L. prieš Lietuvą*[30] byloje spręstas transseksualų teisių neužtikrinimo klausimas: nors CK 2.27 str. 1 d. nustatė, kad nesusituokęs pilnametis asmuo turi teisę medicininiu būdu pakeisti savo lytį, jeigu tai mediciniškai įmanoma, toks asmens prašymas turi būti išreikštas raštu, o CK 2.27 str. 2 d. numatė, kad lyties pakeitimo sąlygas ir tvarką nustato įstatymai, tačiau šios teisės įgyvendinimą reguliuojantis įstatymas nepriimtas.

L. prieš Lietuvą byloje EŽTT pažymėjo, kad nors valstybė pripažino asmenims teisę pakeisti lytį, visgi nepriėmė įstatymo, reguliuojančio lyties pakeitimo operacijas[31].

EŽTT nurodytą situaciją *L. prieš Lietuvą* byloje vertino kaip įstatymų leidybos spragą, susijusią „su lyties pakeitimo operacijomis, dėl to pareiškėjas yra atsidūręs kankinančioje nežinioje dėl savo privataus gyvenimo ir tikrosios tapatybės pripažinimo“ (*L. prieš Lietuvą* bylos 59 paragrafas). Tai sudarė pagrindą EŽTT konstatuoti, kad pažeistas Konvencijos 8 str. Nors analizuojamoje *L. prieš Lietuvą* byloje EŽTT sprendimas priimtas dar 2007 m., aktuali šios bylos probleminių aspektų sąsaja nacionalinio partnerystės instituto kontekste ir jų sprendimas praktikoje (aptariama toliau).

Tiek analizuodami konkrečiai *L. prieš Lietuvą* ir joje pateiktus EŽTT vertinimus, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimą galime vertinti, kad nagrinėjamas situacijas sieja teisinis vakuumas, t. y. padėtis, kai, viena vertus, valstybė garantuoja teisę, tačiau jos įgyvendinimui numatyto ir reikalingo teisės akto nepriima, kaip, pavyzdžiui, aptarti atvejai: nors CK numato teisę pasikeisti lytį, tačiau visgi nepriimamas įstatymas, detalizuojantis šios teisės įgyvendinimo tvarką, arba apibrėžia partnerystę įregistravusių asmenų turto teisinį režimą, tačiau nesureguliuoja pačios partnerystės įteisinimo tvarkos ir sąlygų.

Akivaizdu, kad tokiais atvejais asmenų padėtis yra neapibrėžta, kai garantuojamos teisės tampa visiškai deklaratyviomis ir praktiškai neįgyvendinamomis, nors Europos Žmogaus Teisių Teismas ne kartą pabrėžė, kad EŽTK garantuojamos teisės negali būti tik teorinės ir iliuzinės[32].

Svarbu pabrėžti ir tai, kad efektyvus teisinis reguliavimas negali ignoruoti socialinės tikrovės ir poreikio užtikrinti deramą pagarbą žmogaus teisėms, kurių atžvilgiu valstybė prisiėmė tarptautinius teisinius įsipareigojimus. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2025 m. balandžio 17 d. nutarimu taip pat pabrėžė, kad „visuomenėje egzistuojantys stereotipai negali būti konstituciškai pateisinamas pagrindas paneigti ar apriboti tam tikro asmens ar jų grupių pagrindines teises ar laisves demokratinėje teisinėje valstybėje“[33].

---

30 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. rugsėjo 11 d. sprendimas byloje *L. prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 27527/03.

31 *Ibid*., 57 p.

32 Europos Žmogaus Teisių Teismo 1979 m. spalio 9 d. sprendimas byloje *Airey prieš Airiją*, pareiškimo Nr. 6289/73, 24 p.

33 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimo 41 p. (TAR, 2025-04-17, Nr. 6803).

EŽTT išnagrinėtos *L. prieš Lietuvą* bylos pagrindu įstatymų leidėjui nepašalinus minėtos teisinės spragos, inicijuoti nacionaliniai teisminiai procesai, iš kurių kylančios bylos paprastai pripažįstamos neviešomis, nes Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 10 str. 2 d. įpareigoja apsaugoti asmens, jo privataus gyvenimo slaptumą, tačiau neatskleidžiant jokių asmeninių duomenų ir atsižvelgiant į pačios autorės, kaip ir tokias bylas nagrinėjančios teisėjos, patirtį apibendrintai pasakytina, kad civilinės metrikacijos skyriai įprastai atsisako atlikti atitinkamų civilinės būklės aktų įrašų pakeitimus, motyvuodami tuo, kad CK 2.27 str. numatytas lyties pakeitimo sąlygas ir tvarką nustatantis įstatymas nepriimtas, o tai sudaro prielaidas asmenims kreiptis į teismą, kuris išspręstų jų individualią situaciją. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2025 m. gruodžio 12 d. duomenimis, taip pat Europos Tarybos duomenimis byloje *L. prieš Lietuvą*, šiuo metu sustiprinta Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo vykdymo priežiūra, nes nepakanka teisinio lyties pakeitimo sąlygų ir procedūrų, civilinės būklės aktų įrašų pakeitimo reguliavimo[34].

Taigi nagrinėjamais atvejais teisinį vakuumą ėmė šalinti Lietuvos Respublikos nacionaliniai teismai paprastai (vertindami faktines kiekvienos konkrečios bylos aplinkybes) tenkindami translyčių asmenų teikiamus pareiškimus ypatingosios teisenos tvarka Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 514 str. nustatyta tvarka ir įpareigodami civilinės metrikacijos skyrius atlikti atitinkamų civilinės būklės aktų pakeitimus (t. y., pavyzdžiui, įrašus apie lytį, vardą).

Pažymėtina, kad analogiškai po Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimo teisinį vakuumą (partnerystės instituto reguliavimo spragą) ėmė šalinti nacionaliniai bendrosios kompetencijos teismai, nagrinėdami civilines bylas pagal asmenų, siekiančių įteisinti savo, kaip partnerių statusą, pareiškimus.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2025 m. balandžio 17 d. nutarime pažymėjo, kad teisės spragas *ad hoc* pagal savo kompetenciją gali šalinti teismai nagrinėdami bylas dėl individualaus visuomeninio santykio ir taikydami (bei aiškindami) teisę. Tačiau pabrėžtina, kad Konstitucinis Teismas nurodė, jog teismų *ad hoc* šalinamos spragos nepaneigia įstatymų leidėjo pareigos atitinkamai sureguliuoti teisinius santykius[35].

Vėlgi dažnai pareiškėjų inicijuojamos civilinės bylos pripažįstamos neviešomis (CPK 10 str. 2 d.). Tačiau teismų praktikos duomenys patvirtina, jog visgi dalis bylų dėl asmenų partnerystės įregistravimo yra viešos.

Šių bylų duomenys rodo, kad nacionaliniai teismai prašymus įteisinti partnerystę nagrinėja ypatingosios teisenos tvarka dėl civilinės būklės aktų registravimo, įrašų atkūrimo, pakeitimo,

34 Council of Europe, Department for the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights, *Lithuania: Country Factsheet* (Strasbourg: Council of Europe, 2025), http://rm.coe.int/lithuania-eng/488029dc46; taip pat žr.: http://tm.lrv.lt, „Bylos prieš Lietuvą, kuriose vyksta vykdymo procesas", https://tm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/atstovavimas-eztt/eztt-sprendimu-bylose-pries-lietuva-vykdymas/bylos-pries-lietuva-kuriose-vyksta-vykdymo-procesas/.

35 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimo 44 p. (TAR, 2025-04-17, Nr. 6803).

papildymo, ištaisymo ar anuliavimo (CPK 442 str. 1 d. 7 p.). CPK 514 str. 2 d. nustatyta, kad teismas bylą dėl civilinės būklės akto registravimo, akto įrašo atkūrimo, pakeitimo, papildymo, ištaisymo ar anuliavimo nagrinėja, jeigu civilinės metrikacijos įstaiga atsisakė civilinės būklės aktą registruoti ar akto įrašą atkurti, papildyti, pakeisti, ištaisyti ar anuliuoti arba jeigu šie klausimai civilinės metrikacijos įstaigose nenagrinėtini.

Jau minėta, kad Konstitucinis Teismas 2025 m. balandžio 17 d. nutarimo 44 p. išaiškino, jog tol, kol įstatymų leidėjas nenustato partnerystės įregistravimo tvarkos (ar kaip nors kitaip nesureguliuoja santuokos nesudariusių asmenų porų, kurių bendras gyvenimas pagrįstas nuolatinių ar ilgalaikių šeimos narių santykių turiniu, teisinio pripažinimo ir apsaugos), asmenų teisė į partnerystę gali būti įgyvendinama kreipiantis į teismą įstatymų nustatyta tvarka, o tokiu atveju teismai civilinę bylą nagrinėja vertindama individualius santykius.

Priėmus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimą pareiškėjai paprastai teikia bendrosios kompetencijos teismams prašymus pripažinti ir įregistruoti partnerystę. Vertinant prašymų įregistruoti partnerystę pagrįstumą, pažymėtina, kad tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija patvirtina nuolatinių ar ilgalaikių šeimos narių santykių svarbą, pagrįstą tarpusavio atsakomybe, pagalba, apsisprendimu prisiimti abipuses teises ir pareigas. Taigi pareiškėjams, įgyvendinantiems bendrąją įrodinėjimo pareigą civiliniame procese, atitinkamai tenka pareiga pagrįsti aplinkybes apie jų faktinius šeimos turinio santykius, pavyzdžiui, bendrą gyvenimą, bendrą turtą, įsipareigojimus, užsienio valstybėje sudarytą santuoką ir pan.

Įstatymo leidėjui nesureguliavus partnerystės instituto, šis teisinis vakuumas pašalintas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimu, kurio argumentai ir motyvai kildinti iš Lietuvos Respublikos, kaip tarptautinės bendrijos narės, tarptautinių įsipareigojimų ir aiškinimo, kad Lietuvos Respublika negali užtikrinti kitokių žmogaus teisių apsaugos standartų nei pripažįsta tarptautinė teisė. Taigi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimu patvirtinta jau aukščiau formuojama konstitucinė doktrina, pripažįstanti EŽTT sprendimus kaip Konstitucijos aiškinimo šaltinį, taip užtikrindama Konstitucijos aiškinimą pagal Konvencijos turinį.

Išvados

1. Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisinėje sistemoje susiklostė situacija, kai pagal CK trečiosios knygos XV skyrių reguliuoti bendrai gyvenančių nesudariusių santuokos ir įregistravusių partnerystę vyro ir moters turtiniai santykiai, tačiau pats partnerystės įregistravimo tvarką reguliuojantis įstatymas nebuvo priimtas.
2. Šiame kontekste teisinio vakuumą klausimą nagrinėjo Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2025 m. balandžio 17 d. nutarimu išaiškinęs, kad asmenų (taip pat ir tos pačios lyties) teisė į partnerystę (kol įstatymų leidėjas nesureguliavo šių santykių) gali būti

įgyvendinama *ad hoc* nacionaliniams teismams nagrinėjant bylas dėl individualaus visuomeninio santykio.

3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimas grindžiamas *inter alia* konstituciniu teisinės valstybės principu, jo užtikrinimą glaudžiai siejant su pagarba tarptautinei teisei, visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais, tarptautiniais Lietuvos Respublikos įsipareigojimais, taigi ir su Lietuvos Respublikos Konstitucijos aiškinimu pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos turinį. Būtent konstitucinė doktrina, pripažįstanti Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus kaip Lietuvos Respublikos Konstitucijos aiškinimo šaltinį, tapo pagrindu pripažinti poreikį aiškiai sureguliuoti santuokos nesudariusių asmenų (taip pat ir tos pačios lyties) partnerystę. Nors tarptautinei žmogaus teisių teisei būdingas subsidiarumas, svarbu pabrėžti, kad tarptautinės sutartys, pavyzdžiui, analizuota Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, nustato minimalų žmogaus teisių apsaugos standartą. Vadinasi, valstybės, prisiėmusios atitinkamus tarptautinius teisinius įsipareigojimus, privalo užtikrinti bent jau iš šių sutarčių kylančias minimalias žmogaus teises užtikrinančias garantijas, šiuo atveju – valstybės pasirinkta forma užtikrinti asmenų (taip pat ir tos pačios lyties) partnerystę.
4. Analizuojant nacionalinę partnerystės instituto raidą, akivaizdus tarptautinių standartų sąveikos su nacionaline teise mechanizmas: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas Konstituciją aiškina pagal Konvencijos turinį, tam pasitelkdamas EŽTT sprendimus kaip Konstitucijos aiškinimo šaltinį. Taip tiesiogiai daroma įtaka ir kyla nacionalinės teisinės sistemos pokyčiai: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimas patvirtina, kad EŽTT jurisprudencijoje išplėtota šeimos ir privataus gyvenimo samprata sudarė teisines prielaidas pripažinti tos pačios lyties asmenų sąjungas partnerystės instituto pagrindu.
5. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai, kaip Lietuvos Respublikos Konstitucijos aiškinimo šaltinis, sudaro galimybę Konstituciją aiškinti pagal Konvencijos turinį ir nenukrypti nuo Konvencijoje garantuojamų teisių. Būtent Lietuvos Respublikos Konstitucijos aiškinimas pagal Konvenciją sudarė teisines prielaidas nacionaliniams partnerystės instituto pokyčiams: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimas žymi esminį lūžį partnerystės instituto atžvilgiu, nes juo išaiškinta, kad asmenų (taip pat ir tos pačios lyties) teisė į partnerystę gali būti įgyvendinama (kol šių santykių nesureguliavo įstatymų leidėjas) kreipiantis į teismą.

International Law Preconditions for a National Partnership Institute in Lithuania

Mykolas Romeris University Law School
Institute of International and European Union Law
Dr. Aistė Račkauskaitė-Burneikienė
E-mail: aiste.rackauskaite@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-13

Summary. *In its ruling of 17 April 2025, the Constitutional Court of the Republic of Lithuania held that Article 28 of the Law on the Approval, Entry into Force and Implementation of the Civil Code of the Republic of Lithuania is incompatible with the constitutional principles of the rule of law and responsible governance. Furthermore, the Court found that Article 3.229 of the Civil Code of the Republic of Lithuania, insofar as it restricts the conclusion of a partnership exclusively to a man and a woman, is incompatible with the provisions of the Constitution of the Republic of Lithuania and the constitutional principle of the rule of law.*

This ruling undoubtedly constitutes a significant milestone in the development of the partnership institute within the Lithuanian legal system: a situation had arisen whereby Chapter XV of Book Three of the Civil Code regulated the property relations of a man and a woman cohabiting without having concluded a marriage and having registered a partnership, while the law governing the procedure for the registration of such partnership itself had not been adopted.

The existing legal vacuum was examined by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, which, in its ruling of 17 April 2025, clarified that the right of persons to a partnership (including persons of the same sex) may be implemented ad hoc by national courts when adjudicating cases concerning an individual legal relationship.

However, particular attention should be paid to the fact that the Constitutional Court's reasoning is extensively grounded on the jurisprudence of the European Court of Human Rights. The Court's approach reflects the established constitutional doctrine according to which the Constitution is interpreted in harmony with Lithuania's international obligations, arising from the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Accordingly, when assessing the ruling of 17 April 2025 as a decisive turning point in the evolution of the partnership institute, it is essential to analyse the interaction between national constitutional law and international human rights law. In this respect, particular emphasis should be placed on evaluating the extent to which international human rights norms and the jurisprudence of the European Court of Human Rights have influenced changes in the national legal framework governing family life and legally recognised partnerships.

The aim of this article is therefore to assess the impact of international human rights standards and judicial practice on the transformation of the partnership institute in Lithuania following the adoption of the ruling of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania of 17 April 2025.

An analysis of the development of the national partnership institute reveals a clear mechanism of interaction between international standards and national law: the Constitutional Court of the Republic of Lithuania interprets the Constitution in the light of the Convention, relying, inter alia, on the case-law of the European Court of Human Rights as a source for constitutional interpretation. In this manner, Convention directly influences the changes within the national legal system. The ruling of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania of 17 April 2025 confirms that the concept of family life and private life as developed in the jurisprudence of the European Court of Human Rights has created the legal preconditions for the recognition of same-sex unions on the basis of the partnership institute.

Keywords: *European Court of Human Rights, Constitutional Court of the Republic of Lithuania, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, private and family life, partnership institute.*

LIETUVOS TEISĖ 2025: ESMINIAI POKYČIAI

Redagavo UAB „Skrivanek“
Maketavo Martynas Švarcas

Tiražas 84 egz.

Išleido Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, 08303 Vilnius
www.mruni.eu

Spausdino UAB „Ciklonas“
Žirmūnų g. 68, LT-09124, Vilnius
El. p. info@ciklonas.lt
www.ciklonas.lt

ISSN 2669-137X (spausdintas)
ISSN 2669-1388 (internete)